

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

HUKUK BİLİMLERİ BİLİM DALI

**DEMOKRASİ VE SİYASİ İSTİKRAR
BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN SİYASİ
HAYATINDA SEÇİM BARAJI TARTIŞMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed Yusuf OKTUAY

BURSA-2024

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

HUKUK BİLİMLERİ BİLİM DALI

**DEMOKRASİ VE SİYASİ İSTİKRAR
BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN SİYASİ
HAYATINDA SEÇİM BARAJI TARTIŞMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed Yusuf OKTUAY

Danışman

Prof. Dr. Serdar GÜLENER

BURSA-2024

Yazar Adı Soyadı	Muhammed Yusuf OKTUAY
Numara	702115003
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bilim Dalı	Hukuk Bilimleri
Tezin Niteliği	Yüksek Lisans Tezi
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Serdar GÜLENER
Sayfa Sayısı	xi + 177

DEMOKRASİ VE SİYASİ İSTİKRAR BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN SİYASİ HAYATINDA SEÇİM BARAJI TARTIŞMALARI

ÖZET

Demokrasi, vatandaşların yönetimde doğrudan rol almasını ve karar verme süreçlerinde etkin olmasını sağlayan bir yönetim biçimidir. Öte yandan siyasi istikrar, bir ülkenin politikalarında ve uygulamalarında tutarlılık ve bütünlük anlamına gelir. Demokratik rejimler altında, halkın karar verme süreçlerine adil temsil ile katılımı ve bu süreçte seçilen yetkililerin istikrarlı yönetimi, sürekli olarak tartışma konusu olmuştur. Bu bağlamda da seçim barajları, demokratik ilkeleri zedeleyen ve vatandaşların seçme ve seçilme hakları üzerinde kısıtlamalar getiren bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Çalışmamızda demokrasi ve siyasi istikrar açısından seçim barajının ve ilgili tartışmaların incelenmesi amaçlanmıştır. İlk olarak, demokrasi ve siyasi istikrar kavramları ile seçim sistemleri üzerinde durulmuş, ardından Türkiye’deki seçim barajının genel işleyişi ve demokrasi ile siyasi istikrar üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Ayrıca, seçim barajının siyasi arenada yarattığı tartışmalar, parlamento genel kurulundaki müzakereler, medyada yer alan haberler ve sivil toplum kuruluşları ile iktidar elitlerinin konuya dair yorumları analiz edilmiştir. Seçim barajı ile ilgili AYM ve AİHM’in kararları inceleme konusu olmuş ayrıca demokrasi ve siyasi istikrar bağlamında seçim barajının yol açtığı problemler ile söz konusu problemlere karşılık tavsiyelerin tespitleri açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Seçim Barajı, Demokrasi, Siyasi İstikrar, Seçim, Seçim Sistemi, Baraj

Name & Surname	Muhammed Yusuf OKTUAY
Number	702115003
University	Bursa Uludağ University
Institute	Institute of Social Sciences
Field	Political Science and Public Administration
Subfield	Law Sciences
Degree awarded	<i>Master</i>
Supervisor	Professor Doctor Serdar GÜLENER

ELECTION THRESHOLD DISCUSSIONS IN TÜRKİYE’S POLITICAL LIFE IN THE CONTEXT OF DEMOCRACY AND POLITICAL STABILITY

ABSTRACT

Democracy is a form of government that enables citizens to take a direct role in governance and to be active in decision-making processes. Political stability, on the other hand, implies consistency and integrity in a country's policies and practices. Under democratic regimes, the participation of the people in decision-making processes with fair representation and the stable governance of elected officials in this process have been a matter of constant debate. In this context, electoral thresholds stand out as a factor that undermines democratic principles and imposes restrictions on citizens' right to vote and be elected. This study aims to analyze the electoral threshold and related debates in terms of democracy and political stability. First, the concepts of democracy and political stability and electoral systems are emphasized, and then the general functioning of the electoral threshold in Türkiye and its effects on democracy and political stability are evaluated. Furthermore, the debates generated by the electoral threshold in the political arena, the debates in the parliamentary plenary, the news in the media and the comments of civil society organizations and ruling elites on the issue were analyzed. The decisions of the Constitutional Court and the European Court of Human Rights on the electoral threshold are analyzed, and the problems caused by the electoral threshold in the context of democracy and political stability and the findings of the recommendations in response to these problems are explained.

Keywords: *Election Threshold, Democracy, Political Stability, Election, Electoral System, Threshold*

TABLÖLAR

Tablo 1: En Yüksek Artık Oy Yöntemi.....	72
Tablo 2: En Yüksek Ortalama Yöntemi.....	74
Tablo 3: D'Hont Yöntemi Bölme.....	75
Tablo 4: D'Hont Yöntemi Milletvekili Dağılımı.....	75
Tablo 5: Ülkelere Göre Seçim Barajı Oranları.....	84
Tablo 6: Liste Usulü Çoğunluk Sisteminin Uygulandığı Seçimler.....	99
Tablo 7: Çevre Barajlı d'Hondt Sistemi Bölme.....	101
Tablo 8: Çevre Barajlı d'Hondt Sisteminin Uygulandığı Seçim.....	102
Tablo 9: Milli Bakiye Usulü Uygulaması.....	103
Tablo 10: Milli Bakiye Usulünün Uygulandığı Seçim.....	104
Tablo 11: Barajsız d'Hondt Sisteminin Uygulandığı Seçimler.....	105
Tablo 12: Çifte Barajlı d'Hondt Sisteminin Uygulandığı Seçim.....	105
Tablo 13: Çifte Barajlı d'Hondt Sistemine Ek Olarak Kontenjan Adaylığının Uygulandığı Seçimler.....	107
Tablo 14: Ülke Barajlı d'Hondt Sisteminin Uygulandığı Seçimler.....	109

KISALTMALAR

AB	AVRUPA BİRLİĞİ
ABD	AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ
A.G.E.	ADI GEÇEN ESER
A.G.M.	ADI GEÇEN MAKALE
AİHM	AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ
AKP	ADALET VE KALKINMA PARTİSİ
AK PARTİ	ADALET VE KALKINMA PARTİSİ
ANAP	ANAVATAN PARTİSİ
AP	ADALET PARTİSİ
AYM	ANAYASA MAHKEMESİ
BBP	BÜYÜK BİRLİK PARTİSİ
BDP	BARIŞ VE DEMOKRASİ PARTİSİ
BKNZ	BAKINIZ
CHP	CUMHURİYET HALK PARTİSİ
CKMP	CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ
ÇEV	ÇEVİREN
DEHAP	DEMOKRATİK HALK PARTİSİ
DİSK	TÜRKİYE DEVRİMCİ İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU
DP	DEMOKRAT PARTİ
DSP	DEMOKRATİK SOL PARTİ
DTP	DEMOKRATİK TOPLUM PARTİSİ
DYP	DOĞRU YOL PARTİSİ
GP	GENÇ PARTİ
HDP	HALKLARIN DEMOKRATİK PARTİSİ
HÜDAPAR	HÜR DAVA PARTİSİ
İ.İ.B.F	İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
İ.Ü.H.F	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ
KESK	KAMU EMEKÇİLERİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU
KOOP	KOOPERATİF
MP	MİLLET PARTİSİ

ÖDP	ÖZGÜRLÜK VE DAYANIŞMA PARTİSİ
PAR	PARAGRAF
RP	REFAH PARTİSİ
S	SAYFA
SBF	SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ
SHP	SOSYAL DEMOKRAT HALKÇI PARTİ
SP	SAADET PARTİSİ
SPK	SİYASİ PARTİLER KANUNU
SPY	SİYASİ PARTİLER YASASI
SS	SAYFADAN SAYFAYA
TBMM	TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
T.C.	TÜRKİYE CUMHURİYETİ
TEPAV	TÜRKİYE EKONOMİ POLİTİKALARI ARAŞTIRMA VAKFI
TİP	TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ
TTB	TÜRK TABİBLER BİRLİĞİ
TÜSİAD	TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞ ADAMLARI DERNEĞİ
YSK	YÜKSEK SEÇİM KURULU
YTP	YENİ TÜRKİYE PARTİSİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TABLolar	vi
KISALTMALAR	vii
İÇİNDEKİLER	ix
GİRİŞ	1
1. DEMOKRASİ VE SİYASİ İSTİKRAR İLİŞKİSİ.....	7
1.1. Demokrasi.....	7
1.1.1. Çoğunlukçu Demokrasi vs Çoğulcu Demokrasi	10
1.1.2. Doğrudan, Yarı Doğrudan vs Temsili Demokrasi	18
1.2. Siyasi İstikrar	23
1.2.1. Siyasi İstikrarın Önemi	27
1.2.2. Hükümet Açısından Siyasi İstikrarın Rolü	28
1.2.3. Siyasi İstikrarın Dış Politikaya Etkisi.....	29
1.2.4. Siyasi İstikrarın Sosyal Devlet İlkesine Etkisi.....	30
1.2.5. Siyasi İstikrarın Ekonomiye Etkisi	31
1.3. Demokrasi ve Siyasi İstikrar Araçları.....	33
1.3.1. Hukukun Üstünlüğü İlkesi	33
1.3.2. Sivil Toplum.....	36
1.3.3. Siyasi İktidara Katılım ve Seçim	37
1.3.4. Siyasi Partiler	42
1.3.5. Siyasi Temsil.....	46
2. DEMOKRASİ VE SİYASİ İSTİKRAR ARACI OLARAK SEÇİM SİSTEMLERİ VE SEÇİM BARAJI UYGULAMALARI	50
2.1. Demokratik Seçim İlkeleri	51
2.1.1. Serbestlik İlkesi	51
2.1.2. Genel Oy	54
2.1.3. Eşit Oy.....	55
2.1.4. Gizli Oy, Açık Sayım ve Döküm	56
2.1.5. Tek Dereceli Seçim	57
2.1.6. Denetim.....	58
2.2. Siyasi İstikrarın Sağlanması Noktasında Seçim Sistemlerinin Yeri.....	59

2.2.1. Çoğunluk Sistemi	60
2.2.1.1. Tek İsimli Tek Turlu (Dar Bölge) Çoğunluk Sistemi	61
2.2.1.2. Tek İsimli İki Turlu (Mutlak) Çoğunluk Sistemi	63
2.2.1.3. Listeli Tek Turlu Çoğunluk Sistemi	64
2.2.1.4. Listeli İki Turlu Çoğunluk Sistemi	65
2.2.1.5. Tercihli Tek Turlu (Alternatif Oy) Çoğunluk Sistemi	65
2.2.2. Nispi Temsil Sistemi	67
2.2.2.1. Ülke Esaslı (Tam) Nispi Temsil	68
2.2.2.1.1. Saf Nispi Temsil (Milli Seçim Sayısı) Sistemi	69
2.2.2.1.2. Milli Bakiye (Ulusal Artık) Sistemi	69
2.2.2.1.3. Değişmez Tek Sayılı Ulusal Artık Sistemi	70
2.2.2.2. Seçim Çevresi Esaslı (Yaklaştırmalı) Nispi Temsil	70
2.2.2.2.1. En Yüksek Artık Oy Yöntemi	71
2.2.2.2.2. En Yüksek Ortalama Yöntemi	73
2.2.2.2.3. D'Hont Yöntemi	74
2.2.2.2.4. Sainte-Lague Yöntemi	76
2.2.3. Karma Seçim Sistemleri	77
2.2.3.1. Sınırlı Oy Sistemi	77
2.2.3.2. Aktarılamaz (Devredilemez) Oy Sistemi	78
2.2.3.3. Yığmal Oy Sistemi	78
2.2.3.4. Birleşik Listeli Nispi Temsil Sistemi	79
2.3. Demokrasi ve Siyasi İstikrar Bağlamında Seçim Barajı	79
2.3.1. Seçim Barajı Türleri	85
2.3.1.1. Seçim Çevresi Düzeyinde Seçim Barajı	86
2.3.1.2. Bölgesel Düzeyde Seçim Barajı	87
2.3.1.4. Ulusal Düzeyde Seçim Barajı	87
2.3.1.5. Çift Seçim Barajı Uygulamaları	87
3. TÜRKİYE’NİN ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATINDA SEÇİM BARAJI TARTIŞMALARI	90
3.1. Osmanlı Dönemi Yenilik Hareketleri ve Seçimler	90
3.2. Cumhuriyet Döneminde Uygulanan Seçim Sistemleri ve Seçim Barajları ..	95
3.2.1. Liste Usulü Çoğunluk Sistemi	98
3.2.2. Çevre Barajlı d'Hondt Yöntemi	100
3.2.3. Milli Bakiye Usulü	102
3.2.4. Barajsız d'Hondt Yöntemi	104

3.2.5. Çifte Barajlı d'Hondt Yöntemi.....	105
3.2.6. Kontenjan Adaylığı.....	106
3.2.7. Ülke Barajlı d'Hondt Sistemi.....	107
3.3. Cumhuriyet Dönemi Seçimlerinde Uygulanan Seçim Barajına Yönelik Tartışmalar.....	113
3.3.1. Demokrasiyi Merkeze Alan Seçim Barajı Tartışmaları.....	113
3.3.1.1. Hükümet Perspektifinden Demokrasiyi Merkeze Alan Tartışmalar	114
3.3.1.2. Muhalefet Perspektifinden Demokrasiyi Merkeze Alan Tartışmalar	116
3.3.1.3. İktidar Elitleri Perspektifinden Demokrasiyi Merkeze Alan Tartışmalar	129
3.3.2. Siyasi İstikrarı Merkeze Alan Seçim Barajı Tartışmaları.....	132
3.3.2.1. Hükümet Perspektifinden İstikrarı Merkeze Alan Tartışmalar	132
3.3.2.2. Muhalefet Perspektifinden İstikrarı Merkeze Alan Tartışmalar	136
3.3.1.3. İktidar Elitleri Perspektifinden İstikrarı Merkeze Alan Tartışmalar	140
3.3.3. AYM'de Seçim Barajı.....	141
3.3.4. AİHM Kararlarında Seçim Barajı.....	148
SONUÇ.....	153
KAYNAKÇA	161

GİRİŞ

Demokrasi, tarihin akışı içerisinde çeşitli toplumlar ve kültürler tarafından farklı yorumlarla şekillendirilmiş, uygulama biçimleriyle evrimleşmiş bir yönetim anlayışıdır. Bu kavramın kökenleri Antik Yunan'a dayanmakta olup o günden bu yana hem kapsam hem de işleyiş açısından önemli dönüşümler geçirmiştir. Günümüzde demokrasi, sadece bir yönetim biçimi olmanın ötesinde bireylerin özgürlüklerini ve toplumun refahını teminat altına alan evrensel değerler bütünü olarak kabul edilmektedir.

Demokrasinin tanımı ve ideali üzerine tartışmalar çağlar boyu süregelen ve her dönemde farklı boyutlar kazanmıştır. Modern devletlerin inşasıyla birlikte demokrasi, daha kapsayıcı bir nitelik kazanarak çoğulcu toplum yapısının gerektirdiği esneklik ve katılımcılığı içermeye başlamıştır. Bu süreçte demokratik sistemlerin temel taşı olan çoğunluk iradesinin yanı sıra azınlık haklarının korunması ve çeşitliliğin desteklenmesi de ön plana çıkmıştır. Karar alma ve uygulama mekanizmalarında halkın rızasını esas alan demokratik sistemler, bu rızanın ötesinde vatandaşların siyasi süreçlere aktif katılımını ve sürekli desteğini gerektirir. Sağlam bir demokrasinin varlığı, toplumun her kesiminin sesinin duyulduğu ve her bireyin siyasi kararlara etki edebildiği bir ortamı ifade eder. Bu durum demokrasinin sadece çoğunluğun değil, her bireyin iradesini yansıttığı bir yönetim şekli olmasını sağlar.¹

Siyasi istikrar, demokratik bir ülkenin yönetim kalitesini ve politikalarının etkinliğini belirleyen kritik bir unsurdur. İstikrar, hükümetlerin uzun vadeli planlar yapabilmesi ve bu planları hayata geçirebilmesi için zemin hazırlar. Aynı zamanda siyasi istikrar, devletin iç ve dış sorunları karşısında direnç gösterme ve çözüm üretebilme kapasitesini artırır.² Bu bağlamda, siyasi istikrarın sağlanması, demokratik bir toplumun sürdürülebilir gelişimi için vazgeçilmezdir.

Siyasi istikrar, bir ülkenin yönetim yapısını önemli ölçüde etkiler ve hükümetin politika oluşturma sürecinde kritik bir rol oynar. İstikrarlı bir siyasi ortam, hükümetin uzun vadeli planlar yapmasına ve bu planları uygulamasına olanak tanırken, siyasi belirsizlik hükümetin karar alma süreçlerini olumsuz etkileyebilir. Bu özellikle iktidarda

¹ Robert Ray, “Mandatory Voting: The Pros and Cons”, *Democracy Parliament And Electoral Systems*, Ed. M.A. Griffith Traversy, London: Pluto Press, 2002, s. 85.

² Hatice Karahan, Erdal Tanas Karagöl, “Ekonomik Performansın Temel Taşı: Siyasi İstikrar”, *Seta Perspektif*, Sayı 41, 2014, Ss. 1-2.

kalma süresi kısa olduğuna inanan hükümetlerin, hızlı sonuçlar almayı hedefleyen politikalara yönelmesine neden olabilir. Öte yandan gerek devlet gerek hükümet istikrarı sağlanmış bir devletin hükümeti daha uzun vadeli ve sürdürülebilir yatırımlar yapma eğilimindedir. Siyasi istikrarın ekonomik istikrar üzerindeki etkisi de göz ardı edilemez, ekonomik dengeleri doğrudan etkileyerek ülkenin genel refah düzeyine katkıda bulunur.³

Demokrasinin sağlıklı işleyişi için siyasi istikrar vazgeçilmezdir. İstikrarın olmaması, demokratik kurumların ve süreçlerin işlevselliğini tehlikeye atabilir. Siyasi istikrar ekonomik büyüme, sosyal uyum ve uluslararası ilişkilerdeki başarı için de hayati önem taşır. İstikrarlı bir demokratik sistemde hükümet değişiklikleri halkın iradesini yansıtan seçimler yoluyla barışçıl ve düzenli bir biçimde gerçekleşir. Bu durum hükümetin meşruiyetini ve halkın hükümet üzerindeki güvenini pekiştirir. Ayrıca siyasi istikrar, yatırımcıların güvenini artırarak ekonomik gelişmeyi teşvik eder ve toplumsal çatışmaların önlenmesine katkı sağlar. Demokrasi ve siyasi istikrarın tam anlamıyla sağlanabilmesi için şeffaflık, hesap verebilirlik ve hukukun üstünlüğü gibi temel ilkelerin yanı sıra etkin bir medya ve sivil toplum kuruluşlarının varlığı gibi çeşitli araçlar da gereklidir.

Çalışmamızın amacı, demokrasi kavramının tarihsel gelişimini ve modern demokratik sistemlerin işleyişini siyasi istikrar perspektifinden ele alarak seçim barajlarına yönelik yaklaşımını ve ilişkilerini incelemektir. Bu inceleme, demokrasinin evrensel ilkeleri ve yerel uygulamaları arasındaki etkileşimi, siyasi istikrarın demokratik yönetim üzerindeki etkilerini ve demokratik kurumların toplum üzerindeki rolünü analiz etmeyi hedeflemektedir.

Demokratik sistemlerin temel taşlarından biri olan seçim süreçleri, halkın iradesinin meclis koltuklarına yansıtılmasında kritik bir role sahiptir. Bu süreçte, oyların meclis koltuklarına dönüşümünü düzenleyen ve seçim barajı olarak bilinen bir alt sınır mevcuttur. Seçim barajı, belirlenen bir oy yüzdesinin altında kalan siyasi partilerin parlamentoda temsil edilmesini engelleyerek, daha istikrarlı bir hükümet yapısının oluşumunu amaçlar. Bu mekanizma, parlamentoda temsil edilen partilerin sayısını sınırlandırarak, hükümet kurma sürecindeki karmaşıklığı minimize eder ve yönetimde

³ Hakan Demirgil, “Politik İstikrarsızlık, Belirsizlik ve Makroekonomi: Türkiye Örneği 1970-2006”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, İstanbul: 2011, Ss. 126-128.

daha etkin bir rol alacak bir partinin ya da partiler koalisyonunun oluşumuna olanak tanır. Ancak bu sistem aynı zamanda seçmenlerin tamamının temsil edilmediği ve siyasi çeşitliliğin kısıtlandığı bir parlamento yapısına yol açabilir. Seçim barajı, demokratik katılım ile yönetim etkinliği arasındaki dengeyi sağlamayı hedefleyen bir düzenlemedir.

Seçim sistemlerinde uygulanan baraj oranı, nispi temsil ile çoğunluk sistemi arasındaki farkları belirginleştiren bir faktördür. Yüksek bir baraj oranı, seçim sisteminin nispi temsilden ziyade çoğunluk sistemine benzer bir yapı sergilemesine neden olabilir. Nispi temsil sistemi, partilerin aldıkları oya göre temsil edilmesini sağlamayı amaçlarken, çoğunluk sistemi genellikle belirli bir yüzdeyi aşan partilere meclis koltuklarını tahsis eder. Yüksek baraj oranları küçük partilerin parlamentoya girişini zorlaştırarak büyük partilerin lehine çalışan bir mekanizma oluşturur. Bu nedenle baraj oranının yüksekliği, seçim sisteminin işleyişini ve siyasi çeşitliliği doğrudan etkileyen önemli bir unsurdur ve demokratik temsilin genişliği ile çeşitliliği üzerinde derin etkiler yaratabilir. Bu bağlamda seçim barajının demokratik ilkelerle uyumlu bir şekilde belirlenmesi ve uygulanması demokrasinin sağlıklı işleyişi için hayati önem taşımaktadır.

Günümüz literatüründe⁴ seçim sistemlerine yüksek oranda çalışma alanı sağlanmış, tüm modeller için demokrasi ve siyasi istikrar noktasında olumlu ve olumsuz

⁴Erdoğan Teziç, *Seçim Sistemleri*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1967., Maurice Duverger, *Siyasal Rejimler*, Çev. Teoman Tunçdoğan, İstanbul: Gelişim Yayınları, 1974., Leslie Lipson, *Demokratik Uygarlık*, Çev. Haldun Güllalp, Türker Alkan, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984., Jean Marie Cotteret ve Claude Emeri, *Seçim Sistemleri*, Çev. Ahmet Kotil, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991., Dieter Nohlen, *Seçim Sistemleri, Türkiye’de ve Avrupa’da Seçim Sistemleri*, İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı Yayınları, 1996., Giovanni Sartori, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği: Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*, Çev. Ergun Özbudun, Ankara: Yetkin Yayınları, 1997., Ahmet Taner Kışlalı, *Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, 5. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2000., Manfred G. Schmidt, *Demokrasi Kuramlarına Giriş*, Çev. Mehmet Emin Köktaş, Ankara: Vadi Yayınları, 2001., Ülkü Varlık ve Banu Ören, *Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler*, İstanbul: Der Yayınları, 2001., Norman P. Barry, *Modern Siyaset Teorisi*, Çev. Mustafa Erdoğan, Yusuf Şahin, Ankara: Liberte Yayınları, 2003., Emine Yavaşgel, *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Durum*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Yayınları, 2004., Erdoğan Günel, *Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üstündeki Etkileri*, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2005., Birol Akgün, *Türkiye’de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven*, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2007., Rıza Arslan, *Demokratik Yönetim Sistemleri*, Bursa: Dora Yayıncılık, 2013., Yasin Aydoğdu, *Seçim Sistemleri ve Türkiye*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2015., Ergun Özbudun, *Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemleri*, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016., Gerald F. Gaus, *Siyaset Kavramları ve Siyaset Kurumları*, Çev. Nihal Akdere, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2016., Robert A. Dahl, *Demokrasi Üzerine*, Çev. Betül Kadioğlu, 5. Baskı, Ankara: Phoenix Yayınları, 2019., Harold J. Laski, *Politikaya Giriş*, Çev. Muhammet Koçakgöl, Ankara: Fol Yayınları, 2019., Joseph R. Strayer, *Modern Devletin Kökenleri*, Çev. Eraslan Candan, Ankara: Say Yayınları, 2020., Andrew Heywood, *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, Çev. Fahri Bakırcı, 5. Baskı, Ankara: Felix Yayınları, 2020., Serdar Gülen, *Anayasal Düzenler ve Türkiye’nin Anayasal Düzeni (Temel Bilgiler)*, 3. Baskı, Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 2021., Michael Roskin, *Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür*, Çev. Atilla Yayla, Bahattin

yönleri irdelenmiştir. Gerek Dünya üzerinde uygulanan seçim sistemleri gerekse Türkiye’de uygulamaya konulmuş seçim sistemlerinin çokça işlendiği ve araştırma konusu yapıldığı literatürümüzde maalesef seçim barajına aynı oranda bir eğilim görülmemektedir. Seçim Barajı ile alakalı olarak henüz bir doktora tezi yazılmamış olması da bunu kanıtlar niteliktedir. Bununla beraber seçim barajına yönelik Özkan Özyakışır “%10 Ülke Seçim Barajı” başlıklı yüksek lisans teziyle seçim barajını teorik olarak ele alıp seçim sistemleri içinde yerini saptamış ve Anayasa Mahkemesi ile AİHM kararlarında seçim barajının konu edinmesini ortaya koymuştur.⁵ İkinci bir yüksek lisans tezi olan ve aynı zamanda kitaplaştırılan Aysun Dukul’un “Türkiye’de Medya ve Demokrasi: Seçim Barajlarının Medya’da Temsili” başlıklı eseri de seçim barajının medyada nasıl ele alındığını incelemektedir.⁶ Tezler dışında kitap olarak Abdullah Sezer’e ait olan “Demokrasi Teorisi ve Pratiğinde Seçim Barajları (Adalet-İstikrar İkileminde %10 Ulusal Baraj Açısından Karşılaştırmalı Bir Analiz)” eseri ise seçim barajının temsilde adalet ve yönetimde istikrar çerçevesinde ulusal barajın ele alındığı görülmektedir.⁷ Ancak söz konusu üç eser de Türkiye’de uygulanan seçim barajının yüzde 10 olduğu dönemi kapsamaktadır. Seçim barajını konu edinen makaleler de yine yüzde 10 seçim barajının uygulandığı dönemler de kaleme alınmıştır. Sami Zariç “Türkiye’de Seçim Barajı ve Avrupa Ülkelerinde Durum” başlıklı makalesinde seçim barajını Avrupa ülkelerinde ki seçim barajı uygulamalarıyla Türkiye’de uygulanan seçim barajını karşılaştırmış,⁸ Hatice Derya Ormanoğlu ise “Türkiye’de Uygulanan Seçim Barajının Temsilde Adalet İlkesine Etkisi” isimli makalesinde yüzde 10’luk seçim barajının temsilde adalet ilkesiyle olan ilişkisini açıklamıştır.⁹ Batuhan Ustabulut, “Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Çerçevesinde Türkiye’de Ülke Seçim Barajı Uygulaması” başlıklı makalesinde seçim barajının temsil ve istikrar çerçevesinde

Seçilmişoğlu, 10. Baskı, Ankara: Adres Yayınları, 2021., Andrew Heywood, *Siyaset*, Çev. Nasuh Uslu, 24. Baskı, Ankara: Felix Kitap Yayınları, 2022., Hans Kelsen, *Adalet Nedir?*, Çev. Mücahid Kaya, İstanbul: Albaraka Yayınları, 2023.

⁵ Özkan Özyakışır, “%10 Ülke Seçim Barajı”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

⁶ Aysun Dukul, “Türkiye’de Medya ve Demokrasi: Seçim Barajlarının Medya’da Temsili”, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.

⁷ Abdullah Sezer, *Demokrasi Teorisi ve Pratiğinde Seçim Barajları (Adalet-İstikrar İkileminde %10 Ulusal Baraj Açısından Karşılaştırmalı Bir Analiz)*, İstanbul: Legal Yayınları, 2014.

⁸ Sami Zariç, “Türkiye’de Seçim Barajı ve Avrupa Ülkelerinde Durum” *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 37, 2019.

⁹ Hatice Derya Ormanoğlu, “Türkiye’de Seçim Barajı Uygulamasının Temsilde Adalet İlkesine Etkisi”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, Temmuz 2020.

ittifaklar ile olan ilişkisine değinmiştir.¹⁰ Murat Sevinç “Seçim Barajı Tartışması ve Olası Seçenekler” başlıklı makalesinde ülke seçim barajına yönelik Anayasa Mahkemesine getirilen bireysel başvuru ve sonrasında nelerin yaşanabileceğini açıklamıştır.¹¹ Mustafa Çağatay Aslan ise “Rasyonel Tercih Yaklaşımı Rehberliğinde Belirleyici Aktörlerin Ülke Seçim Barajı Oranı Tercihi: Türkiye Örneği” başlıklı makalesinde ülke seçim barajını rasyonel tercih bağlamında ele almıştır.¹² Yusuf Şevki Hakyemez de “Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Açısından Seçim Barajı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı” başlıklı makalesinde seçim barajının AIHM kararlarında yer edinmesini açıklamıştır.¹³ Hakan Sabri Çelikyay da seçim barajını Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuruyu referans alarak çalışma yapmış ve “Anayasa Mahkemesinin Ülke Seçim Çevresi Barajına İlişkin Bireysel Başvuru Kararının Değerlendirilmesi” başlıklı makaleyi kaleme almıştır.¹⁴

Literatürümüzde bir boşluk olarak gördüğümüz ve “Demokrasi ve Siyasi İstikrar Bağlamında Türkiye’nin Siyasi Hayatında Seçim Barajı Tartışmaları” başlıklı çalışmamız ile bu boşluğu doldurmak niyetindeyiz. Zira Türkiye’de uygulanan seçim sistemlerini ele alıp, Türkiye’nin mevcut seçim sistemi içinde de seçim barajının yerini saptamakta ve seçim barajlarını ortaya çıkaran sebeplerden başlayarak seçim barajının seçimlere getirdiği yenilik ve sonuçları da incelemekteyiz. Seçim barajına yönelik gerçekleştirilen tartışmaları da derlemekte ve seçim barajı meselesinde hem güncel olacak hem de tartışmaları derleyecek bir çalışmayı ele almaktayız. Çalışmamızda doküman analizi yöntemini kullanarak nitel veri analizi prensibini benimsemekte ve mevcut dokümanlardan yani akademik dergi makaleleri, kitap, kitap bölümü ve tezlerden

¹⁰ Batuhan Ustabulut, “Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Çerçevesinde Türkiye’de Ülke Seçim Barajı Uygulaması” *İnsan&İnsan Dergisi*, İstanbul: Yıl 5, Sayı 18, 2018.

¹¹ Murat Sevinç, “Seçim Barajı Tartışması ve Olası Seçenekler”, *Mülkiye Dergisi*, Ankara: Cilt 38, Sayı 4, 2014.

¹² Mustafa Çağatay Aslan “Rasyonel Tercih Yaklaşımı Rehberliğinde Belirleyici Aktörlerin Ülke Seçim Barajı Oranı Tercihi: Türkiye Örneği” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Ankara: Cilt 77, Sayı 4, 2022.

¹³ Yusuf Şevki Hakyemez, “Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Açısından Seçim Barajı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı”, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Erzincan: Cilt 11, Sayı 1-2, 2007.

¹⁴ Hakan Sabri Çelikyay, “Anayasa Mahkemesinin Ülke Seçim Çevresi Barajına İlişkin Bireysel Başvuru Kararının Değerlendirilmesi”, *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, Edirne: Cilt 6, Sayı 1, 2017.

yararlanmaktayız. Bununla beraber kanunlar, meclis genel kurul tutanakları, elektronik haberler ve mahkeme kararları da çalışmamızda yararlandığımız kaynaklardandır.

Çalışmamız, demokrasi ve siyasi istikrarın tarihsel gelişimini ve bu kavramların günümüzdeki uygulamalarını da incelemektedir. İlk bölüm, demokrasinin çeşitli biçimleri, demokratik seçimlerin temel ilkeleri ve siyasi istikrarın yönetim üzerindeki etkileri gibi temel kavramları ele alarak, bu iki önemli politik fenomenin evrimini aydınlatmaktadır. İkinci bölüm, demokratik seçim ilkeleri ve seçim sistemlerinin, demokrasi ve siyasi istikrar üzerindeki etkilerini tartışmakta ve seçim barajlarının, yönetimdeki istikrar ile temsildeki adalet arasındaki dengeyi nasıl etkilediğini sorgulamaktadır. Ayrıca, bu bölümde siyasi istikrarın sağlanmasında kullanılan araçlar ve seçim barajı türleri üzerine bir değerlendirme sunulmaktadır. Üçüncü bölümde ise, Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan demokrasi ve siyasi istikrar arayışlarına odaklanılmakta, Türkiye'deki seçim sistemlerinin demokrasi, seçim barajı ve siyasi istikrar üzerindeki etkileri incelenmektedir.

Seçim barajına yönelik getirilen eleştirileri derlemekte ise Meclis tutanaklarına, gazete haberlerine, sivil toplum kuruluşlarının açıklamalarına, akademisyenlerin makale ve bildirilerine, gazetecilerin beyanatlarına, iktidar elitlerinin seçim barajı hakkındaki görüşlerine, yazılı eserler, tezler ve makalelere, ayrıca AİHM ve AYM kararlarına başvurmaktayız. Çalışmamızla, demokrasi ve siyasi istikrar kavramlarının karmaşık ilişkisini ve bu ilişkinin Türkiye'nin siyasi hayatı ve yapısına bununla birlikte Türkiye'de uygulanan seçim sistemlerine etkisine ve söz konusu durumların ışığında ülke seçim barajlarına getirilen tartışmaları ele almayı amaçlamaktayız.

1. DEMOKRASİ VE SİYASİ İSTİKRAR İLİŞKİSİ

Demokrasi kavramı üzerine çok sayıda çalışma yapılmış olmasına rağmen, bu kavramın net bir tanımını yapmak oldukça zor bir iştir. Demokrasiyi sadece halkın yönetime katılması olarak tanımlamak yeterli değildir çünkü demokrasi aynı zamanda halkın haklarını, özgürlüklerini ve çıkarlarını koruyan bir sistemdir. Demokrasi, halkın iktidarını kullanırken belli kurallara ve ilkelere uyulduğu, hukukun üstünlüğüne saygı gösterildiği ve çoğulculuğun benimsediği bir yönetim biçimidir. Bu nedenle demokratik bir yapı oluşturmak için demokrasi kavramının tüm yönleriyle kavranması gerekmektedir.

Demokratik bir ülkenin siyasi istikrarı ise, o ülkenin siyasetinin yönünü ve hükümet politikalarının niteliğini belirleyen bir faktördür. Siyasi istikrarın derecesi, ülkeler arasında ve yönetimler arasında değişkenlik gösterebilir. Fakat her ülke için siyasi istikrarın önemi vardır.¹⁵ İktidara gelen siyasi partilerin görev süreleri boyunca yönetimlerini sürdürebilmesi ve planladıkları politikaları uygulayabilmeleri siyasi istikrar ile doğru orantılıdır. Ayrıca siyasi istikrar sayesinde politikalarını gerçekleştirmek için gerekli yasal düzenlemeleri de yapabilmektedirler.

1.1. Demokrasi

İlk çağlardan günümüze değin yaklaşık iki bin beş yüz yıllık bir tarihe dayanan demokrasinin tanımlanması çalışmalarının geçmişi de demokrasinin kendi tarihi kadar eskilere dayanmaktadır.¹⁶ Demokrasi, halkın egemenliğinin kullanıldığı ve öncelendiği bir yönetim şeklidir. Demokrasi sözcüğü, halk ve yönetim anlamına gelen Yunanca demos ve kratos kelimelerin birleşmesiyle ortaya çıkmıştır ve demokrasinin temel ilkesi ise, bütün vatandaşların kanunlar ve Anayasa karşısında eşit olmasıdır.¹⁷ Bununla beraber demokrasi, farklı türleri ve uygulamaları olan geniş bir kavramdır.

Demokrasi kelimesinin etimolojik kökenini bilmek, demokrasi kavramının tarihsel gelişimini ve farklı yorumlarını anlamak için önemlidir. Ancak demokrasi teriminin köklerini incelemek, günümüzde demokrasi üzerine yapılan tartışmalar için

¹⁵ Arslan, a.g.e., s. 65.

¹⁶ Oktay Uygun, *Demokrasinin Tarihsel, Felsefi ve Ahlaki Boyutları*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları, 2003, Ss. 9-10.

¹⁷ Yılmaz Aliefendioğlu, “Temsili Demokrasinin Seçim Ayağı”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Ankara: Sayı 60, Ekim 2005, s. 71.

artık yeterli bir yaklaşım değildir. Zira, demokrasi anlayışı zamanla evrilmiş ve sadece kelimenin kökenine bakarak günümüzdeki uygulamalarını ve karmaşıklığını anlamak mümkün olamamaktadır. Bu nedenle, demokrasiyi anlamak için tarihsel gelişimini, farklı kültürlerdeki yansımalarını ve toplumsal pratiklerdeki işleyişini de dikkate almak gerekmektedir. Demokrasi kavramı, zaman içinde farklı toplumlar ve kültürler tarafından farklı şekillerde tanımlanmış ve uygulanmıştır.¹⁸ Demokrasinin ne olduğu ve nasıl olması gerektiği soruları bugün de güncelliğini korumaktadır.

Demokrasi kavramının tarihsel süreç içinde farklı anlamlar kazandığını söylemek mümkündür. Antik Yunan'da doğan bu kavram,¹⁹ zamanla sınırları ve kurumları değişen bir siyasal sistem olarak gelişmiştir. Modern ulus-devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte demokrasi, evrensel ve seküler bir hale bürünmüştür. Bu nedenle demokrasinin sözlük tanımı, günümüzde yeterli ve gerçekçi olmayabilir. Yalın şekliyle demokrasi, '*halkın kendi kendini yönetmesi; halkın, halk tarafından, halk için yönetimi*' olarak tanımlanmaktadır.²⁰ Bu tanım, 1863 yılında Gettysburg'da Abraham Lincoln'un yaptığı ünlü konuşmada ilk kez ortaya çıktı. Lincoln, Amerikan demokrasisinin temelini tanımlarken bu ifadeyi kullandı.²¹ Demokrasi kavramı Antik Yunan'da ortaya çıkmış olsa da günümüze değin farklı anlamlar ve uygulamalar kazanmıştır. Demokrasinin ne olduğunu tanımlamak zor olabilir, ancak demokrasinin hangi özelliklere sahip olması gerektiğini belirlemek daha kolaydır. Demokrasinin evrensel ve normatif ölçütleri, insan hakları, hukukun üstünlüğü, katılım ve temsil gibi değerlerdir.

Robert A. Dahl, modern siyasi demokrasinin nasıl olması gerektiğini belirtmek için bir liste hazırlamıştır. Bu liste, bir demokrasinin sahip olması gereken temel özellikleri tanımlamaktadır.²² Bu özellikler şöyledir:

-Politikalar üzerinde kontrolün ve denetimin anayasal olarak belirlenmiş organlarca yapılması.

-Adil, tarafsız ve şeffaf seçimlerin varlığı.

¹⁸ Atilla Yayla, *Siyasi Düşünceler Sözlüğü*, Ankara: Adres Yayınları, 2004, s. 60.

¹⁹ Aristoteles, *Atinalıların Devleti*, Çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları, 2013, s.35.

²⁰ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, Bursa: Ekin Yayınları, 2010, s. 258.

²¹ Giovanni Sartori, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, Çev. Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan, Ankara: Yetkin Yayınları, 1996, s. 36.

²² Dahl, 2019, a.g.e., s. 99.

-Genel ve eşit oy hakkı.

-Seçmek ile beraber seçilebilme hakkının tanınması.

-İfade, düşünce, ideolojik hürriyet ve kendini anlata bilme özgürlüğü.

-Şeffaf ve gerçek bilginin talep edilmesi hakkı. Bununla beraber haber edinme araçlarının çeşitliliği.

-Siyasi parti ve baskı grupları içerisinde söz sahibi olabilme hakkı.²³

Bu şartlar, demokrasinin işleyişini sağlamak için gerekli olan temel koşulları ifade eder. Bununla beraber demokrasiyi sadece yönetim şekli olarak nitelemek yanlış veya eksik bir tanımlama olacaktır. Zira demokrasi bir yaşam tarzı olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Demokrasi modelini tercih etmekte önem taşıyan hususun neler olduğuna dair cevap olarak ise yine Dahl, '*zorbalığı önlemek, temel haklar, genel özgürlük, kendi kaderini tayin etme, ahlaki özerklik, insani gelişme, temel kişisel çıkarların korunması, politik eşitlik, barış ve refah*' ilkelerini öne sürmüştür.²⁴ Demokrasinin bu ilkeleri demokrasiyi diğer yönetim çeşitlerinden ayıran ve tercih edilmesinde değerini arttıran ilkelere dir.

Raymond Aron'a göre demokrasi, halkın tüm hak ve güçlerden faydalandığı bir yönetim biçimidir. Aron, demokrasi ile her vatandaşın oy kullanma ve halkın çıkarlarını koruyacak nitelikte hükümet kurma hakkının var olduğuna dikkat çekmiş ve demokrasiyi, her bireyin insani ve temel haklarının güvence altında olduğu bir sistem olarak tanımlamıştır.²⁵ Sartori, demokrasi idealleri ile toplumun gerçek durumu arasında bir bağlantı oluşturmayı amaçlar. Ona göre, tanım farklılıklarının kökeni, gerçeklerle değerlerin çatışmasından kaynaklanır. Normatif teorinin ideal ve değer merkezli yaklaşımı, gerçek dünyada gözlemlenen demokrasi uygulamalarıyla karşılaştığında, çeşitli demokrasi tanımlarının ortaya çıkmasına neden olur.²⁶ Diğer bir ifadeyle

²³ Gökçe Zabunoğlu, "Bir Radikal Demokrasi Teorisi Olarak Müzakereci Demokrasi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara: 66/4, 2017, s. 798.

²⁴ Robert A. Dahl, *Demokrasi Üzerine*, Çev. Betül Kadioğlu, Ankara: Phoenix Yayınları, 2001, s. 56.

²⁵ Raymond Aron, *Demokrasi ve Totalitarizm*, Çev. Vahdi Hatay, İstanbul: Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, No: 3, 1976, s. 376.

²⁶ Sartori, 1996, a.g.e., s. 13.

demokrasi hakkında konuşurken ilk adımın gerçekler ile idealler arasındaki farkı net bir şekilde ortaya koymak olduğunu söyleyebiliriz. Böylece demokrasinin ne anlama geldiğini ve neye benzemesi gerektiğini karıştırmadan demokrasinin bize yol göstermesine izin verebiliriz. Çünkü bir demokrasi, değerleri ve idealleri onun var olmasını sağladığı sürece yaşar. Sartori'ye göre demokrasinin ne olduğunun saptanması ve vatandaşlarca anlaşılması oldukça büyük öneme sahiptir. Siyasi davranışlarımız ve seçimlerimiz, bizim demokrasi hakkında sahip olduğumuz tanım ve kavramla yakından ilgilidir. Bir yönetim biçimi veya programın demokratik niteliklerini sorgularken, önceden sahip olduğumuz tanımlamalara dayanarak karar veririz. Bu sebeple, demokrasi hakkındaki yanlışlar ve noksan kavrayışlar, demokrasinin işleyişinde aksaklıklara yol açabilecek derecede mühimdir.²⁷ Ülkemizden örnek vermek gerekirse hali hazırda demokrasinin sadece seçme işlemi ve sandıkla sınırlı tutulması, sözü edilen kavramsal anlam yetersizliğinin bir sonucudur. Bununla beraber 1983'ten itibaren uygulamaya konulan ülke seçim barajı da demokrasiye biçilen rolün farklı demokrasi uygulamalarına yol açtığını göstermektedir. Demokrasiye getirilen kavramsal tanım farklılıkları sebebiyle ortaya çıkacak bir diğer sorun ise seçimle gelen krallar sorunsalıdır. Nitekim seçim mekanizmaları ve oy kullanma süreçleri göz önünde bulundurularak gerçekleştirilen analizler, monarşik yönetimlerin seçim yoluyla belirebileceğine veya demokrasinin vatandaş katılımı olmadan var olabileceğine dair önemli uyarılarda bulunmaktadır. Bu tür çalışmalar, seçim sistemlerinin tasarımının ve uygulanmasının, yönetim biçimleri üzerinde belirleyici etkileri olabileceğini vurgulamaktadır. 19. yüzyıla kadar demokrasi, toplumun alt kesimlerinin tercih ettiği bir yönetim modeli olduğu düşüncesiyle kavram olarak genel kabul görmemiştir. Ancak günümüzde ise her kesimce büyük oranda kabul görmüş ve demokratlık kişiler açısından bir kimlik olmaya başlamıştır.²⁸

1.1.1. Çoğunlukçu Demokrasi vs Çoğulcu Demokrasi

Demokratik sistemlerde karar verme ve uygulama süreçlerinde çoğunluğun rızasının alınması, demokrasinin işleyişini temin etmek için şarttır fakat kâfi değildir. İstikrarlı ve sağlam bir demokrasinin işleyişinde siyasi olarak faal vatandaşların, en azından çoğunluğunun desteğine ihtiyaç vardır. Fakat çoğunlukçu demokrasi görüşü

²⁷ Maurice Duverger, *Seçimle Gelen Krallar*, Çev. Necati Erkut, İstanbul: Kelebek Yayınları, 1986, s. 89.

²⁸ Andrew Heywood, *Siyaset*, Çev. Bican Şahin, Atilla Yayla, Mete Yıldız, Ankara: Adres Yayınları, 2015, s. 115.

başkadır. Çoğunlukçu demokrasi anlayışı, çoğunluğun arzularının tamamını yerine getirebilecek bir yönetim biçimi olarak görülür. Ancak bu durum, çoğunluğun iradesinin temsil edildiği bir yönetim şeklinin, azınlıklara baskı yapma olasılığını da beraberinde getirebilir. Bu, demokrasinin içinde barındırdığı potansiyel bir tehlikedir ve dikkatle ele alınması gereken bir konudur.²⁹ Söz konusu durum demokrasi anlayışının azınlık grubun, idarenin keyfi muamelelerine yönelik savunulduğu idare yöntemi olma niteliğine, prensibine ya da ilkelerine aykırıdır.

Çoğunlukçu demokrasi anlayışı, siyasi kararların sayısal çoğunluk tarafından verildiği bir yönetim biçimidir. Bu anlayışa göre, çoğunluk toplumu yönetme ve karar verme hakkına sahiptir. Azınlık ise çoğunluğun aldığı kararlara boyun eğmeyi ya da muhalefet etmeyi, çoğunluğu denetleme ve sınırlama hakkına sahiptir.³⁰ Fakat tarihte çoğunlukçu demokrasi anlayışının faşizm ve totalitarizme yol açtığı örnekler vardır. İtalya ve Almanya'da seçimlerle iktidara gelenlerin çoğunluk ilkesini istismar ederek diktatörlük kurdukları bilinmektedir.³¹ Çoğunlukçu demokrasi anlayışı, Hannah Arendt'in tabiriyle kötülüğün sıradanlaşmasına neden olan insanlık dramlarına sebep olmuştur. Bu bakımdan, çoğunlukçu anlayış demokrasinin çeşitli uygulamaları ve anlayışlarını dışlama riskini ortaya koymuştur. Halbuki demokrasi içinde bulundurduğu prensipleri gereği dışlayıcı değil kapsayıcı olmalıdır. Demokraside gücün kötüye kullanılmasını önlemek için çoğunlukçu yanlış uygulamalara karşı tedbirler alınmalıdır.³² Demokrasi en genel ifadeyle halkın egemenliğidir. Halkın egemenliği ilkesi çoğunlukçu demokraside, tüm toplumların tam bir uzlaşma sağlayamadığı gerçeği nedeniyle uygulamada çoğunluğun yönetimi olarak anlaşılmaktadır. Çoğunlukçu demokrasi anlayışında, sayıca fazla olan grubun, azınlık grupların haklarını göz ardı ederek egemenliğini sürdürdüğü bir yönetim biçimi söz konusudur. Bu durum, çoğunluk iradesinin mutlak olduğu bir yönetim anlayışının sert bir şekilde hayata geçirilmesi olarak tanımlanabilir. Teorik ve pratik sonuçlar itibarıyla, azınlık haklarına ve bireysel özgürlüklere duyarsız kalınması, demokrasinin çoğunluk despotizmine dönüşmesine yol

²⁹ Kışlalı, a.g.e., s. 238.

³⁰ Tamer Soysal, "Demokrasi İdesi Üzerine Bir Retorik", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 13, 2002, s. 333.

³¹ Mustafa Çufalı, *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Dönemi (1945-1950)*, Ankara: Babil Yayıncılık, 2004, s. 14.

³² Lipson, a.g.e., s. 479.

açabilir.³³ Çoğunluk ilkesinin haklı olduğunu iddia edenler, adil kanun yapma ve akla uygun neticeler için gerekli olan her çeşit hakkın bu ilke içinde mevcut olduğunu öne sürerler.³⁴

Sartori, demokratik kurumların henüz kökleşmediği, dolayısıyla demokrasinin tam anlamıyla yerleşmediği ve istikrarlı bir demokratik düzenin oluşturulamadığı ülkelerde, çoğunluğun baskısının genellikle güçler ayrılığı olmadan hareket eden ve sınırları olmayan bir yönetimin aşırı güç kullanımı sonucu ortaya çıktığını belirtmiştir. Ona göre, bu tip yönetimler altında, insan hakları ve bireysel özgürlükler göz ardı edilmekte ve muhalefetin sesi bastırılmaktadır.³⁵ Mill ise çoğunluğun azınlıkları ezdiği bir demokrasi anlayışını reddeder. Ona göre gerçek demokrasi, herkesin faydasını gözeten ve herkesin temsil edildiği bir sistemdir. Mill, sayısal çoğunluğun iradesinin meşru olduğunu kabul eder ama bunun ahlaki bir kriter olmadığını savunur. Mill'in demokrasi anlayışında, çoğunluk baskısının önüne geçilir ve azınlıkların hakları korunur. Böylece toplumda çoğunluk grubunun diğerlerine karşı haksız ve ayrıcalıklı bir yönetim kurması engellenir.³⁶

Tocqueville, Amerikan demokrasisinin denge-fren sistemiyle nasıl işlediğini araştırmıştır. Demokrasilerde eşitlik ilkesinin çoğunluğun yönetimini sağladığını, ancak bu durumun da çoğunluk tiranlığına yol açabileceğini savunmuştur. Demokraside nicelik niteliği bastırır ve azınlıkların haklarını tehlikeye atar.³⁷ Tocqueville, bireylerin sadece merkeziyetçi bürokratik otoriteye değil, aynı zamanda toplumsal çoğunluğa da karşı savunmasız kaldığını ve gerçek anlamda demokratik bir toplum oluşturmak isteniyorsa, çoğunluğun birey üzerindeki olası tahakkümlerinin engellenmesi gerektiğini ifade etmektedir.³⁸ Çoğunluk iradesinin aşırı yüceltilmesi, çoğunluk hakkı ile zorba davranışlar arasındaki çizgiyi muğlaklaştırır. Çoğunlukçu demokrasiler, seçim dönemleri dışında, çoğunluğa geniş yetkiler verir. Seçimler arası dönemde, iktidarın yetki sınırlarını ihlal etmesi ve baskıcı bir yönetim şekline bürünmesi, azınlıkta olan kesimlerin hayati öneme

³³ Andrew Heywood, *Siyaset*, Çev. Bekir Berat Özipek, Bican Şahin, Mete Yıldız, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla, 14. Baskı, Ankara: Adres Yayınları, 2006, s. 104.

³⁴ Robert Dahl, *Democracy and Its Critics*, New Have: Yale University Press, 1989, s. 167.

³⁵ Sartori, 1996, a.g.e., Ss. 143-149.

³⁶ John Stuart Mill, "De Tocqueville on Democracy in America I", *Collected Works of John Stuart Mill*, XVIII, Ed. John M. Robson, University of Toronto Press, Toronto and Buffalo: 1977, Ss. 47-90.

³⁷ Lipson, a.g.e., s. 52

³⁸ Alexis de Tocqueville, *Amerika'da Demokrasi*, Çev. İhsan Sezal, Fatoş Dilber, Ankara: Yetkin Yayınları, 1994, s. 234.

sahip kararları sorgulamasına ve bu kararları reddetmesine yol açabilir. Bu durum, siyasi kutuplaşmalara ve toplumsal huzursuzluklara neden olarak siyasi atmosferi zedeler. Popülist ifadelerin kullanımı, özellikle medya ve basın yoluyla, genel iradenin milli irade olarak kabul edilmesine yol açabilir. Bu ifadelerle şekillenen kamuoyu desteği, antidemokratik eylemlere meşruiyet kazandırabilir ve iktidardaki parti, genel iradenin temsilcisi olarak görülebilir. Popülizmin aşırı kullanımı, hatalarından arınmış liderler, ulusal çıkarları temsil eden başkanlar ve etkileyici kişilikler ile karizmatik liderler ortaya çıkarabilir.³⁹

Sayısal nicelik anlamına gelen çoğunluk ve azınlık kavramlarıyla tanımlanan çoğunlukçu demokrasi anlayışı, sadece iki seçenek arasında geçerli olabilir. Birden çok seçenek olduğunda ise sayısal çoğunluktan söz etmek mümkün değildir. Seçim sistemlerine göre değişen çoğunluklar, seçimlerin serbestliği ve temsil prensibiyle çatışmaktadır. Örneğin Türkiye’de uygulanan baraj neticesinde 2002 seçimlerinde halkın yüzde 46’sı temsiliyet kazanamamıştır.⁴⁰ Bu durum, çoğunlukçu anlayışın siyasal meşruiyeti sorgulanır hale getirdiğini göstermektedir.

Siyasal partiler, dernekler, temsilci kuruluşlar, medya kuruluşları ve siyasete katılma olanakları çağdaş toplumların özellikleridir. Bu özellikler sayesinde bireyler siyasal alanda hem etkili hem de etkilenen aktörler olurlar. Çağdaş devlet örgütlenmeleri bu siyasal dinamikleri yansıtır.⁴¹ Farklı görüş ve düşüncelerin toplumsal ve siyasal hayatın her aşamasında eşit değerde bulunması, örgütlenerek siyasal iktidar mücadelesine girebilmesi anlamına gelen çoğulculuk, demokratik bir toplumun temelidir.⁴² Demokratik rejimlerde çeşitli siyasal eğilimlerin ve grupların özgürce faaliyet göstermeleri mümkündür. Kendilerini barışçı bir şekilde örgütleyip ifade edebilirler, farklı siyasal görüşleri temsil eden partiler arasında rekabet edebilirler. Demokrasiler bu yarışmacı siyasete dayanır ve çok partili sistemle gerçekleşir. Demokrasinin temelinde fikir ve örgütlenme özgürlüğü vardır. Bu bağlamda değişik düşüncelerin var olması hoşgörü ile

³⁹ Gencay Şaylan, *Temsili Liberal Demokrasinin Önlenemez Krizi*, İmge Kitabevi Yayınları, 2008, s. 270.

⁴⁰ 3 Kasım 2002 Genel Seçim Sonuçları T.C. Yüksek Seçim Kurulunun resmî web sitesinden alınmıştır. Detaylı bilgi için Bknz: (YSK Web Portal) <https://www.ysk.gov.tr/tr/03-kasim-2002-xxii-donem-milletvekili-genel-secimi/3009> (Erişim tarihi:10.10.2023).

⁴¹ Mehmet Akif Çukurçayır, *Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi*, Ankara: Yargı Yayınevi, 2000, s. 28.

⁴² Davut Dursun, *Siyaset Bilimi*, İstanbul: Beta Yayınları, 2006, s. 174.

mümkündür. Bu yüzden demokratik yönetimlerde herhangi bir düşünceye saygısızlık yapılmaması gerekir.⁴³

Demokrasinin sınırsız ve mutlak bir çoğunluk yönetimi olamayacağı fikrinden yola çıkarak çoğunlukçu demokrasinin sınırlılıkları üzerine çoğulcu demokrasi yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımın amacı, güçler ayrılığı ilkesiyle denetlenmeyen bir iktidarın, azınlıkta kalan grupların hak ve özgürlüklerine müdahale etmesini engellemektir. Çoğulcu düşüncelerin ilk sistematik gelişimini James Madison yapmıştır.⁴⁴ Madison, Amerika'nın federal bir ABD haline gelmesi sürecinde, kontrolsüz demokrasinin tehlikelerine dikkat çekmiştir. Çoğunluğun, bireylerin haklarını ihlal edebileceği ve çoğunluğun malına el koyabileceği durumlarda, bir toplumdaki farklı grup ve çıkarların siyasi taleplerini dile getirebilmesinin önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle Madison, çeşitli grupların ve menfaatlerin farklı erişim noktalarına sahip olduğu bir yönetim biçimi olan güçlerin ayrılığı, çift meclis sistemi ve federalizm gibi prensipleri benimsemiştir. Madison'ın, siyasi çoğulculuğun toplumun düzeni ve sabitliği için zorunlu olduğu yönündeki inancı, günümüz demokrasi kavramının da temel taşlarından biri olarak kabul edilmektedir.⁴⁵ Temsili demokrasinin zorluklarına bir alternatif arayan çoğulcu demokrasi, çoğunlukçu demokrasinin eksikliklerine bir yanıttır.

G. Schmidt, çoğulculuk teorisinde, temsilcilerin ve hükümetin rolünü ön plana çıkarmaktadır. Vatandaşlar ise, farklı kurumlar, partiler, gruplar, örgütler ve dernekler aracılığıyla birleşerek çeşitliliği yansıtan toplumun birer unsuru haline gelirler. Bu çeşitlilik, çoğulcu demokrasi anlayışında, kamusal alanlarda uzlaşa veya birlik yoluyla kararlar alınmasını ve yönetimin şekillendirilmesini gerektirir. Demokrasinin ilerlemesi ve barış için, egemen sosyal sınıfın kim olduğu değil, sosyal ve siyasi yapının çoğulcu bir düzende işlemesi esastır.⁴⁶

Çoğulculuk modelinin temel unsurlarından biri, sivil toplumda gönüllü olarak çıkarlarını korumak isteyen gruplardır. Meslek ve kamu örgüt ve sendikaları, çeşitli STK'lar toplantı, yürüyüş ve gösterilerde bulunma haklarını kullanarak isteklerini dile

⁴³ Nurullah Aydın, *İnsan Hakları, Demokrasi ve Medya*, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2008, s. 121.

⁴⁴ Heywood, 2006, a.g.e., s. 113

⁴⁵ Heywood, 2006, a.g.e., s. 114.

⁴⁶ Schmidt, a.g.e., s. 148.

getirerek muhalif olabilirler. Çoğulculuk, farklı çıkar ve isteklerin kamusal alanda ifade edilmesine bununla beraber siyasi kararları verme süreçlerine aktarılmasına imkân veren bir anlayış olarak genel ve kapsamlı bir niteliğe sahiptir.⁴⁷ Çoğulcu demokrasi, toplum, devlet ve çeşitli ara kurumlar arasındaki dengeyi sağlama potansiyeline sahip bir anlayıştır. Bu yaklaşımda, çıkar gruplarının hem kendi menfaatlerini hem de genel yararı gözetmesi esastır. Bireyin özgürlüğüne büyük değer veren çoğulcu demokrasi, her insanın temel ve gerçek bir değer olduğunu ve doğal haklara sahip olduğunu savunur. Yönetim, bu hak ve özgürlükleri koruma görevindedir. Bireysel özgürlükler sınırsız olamaz ancak, siyasi otorite kontrol altına alınmadığında, gerçek anlamda özgürlükten söz etmek mümkün değildir.⁴⁸ İktidarda bulunan çoğunluğun gücüne karşı hak ve özgürlüklerin korunması için yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu yüzden çoğulcu demokrasiler iktidarın paylaşıldığı, iktidarın yaptıkları eylemlerin yargısal olarak denetime tabi olduğu demokrasidir. Genel kaniya göre, doğru sonuca ulaşma olasılığı, nüfusun büyük bir bölümünü temsil eden çoğunluk için, daha küçük gruplar olan azınlıklara kıyasla daha yüksektir. Bu, çoğunluğun, bireylerden veya azınlık gruplarından daha doğru kararlar alma eğiliminde olduğu anlamına gelir. Ancak, bu durum her zaman geçerli olmayabilir, çünkü doğru kararlar sadece sayısal üstünlükle değil, aynı zamanda bilgi, deneyim ve doğru analizle de alınır. Dolayısıyla, bir görüşün doğruluğu, onu savunanların sayısından ziyade, o görüşün mantıklı ve gerçeklere dayalı olup olmadığına bağlıdır.⁴⁹

Demokrasinin temel taşlarından biri olan çoğunluk ilkesi, siyasi arenada her bireyin oyunun eşit değerinde olduğu ve herkesin yönetim sürecine katılma hakkının eşit bir şekilde dağıtıldığı bir yapıyı ima eder. Bu, her bireyin siyasi karar alma süreçlerinde eşit bir etkiye sahip olması gerektiği anlamına gelir. Bu durum, oy kullanma hakkının yanı sıra, siyasi temsil ve katılımın diğer yönlerini de içerir. Eşit oy hakkı, demokratik sistemlerin adil ve işlevsel olmasının kritik bir unsuru olarak kabul edilir. Bu, her vatandaşın, toplumun genel yönünü belirlemede söz sahibi olması gerektiği fikrini destekler.⁵⁰ Eşitlik ilkesi, yalnızca seçimlerde değil, aynı zamanda siyasi tartışma ve

⁴⁷ Levent Köker, “Seçim Sistemleri ve Siyasi Çoğulculuk Demokratik Meşruluk Açısından Bir Değerlendirme”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 23, Ss. 199-210.

⁴⁸ Robert A. Dahl, *Demokrasi ve Eleştirileri*, Çev. Levent Köker, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 1993, s. 177.

⁴⁹ Mehmet Turhan, “Çoğunluk İlkesi”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4. Sayı, 1988, s. 46.

⁵⁰ Barry, a.g.e., s. 326.

politika oluşturma süreçlerinde de geçerlidir. Bu, demokrasinin sadece sayısal bir çoğunluğun iradesini yansıtmakla kalmayıp, aynı zamanda her bireyin sesinin duyulduğu ve dikkate alındığı bir sistem olmasını sağlar. Böylece ounluk yönetimi, bireysel haklar ve toplumsal çıkarlar arasında denge kurmayı amaçlar.

Demokratik sistemlerde, her bireyin yasal olarak eşit haklara sahip olduğu varsayılır. Bu çerçevede, nüfusun büyük bir bölümünün aldığı kararlar, genel kabul görmesi beklenir çünkü bu çoğunluğun iradesini yansıtır. Ancak, azınlık görüşlerinin de dikkate alınması gerektiği durumlar vardır; zira eşitlik ilkesi her sesin duyulmasını gerektirir. Siyasi eşitlik, çoğunluk kararının otomatik olarak doğru olduğu anlamına gelmez; her kararın adil ve objektif bir değerlendirmeye tabi tutulması esastır.⁵¹ Rousseau da teorisini geliştirirken, ilk olarak ‘Doğa Durumu’ hipotezini ileri sürmüş ve bu koşullar altında bireylerin zgr ve eşit olduğunu ifade etmiştir. Fakat toplumsal yaşama geçişle birlikte, bu eşitlik ve özgürlükler bozulmuş, bireyler arasında hiyerarşı ve baskı meydana gelmiştir. Bu negatif gelişmeleri düzeltmek amacıyla, bir toplum anlaşması oluşturulmuştur.⁵² Bu anlaşma, toplumun her ferdinin zgr iradesiyle kabul ettiği bir mutabakat olarak ortaya çıkmaktadır Rousseau'nun yaklaşımı, önceki toplum anlaşmalarından ayrılarak, bireylerin yönetim işlerine katılımını sürekli kılmayı hedeflemiştir. Bu, bireylerin devlet işleyişine aktif olarak dahil olmalarını ve kolektif karar alma süreçlerinde söz sahibi olmalarını sağlamak amacıyla tasarlanmıştır.⁵³

Rousseau'nun fikirleri, bireylerin zgr iradeleriyle bir araya gelerek devleti oluşturdukları ve bu birliktelikten sonra da yönetim süreçlerinde aktif roller üstlendikleri düşüncesine dayanır. Bu bağlamda, Rousseau demokrasi anlayışını şu sözlerle ifade eder: ‘‘yelerinden her birinin canını, malını bütün olarak gle savunup koruyan öyle bir toplum biçimi bulmalı ki, orada her insan hem herkesle birleştiği halde yine kendi buyruğunda kalsın, hem de eskisi kadar zgr olsun.’’ Toplum sözleşmesinin ele aldığı temel mesele de işte bu özgürlük ve katılım dengesidir.⁵⁴ Rousseau'nun düşüncesinde, Locke'un fikirlerine paralel olarak, devletin oluşumunda toplumun tüm bireylerinin

⁵¹ Henry B. Mayo, *Demokratik Teoriye Giriş*, ev. Emre Kongar, Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1964, s. 150.

⁵² Levent Köker, ‘‘Rousseau ve Demokrasi ya da Liberal Teorinin Eleştirisinin ğeleri zerine Bir İnceleme’’, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, 4. Sayı, Temmuz 1989, Ss. 42-43.

⁵³ Andrew Heywood, *Political Theory*, Second Edition, New York: St. Martin's Press, 1999, s. 243.

⁵⁴ J.J. Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, ev. Banu Kaynak, Ankara: Nilüfer Yayınları, 2016, s. 28.

katılımı esastır. Bu, kolektif bir mutabakatla devletin temellerinin atılması anlamına gelir. Fakat Rousseau için, ilk kuruluş anındaki bu tam mutabakatın aksine, sonraki süreçlerde alınacak kararlarda çoğunluğun tercihleri öncelik kazanır.⁵⁵ Yani Rousseau, devlet yönetiminde oybirliğinin yerini, zamanla çoğunluk kararının alabileceğini savunur. Rousseau'nun siyasi düşünceleri, devletin oluşumundan itibaren vatandaşların katılımını önemseyen ve karar verme süreçlerinde çoğunluğun iradesine dayanan bir yönetim biçimini öngörür. Devletin temellerinin atılmasında her bireyin onayının aranması, Rousseau'nun demokratik ilkeleri benimsediğini gösterirken, politik kararlar alınırken çoğunluk kararının esas alınması, onun çoğunlukçu demokrasi anlayışını desteklediğini işaret eder. Bu bağlamda, Rousseau'nun ideal devlet yapısında, halkın iradesinin üstün tutulduğu ve her vatandaşın sesinin duyulduğu bir yönetim anlayışı hedeflendiği söylenebilir.

Rousseau'nun vizyonunda, her birey devletin egemenlik yapısında bir paya sahiptir. Bu durumda, toplumun hâkim gücü, bireylerin kolektif varlığı olarak tanımlanır. Eğer devletin nüfusu on bin kişiden oluşuyorsa, Rousseau'nun düşüncesine göre, egemenliğin her bir vatandaşa düşen oranı, on binde birdir. Yani, devletin her bir ferdi, egemen gücün çok küçük bir parçasına sahip olur. Fakat, her birey, bu egemen gücün otoritesini kendi varlığının tamamıyla kabul etmektedir. Bu, bireylerin hem egemenliğin bir parçası hem de onun otoritesine tamamen tabi olduğu bir yapıyı işaret eder.⁵⁶ Rousseau'nun düşünce dünyasında, genel irade kavramı, toplumsal karar süreçlerinde merkezi bir yer tutar. Bu irade, bireysel ya da grup çıkarlarının ötesinde, toplumun bütününe iyiliğini hedefler. Rousseau'ya göre genel irade, toplumun ortak iyiliği için çalışan ve her bireyin öz çıkarlarını aşan bir iradedir. Özel iradelerin bir araya gelmesiyle oluşan ortak irade ise, genellikle bireysel çıkarları yansıtır ve bu yüzden genel iradeden ayrılır. Genel irade, doğru ve adil olanı arayış içinde, toplumun genel menfaatini gözetir ve bu yolda yanılığa düşmez. İşte bu nedenle, Rousseau'nun felsefesinde genel irade, adaletin ve toplumsal uyumun teminatı olarak görülür.⁵⁷

Toplumsal irade, bireylerin ortak yararını hedefler ancak bu, her zaman oy birliğiyle ifade edilmez. Rousseau'nun fikirlerinde, genel irade sıklıkla çoğunluk kararıyla

⁵⁵ Dahl, 1993, a.g.e., s. 177.

⁵⁶ Rousseau, a.g.e., s. 94.

⁵⁷ Rousseau, a.g.e., Ss. 49-51.

özdeşleşir. Özellikle, Rousseau'nun 'Toplum Sözleşmesi' eserinde belirttiği üzere, ilk kurucu sözleşme haricinde, çoğunluğun kararının bütün bireyleri bağlayıcı olduğu vurgulanır. Bu, sözleşmenin doğal bir sonucudur. Rousseau'ya göre, genel iradenin nitelikleri, çoğunluk iradesinde de mevcuttur ve bu, toplumun yönetim biçimini şekillendirir.⁵⁸ Rousseau, azınlığın iradesinin, çoğunluğun kararlarına uyum sağlamasıyla elde edilen bir özgürlük kavramını tartışır. Bu bağlamda, siyasi bir meselede genel iradenin dışında yer alan azınlık görüşleri, gerektiği zaman çoğunluk kararına boyun eğdirilecek, bu sayede her birey, genel iradeye karşı çıksa dahi, yasal düzenlemelere itaat etmek suretiyle özgürlüğünü koruyacaktır.⁵⁹ Çağdaş demokrasiler, çoğulculuk fikrini benimseyerek, yalnızca çoğunluğun iradesine dayanmayan, farklı seslerin ve azınlıkların da korunduğu bir yönetim anlayışını öne çıkarır. Bu yaklaşımda, çoğunluğun karar verme yetkisi korunurken, aynı zamanda temel hakların güvence altına alınması, çok partili siyasi yapı, muhalefetin serbestçe ifade edilmesi ve azınlık haklarının savunulması gibi demokratik ilkeler de vazgeçilmez olarak kabul edilir. Bu şekilde, çoğunlukla yönetim, mutlak bir doğruluk olarak değil, çeşitliliği ve bütün sesleri dikkate alan bir denge içinde işler hale gelmiştir.

1.1.2. Doğrudan, Yarı Doğrudan vs Temsili Demokrasi

Demokrasi çeşitli zamanlarda çeşitli biçimlerde uygulanagelmıştır. Çoğunlukçu ve çoğulcu demokrasi anlayışı gibi demokrasinin diğer çeşitlerinden sayılabilecek temsili, doğrudan ve yarı doğrudan demokrasi türleri temel anlamda örnek verilebilir. Doğrudan demokrasi, halkın temsilci olmadan doğrudan yönettiği demokrasi biçimidir. Bu sistemde vatandaşlar, devletin kararlarını aracı veya temsilci olmaksızın doğrudan verirler. Bu anlayış, halkın kendini yönetmesini savunur. Bu nedenle bu sistem, ideal demokrasiye en yakın olandır.⁶⁰ Doğrudan demokrasi toplumun kendini yönetmesi anlamına gelir. Bu anlayışa göre toplum bütünlük içinde görülmektedir. Toplum bireylerden oluşmakta ve iktidar bireyler arasında dağıtılmaktadır. Kararlar iktidarın bir parçası olan bireylerin çoğunluğunun isteği ile verilmektedir. Egemenlik, halkın malı olduğu için ayrı bir hukuki kişiliği yoktur ve bireylerin iradelerinin birleşmesinden meydana gelir.⁶¹

⁵⁸ Rousseau, a.g.e., Ss. 168-169.

⁵⁹ Rousseau, a.g.e., Ss. 32-33.

⁶⁰ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukuna Giriş (Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku)*, Bursa: Ekin Yayınları, 2017, s. 107.

⁶¹ Şeref Gözübüyük, *Anayasa Hukuku*, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2013, Ss. 72-74.

Rousseau'nun sosyal sözleşmesi doktrini de halk egemenliği ilkesinin teorik temelini oluşturur. Rousseau, egemenliğin ne devredilebileceğini ne de temsil edilebileceğini savunur. Bu nedenle, halk egemenliği teorisinin temsili demokrasiyi reddedip doğrudan demokrasiyi önerdiği ileri sürülebilir.⁶²

Antik Yunan'da doğrudan demokrasi uygulamasına örnek olarak Ekklesia adlı bir tür halk meclisi gösterilebilir.⁶³ Bu mecliste vatandaşlar alınan kararlara doğrudan katılırlardı. Bunun da sebebi Antik Yunan'da kavram olarak vatandaşlığın sınırlı bir anlam taşımasıdır. Bu yüzden Antik Yunan sitelerinde doğrudan demokrasi modelinin uygulanması daha kolay olmuştur.⁶⁴ Günümüzde doğrudan demokrasi sadece İsviçre'deki kanton ve yarı kantonlarda yaşatılmaktadır. Bu yerlerde Landsgemeinde denilen halk meclisleri karar verir. Halk meclisi, kantondaki vatandaşların yılda bir kez bir araya gelmesiyle oluşur.⁶⁵ Unutulmamalıdır ki doğrudan demokrasi modeli her zaman temsili demokrasiden daha iyi sonuçlar veren bir anlayış değildir. Bu modelin temsili demokrasiden farkı katılım unsuruna daha çok önem vermesidir. Ancak katılım kavramı kendi özellikleri ve içeriği nedeniyle bazı sorunlar yaratabilmektedir.⁶⁶

Doğrudan demokrasi uygulamaları, yüksek nüfuslu ülkelerde bir dizi zorlukla karşı karşıya kalmıştır ve bu nedenle gerçekçi bir yaklaşım olarak görülmemektedir. Örneğin, Atina'da antik dönemde uygulanan doğrudan demokrasi, toplumun büyük bir bölümünün köle statüsünde olması ve sadece özgür yetişkin erkeklere vatandaşlık hakkının verilmesiyle mümkün olmuştur. Bu durum, köle sahiplerinin siyasi hayata aktif olarak katılmasını kolaylaştıran bir yapıyı beraberinde getirmiştir, çünkü kölelerin emeği sayesinde onların siyasete vakit ayırabilmeleri mümkün olmuştur.⁶⁷ Antik Yunan'da halkın direkt katılımıyla işleyen demokrasi sistemi, insan sayısının artmasıyla birlikte sürdürülemez olmuş ve yarı doğrudan demokrasiye geçilmesini gerektirmiştir. Bu değişimle birlikte yöneticiler artık kura çekimi yerine seçimlerle belirlenmeye

⁶² Gözler, 2017, a.g.e., s. 108.

⁶³ Andrew Heywood, 2022, a.g.e., s. 155.

⁶⁴ C. Altan, “1973 Sonrasında Türkiye’de Yapılan Genel Seçimlerin Değişik Seçim Sistemleriyle Değerlendirilmesi İktidar Senaryoculuğu”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Malatya: İnönü Üniversitesi, 1998, s. 64.

⁶⁵ Gözler, 2017, a.g.e., s. 107.

⁶⁶ Atilla Yayla, *Siyaset Teorisine Giriş*, Ankara: Kesit Yayınları, 2012, s. 255.

⁶⁷ Charles Tilly, *Demokrasi*, Çev. Ebru Arıcan, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2014, s. 53.

başlamıştır.⁶⁸ Tarihsel süreçte, halkın doğrudan katılımını sağlayan demokrasi biçimi, temsilcilerin seçildiği demokrasi şekline dönüşmüştür.

Yarı doğrudan demokrasi biçimi, en temel tanımıyla ve basitçe, halkın ve temsilcilerinin egemenlik yetkisini paylaştığı biçimdir.⁶⁹ Bu sistemde hem halkın temsilcileri seçmesi hem de doğrudan katılım sağlaması mümkündür. Bu şekilde demokrasinin hem doğrudan hem de temsili yönleri bir arada bulunmaktadır.⁷⁰

Halk egemenliğinin doğrudan kullanılmasına olanak tanıyan yarı doğrudan demokrasi modeli farklı yöntemler içerir. Bunlardan biri referandumdur. Referandum meclisin onayladığı veya onaylayacağı yasa taslaklarının halkın oylamasına sunulmasıdır. Bir diğer yöntem halk vetosudur. Halk vetosu ise halkın, referandum yoluyla mecliste kabul edilen yeni yasa teklifini reddetmesidir. Son yöntem olan halk teşebbüsü ise halkın belli sayıda imza toplayarak meclise kanun teklifi sunmasıdır. Bu yöntemle halk meclisin istemediği konularda kanun yapılmasını sağlayabilir. Son olarak temsilcilerin azli yöntemi ile halk temsilcilerini görevden alma hakkına sahiptir. Bu yöntemle halk temsilcilerini denetleyebilir.⁷¹

Yönetimin halkın iradesine ve desteğine dayandığı demokrasi yönetimi, totaliter ve otoriter yönetimlerden farklıdır. Antik Yunan'da sitelerdeki demokrasi, vatandaşların yönetim sürecine doğrudan katılmalarını gerektiriyordu ve bu da o zaman için uygulanabilir bir sistemdi.⁷² Ancak tarihsel süreç ile çoğalan nüfus ve bununla beraber süre gelen problemler bu sistemin uygulanabilirliğini yok etmiş ve yeni arayışlara kapı aralamıştır. 19. yüzyıldan itibaren de halkın doğrudan seçtiği temsilciler vasıtasıyla yönetimin gerçekleştirildiği temsili demokrasi yöntemi uygulama alanını genişleterek günümüze değin kullanılmıştır.⁷³

Temsilcilerin halkın iradesini yansıttığı bir yönetim biçimi olan temsili demokraside, seçmenler belirli sürelerle iktidarı belirlemek üzere sandığa giderler. Seçilen temsilciler ise halkın çıkarlarını koruyarak devleti idare etmekle sorumludurlar.⁷⁴

⁶⁸Altan, a.g.e., s. 68.

⁶⁹Gözler, 2017, a.g.e., s. 111.

⁷⁰Gözübüyük, a.g.e., s. 76.

⁷¹Gözler, 2017, a.g.e., Ss. 111-115.

⁷²Akgün, a.g.e., s. 5.

⁷³ Akgün, a.g.e., s. 5.

⁷⁴ Şükrü Karatepe, *Anayasa Hukuku*, Ankara: Savaş Yayınevi, 2015, s. 184.

Sonuç olarak Temsili demokrasi, milletin iradesini yansıtan bir yönetim biçimidir. Bu yönetim biçiminde egemenlik, milletin bölünmez bir parçasıdır.⁷⁵ Ayrıca demokrasi, yönetici ve halk arasındaki etkileşim ve iletişimde halkın, devlet örgütünün altında değil, devlet örgütünün halkının istek ve ihtiyaçlarını giderebildiği ölçüde var olduğundan söz edilebilmektedir. Başka bir ifadeyle demokrasi ve doğal olarak demokratik yönetim, toplum ve halkın devletten daha fazla öncelendiği bir kavram haline gelmiştir.⁷⁶ Bu görüşü destekler nitelikte Sartori ise demokrasinin belli bir düzen ve program getirmesinden ziyade hürriyet ve haklarla ilgili olduğunu savunmuş ve kişilerin hürriyeti ve toplum çıkarlarının önemine dikkat çekmiştir.⁷⁷

Demokrasi çeşitlerini aktarırken günümüz şartlarını göz ardı etmek doğru olmaz. Nitekim günümüz hayatı, internet ve teknoloji ile başka boyutlara evrilen bir zemine oturmuş ve hayatın tüm yönleri gibi yönetim ve devlet unsurları da bundan etkilenmektedirler. Hal böyleyken dijital demokrasi, demokratik süreçlerin mevcut zorluklarını aşma amacıyla geliştirilmiş bir konsepttir. Bu yaklaşım, vatandaşların kamu meselelerindeki karar alma süreçlerine daha fazla dahil olmalarını sağlamak için elektronik araçların entegrasyonunu ifade eder. Elektronik demokrasi ya da e-demokrasi olarak da bilinen bu olgu, teknolojinin sunduğu imkanlarla demokrasinin yeniden şekillendirilmesini hedefler.⁷⁸ Ayrıca internet vasıtasıyla yarı doğrudan veya doğrudan demokrasiyi hayata geçirme tekniğine dijital demokrasi ya da elektronik yani e-demokrasi denilmektedir.⁷⁹

Dijital platformlarda siyasi etkinliklerin gerçekleştirilmesi, geleneksel yöntemlere kıyasla daha basit bir hale gelmiştir. İnternetin sağladığı bilgiye hızlı erişim imkânı, aynı zamanda siyasi katılımı da kolaylaştırmaktadır. Eskiden vatandaşlar, sosyal medya veya internet üzerinden bir konuda şikâyet, öneri ya da teşekkürlerini yetkililere iletmek için çeşitli resmi işlemlerden geçmek zorunda kalırken, şimdi bu süreçler çok daha hızlı ve

⁷⁵ Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)*, 20. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2016, Ss. 280-281.

⁷⁶ Edward Mcnall Burns, *Çağdaş Siyasal Düşünceler 1850-1950*, Çev. Alaeddin Şenel, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları, 1984, Ss. 4-5.

⁷⁷ Giovanni Sartori, *Demokrasi Kuramı*, Çev. Deniz Baykal, Ankara: Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ss. 1-6.

⁷⁸ İrem Sansarcı, *Elektronik Devlet ve E-Demokrasi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 57.

⁷⁹ Ayşe Füsün Gönül, *Siyasi Partiler ve E-Demokrasi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021, s. 65.

pratik bir şekilde gerçekleştirilebilmektedir. İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte, siyasi süreçlere katılım her zamankinden daha ulaşılabilir bir nitelik kazanmıştır.⁸⁰ Günümüz demokrasi perspektifi, geçmişin çoğunluk odaklı yaklaşımından evrilerek, azınlık gruplarının ve bireylerin seslerine daha fazla önem veren bir yapıya bürünmüştür. Modern demokrasi, bireysel hakların korunmasını ve teknolojinin tüm olanaklarını bu yönde seferber etmeyi esas alır. Katılımcı demokrasi, teknolojik gelişmeler sayesinde daha erişilebilir ve uygulanabilir bir nitelik kazanmıştır. E-demokrasi, yönetimlerin şeffaflığı ve hesap verebilir olması konusunda kamuoyunun artan talepleriyle şekillenmiş, halkın devlet işleyişine katılımını ve yönetim süreçlerinin açıklığını temel almıştır.⁸¹ Bununla birlikte e-demokrasi, vatandaşların güvenini kazanmayı hedefleyen ve farklı düşünceler ile çözüm yollarının daha etkin bir şekilde değerlendirildiği bir yönetim biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sayede, toplumun her kesiminden gelen önerilerin daha geniş bir platformda incelenmesi ve uygulanması mümkün hale gelmektedir. E-demokrasi, böylece daha katılımcı, şeffaf ve yenilikçi bir yönetim anlayışının temellerini atmayı vaat ediyor.⁸²

Michiel Backus, e-demokrasi ile ilgili olarak iki ana amacın altını çizmiştir. İlk olarak, vatandaşların politik süreçler, kamu hizmetleri ve mevcut alternatifler üzerine bilgi ve güncellemelere ulaşabilmesi gerektiğini vurgulamıştır. İkinci olarak, bu bilgiye pasif bir şekilde erişmek yerine, vatandaşların aktif birer katılımcıya dönüşmelerinin önemini belirtmiştir. Bu dönüşüm, vatandaşların bilinçlendirilmesi, temsil edilmesi, oy kullanmalarının teşvik edilmesi, onlarla istişare edilmesi ve katılımlarının sağlanması gibi süreçlerle gerçekleşir.⁸³ Roza Tsagarousianou da e-demokrasi kavramının üç temel taşı önüne sürmektedir. İlk olarak, vatandaşlarla idareci mevkisindeki kuruluşlar arasındaki politik bilgi akışını ve bu bilginin güvenilirliğini temin etmek. İkinci olarak, politik diyalog, müzakere ve dijital ortamlarda toplulukların gelişimini teşvik etmek. Son olarak, politik katılımı artırarak daha geniş bir katılımcı yelpazesine ulaşmak.⁸⁴

80 Zehra Yanar, “Dijital Demokrasi Üzerine”, *Sosyolojik Müdahale E-Dergi*, 25 Mart 2023, (Erişim Tarihi 14.08.2024), <https://sosyolojikmudahale.com/2023/03/25/dijital-demokrasi-uzerine>

81 Murat Yıldırım, *E-devlet ve Yurttaş Odaklı Kamu Yönetimi*, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları, 2011, s. 33.

82 Hakan Yıldırım, Volkan Kaplan, Tuncay Çakmak ve Cem Cihangir Üstün, *Her şeyi E-leştirdik*, 2. Baskı, Ankara: Macar Yayıncılık, 2003, s. 149.

83 Sansarcı, a.g.m., s. 62.

84 Serkan Yavuzoğlu, *Dünyada E-Demokrasi Uygulamaları ve Türkiye*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, s. 47.

Her iyi şeyin maalesef kötü yanlarının da bulunduğu ve olumsuz yönlerinin varlığı da unutulmamalıdır. Dijital demokrasi veya diğer bir deyişle e-demokrasinin de olumlu görülen yanları olduğu gibi olumsuz yanları ve zararları da vardır. Örneğin internet ortamında, bilgi paylaşımı ve tartışma platformlarında aktif olarak yer alarak görüşlerini ifade eden, bilgisayar kullanımında yetkin kişilerin sayısının, interneti farklı nedenlerle kullanan kişilere kıyasla daha az olduğu göz önüne alındığında, bu durumun belirgin bir eşitsizliği yansıttığı anlaşılmaktadır.⁸⁵ İnternet üzerinde gezinen kullanıcıların bilgisayarlarına gönderilen çerezler, bu kişiler hakkında bilgi toplamakta ve güvenlik endişelerine yol açmaktadır. İnternet sitelerine yapılan ziyaretler üzerinden kullanıcıların politik eğilimleri tespit edilebiliyor. Bu durum, şeffaf bir yönetim yerine, vatandaşların gözetim altında tutulduğu bir toplum yapısına katkıda bulunuyor olabilir.⁸⁶ Dijital dünyada, bireylerin en hassas olduğu bir diğer konu da kişisel verilerinin izinsiz kullanılması ve güvenliğidir. Bu nedenle, e-demokrasi uygulamalarında da güvenlik meseleleri öncelikli bir endişe olarak karşımıza çıkar. Kişisel bilgilerin izinsiz kullanımı ve korunmaması, e-demokrasinin gelişimini engelleyen temel faktörlerden biri haline gelebilir. Zira kişisel verilerin çalınması hususu sıklıkla gündeme gelmiştir.⁸⁷

1.2. Siyasi İstikrar

Siyasi istikrar, genellikle iki temel boyutta değerlendirilir. Birincisi, yargı sisteminin sürekliliği olarak tanımlanabilir; bu, karar alma mekanizmaları ve bu kararların kim tarafından alınacağını belirleyen yasaların değişmeden kalmasını kapsar. İkinci boyut ise hükümetin devamlılığıdır; bu, hükümetin seçimler arası dönemlerde istikrarlı bir şekilde yönetimde kalmasını ifade eder. Siyasi istikrar, bir ülkenin temel politik ve kültürel normları, kurumları ve anayasal çerçevesi gibi siyasi yapının çeşitli yönlerinin göreceli olarak değişmezliğini ve düzenini simgeler.⁸⁸ Siyasi istikrar, bir devletin

⁸⁵ Gökçe Maraş “Kamu Yönetimlerinde E-Devlet ve E-Demokrasi İlişkisi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 37, Ocak-Haziran 2011, s. 136.

⁸⁶ Maraş, a.g.m, s. 136.

⁸⁷ Bknz. “Tarihin En Büyük Veri Sızıntısı: 26 Milyar Kullanıcı Bilgisi Çalındı!”, 16 Mart 2024, Siber Bülten, (Erişim Tarihi:14.08.2024) <https://siberbulten.com/dijital-guvenlik/tarihin-en-buyuk-veri-sizintisi-26-milyar-kullanici-bilgisi-calindi>, Bknz. “Yine Güncel Kişisel Bilgilerimiz Çalındı” 18 Ekim 2023, Birgün Gazetesi, (Erişim Tarihi 14.08.2024) <https://www.birgun.net/haber/yine-guncel-kisisel-bilgilerimiz-calindi-476729>

⁸⁸ Rahime Miray Açoğlu, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Siyasi İstikrar Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2020, s. 66.

iç sorunları ve anlaşmazlıkları başarıyla yönetme kapasitesini de ifade eder. Bu durum, hükümetin karşılaştığı zorluklarla etkin bir şekilde başa çıkabilmesi ve uzlaşma yoluyla çözüm üretebilmesi anlamına gelir.⁸⁹ Higgott'un analizine göre, siyasi istikrar kavramı üç temel görüş etrafında şekillenir. Birincisi, değişkenlik göstermeyen ve süreklilik arz eden siyasi yapılar, istikrarın bir göstergesi olarak değerlendirilir. İkincisi, sıkça yönetim değişikliği yaşanan sistemler, bu durumun karar verme mekanizmalarını olumsuz etkileyebileceği için istikrarsız olarak nitelendirilir. Üçüncüsü ise, siyasi istikrarın teminatı olarak şiddet unsurlarının her alanda engellenmesi gerektiği vurgulanır.⁹⁰ Bu üçlü çerçeve dahilinde, siyasetin düzenli işleyişi ve toplumsal barışın korunması mümkün kılınabilir. Bu yaklaşımlar, siyasi istikrarın sadece hükümetlerin devamlılığı ile sınırlı olmadığını, aynı zamanda yönetim pratikleri ve toplumsal uyum ile de ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Siyasi düzenin ve istikrarın ancak sağlam bir idare yapısıyla sağlanabileceğini savunan Aristoteles'e göre, ideal yönetim biçimi, geniş bir yelpazeye sahip, güçlü ve etkin bir orta sınıfın elinde olmalıdır. Bu orta sınıf, zengin ve yoksul kesimler arasında bir denge unsuru olarak işlev görür, böylece toplumsal çatışmaların önüne geçmeye çalışır.⁹¹ Aristoteles, orta sınıfın toplum içindeki adaleti ve dengeli yapıyı korumada hayati bir öneme sahip olduğunu belirtir. Bu yüzden, toplumun sürdürülebilir istikrarı ve gelişimi için orta sınıfın güçlenmesi ve desteklenmesi şarttır.⁹² Elbette kastedilen sınıf kavramı Marx'ın sınıf kavramı değildir. Aristoteles'e göre, söz konusu orta sınıf zenginlik ve özgürlüğün birleşmesi ile üstünlük olarak temsil edilir böylece orta sınıf toplumda erdemi temsil eden sınıftır. Devlet için önemli olan eşit ve benzer kişilerin yönetimi olmaktadır ve bu özellikleri de taşıyan kesim orta sınıftır.⁹³

Toplumsal etkileşim ve siyasi istikrar ilişkisi noktasında Karl Marx ise siyasi istikrarın temelinde ekonomik yapıların yattığını ve devletin bu yapıları koruma kapasitesinin önemli olduğunu savunmuştur. Ona göre, sınıf çatışmaları toplumsal

⁸⁹ Carolina Corvalan, "Conflict Resolution, Social Justice and Democratic Consolidation in Divided Societies" *International Journal of Conflict and Violence*, 2018, s. 2.

⁹⁰ Richard Higgott, *Political Development Theory*, Routledge: The Contemporary Debate, 2005, Ss. 16-18.

⁹¹ Jonathan Barnes, *A Brief History of Aristotle*, Robinson: 2000, s. 130.

⁹² Alaeddin Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2019, Ss. 181-190.

⁹³ Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2016, s. 48.

istikrarsızlığın bir göstergesi olup, bu çatışmaların komünizm ile son bulacağını ve böylece sınıf ayrımının ve özel mülkiyetin kalkacağını öngörmüştür. Marx, komünizmin gerçekleşmesiyle birlikte, siyasetin ve hükümetin yeni bir form alacağını ve bu değişimin siyasi istikrarı mümkün kılacağını belirtmiştir.⁹⁴ Bu düşünceler, toplumların ekonomik temeller üzerine inşa edildiği ve siyasi yapıların bu temellere bağlı olarak şekillendiği fikrini vurgular. Marx'ın bu teorisi, sınıf mücadelesinin toplumsal değişimdeki rolünü ve ekonomik faktörlerin siyasi istikrar üzerindeki etkisini anlamamız açısından önemlidir.

Machiavelli, doğal ve otoriter istikrar kavramlarıyla bir çizgi çizmiştir. Bu bağlamda, siyasi denge anlayışı, siyasi gücün toplumda düzeni sürdürmek adına başvurduğu stratejilerle özdeşleşir. O, bu ayrımı kullanarak, yönetimlerin nasıl daha etkin bir şekilde yönetilebileceği üzerine teoriler geliştirmiştir. Bu teoriler, siyasi liderlerin toplumları nasıl yönetmeleri gerektiği konusunda yol gösterici olmuş, siyasi düşünce tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur. Machiavelli'nin bu görüşleri, siyasi istikrarın sadece doğal uyumla değil, aynı zamanda otorite kullanımıyla da sağlanabileceğini vurgulamaktadır.⁹⁵ Siyasi istikrar, toplumsal farklılıkların uyumlu bir şekilde yönetilmesiyle oluşabilir. Bu süreç, siyasi liderliğin güç kullanımı ve otoriter yöntemlere başvurarak istikrar arayışının bir ürünü de olabilir. Machiavelli, istikrarın her zaman demokratik rejimlerden kaynaklanmadığını vurgulamıştır. Ayrıca, Machiavelli, siyasi dengeyi korumanın bir metodu olarak şiddet, zorlama ve despotizme başvurmanın tehlikelerine işaret etmiş, siyasi gücün ölçülü kullanılmasının önemini belirtmiştir.⁹⁶

Hurwitz, politik dengenin korunmasını sağlayarak, yönetim mekanizmalarının ve yapılarının çöküşlerden ve darbelerden nasıl etkilendiğini ve bu durumların önlenmesinin siyasi istikrar için ne kadar hayati olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda, Hurwitz'in yaklaşımı, politik sistemlerin ve altyapıların ani değişimlerden korunması gerektiğini ve bu korumanın, kurumların yeniden düzenlenmesi ve güçlendirilmesi yoluyla sağlanabileceğini öne sürer. Böylece Hurwitz, siyasi istikrarın sağlanmasında kritik

⁹⁴ Michal Kalecki, "Political Aspects Of Full Employment", *Political Quarterly*, 14, 04, 1943, s. 325.

⁹⁵ David Beetham, *The Legitimation of Power*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1991, Ss. 1-25

⁹⁶ Ted Robert Gurr and John L. Davies, *Amerika 'da Siyasi Şiddet ve İstikrar*, Sage Yayınları, 1977, Ss.. 3-5.

öneme sahip olan faktörleri ve bu faktörlerin yönetim yapıları üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedir.⁹⁷

Siyasi istikrara yönelik getirilen tanımlamalar ve yaklaşımlar noktasında farklı ekoller de mevcuttur. Davranışçı ekol, siyasi dengeyi sürekli bir olgu olarak görür ve değişen siyasi yapılar içinde çeşitli siyasi kuvvetler arasında istikrarı korumayı hedefler. Siyasi denge, şiddet eylemlerine veya ani siyasi değişikliklere başvurmada, hükümet, toplum ve farklı siyasi aktörler arasındaki ilişkilerde uyumu sürdürebilme yeteneğini ifade eder. Siyasi dengeye sahip bir sistemde, siyasi işleyişler zor kullanımı yerine, kurumsal prosedürlere dayalı olarak yürütülür.⁹⁸ Örgütsel ekol, siyasi istikrarı mevcut siyasi yapı ve kurumların radikal bir dönüşüm yaşamadan devamlılığını ve uyumunu sürdürmesi şeklinde açıklar. Bu perspektife göre siyasi istikrar; toplumsal farklılıkların dengelenmesi ve mevcut siyasi düzenin risk altına girmeden muhafaza edilmesi anlamına gelir. Bu yaklaşım, siyasi istikrarı, politik sistemdeki sabitliği ve kurumsal uyumu koruma ve devam ettirme ile özdeşleştirir.⁹⁹ İşlevsel yapılandırmacı ekol ise, devletin ve hükümetin siyasi istikrarı sürdürme ve toplumsal düzeni koruma görevlerini merkeze alan siyasi düşünce akımlarından biridir. Bu yaklaşıma göre, istikrarın devamı ve toplumun düzen içinde kalması, devletin belirli kurumları tarafından yürütülen fonksiyonlara bağlıdır. Devletin temel sorumlulukları arasında, halkın güvenliğini temin etmek, kamu hizmetleri sağlamak ve sosyal refahı destekleyecek şartları oluşturmak bulunmaktadır.¹⁰⁰ Siyasi istikrar, etkin yönetim, güvenlik tedbirlerinin uygulanması, halka hizmet edilmesi, ekonomik ilerleme ve vatandaşların refah seviyesinin artırılması gibi çeşitli unsurlara dayanmaktadır. Siyasi istikrarın temel göstergelerinden biri, siyasi yapıların sürekli değişen koşullara adaptasyon yeteneği ve bu değişikliklere etkin bir şekilde cevap verebilmesidir. Bu yaklaşım, kurumlar arasındaki uyumu ve dış dünyanın ihtiyaçlarına duyarlılığı ön plana çıkarmaktadır. Eğer uyum sağlanamıyor ve dış taleplere uygun

⁹⁷ Arend Lijphart, *Bölünmüş Toplumlarda Demokrasi: Çatışma Yönetiminde Seçim Mühendisliği*, Oxford: Oxford Üniversite Yayınları, 2004, s. 254.

⁹⁸ Daniele Caramani, *Karşılaştırmalı Siyaset: Rasyonellik, Kültür ve Yapı*, Oxford: Oxford Üniversitesi Yayınları, 2017, s. 43.

⁹⁹ Samuel P. Huntington, *Değişen Toplumlarda Siyasi Düzen*, Yale: Yale Üniversitesi Yayınları, , 2006, Ss. 30-35.

¹⁰⁰ Gabriel A. Almond ve James S. Coleman, *Gelişmekte Olan Bölgelerin Siyaseti*, New Jersey: Princeton Üniversitesi Yayınları, 1960, Ss. 63-65.

yanıtlar verilemiyorsa, bu durum istikrarsızlık yaratabilir.¹⁰¹ Siyasi istikrar ve yönetim performansı arasındaki ilişkiyi vurgulayan yaklaşım da, siyasi dengenin devlet mekanizmalarında ani değişikliklerin olmaması, yasama yeteneği ve olumlu sözler verebilme kapasitesi, şiddet olaylarını minimize etme yetisi ve performansının belirgin nitelikleri ile tanımlanır. Toplumsal ihtiyaçlara yanıt veren kalkınma stratejileri ve devletin şiddeti, vatandaşların eylemlerini sınırlandırmak için etkili bir araç olarak kullanma yeteneği bu ekolün ana unsurlarıdır. Etkili göstergeler mevcut olduğunda, siyasi istikrarı korumak mümkün hale gelir.¹⁰²

1.2.1. Siyasi İstikrarın Önemi

Siyasi istikrarın yönetimdeki önemi, hükümetin iktidarda kaldığı süre boyunca uyguladığı kısa ve uzun vadeli hükümet politikalarıyla yakından ilgilidir. Hükümetin karar alma sürecini etkileyen siyasi ortamın belirsizliği ya da istikrarıdır. Bu nedenle, iktidarda uzun süre kalacağına inanmayan hükümet daha kısa vadede sonuç getirecek politikalara yönelirken, gelecekte endişe duymayan hükümet daha uzun vadede sonuç getirecek yatırımlar yapmaktadır. Siyasi istikrar ekonomik dengeleri de iyi ya da kötü bir şekilde etkileyerek ülke ekonomisini doğrudan etkilemektedir.¹⁰³

Siyasi istikrarın bulunmadığı ülkelerde yönetim sürekli değişebilir ve bu da geleceğe yönelik planların yapılmasını engelleyebilir. Siyasi belirsizlik nedeniyle hükümetler ileriye dönük projeler yerine günü kurtarmaya dönük çözümler aramak zorunda kalabilirler. Siyasi istikrarın olması veya olmamasının bir ülke için çok farklı sonuçları vardır. Siyasi istikrar sosyal hayat, iç ve dış politika, ekonomi, idare ve vatandaş üzerinde olumlu etkiler yaratırken; siyasi istikrarsızlık sosyo-ekonomik problemlerin artmasına ve toplumun huzurunun bozulmasına neden olur. Siyasi istikrar refah ve barış ortamını sürdürürken; siyasi istikrarsızlık yaşam kalitesini düşürür. Bu nedenle ülkeler ya büyüyüp gelişir ya da küçülüp tüketici toplumlar haline gelir. Siyasi istikrarın önemi bu iki zıt durumla açıklanabilir.

¹⁰¹ Mosab Shannen, *Siyasi İstikrarın Cezayir'deki Siyasi Gelişme Üzerindeki Etkisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cezayir: Kasdi Merbah Üniversitesi Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesi, 2013, s. 6.

¹⁰² Marwa Mohamed Abdel Moneim Bakr, "Siyasi Kültür ve Siyasi İstikrar: Birleşik Arap Emirlikleri Örneği (2004-2020)", *İletişim ve Medya Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 11, Temmuz 2021, s. 20

¹⁰³ Karahan ve Karagöl, a.g.m., Ss. 1-2.

Farklı ülkelerde siyasi istikrarın korunması için çeşitli yöntemler uygulanır. Bu yöntemlerin seçiminde her ülke, kendi tarihsel arka planını, siyasi ve sosyal kültürünü dikkate alır. Çünkü bir devletin siyasi istikrarı korumak adına yaptığı seçimler, söz konusu devletin seçim ve siyaset kültürleri, demokrasi ve katılım algıları ile özgürlük ve eşitlik olguları konusunda ip uçları verir.¹⁰⁴ Her ülke farklı seçim ve siyaset kültürüne sahiptir bu nedenle bağımsızlıklarını nasıl elde ettikleri, demokrasiye nasıl geçtikleri ve devlet ile toplum arasındaki ilişkileri de değişiklik gösterir. Bazı ülkeler kralların yönetimine devam ederken, bazıları anayasal monarşiye geçmiş veya cumhuriyet ilan etmiştir. Demokratik ülkeler arasında da temsil biçimleri farklıdır. Bu farklılıklar, siyasi istikrarın nasıl sağlandığına da yansır. Yani her ülkenin siyasi istikrar için kendi yöntemi vardır. Mesela İngiltere'de tek turlu çoğunluk seçim sistemi kullanılır. Bu sistem ile genellikle bir tane parti iktidara gelir, hükümeti kurar. Diğer parti ise muhalefet görevini üstlenir. Bu şekilde iki partili bir sistem oluşur ve hükümetin düşmesi zorlaşır. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise başkanlık yönetim sistemi uygulanır. Bu sistemde hükümet halk tarafından doğrudan seçilir ve meclisin hükümeti devirme yetkisi yoktur. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere yönetimde istikrarı sağlamanın farklı yol ve yöntemleri kullanılagelmiştir.¹⁰⁵

1.2.2. Hükümet Açısından Siyasi İstikrarın Rolü

Hükümetlerin seçtikleri dönem boyunca görevde kalabilmeleri ve uzun vadeli, geleceğe yönelik projeler ve programlar tasarlayıp hayata geçirebilmeleri siyasi istikrarın temel unsurlarıdır. Siyasi istikrarlı ülkelerde, yönetimde istikrar sağlamak ülke problemlerine yerinde ve zamanında müdahale edebilmeyi ve doğru kararlar alabilmeyi kolaylaştırmaktadır. Çünkü devlet ve halkın geleceği, geleceğe dönük politikaların planlanması ve uygulanmasıyla alakalıdır. Böylece siyasi istikrar sadece istikrarlı yönetimler için değil, aynı zamanda toplumlar ve toplumların sorunlarının çözümü için de gerekli olmaktadır.¹⁰⁶

Ülkenin siyasi durumu istikrarsız olduğunda, yöneticiler gelecekte endişe duyarlar. Bu yüzden siyasiler, ülkenin uzun vadeli çıkarlarına hizmet edecek projeler ve yatırımlar yapmaya hevesli değillerdir. Çünkü iktidarlarının ne kadar süreceğini

¹⁰⁴ Tanju Tosun, *Siyasette Yeniden Mevzilenmeler*, İstanbul: Büke Yayınları, 2003, s. 22.

¹⁰⁵ Arslan, a.g.e., s. 66.

¹⁰⁶ Murat Aytaç, “Temsil, Adalet ve İstikrar”, *Mülkiye Dergisi*, 35, 1, 2014, Ss. 11-18.

bilmiyorlar. Sorunları geçici olarak çözmeye çalışırlar. Bu da ülkenin ekonomik büyüme ve gelişme potansiyelini azaltmaktadır.¹⁰⁷

Siyasi istikrarın olmadığı ülkelerde, dış politika da bundan etkilenir. Ülkelerin dışişleri bakanları sık sık değişir ve bu da o ülkenin uluslararası alanda güvenilirliğini zedeler. Siyasi istikrarın olduğu ve olmadığı ülkeler arasında, sosyal ve siyasi yaşamda büyük farklılıklar vardır. Bu da siyasi istikrarın ülkelerin geleceği için önemli bir faktör olduğunu gösterir. Siyasi istikrar, bir ülkenin yönetiminde kritik bir öneme sahiptir. İstikrarlı bir siyasi ortam, ekonomik büyüme, sosyal uyum ve uluslararası ilişkilerde güvenilirlik gibi birçok alanda olumlu etkilere sahip olabilir. Örneğin, seçim sistemlerinin siyasi istikrarın sağlanmasındaki rolü, demokratik süreçlerin işleyişini doğrudan etkileyebilir. Seçim sistemleri, siyasi partilerin parlamentodaki temsilini ve hükümetin oluşumunu belirleyerek, yönetimdeki istikrarı destekleyebilir veya zedeleyebilir. Ayrıca, idari vesayet gibi mekanizmalar, devletin yönetim organlarının diğer organların faaliyetlerini denetleme, düzenleme ve yönlendirme yetkisi aracılığıyla yönetimdeki istikrarı sağlamaya yardımcı olabilir. Siyasal iktidarın tanımı ve özellikleri de devlet yönetimindeki rolü açısından önemlidir. Siyasal iktidar, politika belirleme ve uygulama, yasama, yürütme ve yargı organlarının etkileşimi gibi alanlarda etkin bir rol oynar. Bu bağlamda, siyasi istikrarın yönetimdeki rolü, demokratik süreçlerin sağlıklı işlemesi, hukukun üstünlüğünün korunması ve toplumsal refahın artırılması için hayati bir unsurdur.

1.2.3. Siyasi İstikrarın Dış Politikaya Etkisi

Siyasi istikrarın dış politikaya etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Bir ülkenin iktidarda kalan hükümeti, diğer ülkelerle uzun vadeli ve sağlam ilişkiler kurabilir. Bu ilişkiler, ülkenin ekonomik ve sosyal gelişimine de katkı sağlar. Siyasi istikrarlı ülkeler, dış partnerlerine güven verirler. Çünkü bu ülkelerde şiddet ve terör olayları azdır. Bu da ticaret, seyahat ve turizm gibi alanlarda iş birliğini kolaylaştırır. Örneğin, siyasi istikrarın yüksek olduğu İsviçre, dünyanın en çok ziyaret edilen ülkelerinden biridir. Siyasi istikrarlı bir ülke, uluslararası alanda saygın ve tanınmış bir konuma sahip olur. Diğer ülkelerle vizelerin kaldırılması, ticaretin ve yatırımların artırılması gibi fırsatlar yakalar.

¹⁰⁷ Michael B. Devereux ve J. Wen, “Political Instability, Capital Taxation and Growth”, *European Economic Review*, 42, 1997, Ss. 1635-1651.

Siyasi istikrarsız ülkelerde ise, dış politika kısa vadeli ve tutarsız olur. Dış partnerler bu ülkelere güvenmezler. Çünkü bu ülkelerde yönetim ve politika sürekli değişir. Bu da uluslararası ilişkilerin zayıf ve anlamsız olmasına neden olur. Siyasi istikrarsızlığın yaşandığı Afganistan'ın dünyanın en fakir ve en sorunlu ülkelerinden biri olması bu durumun açık sonucudur.¹⁰⁸

Siyasi istikrar, dış politikanın başarısı için önemli bir faktördür. Çünkü sık sık hükümet değişikliği yaşayan bir ülke, dış ilişkilerinde tutarlı ve güvenilir olamaz. Bu da diğer ülkelerle iş birliği yapmasını zorlaştırır. Ancak siyasi istikrarın anlamı, hükümetin görev süresini tamamlaması ve seçimle yerini başka bir partiye bırakmasıdır. Bu şekilde iktidar değişimi, dış politikada demokratik bir süreç olarak görülür ve ülkenin itibarını artırır. Başka bir deyişle istikrardan söz edilen konu mevcut görev süresinin bitip seçimle iktidarın değişmesi değil görev süresi içinde görev süresini bitiremeden hükümetin düşmesidir.

1.2.4. Siyasi İstikrarın Sosyal Devlet İlkesine Etkisi

Hükümetin uzun vadeli yönetimde kalacağına inanması, toplumun yararına olacak politikaları uygulamasını sağlar. Özellikle geleceğe dönük ve kâr amaçlı iktisat politikaları ile devletin büyüme ve kalkınma potansiyeli artar ve parasal zenginlik sosyal politikaları destekler. Kısacası üretim ve istihdam artışı devletin vergi gelirlerini yükseltir ve sosyal politikaların etkinliğini artırır.¹⁰⁹

Siyasi istikrar sağlayan ülkeler, daha kaliteli sosyal projeler gerçekleştirirler. Sosyal projeler kapsamında, toplumun muhtaç olan tabakasının ihtiyaçları belirlenir, sıkıntı ve problemleri tespit edilir. Bu sorun ve sıkıntılara çözüm bulmak için çalışılır. Uzun vadeli ve sonuç odaklı politikalar popülist politikalara tercih edilir ve ülke çıkarları gözetilir.¹¹⁰ Bu çerçevede verilen sosyal yardım ve dayanışma örnekleri kapsamlı bir alana yayılır. Dolayısıyla temel tüketim malları değil, sosyal alandaki ihtiyaçlar da karşılanır. Ayrıca bu ülkelerde, sosyal sorunları uzun vadede çözmek için, çocuklara

¹⁰⁸ Ünal Arslan, “Siyasi İstikrarsızlık ve Ekonomik Performans: Türkiye Örneği”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 11, 1, 2011, Ss. 74-80.

¹⁰⁹ D. Asteriou ve S. Price, “Political Instability and Economic Growth: UK Time Series Evidence”, *Scottish Journal of Political Economy*, 48, 4, 2001, Ss. 383-399.

¹¹⁰ A. Alesina ve R. Perotti, “Income Distribution, Political Instability, And Investment”, *European Economic Review*, 40, 1996, Ss. 1203-1228.

eğitim imkânı sağlanır, sosyal hizmetler ihtiyaca göre verilir ve bu olumlu yaklaşımlar vatandaşların yaşam kalitesini yükseltir. Sonuç olarak toplumsal barış sağlanır.

Siyasi istikrarın olmadığı ülkelerde, uzun vadeli projelerin finansmanı eksikliği nedeniyle gerçekleştirilmesi zorlaşır ve bu da ülkenin ekonomik ve sosyal gelişimini engeller. Devletin sağladığı sosyal yardımların yetersiz veya yok olması, dezavantajlı grupların daha fazla yoksullaşmasına ve devlete olan bağlılıklarının azalmasına yol açar. Bu durumda siyasi istikrarsızlık, toplumdaki sınıf farklılıklarını artırabilir. Ünal Arslan'ın belirttiği gibi siyasi istikrarsızlığın parasal anlamda ülkelerin ekonomisine yaptığı olumsuz etki siyasi ayrışma ve kutuplaşmanın yoğun olduğu ülkelerde daha fazla görülebilir.¹¹¹ Bu bağlamda siyasi istikrarın tüm ülkeler için önemli olduğu söylenebilir. İstikrarlı bir ortamda yaşayan insanlar, sosyal ve ekonomik fırsatların çoğalması sayesinde daha mutlu ve geleceklerine daha güvenli bakabilirler. Bu da özellikle iktidardaki hükümetler için faydalıdır. Çünkü hükümetler istikrarlı bir ortamda demokrasiyi geliştirecek, ekonomik büyümeyi teşvik edecek ve toplumun gelir düzeyini yükseltecek politikalar uygulayabilirler.¹¹² Böylece siyasi istikrarın bulunduğu devletler gerek sosyal gerek ekonomik açıdan daha rahat ilerler ve değişir.

1.2.5. Siyasi İstikrarın Ekonomiye Etkisi

Her siyasi partinin iktidara gelirken belirlediği hedefler vardır bunlar kısa vadeli veya uzun vadeli hedefler olabilmektedir, bu hedeflerin gerçekleştirilmesi de iktidarın politikalarında gizlidir. İktidarda kalmayı başaracak grubun ekonomik adımlarının ve stratejilerinin daha sağlam olacağı ve güven vereceği ortadadır. Söz konusu grup ya da partinin iktidarda kaldığı yıllar içinde izleyeceği ekonomi politikaları ve bu politikalarının sonuçlarını bu süreç zarfında alabilir.¹¹³ Seçim döneminde, uygulanan politikaların sonuçları iktidar partisinin başarılı olup olmadığını gösterir. Sonuçlar tatmin edici ise, halk iktidar partisini yeniden seçerek siyasi istikrarı sağlar. Sonuçlar yetersiz ise, halk iktidar partisini reddederek alternatif partilere şans verir. Siyasi istikrarın olduğu ülkelerde, hükümetin güvenilir olması özel veya yabancı yatırımcılar için önemlidir. Yerli ve yabancı yatırımcılar hükümetin ekonomi politikalarına bakarak kısa veya uzun vadeli yatırım kararları alırlar. Yerli veya yabancı yatırımcı, hükümetin uyguladığı politikaları

¹¹¹ Arslan, a.g.m., s. 74.

¹¹² Karahan ve Karagöl, a.g.m., Ss. 1-3.

¹¹³ Hakan Demirgil, a.g.m., Ss. 126-128.

destekliyorlarsa ve bu politikalarda sapma meydana geleceğini düşünmüyorlarsa uzun vadeli yatırımlar yapma eğilimindedirler.¹¹⁴ Siyasi istikrarın beraberinde getirdiği yatırımlar sayesinde iş imkanları artarak işsizlik azalacak, üretim ise yükselecektir. Böylece ülke ekonomisi büyüyecek ve daha güçlü, daha refah, daha zengin bir seviye ile gelişmiş ileri bir ülke konumuna gelinecektir.

Uzun vadeli politikaları benimseyen ülkeler, siyasi istikrar sağlayabilirler. Bu ülkelerde planlama ve uygulama daha sağlam temellere dayanır. Yabancı yatırımcılar bu ülkelere daha fazla ilgi duyar ve ekonomik büyümeye katkıda bulunurlar. Sanayileşmiş ülkelerin gelişmişlik ve refah düzeyleri yüksektir. Bu ülkelerde gelir seviyeleri ve gelir dağılımı daha iyidir.¹¹⁵ Kısacası, siyasi istikrarın devamlılığı olan ülkelerde, ekonomik istikrar ve büyüme el ele gider, iş olanakları artar, işsizlik azalır, enflasyon kontrol altına alınır. İstikrarın yeterince sağlanamadığı devletlerde ise hükümetler kısa ömürlüdür. Kısa süreli yani istikrarsız hükümetler gerek yerli gerek yabancı yatırımcıların şirketlerinin ülkede yapacağı yatırımların uzun vadeden kısa vadeye dönüşümüne sebebiyet verecektir. Kısa vadeli küçük yatırımlar da hiçbir ülkenin sorunlarını çözemez. Bunun sonucunda ekonomik krizler sürer, işsizlik artar ve sosyal huzursuzluk büyür. Özetle, siyasi istikrarsızlık ekonomik gelişmeyi yavaşlatır, hükümetin düşeceği ve siyasi karışıklığın ortaya çıkacağı beklentilerini yükseltir.

Siyasi istikrarın olmadığı ülkelerde vergi gelirleri azalır ve bu da kamu harcamalarının kısıtlanmasına yol açar. Bu durum bölgesel kalkınma yatırımlarının yapılmasını zorlaştırır. Siyasi istikrarın sağlanamadığı ülkelerde kamu kurumları mali açıdan zayıflar ve tasarruf tedbirleri almak zorunda kalırlar. Bu da ekonomik gelişmeyi olumsuz etkiler. Siyasi istikrarsızlık yaşayan ülkelerde devletin kamu harcamaları kararları değişkendir. Bu kararlar genellikle kısa vadeli ve borçlanma ile finanse edilen yatırım ve tüketim harcamalarından oluşur.¹¹⁶ Bu koşullarda yabancı yatırımcılar ülkeyi terk eder ve daha istikrarlı pazarlara yönelirler. Sermayenin kaçışı da ülke problemlerini arttırır. Ülke global pazarda da güven sorunu yaşatarak yabancı yatırımcıları kaçıtır. Böylelikle yatırımcı yatırım yapmaktan geri durabilir ya da küçük yatırımlarla yetinirler.

¹¹⁴ Levent Çinko, “Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, İstanbul, 2009, Ss. 121-127.

¹¹⁵ A. Alesina, S. Özler, N. Roubini ve P. Swagel, “Political Instability And Economic Growth”, *Journal of Economic Growth*, 1996, Ss. 189-211.

¹¹⁶ Karahan ve Karagöl, a.g.m., Ss. 1-3.

Uzun vadede uluslararası yatırım sermayesinin ekonomik büyüme üzerindeki olumlu katkısı temele yerleştirilince siyasi istikrarın öneminin ne oranda gerekli olduğu tekrar anlaşılır.¹¹⁷ Radu'nun da belirttiği gibi siyasi istikrar bir ülkenin ileri seviye bir ülke haline gelmesi için oldukça büyük öneme sahiptir. Ancak sadece siyasi istikrarın var olması da yetmemekle birlikte siyasi istikrarın sürekli ve uyumlu da devam etmesi şarttır.¹¹⁸

1.3. Demokrasi ve Siyasi İstikrar Araçları

Önceki bölümlerde demokrasinin, halkın egemenliğini ve yönetimde söz sahibi olmasını esas alan bir yönetim biçimi olduğunu ve siyasi istikrarın ise, bir ülkenin politik ortamının, kurumlarının ve yasalarının sürekliliğini ve tahmin edilebilirliğini ifade ettiğine değindik. Demokrasinin sağlıklı işleyebilmesi için siyasi istikrar şarttır; çünkü istikrar olmadan, demokratik kurumlar ve süreçler zarar görebilir. Siyasi istikrar, ekonomik büyüme, sosyal barış ve uluslararası ilişkiler açısından da kritik öneme sahiptir. İstikrarlı bir demokraside, hükümet değişiklikleri barışçıl ve düzenli bir şekilde, seçimler aracılığıyla gerçekleşir. Bu, halkın iradesinin serbestçe ifade edilmesini ve hükümetin meşruiyetini sağlar. Ayrıca, siyasi istikrar, yatırımcı güvenini artırarak ekonomik kalkınmayı destekler ve toplumsal çatışmaların önlenmesine yardımcı olur. Elbette demokrasi ve siyasi istikrarın tam ve eksiksiz sağlanabilmesi için de asgari düzeyde çeşitli araçlara ihtiyaç vardır.

1.3.1. Hukukun Üstünlüğü İlkesi

Hukuk, toplumun barış ve düzen içinde yaşamasını sağlayan ve devlet gücüyle korunan sosyal normlar kümesidir. Hedefi ise toplumun ortak çıkarını ya da faydasını gözeterek insanların birbirleri arasındaki ya da kurdukları topluluklar arasındaki ayrıca insanların oluşturduğu toplulukların kendi aralarındaki ilişkilerini belirleyen ve yetkili otoriteler tarafından getirilmiş ve devlet desteğiyle uygulanan sosyal düzen kurallarının toplamını ifade eder.¹¹⁹ Hukuk ve devlet, modern devletlerde birbirinden ayrılmaz. Bu konuda önemli olan kavram hukuk devleti kavramıdır. Hukukun üstünlüğünü savunan ve uygulamaya koyan hukuk devleti ilkesi yönetimin kanunlara karşı sorumlu olması, haklar

¹¹⁷ R. Levine ve D. Renelt, "A Sensitivity Analysis of Cross-Country Growth Regression", *The American Economic Review*, 1992, s. 943.

¹¹⁸ Madalina Radu, "Political Stability A Condition For Sustainable Growth In Romania", *Procedia Economics and Finance*, 2015, s. 751.

¹¹⁹ Mehmet Ayan, İbrahim Aslan, *Temel Hukuk Bilgisi*, Konya: Mimoza Yayınları, 1998, s. 14.

bakımından güvence sağlaması, karar ve işlemlerin yargısal denetime tabi olması anlamına gelir.¹²⁰ Ayrıca burada bahsedilen hukuk, keyfi veya rastgele bir hukuk değil, ilkelere dayalı, insani hürriyet ve haklara saygılı bir hukuktur. Dolayısıyla hukuk devleti ve demokratik devlet kavramları birbirlerini bütünleyen unsurlardır. Özgürlükçü ve çoğulcu yani çok renkli demokrasinin temel taşları bu uyuma dayanmaktadır. Hukukun egemenliğinin tanındığı yönetimlerde yöneticilerin ve kanun koyucuların vatandaşlardan üstün olmasından söz edilemez, kayırılmış sınıf, grup veya kişiden söz edilemez. Hukukun egemenliğinin söz konusu olduğu yönetimlerde yönetici zümre ve yönetim ile ilgili her türlü kadro kanunların öngördüğü hukuki düzene karşı saygılı ve bağlı olmalı, bu düsturunda da eksiklik yapmamalıdır.¹²¹ Hukukun öncelendiği ve üstün tutulduğu, tam ve eksiksiz işletildiği demokratik devletlerde; milletin egemenliği, anayasa ve yasaların üstünlüğü, demokrasinin kurum ve kuralları, yargının bağımsızlığı ve güvenilirliği, temel hak ile hürriyetlerin korunması ve halkın onurlu bir yaşam sürmesinin mümkün olması gibi özellikler olmalıdır.¹²² Demokrasi, hukukun üstünlüğü ilkesinin temelidir. Hukukun üstünlüğü, herkesin eşit ve adil bir şekilde muamele gördüğü, hürriyet ve temel ile özel hakların anayasal olarak korunduğu bir devlet düzeni anlamı taşır. Anayasa ve yasaların yürütme organı tarafından uygulanması, yargı organlarının bağımsız ve tarafsız bir şekilde çalışması, hukukun üstünlüğünün gerekliliklerindendir. Hukuk kurallarına aykırı durumlar, adaletli bir yargılama süreci ile giderilmelidir. Mahkeme ve yargıçlar, anayasa ve yasalara uygun olarak karar vermeli, baskı ve etkiden uzak durmalıdır. Böylece hukukun üstünlüğü sağlanmış olur ve demokrasi güçlenir.¹²³ Gerek demokrasi gerek siyasi istikrar ilişkisinde hukukun üstünlüğü meselesinde önemli olan hususlardan biri de pozitif ve doğal hukuk kavramlarıdır. Pozitif hukuk, devlet tarafından konulan kurallar, doğal hukuk ise insanın doğuştan sahip olduğu haklar olarak tanımlanabilir. Bu iki kavram, tek bir hukuk sisteminin iki yönü olarak kabul edilmektedir. Hobbes'a göre doğal hukuk, pozitif hukuka tabidir. Bu anlamda pozitif hukuk, doğal hukuku kısıtlayabilir.¹²⁴

¹²⁰ Bülent Tanör, Necmi Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004, s. 107.

¹²¹ Aydın, a.g.e., s. 123.

¹²² Aydın, a.g.e., s. 123.

¹²³ Aydın, a.g.e., s. 124.

¹²⁴ Thomas Hobbes, *Leviathan*, Çev. Semih Lim, 25. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2023, s. 185.

Locke ise özgürlüğü hukukun sınırları içinde yaşama hakkı olarak tanımlar. Locke'a göre, hukukun olmadığı yerde özgürlük de yoktur, sadece baskı ve zorbalık vardır. Locke, hukukun üstünlüğünü savunurken, insanların doğal haklarını koruyan ve devletin yetkilerini sınırlayan bir hukuk sistemi önerir.¹²⁵ Hukukun üstünlüğüne bağlı kalan özgür vatandaşlar devletin yönetimine güvenerek hayatlarını idame ettirirler. Hukuka uygun davranmak hem bireysel hem de toplumsal sorumluluktur. Hukukun sağladığı hak ve özgürlüklerden yararlanmak için hukuka saygılı olmak gerekir.¹²⁶ Locke ise doğal hukuk teorisi çerçevesinde hukukun üstünlüğünü ve özgürlüğü savunan bir düşündürür. Hobbes'un aksine insanların doğuştan sahip olduğu bazı temel hakları olduğunu savunur. Locke için özgürlük, siyasi felsefesinin odak noktasıdır.¹²⁷

Montesquieu, hukukun insanlık için evrensel ve değişmez olduğunu iddia eden doğal hukuk anlayışına karşı çıkarak insanın doğasının ve kişiliğinin değişebilir olduğunu bunun da bir toplum kurumu olan hukuku etkilediğini savunmuştur.¹²⁸ Montesquieu'nun kanun tanımı, varlıkların doğal özelliklerinden kaynaklanan ve kaçınılmaz olan bağlantıları ifade eder. Bu bağlantılar, nesnelerin birbirleriyle veya kendileriyle olan ilişkilerini belirler. Örneğin, fizik kanunları, maddenin hareketini ve etkileşimini açıklar. Montesquieu, kanunların sadece fiziksel dünyayı değil, aynı zamanda insan toplumlarını da yönettiğini savunur. Bu nedenle, kanunlar, insanların doğasına, tarihine ve kültürüne uygun olmalıdır.¹²⁹ Bir kişi veya bir grup yetkili tarafından yasama ve yürütme yetkileri kullanılıyorsa, bu durum özgürlüğün ortadan kalktığı anlamına gelir.¹³⁰ Bu ifade, keyfiyetin bir başka adı olup, bireyin siyasi haklarını ortadan kaldırır. Siyasi haklar, Montesquieu'ye göre her bireyin kendi güvenliğiyle ilgili sahip olduğu görüşten doğan içsel rahatlık olarak tanımlanabilir.¹³¹

Kişilerin can ve mülkiyet güvenliğinin sağlanması açısından yargı erkinin yasama erkiyle beraber kullanılmaması yani hâkimin zorba olacak bir güç bulundurmaması, yargı

¹²⁵ John Locke, *Two Treatises of Government*, Editör Peter Laslett, Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yayınları, 2002, s. 400.

¹²⁶ Shirley Robin Letwin, *On The History Of The Idea Of Law*, Editör Noel B. Reynolds, Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yayınları, 2007, s.109.

¹²⁷ Adnan Güriz, *Hukuk Felsefesi*, 15. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları, 2020, s.185.

¹²⁸ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, Çev. Berna Günen, 6. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, Ss. 385.

¹²⁹ Montesquieu, a.g.e., s. 3.

¹³⁰ Montesquieu, a.g.e., s. 199.

¹³¹ Montesquieu, a.g.e., Ss. 198-199.

erkinin yürütme erkiyle bir noktada toplanmaması zorunludur. Mal ve can güvenliği bireylerin temel haklarından. Bu hakların korunması için yargı kuvveti bağımsız olmalıdır. Yargı kuvveti yasama kuvveti ile birlikte çalışırsa, yasaların adaletli olup olmadığını denetleyemez. Yargı kuvveti yürütme kuvveti ile birlikte çalışırsa, yargıçlar baskı altında kalabilir veya güçlerini kötüye kullanabilir. Bu nedenle yargı, yürütme ve yasama gibi kuvvetlerin birbirinden ayrılması gerekir.¹³² Hukukun üstünlüğü ilkesi, liberal dönemde bilinçli bir şekilde geliştirilmiş olsa da Kant'ın "*İnsan, yasalara uyduğu sürece başkasına boyun eğmek zorunda değildir.*" sözü çok önemlidir. Bu söz, insanın özgürlüğünün yasalarla korunduğunu ve yasaların da insanın iradesine dayandığını ifade eder. Kant, insanın ahlaki yasayı kendi akıl yürütmesiyle belirleyebileceğini savunur. Böylece, insan hem özgür hem de sorumlu bir varlık olur.¹³³

1.3.2. Sivil Toplum

Sivil toplum, demokrasinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Demokratik bir sistem kurmak ve sürdürmek için sivil toplumun aktif ve güçlü olması şarttır. Sivil toplum ile demokrasi arasında doğrudan bir etkileşim vardır. Siyasi otoriteye karşı hak ve özgürlüklerini savunan sivil toplum örgütlerinin varlığı demokrasinin de daha sağlam temellere oturmasını sağlar. Dolayısıyla sivil toplum unsuru demokrasinin devlet dışında örgütlenebilen her türden toplumsal kurumu desteklediğini gösterir. Devletin iktidar alanı daraltılır böylece; kamuoyunun görüşleri tepeden dayatılmak yerine alt tabakadan yani halktan tartışılarak belirlenir ve halk keyfi yönetimlerin karşısında daha cesur bir tutum sergiler. Bu kurumların hem bağımsız hem de kendi içlerinde demokratik ilkelerle yönetilmesi de oldukça önemlidir.¹³⁴ Demokrasi kültürü, çoğulcu özgürlükçü bir anlayışla devletin temelini oluşturur ve herhangi bir mutlak doğru iddiasına karşı mücadele eder. Bu amaçla toplumun tüm sesleri siyasi alanda yer almalı ve farklılıklar her durumda kabul edilmelidir. Zira demokrasi bir denge ve anlaşma rejimidir. Güçlü gruplara göre daha zayıf olan toplumlar, demokratik düzenin özelliklerinin tamamının sağlandığı bir zeminde, kendilerine verilen güven ve söz hakkı sayesinde kendilerinden

¹³² Montesquieu, a.g.e., s. 199.

¹³³ Friedrich August von Hayek, *Kölelik Yolu*, Çev. Turhan Feyzioğlu ve Yıldırım Arsan, 6. Baskı, Ankara: Liberte Yayınları, 2015, s.119.

¹³⁴ Coşkun Can Aktan, "Siyasal Yönetim Biçimleri ve Demokrasi", ed. Coşkun Can Aktan, *Yeni Bir Siyasal Sistem Arayışı Demokrasi Poliarşi ve Demarşi İçinde*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2005, s. 13.

güçlü gruplarla yüzleşebilir ve onları dengeleyebilirler.¹³⁵ Böylelikle farklılıkların korunması için gerekli olan çoğulculuk ilkesi gerçekten uygulanmış olur. Bu unsurların uygulanmasıyla demokrasi normal bir seçim sisteminden ziyade bir hayat stili yani kültürel bir olgu haline gelir.

Sivil-siyasi haklar, insanların siyasi alanda etkin olabilmeleri için gereken hürriyetleri içermektedir. Bu haklar, hayat hakkı, özgürlük, mülk edinme gibi haklarla birlikte demokrasinin temelini oluşturur. Sivil- siyasal haklar anayasal olarak korunmalı ve güvence altına alınmalıdır.¹³⁶ Demokrasi, bireyin sivil ve siyasal haklarını korur ve geliştirir. Sivil haklar, bireyin din, vicdan, seyahat, ifade, görüş gibi özgürlüklerini kapsar. Siyasal haklar ise bireyin siyasi parti kurma ve faaliyetlerinde bulunma, dernek kurma ve faaliyetlerinde bulunma, toplantı ve gösteri yapma gibi organizasyonlara katılma hakkını içerir. Demokrasi, bu hakların kullanılabilmesi için gerekli olan hukuk devleti ilkesini benimser ve uygular. Demokrasi söz konusu hak ve hürriyetleri sağlama ve etkin bir şekilde kullanma noktasında başka bir rejimin ya da yönetim çeşidinin vaat edebileceğinden daha geniş şekilde kişisel özgürlük alanı oluşturmaktadır. Bu geniş alanın devamı ve etkinliği sivil toplumun varlığı ve etkinliğiyle de doğru orantılıdır.¹³⁷ Sonuç olarak hukukun üstün tutulduğu demokratik düzen ve devletlerde gerekli kamu özgürlüklerinin gerçekleşmesi, başka bir deyişle medya, basın, her türlü sivil toplum kuruluşu, din ve vicdan gibi özgürlüklerin var olması, aktif ve etkin sivil topluma bağlıdır.¹³⁸ Bu bağlılık neticesinde de hukukun üstün tutulduğu ve anayasal hakların korunduğu gelişmiş ülke yönetimlerinde, yönetimde istikrarın zarar görmeden demokratik düzenin ve gelişmişliğin devam ettiği görülmektedir.

1.3.3. Siyasi İktidara Katılım ve Seçim

Demokratik bir toplumda, siyasi rekabet ve katılımın kaçınılmaz sonucu olarak her seçimde siyasi çoğunluk ve azınlık oluşur. Demokrasinin temel ilkesi ise yönetim hakkının çoğunluğa verilmesidir. Ancak bu ilke, azınlığın haklarının korunması ile birlikte düşünülmelidir. Demokrasi çoğunlukçu bir sistemdir ama bu çoğunluk mutlak

¹³⁵ Berke Özenç, “Türkiye’nin Demokratikleşmesinde Öncelikler”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt 24, Sayı 1-2, Haziran 2004, s. 622.

¹³⁶ David Beetham, Kevin Boyle, *Demokrasinin Temelleri 80 Soru 80 Cevap*, Çev. Zeynep Kopuzlu, Ankara: Adres Yayınları, 1995, s. 31.

¹³⁷ Robert A. Dahl, *Demokrasi ve Eleştirileri*, Çev. Levent Köker, Ankara: Yetkin Basımevi Yayınları, 1993, s. 110.

¹³⁸ Duverger, *Siyasal Rejimler*, a.g.e., s. 19.

değil, azınlığın haklarına riayet eden bir çoğunluktur. Eğer bu riayet yoksa, çoğunluk azınlığı farklı görüşlerinden dolayı sosyal ve siyasal alanda dışlayabilir veya baskı altına alabilir.¹³⁹ Fakat demokrasinin anlamı, çoğunluğun azınlığı ezmesi, sindirmesi veya ortadan kaldırması değildir. Tam tersine demokrasi, azınlık haklarının güvence altına alındığı bir sistemdir. Demokrasiye katılımın artması, insanların yöneticilerin aldığı kararlara daha fazla müdahil olmak istediğini ortaya koymaktadır. Demokratik toplumlarda siyaset sadece elitlere değil, sokaktaki sıradan vatandaşa da hitap etmek zorundadır.

Siyasi iktidarın farklı alanlarda ve katmanlarda paylaşılması; demokrasi karşıtı olarak tanımlayabileceğimiz her siyaset bir tür sıfır toplamı oyundur. Kazanan her şeye sahip olur, mağlup tarafısa her şeyini yitirir, demokrasi bu durumla bağdaşmaz. Demokrasi, yönetimi ele alacak iktidarın farklı düzeylerde pay edildiği bir durumdur yani belirli oranda her siyasi güç veya görüş seçimlerle elde edilebilen mevkilerden veya kadrolardan kazanabilmektedir. Bununla beraber unutulmamalıdır ki söz konusu mevki veya makamlar sürekli değil geçici bir mahiyettedir. İktidar kazandığı makamın değişmez kullanıcısı olamaz. Bu bağlamda siyasi katılımın hem iktidar hem muhalefet hem de halk açısından önemi inkâr edilemez bir gerçektir.¹⁴⁰ Yönetimle ilgili bir değişim yaratmak isteyen bir eylemin siyasi katılım sayılabilmesi için iki önemli şart vardır. Bunlardan biri, eylemin amacının yönetimi etkilemek olmasıdır. Diğer ise, eylemi yapan kişinin bu kararı kendi özgür iradesi ile almasıdır. Bu iki şartı sağlayan eylemler siyasi katılım olarak tanımlanabilir. Ersin Kalaycıoğlu bu tanımlı yaparken, siyasi katılımın hem amaç hem de yöntem olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁴¹ Ergun Özbudun, siyasal katılım kavramını hem merkezi hem de yerel düzeydeki siyasal faaliyetleri kapsayacak şekilde tanımlamış ve bunları sadece devletle ilişkili eylemler olarak değerlendirmemiştir. Ayrıca, siyasal katılımın yasal olmayan eylemleri de içerebileceğini ve siyasal bir tavır sergileyen her eylemin siyasal katılım sayılabileceğini ileri

¹³⁹ Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, 56. Baskı, Ankara: BB101 Yayınları, 2017, s. 143.

¹⁴⁰ Atilla Yayla, *Siyaset Bilimi*, Ankara: Adres Yayınları, 2016, Ss. 157-158.

¹⁴¹ Ersin Kalaycıoğlu, “Siyasal Katılmanın Anatomisi”, *Bilim Akademisi*, 34/179, 2013, s. 1.

sürmüştür.¹⁴² Ayrıca siyasal katılımı hukuksal ya da hukuki olmayan, başarılı ya da başarısız olup olmamasının önemi olmadığını savunmuştur.¹⁴³

Münci Kapani, siyasal katılımın, bireylerin mevcut yönetimle ilgili duruş, görüş ve eylemlerini belirleyen bir kavram olduğunu, bu kavramın sadece seçimlerde oy vermekten ibaret olmadığını savunmaktadır. Katılım, sade bir meraktan tutkulu bir eyleme evrilebilen, davranış ve aktivitelerin geniş bir yelpazesini kapsar. Bu süreç, bireylerin ilgisinin artarak daha etkin ve somut adımlar atmalarına olanak tanır.¹⁴⁴

Dahl'ın siyasal katılım düzeyleri şöyle sıralanabilir:

-İlgi: Kişi çevresindeki olaylara dikkat eder.

-Önemseme: Kişi ilgilendiği olayın kendisi için ne anlama geldiğini düşünür.

-Bilgilenme: Kişi önemsendiği olay hakkında yeterli bilgiye ulaşmaya çalışır.

-Eylem: Kişi bilgilenme sonucunda olayla ilgili nasıl bir tutum alacağına karar verir.

Dahl bu kavramları ABD'de 1957 yılında yapılan başkanlık seçimlerinde halkın davranışlarını analiz etmek için kullanmıştır. Seçimlere ilgi duymayan ve önemsemeyen kişiler bilgi edinmeye gerek duymadan oy kullanmamışlardır. Oysa seçimlere ilgi duyan ve önemseyen kişiler önce bilgi edinmiş ve büyük çoğunlukla oy kullanmışlardır.¹⁴⁵ Siyasal katılım ve siyasal katılım hakkı siyasal iktidarı etkileyip yönlendirmek bununla beraber siyasal iktidarın hesap verilebilirliğini sağlayabilmek açılarından büyük önem arz etmektedir. Sınırsız olmayıp ve çeşitli koşullara bağlı olarak kullanılan siyasal katılım ile iktidar halk tarafından yapılması istenilen projelere teşvik edilir ayrıca hesap sormak da daha kolay ve ulaşılabilir hale gelir.¹⁴⁶

142 Burak Kahraman, *Siyasal Katılımın Sosyolojik Analizi*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2011, s. 49.

143 Ergun Özbudun, "Social Change and Political Participation in Turkey", *Princeton University Press*, Princeton, 1976, s. 23.

144 Kapani, a.g.e., s. 144.

145 Robert A. Dahl, *Modern Political Analysis*, New Jersey: Prentice Hall, 1963, s. 57.

146 Güleener, a.g.e., s. 224.

Seçim en kısa ve net tabiriyle birey veya bir grubun kendilerine sunulan farklı alternatifler arasından istekleri doğrultusunda bir karar vermesi anlamına gelir.¹⁴⁷ Kişi veya herhangi bir grup üyesinin seçme işlemi yapabilmesi iki şarta bağlanmıştır. Bu şartlar asgari olarak tam özgürlüğe sahip olması ve tercih edebileceği seçeneklerin var olmasıdır.¹⁴⁸ Temsili demokrasilerin temeli, seçmenlerin seçenekler arasında özgürce ve bilinçli bir şekilde karar vermeleridir. Seçimler, halkın iradesinin yasal ve siyasi yollarla ifade edilmesi için zorunlu olan, demokratik usullerdir. Seçim kavramı, vatandaşların temsilcilerini seçmesi ve temsilciler vasıtasıyla siyasi tercihlerin yasalaşması sürecine katkıda bulunmasının gerekli tekniğı olarak da ifade edilmektedir.¹⁴⁹

Seçimin tanımlamalarına bakacak olursak seçim, halkın yöneticileri yani yönetilenin yöneticisini belirlemesiyle sonuçlanan hukuksal yöntem ve işlemlerin toplamıdır.¹⁵⁰ Yasa ve yönetmelikler çerçevesinde yasalar oluşturmak, yönetmek için aday veya adaylar arasından seçme¹⁵¹ yapıldığı seçim işlemlerinden bahsedildiğinde, yönetimde olanların yönetilecek kişilerce belirlenmesi ve bu konuda yetki verilmesi işlemi belirtilmektedir.¹⁵² Seçme ya da seçim kavramı net ve kısa açıklama ile vekil veya temsilci tayin etme var olan tercih listesinde birini görevlendirme çabasıdır.

Siyasal iktidarın kimde olduğunu belirleyen, yöneticilerle yönetilenler arasındaki bağlantıyı sağlayan ve siyasi iktidarın meşru olmasını sağlayan yönetime seçim denir. Seçim, siyaset bilimi alanında geniş bir kavram olarak ele alınır.¹⁵³ Seçimler sadece bir yöntem değildir. Seçimler aynı zamanda bir ülkenin siyasi rejimini tanımlama ve siyasi sistemin haklılığının kaynağını oluşturma açısından önemli siyasi anlamlar taşımaktadır.¹⁵⁴ Sartori'ye göre de seçimler, ülke yönetim tarzını ve izlenecek yollar ile atılacak adımları belirlemekten ziyade söz konusu yönetimin gerektirdiğı yolu belirleyecek ve adımları atacak kısaca politikaları belirleyecek kişileri ortaya çıkarmaktır.

¹⁴⁷ Anayasa Yargısı 5, Anayasa Mahkemesinin 26. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 1989, s. 8.

¹⁴⁸ Akgün, a.g.e., s. 5.

¹⁴⁹ Naz Çavuşoğlu, *Anayasa Notları*, İstanbul: Beta Yayınları, 1997, Ss. 162-163.

¹⁵⁰ Yavaşgel, 2004, a.g.e., s. 53.

¹⁵¹ Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, 2. Cilt, 9. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi Yayınları, 1998, s. 1928.

¹⁵² Hikmet Sami Türk, “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 23, Ankara, Ocak 2006, s. 76.

¹⁵³ Altan, a.g.e. s. 72.

¹⁵⁴ Akgün, a.g.e., s. 5.

Diğer bir ifadeyle seçimler, problemleri değil problemleri belirleyecek olanları iş başına getirmektir. Sartori'nin de aktardığı üzere Dahl, bir seçimin anlam olarak ifade ettiği şeyin bireylerin mevcut adaylar arasındaki seçimi hususunda gösterdikleri irade beyanı ile adaylardan birini birinci göstermesidir.¹⁵⁵

Demokratik bir seçim yapabilmek için halkın siyasal makamları seçme hakkı olmalıdır. Bu hak düzenli olarak kullanılmalı ve seçimler özgürce gerçekleştirilmelidir. Bunun yanında seçimlere birden fazla siyasi parti katılmalı ve hepsinin iktidar olma imkânı olmalıdır. Ayrıca temel insan hakları korunmalı ve saygı gösterilmelidir.¹⁵⁶ Bu koşullar demokrasinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Bu koşullar yerine getirilmediği takdirde demokrasiden bahsetmek mümkün değildir. Siyasal karar süreçlerine seçmenler seçimler aracılığıyla dahil olurlar. Oy vermenin serbestliği ve güvenilirliği, yasal düzenlemelerle korunmaktadır. Bazı ülkelerde seçmek için oy kullanmak hem hak hem de vatandaşlık sorumluluğudur. Vatandaşlar, seçimlerde tercihlerini gizlilik ve şeffaflık ilkesine uygun olarak yaparlar. Böylece, bireysel bir irade, toplumsal nitelikte ortak karara evrilir. Dolayısıyla, demokratik bir reçeteye siyasal iktidar değiştirilebilmektedir.¹⁵⁷ Seçimler, iktidar sahiplerinin yaptıklarını denetleme, onlara karşı sorumlu davranma, onların kararlarını reddetme veya kabul etme imkânı verir.¹⁵⁸ Ayrıca seçimler, siyasal iktidarın meşruiyetini sağlayan ve toplumun siyasal katılımını ölçen önemli bir siyasal süreçtir. Seçimler sayesinde, toplumun farklı kesimleri arasındaki güç mücadelesi, Meclis'in yapısı ve vatandaşların bireysel tercihleri ortaya çıkar. Demokratik bir yönetim biçimi için özgür seçimler demokrasinin vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edilir. Siyasal iktidarın halkın iradesi ile belirlendiği düzenli seçimler, devletin toplum üzerinde yönetme ve kontrol etme yetkisini rıza, katılma ve meşruluk gibi kavramlarla somutlaştırır.¹⁵⁹ Seçimlerin meşruiyetinin diğer bir ölçütü de özgür, eşit ve adil şartlarda gerçekleşmesinin zorunluluğudur.¹⁶⁰ Özgür ve serbest seçim hakkının adil koşullarda kullanılması, seçim sürecinde hiçbir baskı veya engelle karşılaşmamasını ve istenilen tercihi yapabilmenin güvencesini de içermektedir. Partilerin siyasal çeşitlilik ve demokratik yarışma açısından eşitlikçi ve hür bir seçim deneyimi geçirmeleri,

¹⁵⁵ Sartori, 1996, a.g.e., s. 119.

¹⁵⁶ Gözler, 2017, a.g.e., s. 104.

¹⁵⁷ Yavaşgel, 2004, a.g.e., s. 56.

¹⁵⁸ Tosun, a.g.e., Ss. 21-22.

¹⁵⁹ Ali Yaşar Sarıbay, *Siyasal Sosyoloji*, 3. Baskı, Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, 1996, s. 155.

¹⁶⁰ Mustafa Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, 5. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2003, Ss. 287-288.

kamuoyuna adil bir şekilde ulaşabilmeleri, iletişime geçme faaliyetlerinin bozulmaması, önlenmemesi, yasaklanmaması önemlidir.

1.3.4. Siyasi Partiler

Siyasi partiler demokrasinin temel taşlarıdır. Demokratik bir siyasi sistem için partilerin liderlik etmesi şarttır. Partiler demokratik siyasetin öncüleridir; demokrasi birden çok partinin olduğu bir rejimdir bu yüzden de çeşitli partilere ihtiyaç duyar.¹⁶¹ Vatandaşların farklı partiler arasında kendi görüşlerine en yakın olanı seçebilmeleri çok partili sistemin olmazsa olmaz gereğidir. Zira halk siyasi isteklerini ve yönetimden taleplerini, genel düzeyde beklentilerini siyasi partiler vesilesiyle gündeme getirebilmekte ve siyasi katılım sağlayabilmektedir.¹⁶² Siyasi partilerin temel işlevi, varlık nedenlerini gerçekleştirmek için seçimlere katılmaktır. Seçimler, özgür, dürüst ve rekabetçi olmalı ve etkili sonuçlar doğurmalıdır. Rekabetçi seçimler, kamu görevlilerini halkın denetimine tabi kılan ana mekanizmalardır. Hür ve adaletli seçimler iki ölçüte dayanır. Birincisi seçim sistemi, ikincisi seçim prosedürüdür.¹⁶³ Seçilecek makamların belirlenmesi, aday olabilecek kişilerin nitelikleri, seçimlerin zamanlaması, oy kullanma hakkına sahip olanlar, kazananların nasıl belirleneceği gibi konuları kapsayan kurallar siyasi partilerin uyması gereken seçim sistemi kurallarıdır. İkinci ölçüt olan seçim prosedürü ise seçmenlerin kaydından oyların sayılmasına değin uzanan süreçte, kanunun ön gördüğü kaidelerin titiz ve tarafsız olacak biçimde uygulandığından ve seçimin nihai neticesinde herhangi bir yasadışı müdahalenin olmadığından emin olunmasıyla tamamlanan, seçimlerin pratikte nasıl yürütüleceğini belirleyen süreçtir.

Seçimler demokratik bir toplumun temelidir ve herkesin seçimlere katılma ve aday olma hakkı vardır. Seçimlerin belirli aralıklarla yapılması, hükümetin yaptıklarının hesabını vermesini ve sorumluluk almasını sağlar. Seçmenler de hükümetin performansını değerlendirip bir sonraki seçimde tercihlerini belirleyebilirler. Siyasi partiler de bu şekilde rekabet ederek daha iyi hizmet sunmaya çalışabilmektedirler.¹⁶⁴ Siyasal iktidarın meşruiyeti ancak halkın seçimine dayanır. Demokraside kimin yöneteceği halkın iradesiyle belirlenir. Halk yöneticilerini kendi isteklerine göre seçer ve

¹⁶¹ Yayla, 2016, a.g.e., s. 156.

¹⁶² Güleener, a.g.e., s. 213.

¹⁶³ Beetham ve Boyle, 1995, a.g.e., s. 30.

¹⁶⁴ Nigel Ashford, *Özgür Toplumun İlkeleri*, Çeviren Can Madenci, 4. Baskı, Ankara: Liberte Yayınları, 2015, s. 32.

onlara hesap sorar. Yönetim şekli halkın rızasıyla tespit edilir ve bu da seçim yoluyla olur. Siyasi parti seçimle iktidara gelir ve seçimle iktidardan ayrılır.¹⁶⁵ Siyasal iktidarın seçimle değiştirilmesi demokratik ülkelerin istikrarını sağlar, çünkü vatandaşlar yönetimden memnun değillerse iktidarın değişmesini sağlayabilir ve böylece devlete karşı güvensizlik ile kırınglık veya öfke duymazlar. Demokratik yönetim ancak çoğunluğun azınlığa, azınlığa da çoğunluğa dönüşebilmesiyle gerçekleşir. Demokratik sistemlerde vatandaşların tamamı kesinlikle bir kayırma ya da dışlamaya maruz kalmadan kendi görüşlerini açıkça ifade edebilecekleri siyasi parti ve organizasyonlarda sorumluluk üstlenebilirler. Söz konusu bu katılım ise halkın siyasi haklar bakımından eşit olmaları neticesindedir.¹⁶⁶ Siyasi yarışma ya da yarışmacı siyaset için de siyasi partiler iktidar ve muhalefet diye ikiye ayrılır ve iktidarın devamı için iktidar, iktidar olmak için de muhalefet siyasi rekabet içine girmektedir. Yarışmacı siyaset veya siyasi yarış her siyasi rejimde bulunan bir olgudur. Ancak demokratik sistemlerde hükümet ya da iktidar kanadı ile beraber muhalefet de oldukça büyük öneme sahiptir. Muhalefetin partisinin var olmadığı veya iktidarla muhalefetin çatışmadığı zeminde demokrasiden söz edilemez.

Demokrasi, iktidar ve muhalefetin birbirleriyle yarışmasıyla varlığını sürdürse de bu yarışmanın ve çatışmanın çok şiddetli ve yoğun olması halinde toplumsal barış ve istikrar zarar görebilir. Bu nedenle demokrasi ayrılıklar, bölünmeler, çatışmalar üzerine kurulmuş ve bu ayrılık, bölünme ve çatışma kaçınılmaz bir hale gelse de demokrasinin devamlılığı için çatışmaların şiddet boyutunda olmaması ve karşılıklı saygı çerçevesinde olması gerekmektedir.¹⁶⁷ Siyasi partilerin muhalefet kanadı için bir gerçek var ki o da demokrasinin vazgeçilmez bir unsuru olup, rekabetçi siyasetin sağlıklı işlemesi için gerekli bir denge unsuru olarak görülmeleridir. Ancak muhalefetin rolü, siyasi ortamın kutuplaşmasına ve çatışmasına yol açmadan, yapıcı, toleranslı ve uzlaşmaya açık bir şekilde yerine getirilmelidir. Sonuç olarak siyasi partiler, halkı kendisine bağlayacak ve destek olabilecek nitelikte ideoloji veya fikri görüşü savunan bir programa sahip olmalı. Bu program ile halkın desteğini talep etmelidir. Bu programla halkın desteğini talep ederken ki amacı ise siyasi iktidarı ele geçirmek veya ele geçiremediği siyasi iktidar makamını denetleyici bir rol üstlenmek olmalıdır. Ayrıca siyasi partiler bireysel değil

¹⁶⁵ Yayla, 2016, a.g.e., s. 157.

¹⁶⁶ Yayla, 2016, a.g.e., s. 156.

¹⁶⁷ Mustafa Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996, Ss. 185-186.

toplumsal hayatın bir geri dönütü olması hasebiyle de sürekli, etkin ve canlı bir örgüt-organizasyon olarak konumlanmalıdır.¹⁶⁸

Maurice Duverger, siyasi partiler üzerine yaptığı kapsamlı çalışmada, bu kurumların kesin bir tanımını yapmaktan kaçınır ve bunun yerine, partilerin temel özelliklerini ve organizasyon yapılarını incelemeye odaklanır. Duverger'e göre siyasi partiler bünyelerinde bulundurdıkları üyelerin ait olduğu sosyal sınıflar veya politik programlar yerine, örgütlenme biçimleriyle tanımlanabilir.¹⁶⁹ Bu yaklaşım, partilerin işlevsel ve yapısal dinamiklerinin, onların toplumdaki rolünü ve etkisini anlamada kilit öneme sahip olduğunu vurgular. Örgütlenme tarzları, partilerin nasıl hareket ettiğini, karar alma süreçlerini ve halkla ilişkilerini şekillendirir, bu da onların politik manzarada nasıl konumlandıklarını belirleyen bir faktördür.

Siyasi partilerin doğuş şartları, bu yapıların karakterini ve geleceğini doğrudan şekillendirdiği düşüncesi genellikle kabul görmektedir. Siyasi partiler, genç bir tarihe sahip olmalarına rağmen, belirgin bir organizasyonel yapıya ve insan topluluğuna işaret ederler. Bu kurumlar, toplumsal ve politik dinamiklerin bir yansıması olarak, kendi içlerinde ve dış dünyada nasıl konumlandıklarını ve etkileşimde bulunduklarını belirleyen temel faktörler tarafından biçimlendirilmişlerdir. Duverger siyasi partileri *belli bir yapıya sahip bir insan topluluğu* şeklinde açıklar.¹⁷⁰ Ayrıca, *parti, tek bir topluluk değil, birçok toplulukların yarattığı bir bütün, ülke içinde dağılmış ve koordinatör kurumlar vasıtası ile birbirine bağlanmış küçük grupların meydana getirdiği bir birliktir*. Diyerek yine kesin bir tanımlama yapmaktan kaçınmıştır.¹⁷¹

Duverger, seçim sistemlerindeki tarihsel evrimi ele alarak siyasi partilerin dönüşümünü noktasında da çalışmalar göstermiştir. Duverger'e göre oy kullanma hakkı kısıtlıyken, elit tabanlı kadro partileri siyaset sahnesinde egemenken, geniş halk kitleleriyle bağlantı kurmaktan kaçınırlardı, çünkü bu durum onlar için ekonomik veya politik bir avantaj sağlamıyordu. Elitler tarafından sağlanan finansal destek ve kalifiye personel, bu partiler için avantajlıydı. Fakat, oy hakkının yaygınlaşmasıyla birlikte, kadro

¹⁶⁸ Güleler, a.g.e., s. 213.

¹⁶⁹ Maurice Duverger, *Siyasi Partiler*, Çev. Ergun Özbudun, 3. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi, , 1986, s. 10.

¹⁷⁰ Duverger, *Siyasi Partiler*, 1986, a.g.e. Ss. 10, 15, 24.

¹⁷¹ Duverger, *Siyasi Partiler*, 1986, a.g.e. s. 51-52.

partileri, halkın daha fazla söz sahibi olduğu bir döneme doğru stratejik bir geçiş yapmak zorunda kaldı. Daha önce partilerde yer bulamayan geniş halk kitleleri artık kendilerine bir ses bulurken, partiler de halkın desteğini kazandıklarını gösteren bir imaj oluşturmaya başladı.¹⁷² Bu süreç, demokrasinin gelişimi ve siyasi katılımın artması açısından önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Siyasi parti yapısında meydana gelen kademeli dönüşüm, sosyalist partilerin yükselişine işaret etmektedir. Bu süreçte, belirli bir sınıfın ortak bilincinin, bu sınıfı bir araya getirme, siyasi anlamda biçimlendirme ve bu sınıfın içinden siyasi ve idari liderler yetiştirme çabası önemlidir.¹⁷³ Bu, sınıfın kendini ifade etme ve siyasi arenada etkin bir rol oynama kapasitesini artırırken, aynı zamanda sosyalist ideallerin daha geniş bir kitle tarafından benimsenmesini de teşvik edebilir.

Duverger'in analizine göre, kadro partileri çoğunlukla sağ görüşlü ve burjuva sınıfının çıkarlarını temsil eden partilerle paralellik gösterirken; kitle partileri ise genellikle sol eğilimli ve işçi sınıfının menfaatlerini savunan partilerle uyum içindedir. Bu ayrım, partilerin sosyal tabanları ve ideolojik yönelimleri arasındaki ilişkiyi vurgular. Kadro partileri, seçkin bir lider kadrosu tarafından yönetilme eğilimindeyken, kitle partileri daha geniş bir üye tabanına hitap eder ve katılımcı demokrasi anlayışını benimser.¹⁷⁴ Bu durum, siyasi spektrumda sağ ve sol arasındaki temel farklılıkları ve her iki grubun toplumsal yapı içindeki yerini yansıtır.

Siyasi partiler, demokrasinin temel taşlarından biri olarak kabul edilir ve siyasi istikrarın sağlanmasında kritik bir role sahiptirler. Demokratik sistemlerde, siyasi partiler, çeşitli görüş ve ideolojileri temsil ederek, vatandaşların siyasi süreçlere katılımını sağlar ve bu süreçlerin çoğulculuk ilkesine uygun olarak işlemesine yardımcı olur. Siyasi partiler, toplumun farklı kesimlerinin seslerini duyurmasına olanak tanır ve bu sayede toplumsal taleplerin hükümet politikalarına yansımaya aracılık eder. Ayrıca, siyasi partilerin parti içi demokrasi uygulamaları, liderlik seçimleri ve politika belirleme süreçleri, demokratik değerlerin partilerin yapısına ve işleyişine entegre edilmesini sağlar. Bu bağlamda, siyasi partilerin varlığı ve işlevselliği, demokratik rejimlerin sürdürülebilirliği ve siyasi istikrar için vazgeçilmezdir. Daha önce de belirttiğimiz üzere demokrasi, vatandaşların yönetimde söz sahibi olduğu ve özgür seçimlerle temsilcilerini

¹⁷² Duverger, *Siyasi Partiler*, 1986, a.g.e. Ss. 109-111.

¹⁷³ Duverger, *Siyasi Partiler*, 1986, a.g.e. s. 111.

¹⁷⁴ Duverger, *Siyasi Partiler*, 1986, a.g.e. Ss. 108-111.

belirlediği bir yönetim biçimidir. Siyasi istikrar ise, bir ülkenin siyasi yapısının sürekliliğini ve düzenini ifade eder. Bu iki kavramın temelinde yatan siyasi partiler, çeşitli politik görüş ve programları temsil eden, halkın iradesini yansıtmayı amaçlayan örgütlenmelerdir. Siyasi partiler, demokratik süreçlerin işleyişinde merkezi bir role sahip olup, çoğulculuğu ve farklı görüşlerin ifade edilmesini sağlarlar. Aynı zamanda, siyasi istikrarın sağlanmasında da kritik bir öneme sahiptirler; zira güçlü ve köklü siyasi partiler, toplumsal çıkarları temsil ederek siyasi sistem içinde denge ve düzenin korunmasına katkıda bulunurlar.

1.3.5. Siyasi Temsil

Temsil kavramı tarihsel ve toplumsal bir kavramdır. Demokrasi gibi zaman içinde ve farklı ihtiyaçlara göre değişim ve gelişim göstermiştir. Temsilin ne anlama geldiği, kimlerin temsil hakkına sahip olduğu, nasıl temsil edildikleri ve temsilcilerin nasıl davranması gerektiği gibi sorular çeşitli temsil yaklaşımlarının doğmasına neden olmuştur. Temsil sözcüğünün kökenine bakarsak kökeni Latince olup var etmek, göstermek, yeniden açığa çıkarmak anlamına gelen ‘Representaire’ sözcüğüyle karşılaşırız. Temsil sözcüğünün meclis ve seçim temsili bağlamında ilk kullanımı ise 1583 yılında Sir Thomas Smith’in kaleme aldığı ‘De Repuclica Anglrum’ adlı kitabında karşımıza çıkmaktadır. Kitapta, meclisin kralın hem yöneticisi hem de tüm krallığın gücünü elinde tutan kitle olarak temsilcisi olduğu ifade edilir.¹⁷⁵ Böylelikle her İngiliz vatandaşının mecliste yani temsil makamında ister bireysel ister vekil isterse de temsili olarak yer alması hedeflenir. Temsil terimi, Smith'in çalışmasından sonra yeni bir anlam kazanmıştır. Hobbes, Leviathan'da terimi kendi çağına uyarlayarak, sadece temsil edilenlere değil, temsilcilere de dikkat çeker. Tarihin dönüm noktalarında temsilin kapsamı artmıştır. Orta Çağ'da kamusal bir temsil vardır. Yönetici tanrısal bir otoriteyle bireyleri kamusal alanda temsil eder. Amerikan Devrimi'nde vergi ödeyen herkes temsil hakkını elde ederken, İngiltere'de bu hak geleneksel ve kutsal bir değer haline gelmiştir. Amerika Birleşil Devletleri derimi ve Fransız ihtilaliyle de temsil bir kişi hakkı olmuştur. Bu kültürel, sosyal ve ekonomik gelişme sürecinin ardından temsil kavramı, siyasi bir anlam da kazanmıştır. Herkesin kendi yaşamına sahip çıkarak, kendi yaşamını

¹⁷⁵ Hanna Fenichel Pitkin, *Temsil Kavramı*, Çev. Seda Erkoç, Ankara: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2014, Ss. 238-242.

yönlendirmesi, yani kendi kendini yönetmesi ilkesiyle temsil de kurumsal bir yapıya bürünmüştür.¹⁷⁶

Temsili demokrasi, çağdaş demokrasilerin ortak yönetim biçimidir. Bu, halkın siyasi iradesini doğrudan değil, kendilerini seçtikleri temsilciler aracılığıyla ortaya koyması anlamına gelir. Temsil ahlaki bir yükümlülüktür. Edmund Burke gibi düşünürler temsilciyi, akıllı ve elit bir sınıfın parçası olarak ele almakta ve temsilcinin seçmenlerinin çıkarlarına hizmet etmesi gerektiğini savunmaktadır. Temsil, eğitim ve şans açısından dezavantajlı olanların haklarını korumak için ahlaki bir görevdir. Mill ise temsili demokrasiyi kurumsallaştırmak için tartışmanın önemini vurgulamış ve halkın farklı istek ve beklentilerinin parlamentoda dile getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Mill, her vatandaşın temsil edilme hakkını kabul etmekle birlikte, her görüşün aynı değerde olmadığını ileri sürmüş ve vatandaşların eğitim düzeyine göre birden fazla oy kullanabilecekleri bir sistem önermiştir.¹⁷⁷ Siyasi temsil, çok sayıda birey ve topluluğun yer aldığı geniş kapsamlı sosyal düzenlemelerin karmaşık biçimlerde işleyişini sağlayan kurumsal bir düzendir. Temsil, bireysel eylemlerden ziyade, çeşitli toplulukların etkinlikleri ve aralarındaki ilişkilerin oluşturduğu geniş bir sistem içindeki karmaşık desenlerin bir sonucudur. Bu desenler, sistemin bütünsel yapısını ve dinamiklerini yansıtır ve tek bir katılımcının eyleminden daha fazlasını ifade eder.¹⁷⁸ Eğer seçmenler hükümetin uygulamalarına katkıda bulunabiliyorlarsa bu temsildir. Temsil bu bağlamda başkalarının adına eyleme konu olduğu kadar, yönetilenin menfaati adına da özerk eylemeyi zorunlu kılar.

Siyasi temsil noktasında diğer bir önemli husus da şeffaflık ve hesap verebilirliktir. Hesap verebilirlik, seçmenlerin temsilcileriyle seçim aralarında da iletişim kurmasını sağlayan önemli bir unsurdur. Siyasi temsil, seçmenlerin isteklerini yansıtan veya oluşturan siyasetçilerin seçilmesi olarak anlaşıldığında, hesap verebilirlik kavramı öne çıkar. Kamu yararı ve yurttaşların görüşlerine duyarlı bir hükümet, kurumsal mekanizmalarla desteklendikten sonra temsil, temsil ettiklerinin çıkarları ve düşünceleri doğrultusunda, onlara hesap vererek davranmak demektir.¹⁷⁹ Temsilcilerin seçmenlerin

¹⁷⁶ Pıtkın, a.g.e., Ss. 6-7.

¹⁷⁷ Erdoğan, 2003, a.g.e., s. 282.

¹⁷⁸ Pıtkın, a.g.e., s. 214.

¹⁷⁹ Pıtkın, a.g.e., s. 234.

isteklerine uygun hareket etmediği durumlarda, seçmenlerin temsilcilerini geri çağırmak gibi yaptırım uygulayabileceği hesap sorulabilirlik mekanizmaları da bulunmaktadır. Hesap sorulabilirlik yöneticilerin meşruiyetini sağlayan hukuki, sosyal ve siyasi bir niteliktir. Siyasi temsil sadece seçim dönemlerini değil, seçimler arasındaki siyasi süreçte ortaya çıkan siyasi bir söylemi katılıma çeviren bir düzen olarak da anlaşılmalıdır. Temsil siyasi bir eylemdir.¹⁸⁰

Temsilci ve temsil edilen siyasetin iki önemli aktörüdür. Yurttaşlar politikaların oluşturulması ve uygulanması sürecinde kendi görüşlerini yansıtacak temsilcileri tercih eder. Bu noktada sivil toplum kuruluşları ve partiler farklı görüşlerin temsiline yardımcı olan araçlar haline gelir. Bununla birlikte siyasi temsil hakkı için verilen mücadele meşru bir otorite elde etmek ve toplumu idare etmek ve etkilemek için yapılır. Seçim sisteminde orantılı temsili sağlamak için yapılan pratik düzenlemelerden olan seçim barajı da söz konusu temsil ve halk arasındaki uyumu zayıflatmaktadır.¹⁸¹ Bu nedenle, siyasi temsil çeşitliliği, toplumun sesini farklı bir perspektiften yansıtarak çeşitli siyasi temsil şekilleri oluşturur. Seçim sistemleri ve barajlar, bazen tüm görüş ve çıkar gruplarını uzlaşma sürecinin dışına itebilir. Siyasi partilerin rekabeti, farklı görüşlerin çatışmasını gösterdiğinde ve bu görüşler temsil edilmediğinde, toplumsal rahatsızlık ve siyasi dengesizlik riski yükselir. Ancak, tüm önemli görüşlerin dengeli bir şekilde temsil edildiği bir ortamda toplumsal ve siyasi barış mümkündür. Temsilin dikkatle ele alınması gereken bir diğer yönü, rekabet eden grupların çıkarlarından çok, özgürlüklerin korunmasına olan katkısıdır. Eğer vatandaşlar siyasi süreç konusunda bilgi sahibi ise, geniş çapta katılım sağlanıyor ve siyasi haklar ve özgürlüklerden faydalanılıyorsa, siyasi temsil sisteminin etkin olduğu kabul edilebilir.

Demokrasi modellerinin bugünkü uygulamalarında temsil süreci, seçimler ve siyasi partiler aracılığıyla meclis bünyesinde yürütülmektedir. Bu bağlamda temsilcilerin niteliği ve sorumluluğu ile ilgili kritik bir faktör de siyasi partilerdeki demokrasi düzeyidir. Parti içi demokrasi, çeşitli görüşlerin özgürce ifade edildiği ve kararların kolektif bir anlayışla alındığı, lider ve temsilci adaylarının adil ve özgür bir şekilde

¹⁸⁰ Helene Landemore, *Temsili Demokrasi Gerçekten Demokratik Mi? Bernard Manin ve Nadia Urbinati ile Söyleşi*, Çeviren Mustafa Demirtaş, Zeliha Dişçi, Ayrıntı Yayınları, 2015, Ss. 36-49.

¹⁸¹ Maurice Duverger, *Siyasi Partiler*, Çev. Ergun Özbudun, 2. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1974, Ss. 477-478.

seçildiği bir ortamda mümkündür. Bu süreç, parti üyelerinin eşit katılımıyla ve adaletli bir yönetim anlayışıyla gerçekleşir, böylece her üyenin sesi duyulur ve katkıda bulunması sağlanır.¹⁸² Demokratik süreçler, bir partinin temsilci seçimi ve görevlendirmesinde kritik öneme sahiptir. Demokrasi anlayışının yetersiz kaldığı partilerde, temsilcilerin adaletli ve sorumlu hareket etmeleri beklenemez. Toplumun genel iradesini göz ardı edip, sadece parti veya lider çıkarlarını önceleyen temsilciler, meşru kabul edilmelerini riske atarlar.

Demokrasi ve siyasi istikrar, siyasi temsil kavramı ile yakından ilişkilidir. Temsili demokrasi, bireylerin kendi iradeleriyle seçtikleri temsilciler aracılığıyla siyasi süreçlere katılımını ifade eder. Bu sistemde, halkın egemenliği, seçilen temsilciler üzerinden kullanılır ve bu, siyasi istikrarın temelini oluşturur. Ancak, temsilcilerin halkın iradesini ne derece yansıttığı ve siyasi süreçlerde ne kadar etkin oldukları, demokrasinin sağlığı açısından kritik öneme sahiptir.

¹⁸² Suavi Tuncay, *Parti İçi Demokrasi ve Türkiye*, 2. Baskı, Ankara: Gündoğan Yayınları, 2000, s.

2. DEMOKRASİ VE SİYASİ İSTİKRAR ARACI OLARAK SEÇİM SİSTEMLERİ VE SEÇİM BARAJI UYGULAMALARI

Aristoteles'in deyimiyle, '*İnsan, toplumsal bir varlıktır ve ancak toplumun içinde varlık kazanabilir.*'¹⁸³ bir toplumda da oy verme yani seçme hakkına sahip olan ne kadar birey varsa toplum demokrasiye o kadar yakındır.¹⁸⁴ Seçimlerin var olma amaçları arasında ise iki amaç öne çıkmaktadır. İlk amaç olarak ülkeyi yönetecek hükümetin başkanını iş başına getirmek ve politikalarını belirlemek ikincil amaç ise halk adına hükümeti denetleyen bir mekanizmanın gerçekleştirilmesi, parlamento üyelerinin seçilmesiyle oluşturulacak bir muhalefet kanadının oluşturulmasıdır.¹⁸⁵

Seçim sistemleri, seçmenlerin tercihlerini temsilcilerin belirlenmesinde nasıl dikkate alındığını gösteren matematiksel kurallardır.¹⁸⁶ Fakat seçim sistemleri sadece teknik bir konu değil, aynı zamanda siyasal hedeflere göre biçimlenen ve iktidarın dağılımı ile partilerin durumunu etkileyen bir konudur. Bu açıdan seçim sistemi, demokrasinin sağlıklı işlemesi için hayati bir önem arz etmektedir. Seçim sistemini oluşturan unsurlar, seçme yani tercih etme ve seçilme yani tercih edilme hakkı, seçimin yapılacağı bölgeler, siyasal partiler ve seçim kurullarıdır. Seçim sistemi, bir ülkenin siyasal sisteminin ve özgürlükler rejiminin bir yansımasıdır, ondan ayrı ele alınamaz.¹⁸⁷

Seçim sistemini belirleyen yasalar, siyasal tercihlerin en net ifadesidir. Çünkü iktidar partisi, gelecekte parlamentoda daha fazla milletvekili çıkarmak isterken, muhalefet partileri iktidar partisini azınlığa düşürmek isterler. Küçük partiler ise parlamentoya girebilmek için daha uygun bir seçim sistemini savunurlar.¹⁸⁸ Ancak seçim sistemi, bir seçimin demokratikliğini ve sonucunu en çok etkileyen faktördür. Çünkü bir devletin idare şekli buna bağlı olacak, siyasal aktörler seçim neticelerine göre toplum içinde yeni görevler edinecekler, en mühimi de meşruiyet seçim yöntemlerinin ortaya koyduğu neticelere göre temin edilecektir.¹⁸⁹ Seçim sistemleri ile belirli kurullara tabi

¹⁸³ Aristoteles, *Politika*, Çeviren Mete Tunçay, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2018, s. 12.

¹⁸⁴ Lipson, a.g.e., s. 238.

¹⁸⁵ David Beetham ve Kevin Boyle, *Demokrasinin Temelleri*, Çeviren Vahit Bıçak, Ankara: Liberte Yayınları, 1998, s. 37.

¹⁸⁶ Günal, a.g.e., s. 23.

¹⁸⁷ Türk, a.g.m., s. 76.

¹⁸⁸ Teziç, 2004, a.g.e. s. 273.

¹⁸⁹ Günal, a.g.e., s. 24.

tutulan seçim süreçlerinde kullanılan oyların temsili sağlaması adına adaletin gözetilmesinde de birtakım kurallar ve sınırlamalar söz konusudur. Bu sınırlamalara ise seçim barajı olarak adlandırılır. Belirlenen sınır ile belli oranda bir baraj seçim kanunları ile belirlenir ve belirlenen seçim barajını aşamayan partilerin parlamentoda temsiline engel bir yapı oluşturulur. Böylece, parlamentoda daha istikrarlı bir çoğunluk oluşturulması amaçlanır.

2.1. Demokratik Seçim İlkeleri

Demokratik seçimlerin olabilmesi için belli ilkelerin yerine getirilmesi gerekir. Bu ilkeler arasında serbestlik yani seçim özgürlüğü, genel oy hakkı, oy eşitliği, tek aşamalı ya da diğer bir ifadeyle tek dereceli seçim, oyların gizli tutulması, sayım ve dökümün açık yapılması, seçim yönetimi ve denetiminin yargı tarafından sağlanması sayılabilir. İstikrarlı ve demokratik bir yönetim için her birey, serbest bir şekilde oyunu kullanabilmelidir. Herkes kullanacağı oyun genel ve eşit olacağı bilinciyle tercihte bulunmalıdır. Örneğin kişi, din, mezhep, ırk, cinsiyet, dil gibi farklılıklarından dolayı pozitif veya negatif herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmamalıdır. Oy kullanırken özgür olmalı ve tercihine etki edecek bir muamele ile karşılaşmamalıdır. Bu noktada oyunu gizli vermeli ve hükümet tarafından yetkili organlar eliyle seçimlerin şeffaflığı ile güvenli noktasında da sayım ve dökümün açık bir şekilde yapılması sağlanmalıdır.

2.1.1. Serbestlik İlkesi

Serbestlik ilkesi ile seçmenin her türlü dış müdahale veya baskıya karşı yasal olarak korunması amaçlanmıştır. Serbest oy hakkı, ancak oyların herhangi bir etkiye maruz kalmadan kullanılmasıyla gerçek bir değer kazanır. Serbest oy ilkesi, seçmenin oyunu yasadışı bir müdahale, baskı veya tek taraflı etki olmadan vermesidir. Baskının fiili olması şart değildir. Serbestçe seçme hakkı, demokratik ve özgür bir yönetimin temel şartı ve hukuki sembolüdür.¹⁹⁰ Serbest oy ilkesi, seçmenlerin kendi kararlarını özgürce ifade edebilmeleri için gerekli olan bir demokratik haktır. Bu hak, bireylerin tercihlerini herhangi bir dış baskı veya etki olmaksızın belirleyebilmelerini sağlar. Seçmenler, oylarını kullanırken, kendi iradeleri dışında bir güç tarafından yönlendirilmeden, istedikleri parti veya aday için oy verebilirler. Eğer bir seçmen, korkutulma veya aldatılma yoluyla istemediği bir seçim yapmaya zorlanırsa, bu durum serbest oy ilkesinin

¹⁹⁰ Günal, a.g.e., s. 18.

ciddi bir ihlali olarak kabul edilir ve demokrasinin temel prensiplerinden birinin zarar görmesine neden olur. Dolayısıyla, serbest oy, bireylerin siyasi tercihlerini özgürce yapabilmelerinin ve bu tercihlerin gerçekten kendi kararları olduğunun güvence altına alınmasını ifade eder.¹⁹¹ Serbest oy kavramı, seçmenlerin sadece adaylar veya partiler arasında tercih yapma hakkını değil, aynı zamanda seçimlere katılma ya da katılmama hakkını da içerir.¹⁹² Bu anlayış, demokratik süreçlerde bireylerin iradesinin geniş bir yelpazede ifade edilmesine olanak tanır. Seçmenler, sunulan seçeneklerden birini seçmekle sınırlı kalmaz, aynı zamanda seçim sürecine aktif olarak katılma veya katılmama kararıyla da kendi tercihlerini özgürce belirleyebilirler. Bu durum, demokrasinin temel taşlarından biri olan seçim özgürlüğünün, sadece mevcut alternatifler arasından seçim yapma hakkını değil, aynı zamanda seçim sürecine katılım düzeyini de bireyin kendi kararına bıraktığını vurgular.¹⁹³

Mevcut bazı ülkelerin yasalarında, vatandaşların seçimlerde oy kullanmaları zorunlu tutulmaktadır. Bu durum, bireylerin oylarını serbestçe kullanma hakkıyla çatışabilir. Zira, söz konusu zorunluluk altında, oy kullanmayan bireylere çeşitli cezai işlemler uygulanabilmektedir. Bu, demokratik bir toplumda bireylerin özgür iradeleriyle karar vermeleri ilkesine aykırı bir uygulama olarak görülebilir. Öte yandan, bu tür bir yasal düzenleme, yüksek katılım oranlarını teşvik etmek ve daha temsili bir hükümet oluşturmak amacıyla savunulabilir. Ancak, bu savunma, seçim özgürlüğünün temel bir insan hakkı olduğu ve her bireyin oy kullanma veya kullanmama kararını özgürce alması gerektiği görüşüyle dengelenmelidir.¹⁹⁴

1961 Anayasası ile yürürlüğe konan ve 1982 Anayasası madde 124'te düzenlenen *"Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimlerinden önce Adalet, İçişleri ve Ulaştırma bakanları görevden ayrılır... Türkiye Büyük Millet Meclisi içinden veya dışından bağımsızlar Başbakan tarafından atanır."* hükmü bu amaçla konulmuştur. Bununla beraber devletin eşitsizlik oluşturacak üstünlüğünün seçmenleri etkileyebilecek baskılarını önlenmesi istenmiştir.¹⁹⁵ Seçimlerin serbestliği aynı zamanda seçmenin tek

¹⁹¹ Tunçer Karamustafaoğlu, "Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*, Ankara: 1970, s. 159.

¹⁹² Ramazan Cengiz Derdiman, *Anayasa Hukuku Temel Bilgiler*, Bursa: Aktüel Yayınları, 2014, s. 143.

¹⁹³ Cotteret ve Emeri, a.g.e., s. 32.

¹⁹⁴ Ray, a.g.e., s. 85.

¹⁹⁵ Yavuz Sabuncu, *Anayasaya Giriş*, 10. Baskı, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2004, s. 82.

yönlü propagandalardan etkilenmemesini de gerektirir. Siyasi partilere kendini ve programını tanıtmaya imkânı verilmelidir. Seçimler çok sesli bir zeminde yapılmalıdır. Seçim sürecinin son aşamasında seçim propagandalarının durdurulması, seçmenin kendi kararını vermesine olanak sağlayan bir serbestlik ve özgürlük ilkesidir. Seçmenin oyu, dış baskı veya etkiden uzak olmalı, kişinin özgür tercihi sandıkta görülmelidir.¹⁹⁶

Serbestlik ilkesi, 1982 Anayasası 67/2’de düzenlenmiş ve vatandaşların oylarını özgürce kullanabilmeleri anlamına gelmektedir.¹⁹⁷ Serbestlik ilkesi oy kullanmanın zorunlu olamayacağını da ifade eder. Oy kullanmanın mecburi hale getirilmesi bu ilkeye aykırı olduğu belirtilmiştir.¹⁹⁸ Ancak 1982 Anayasası referandumu ile Türkiye’de zorunlu oy uygulaması başlamıştır. 2839 sayılı Kanun gereğince seçimlere katılmayanlar mazeretleri yoksa para cezasına çarptırılmaktadır. Bu kanunlar seçimlerin serbestliği ilkesine aykırıdır. Ancak Anayasa madde 175’in 8’inci fıkrası ile zorunlu oy da Anayasa hükmü olmuştur.¹⁹⁹ Bununla beraber Arjantin, Belçika, Meksika, İtalya, Uruguay gibi ülkeler zorunlu oy kullanmayı öne sürmüşken; Ermenistan, Avusturya, Bulgaristan, Almanya, Çin, İngiltere, Fransa ve Japonya gibi ülkeler serbest oy ilkesi çerçevesinde isteğe bağlı oyu savunmaktadırlar. Ayrıca zorunlu oyu belli bir yaş aralığına uygulayan kimi devletler de vardır. Bunlara, 18-70 yaş arasına oy vermeyi zorunlu kılan Brezilya ve Peru, 18-65 yaş arasına oy kullanmayı zorunlu kılan Ekvador ile 18-75 yaş arasına oy kullanmayı zorunlu kılan Paraguay örnek verilebilir.²⁰⁰

Bu ilke, seçmenlerin herhangi bir baskı veya zorlama olmaksızın kendi iradeleriyle oy kullanabilmelerini garanti altına alır. Serbest oy, seçimlerin meşruiyetini artırır ve halkın yönetimde söz sahibi olmasını sağlar, bu da siyasi sistemde güven ve istikrarın oluşmasına katkıda bulunur. Özellikle, serbest oy ilkesinin eksik olduğu durumlarda, seçimlerin meşruiyeti sorgulanabilir ve bu da siyasi istikrarsızlığa yol açabilir.

¹⁹⁶ Aliefendioğlu, a.g.m., s. 87.

¹⁹⁷ Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, 2. Baskı, Bursa: Ekin Yayınları, 2004, s. 173.

¹⁹⁸ Bülent Tanör, Necmi Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, 7. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2004, s. 171.

¹⁹⁹ Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)*, 9. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2004, s. 250.

²⁰⁰ Gülener, a.g.e., Ss. 227-228.

2.1.2. Genel Oy

Demokrasinin temel taşlarından biri, geniş bir seçmen kitlesinin katılımıdır. Seçmen olma hakkının kimlere verileceği konusu, demokratik süreçlerin kapsayıcılığını belirleyen önemli bir faktördür. Bu bağlamda, genel oy kullanma hakkının, demokrasinin işleyişi için vazgeçilmez bir unsur olduğu geniş bir konsensüsle kabul edilmektedir. Seçmen kriterlerinin genişletilmesi, toplumun daha geniş kesimlerinin karar alma süreçlerine dahil olmasını sağlayarak, demokratik katılımı güçlendirir.²⁰¹ Genel oy hakkı, bireylerin ırk, zenginlik, cinsiyet veya eğitim gibi özelliklerine bakılmaksızın, herkesin eşit bir şekilde oy kullanma ve seçilme hakkına sahip olduğu demokratik bir ilkeyi ifade eder. Bu, her bireyin siyasi süreçte eşit bir temsil hakkına sahip olduğu anlamına gelir ve modern demokrasilerin temel taşlarından biridir. Genel oy hakkı, toplumun tüm kesimlerinin karar alma süreçlerine katılmasını sağlayarak, daha adil ve kapsayıcı bir yönetim anlayışının oluşmasına katkıda bulunur.²⁰² Tarih boyunca, genel oy hakkının aksine, belirli grupların oy kullanma hakkına sahip olduğu sınırlı oy sistemleri uygulanmıştır. Bu sistemler, genellikle zengin ve etkili sınıfların kendi çıkarları doğrultusunda seçim yapmalarını sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Özellikle 19. yüzyılın sonlarına dek, bu sınırlı oy anlayışı, toplumun üst tabakalarının kendi haklarını koruma ve güçlerini sürdürme aracı olarak kullanılmıştır.²⁰³ Tarihte, oy kullanma hakkı çeşitli kriterlere bağlı olarak sınırlanmıştır. Örneğin, mülkiyet sahipliği veya vergi ödeme miktarı gibi ekonomik faktörler, bireylerin oy kullanma yetkisini etkileyebilir. Eğitim düzeyi, bireylerin yeteneklerine dayalı bir başka kriter olabilir. Cinsiyet, özellikle kadınların oy kullanma haklarının olup olmamasında belirleyici bir faktördür. Ayrıca, etnik köken ve cilt rengi gibi ırksal faktörler, Amerika Birleşik Devletleri ve Güney Afrika'da siyahlara uygulanan sınırlamalar gibi, oy kullanma haklarını kısıtlayabilir. Bu tür sınırlamalar, demokratik süreçlerde eşit temsiliyetin önündeki engeller olarak görülmüştür.²⁰⁴ Çoğu ülke, seçmen olma hakkını belirli kriterlere bağlamaktadır. Bu kriterler genellikle vatandaşların yaş, akıl sağlığı ve hukuki durumu gibi faktörlere dayanır. Örneğin, seçmenlerin belli bir yaşın üzerinde olması, akli dengesinin yerinde olması ve herhangi bir suçtan hüküm giymemiş olması gibi şartlar aranabilir. Ayrıca,

²⁰¹ Anders Johnsson, "Alternative Electoral Systems", *Democracy Parliament And Electoral Systems*, Editör M.A. Griffith Traversy, London: Pluto Press, 2002, s. 73.

²⁰² Karamustafaoğlu, a.g.e., s. 94.

²⁰³ Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, 12. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2007, s. 243.

²⁰⁴ Karamustafaoğlu, a.g.e., s. 56

yüksek mevkilerdeki kişilere veya yargıçlara oy kullanma hakkı tanınmaması, tarafsızlıklarını korumak için gerekebilir. İkamet şartı ise, seçmenlerin yerel sorunlar ve adaylar hakkında yeterli bilgiye sahip olmalarını sağlamak amacıyla konulmuş bir başka kriterdir.²⁰⁵

Genel oy ilkesi, demokratik bir toplumun temel prensiplerinden biridir. Bu ilke, her vatandaşın eşit ve hür bir iradeyle seçme ve seçilme hakkına sahip olmasını ifade eder. Genel oy ilkesi, Türkiye’de Anayasa madde 67 ile güvence altına alınmıştır.²⁰⁶ Avrupa’da genel oy ilkesi, 19. yüzyıl sonlarında sınırlı oy anlayışının yerini almaya başlamıştır. Sınırlı oy anlayışı, seçmenlerin servet, vergi, cinsiyet veya ırk gibi kriterlere göre belirlenmesidir. Bu anlayış, toplumun büyük bir kesiminin seçimlere katılımını engellemektedir.²⁰⁷ Genel oy ilkesinin uygulanması için seçmen olma şartları anayasa veya kanunlarla belirlenir. Bu şartlar genel oy ilkesine aykırı değildir. Genel oy ilkesi, sadece yaş, kısıtlılık veya bazı özel görevler gibi makul nedenlerle sınırlandırılabilir.²⁰⁸ Türkiye’de seçmen olabilmek için T.C. vatandaşlığı, kanunda öngörülen seçme ve seçilme yaş sınırı, seçmen kütüğüne kayıtlı olmak, kamu hizmetlerinden yasaklı ve kısıtlı olmamak ile seçim günü oy kullanabilecek durumda olmak gibi şartlar aranır.²⁰⁹ Genel oy ilkesi sayesinde seçimler serbest, eşit, gizli, dürüst ve adil bir şekilde yapılır. Bu da demokratik bir toplumun işleyişini sağlar.²¹⁰ Genel oy, toplumun tüm kesimlerinin temsil edilmesini sağlayarak, hükümetin meşruiyetini ve toplumsal sözleşmeyi güçlendirir. Siyasi istikrar açısından, genel oy ilkesi, hükümetlerin halkın geniş bir kesiminden destek aldığını ve bu nedenle daha dayanıklı ve kabul edilebilir olduğunu gösterir. Ayrıca, genel oy ilkesi, vatandaşların siyasi sürece katılımını teşvik eder ve böylece demokratik katılımı ve siyasi sorumluluğu artırır.

2.1.3. Eşit Oy

Eşit oy ilkesi, vatandaşların hiçbir ayırım gözetmeden, konumu ne olursa olsun sadece bir oy hakkına sahip olduğunu belirtmektedir.²¹¹ Bu ilke, demokrasinin siyasi eşitlik anlayışının bir sonucu olarak, her seçmenin eşit ve tek bir oy kullanmasını sağlar.

²⁰⁵ Johnsson, a.g.e., s. 74

²⁰⁶ Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, Gündoğan Yayınları, 1994, s. 79

²⁰⁷ Aliefendioğlu, a.g.m., s. 89

²⁰⁸ Teziç, 2004, a.g.e., s. 244.

²⁰⁹ Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 8. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2005, s. 86

²¹⁰ Teziç, 2004, a.g.e. Ss. 245-247.

²¹¹ Sezen, a.g.e., s. 77.

Geçmişte bazı ülkelerde bazı kişilere birden çok oy verme imkânı tanınmıştır. Bu ilke bunun karşısında ortaya çıkmıştır.²¹²

Eşit oy, seçmenlerin oylarının aynı değerde yani aynı güçte olması, kimseye zenginlik ya da eğitim durumu gibi kriterlere göre ayrıcalık tanınmaması demektir. Tarih boyunca birden çok oy kullanmanın nedenleri arasında en çok vergi verme, aile başkanı olma, yüksek öğrenim yapma, gayrimenkul ile iş yeri ve ikamet yerinin farklı olması gibi durumlar sayılabilir. Günümüzde ise kabul gören ilke one man one vote ilkesi yani bir kişi bir oy ilkesidir. Başka bir ifadeyle her seçmenin sadece kendi adına kullanabileceği tek bir oyunun var olmasıdır.²¹³ Bu ilke, her seçmenin oyunun eşit ağırlıkta olduğu ve herkesin yönetimde eşit bir şekilde temsil edilmesi gerektiği anlamına gelir. Eşit oy ilkesinin, seçim sistemleri, seçim çevreleri ve seçim barajları gibi faktörlerle etkileşime girdiğini ve bu etkileşimin siyasi partilerin stratejilerini ve seçmen davranışlarını şekillendirdiğini göstermektedir. Türkiye'de de anayasal olarak korunan bu ilke, adil ve özgür seçimlerin bir göstergesi olarak kabul edilir ve siyasi istikrarın sağlanmasında kritik bir role sahiptir.

2.1.4. Gizli Oy, Açık Sayım ve Döküm

Seçimlerde halk iradesinin özgürce sonuçlara yansımaları için gerekli olan en temel kural gizli oy kullanma hakkıdır. Gizli oy, seçmenin oyunu herhangi bir baskı veya etki altında kalmadan vermesini sağlar. Bunun için de devlet, oyların içine konulacağı zarfı mühürlü ve güvenilir bunun yanında oy verme işlemini de kapalı ve gizli yani görünmeyecek yerlerde sağlamalıdır.²¹⁴ Gizli oy, seçimlerin serbestliği ilkesinin de vazgeçilmez unsurlarından biridir.²¹⁵ Seçmenin oyunu verirken kendi vicdanına göre karar vermesi ve bu kararını sandığa yansıtması demokrasinin temelidir. Türkiye siyasi hayatında çok partili hayata geçildiğinde yapılan ilk genel seçimlerde oylar açık sayım ise gizli yapılmıştır. Yani gizli oy ilkesi ile açık sayım ve döküm ilkeleri uygulanmamıştır. Söz konusu bu durum da seçimin demokratik olmadığına dair şüpheler yaratmıştır. Oysa

²¹² Tanör ve Yüzbaşıoğlu, Beta Yayınları, a.g.e., s. 171.

²¹³ Aliefendioğlu, a.g.m., Ss. 87-88.

²¹⁴ Tanör ve Yüzbaşıoğlu, Beta Yayınları, a.g.e., s. 171.

²¹⁵ Sezen, a.g.e., s. 80.

demokrasilerde uygun olan gizli oy ilkesi ile oy sayımının da açık ve şeffaf bir şekilde yapılması ön görülen açık sayım ile açık döküm ilkesidir.²¹⁶

Verilen oyların halk tarafından da benimsenmesi için sonuç sayımlarının ve sandık dökümünün halka açık bir şekilde yapılması, seçimlerdeki hileleri ve seçmen iradesinin çarpıtılmasını engellemek için benimsenen bir ilkedir. Bu ilke, seçimin güvenilirliğini koruyan önemli bir unsurdur.²¹⁷ Bu ilkenin siyasi istikrara etkisi, seçim sonuçlarının kabul edilebilirliği ve meşruiyeti üzerinde önemli bir rol oynar. Seçmenlerin iradelerinin doğru bir şekilde yansıtılması ve seçim sonuçlarının açıkça gözlemlenebilir olması, hükümetlerin ve politik sistemlerin istikrarını destekler. Öte yandan, bu ilkelerin ihlali, seçim hileleri ve yolsuzluklar gibi sorunlara yol açabilir ve bu da siyasi istikrarsızlığa neden olabilir.

2.1.5. Tek Dereceli Seçim

Seçim sistemleri, temsilcilerin nasıl seçileceğini belirleyen yöntemlerdir. Tek dereceli seçim sistemi, seçmenlerin doğrudan temsilcilerini seçtiği bir yöntemdir. Buna karşın, iki dereceli seçim sistemi, temsilcilerin öncelikle bir grup seçmen tarafından seçilen ikinci bir grup seçmen tarafından seçildiği daha dolaylı bir süreci ifade eder. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde kullanılan iki dereceli seçim sistemi, seçmenlerin iradesini yansıtan ikinci seçmenler aracılığıyla temsilcilerin belirlendiği bir yapıya sahiptir. Bu sistemde, ikinci seçmenler, asıl seçmenlerin tercihlerine bağlı olarak hareket eder ve böylece nihai seçim sonuçları oluşur.²¹⁸

İki dereceli seçim sistemi, bazı ülkelerde hâlâ var olan ve seçmenlerin temsilcilerini dolaylı bir şekilde seçmelerine dayanan bir yöntemdir. Bu sistem, seçmenlerin doğrudan temsilci seçme yeteneğine sahip olmadıkları varsayımına dayanır ve bu da genel oyun güvenilirliğine olan şüpheyi gösterir. Ancak, genel oy kullanma hakkının esas alındığı yerlerde, temsilcilerin doğrudan halk tarafından seçilmesi, daha demokratik bir yaklaşım olarak kabul edilebilir. Bu, her bireyin oyunun eşit ve doğrudan bir etkiye sahip olduğu bir sistemi destekler ve temsilciliğin daha şeffaf ve hesap verebilir

²¹⁶ Aliefendioğlu, a.g.m., s. 88.

²¹⁷ Sabuncu, a.g.e., s. 84.

²¹⁸ Teziç, 2007, a.g.e., s. 250.

olmasını sağlar.²¹⁹ Bununla beraber milletin egemenliği ilkesi çerçevesinde, halkın yönetimde söz sahibi olması esastır. Bu bağlamda, egemenlik yetkilerini kullanacak temsilcilerin halk tarafından doğrudan seçilmesi, demokratik katılımın daha etkin bir biçimi olarak kabul edilir. Böyle bir seçim süreci, halkın iradesinin yönetimde daha doğrudan bir yansımaları sağlar ve demokrasinin temel prensiplerinden birini oluşturur.²²⁰

Tek dereceli seçim sistemi, halkın vekillerini dolaylı değil birinci elden belirlemelerine olanak tanır. İki aşamalı seçim sürecinde, seçmenler ilk olarak temsilcilerini dolaylı olarak seçmek üzere ara seçmenleri tayin ederler. Bu ara seçmenler, daha sonra milletvekillerini seçme görevini üstlenirler. Bu sistem, seçmenlerin doğrudan temsilcilerini seçmek yerine, onları seçecek kişileri belirlemelerine olanak tanır. Böylece, seçim süreci iki katmanlı bir yapıya sahip olur ve seçmenlerin tercihleri, ara seçmenler aracılığıyla temsil edilir. Ülkemizde iki dereceli seçim sistemi 1946 yılına kadar devam etmiştir. 1946 seçimleri ise tek dereceli olarak gerçekleştirilmiştir.²²¹

2.1.6. Denetim

Bu ilkenin temel hedefi, seçim sürecinin adil ve özgür olmasını garanti etmektir. Demokratik sistemlerde, denetim ilkesi, yasaların herkese eşit ve adil bir şekilde uygulanmasını sağlayarak, hukukun üstünlüğünü temin eder ve böylece siyasi istikrarı destekler. Özellikle, seçimlerin yönetimi ve denetimi, demokrasinin meşruiyetini doğrudan etkileyen kritik faktörlerdendir. Bu süreçlerin şeffaf ve adil olması, halkın yönetimine olan güvenini artırır ve siyasi istikrarın sürdürülmesine katkıda bulunur. Ayrıca, denetim ilkelerinin uygulanması, yöneticilerin ve vatandaşların karşılıklı ilişkilerine yön vererek, demokratik katılımı ve vatandaşlık bilincini güçlendirir. Bu bağlamda, denetim ilkesi, siyasi istikrarın korunmasında ve demokratik değerlerin geliştirilmesinde önemli bir rol oynar.²²² Denetim ilkesi ile halkın seçim süreci veya seçilme süreci kapsamındaki haklarının korunması ile tüm seçim sürecinin yasalara aksi değil onlarla uyumlu olarak gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Bu amaçla, en yetkili

²¹⁹ Mehmet Ö. Alkan, “Türkiye’de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt 23, 2006, s. 15.

²²⁰ Sadık Tüzel, *Anayasa Hukuku*, 3. Baskı, İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası, 1969, s. 325.

²²¹ Gözler, 2004, a.g.e., s. 174.

²²² Gözler, 2004, a.g.e., s. 175.

kurum Yüksek Seçim Kurulu'dur.²²³ Anayasamız, seçimlerin yargısal denetim ve gözetim altında yapılmasını öngörmüştür. Bu nedenle, Yüksek Seçim Kurulu'nu oluşturmuştur.

2.2. Siyasi İstikrarın Sağlanması Noktasında Seçim Sistemlerinin Yeri

Çağdaş ve ideal demokrasilerde meclis seçimlerinin temel amacı, belli bir dönem için ülkeyi kimin veya kimlerin yöneteceğini, yani hükümeti kimin veya kimlerin oluşturacağını kimin veya kimlerin muhalefet olup hükümeti denetleyen bir işlevi göreceğini saptamaktır. Seçim yöntemlerinin bu yapıda olmasına yararlılık veya katkı prensibi denir.²²⁴ Bu prensip, seçim sonrasında bir hükümetin ülkeyi istikrarla yönetebilmesi için bir parlamento çoğunluğunun oluşması bakımından ele alındığında, bu prensip, istikrar prensibi veya başka bir deyişle yönetebilirlik veya her ikisini de içerecek biçimde yönetimde istikrar prensibi olarak adlandırılır.²²⁵ Ancak bir seçim sisteminin sağlaması gereken tek şey bu değildir. Ülkedeki diğer siyasi akımların da mecliste temsil edilmesi şarttır. Diğer siyasi akımların da temsili birden fazla partili demokrasinin olmazsa olmazıdır. Dolayısıyla yöntem, seçimlerde yarışacak organizasyon ya da kişilerin aldıkları oy oranlarıyla kazandıkları güçleri orantılı olarak mecliste bulunmalarına olanak vermelidir. Nitekim açığa çıkan bu olgu da temelini adaletten alır ve temsilde adalet prensibi ile seçim kavramında yerini alır.²²⁶ Her ülke, fayda, istikrar ve adalet gibi ilkeleri kendi koşullarına göre dengeli bir şekilde harmanlayan iyi bir seçim sistemine sahip olmayı arzu eder. Ancak, bu ilkeler birbirine ters düşebilir ve farklı seçim sistemleri bunları farklı oranlarda karşılar. Bu ilkelerden biri öne çıkarıldığında, diğeri geri planda kalır. Mesela istikrarı vurgulayan bir sistem, adaleti göz ardı edebilir. Adaleti öncelikli kılan bir sistem ise istikrarı zayıflatabilir.²²⁷

Adalet ve istikrar ilkeleri, birbirleriyle çelişen ve farklı yönlerde çeken, biri öne çıktığında diğeri zarar gören kavramlardır. Bu nedenle, değişik seçim sistemleri geliştirilmiş ve hangisinin daha uygun olduğu konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Seçim sistemleri, farklı ülkelerde ve farklı siyasi görüşlerde farklı şekillerde uygulanmaktadır. Bu sistemlerin ortak özelliği, seçmenlerin tercihlerini yansıtmaya çalışmalarıdır.

²²³ Tanör ve Yüzbaşıoğlu, Beta Yayınları, a.g.e., s. 172.

²²⁴ Türk, a.g.m., Ss. 76-77.

²²⁵ Türk, a.g.m., s. 77.

²²⁶ Türk, a.g.m., s. 78.

²²⁷ Hikmet Sami Türk, Erol Tuncer, *Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi: Seçim Önerileri, Seçim Uygulamaları*, Ankara: TESAV Yayınevi, 1995, Ss. 4-5.

Çoğunluk sisteminde, seçim çevreleri tek adaylı veya listeli olabilir. Seçim çevrelerinin büyüklüğü ve turların sayısı, yönetim şeklini etkileyen faktörlerdir. Nispi temsil sisteminde ise, sadece liste yöntemi vardır ve seçim sonucunda yönetim şekli belirlenir. Seçim sistemleri ve yönetim şekilleri arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Tek veya iki turlu seçim yapılması, sadece çoğunluk sisteminde geçerlidir. Nispi sistemde böyle bir seçenek yoktur.²²⁸

Seçim sistemleri konusunda tarihsel süreç içinde farklı toplumlar tarafından uygulanan veya sadece teorik olarak ortaya atılan çok sayıda seçim sistemi vardır. Demokratik rejimlerde ve seçimlere izin veren demokratik olmayan rejimlerde de çeşitli seçim yöntemleri kullanılmaktadır. Dolayısıyla iyi veya kötü seçim sisteminin ne olduğu konusunda net görüş bulunmamaktadır. Her yöntemin özgün avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus seçilecek seçim sisteminin demokratik ilkelerle çelişmemesidir.²²⁹

Seçim sistemlerinin tam bir sınıflandırmasını yapmak oldukça zordur. Çünkü bugüne kadar uygulamada görülen veya teorik olarak ortaya konan seçim sistemlerinin kesin sayısı belirlenememiştir. Bu nedenle literatürde, seçim sistemleri teorik olarak belirli ana türlere bölünmüştür. Seçim sistemleri, oyların sandalyelere nasıl dönüştürüldüğüne göre, temsilde adalet ve yönetimde istikrar gibi iki temel ilkeyi farklı şekillerde dikkate alırlar. Bu nedenle seçim sistemleri çoğunluk ve nispi temsil olmak üzere temel iki kategoriye ayrılabilir. Bununla birlikte söz konusu ilkeleri beraber kullanmayı hedefleyen karma seçim yöntemleri de giderek daha fazla tercih edilmektedir.²³⁰

2.2.1. Çoğunluk Sistemi

Seçim yöntemleri arasında en eski sayılabilecek yöntem bu yöntemdir. Bu yöntem basittir ve uygulaması ve sonuçlarının belirlenmesi kolaydır.²³¹ Bu sistemde, geçerli oyların çoğunu alan aday veya liste kazanır. Başka bir ifadeyle, bu sistem en fazla oy

²²⁸ Sezen, a.g.e., s. 154.

²²⁹ Yavuz Atar, Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Gelişimi ve Siyasi Hayat Üzerindeki Etkileri, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi, 1990, s. 6.

²³⁰ Özbudun, 2005, a.g.e., s. 261.

²³¹ Gözübüyük, a.g.e., s. 86.

alanın sandalyeyi aldığı bir sistemdir.²³² Söz konusu yöntemin gayesi, yeterli çoğunluğa sahip bir iktidar oluşturmaktır. Bu sistem, hükümet istikrarını garanti altına almak için tercih edilir.²³³ Partilerin gelişimi ve çoğunluk sisteminin mantığı, partilerin ve hükümet otoritesinin güçlenmesine katkıda bulunur.²³⁴

Bu yöntemde, kimi zaman seçim galibi tarafın aldığı oydan daha fazla meclis koltuğu kazandığı kimi zaman da ülke genelinde azınlık kalan tarafın meclis koltuklarında çoğunluğu kazandığına rastlanmaktadır. Bu durumun sebebi, bazı seçim bölgelerinde seçimi az bir farkla kazanan veya kaybeden partilerin olmasıdır.²³⁵

Çoğunluk sistemlerinde kazananın her şeyi aldığı, nispi temsil sisteminde ise kazananın sadece payına düşeni aldığı söylenebilir. Bu da küçük partilerin çoğunluk sistemlerinde temsil edilme şansını azaltır veya ortadan kaldırır.²³⁶ Sartori'nin dediği gibi: *"Çoğunluk sistemleri oyların dağılımını yansıtan bir parlamento değil, net bir galip yaratmayı hedefler. Bu sistemler sadece bir parlamento değil, aynı zamanda bir hükümet seçer."*²³⁷

2.2.1.1. Tek İsimli Tek Turlu (Dar Bölge) Çoğunluk Sistemi

Bu yöntem, ülkenin seçilecek milletvekili sayısına göre bölümlere ya da bölgelere ayrıldığı bir seçim sistemidir. Partiler, her bir bölüm için bir aday belirlemektedir. Seçmenler ise sadece bir adaya oy vermektedir ve en fazla oy alan aday bölümü temsil etmektedir. Bu sistemde, bölümlerdeki geçerli oyların salt çoğunluğunu elde eden aday olmadığında, en yüksek oya sahip aday basit çoğunluk ilkesiyle kazanmış sayılmaktadır.²³⁸ Örneğin bir ülkede beş yüz milletvekili seçilecekse, ülke beş yüz farklı seçim bölgesine ayrılmakta ve her bölgede oy sayısı en çok olan aday milletvekili olmaktadır. Bu yöntem ABD'de kullanılmakla beraber sisteme İngiliz sistemi adı da

²³² R. Bahar Üste, *Türkiye'de Seçim Sistemi Arayışları*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, Şubat, 1999, s. 50.

²³³ Günal, a.g.e., s. 25.

²³⁴ Maurice Duverger, *Partiler ve Siyasi Rejimler*, Çev. Ergun Özbudun, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Cilt 19, Sayı 1-4, 1962, s. 153.

²³⁵ Gözübüyük, a.g.e., s. 86.

²³⁶ Günal, a.g.e., s. 29.

²³⁷ Sartori, 1997, a.g.e., s. 17.

²³⁸ Teziç, 2016, a.g.e. s. 339.

verilmektedir. Dar bölge sistemi adı ile de anılan söz konusu yöntem de seçmenler sadece bir temsilci seçtikleri için seçim bölgeleri çok küçüktür.²³⁹

Bu sistemde adaletli bir temsil mümkün değildir. Siyasi istikrar öncelenmiştir. Örneğin bir seçim bölgesinde dört parti şu şekilde oy almış olsun:

-Parti 1: 35.0000

-Parti 2: 30.000

-Parti 3: 25.000

-Parti 4: 10.000

Bu durumda bu seçim bölgesinden seçilecek olan vekil Parti 1'in olacaktır. Ancak bu partinin adayına yüzde altmış beşlik bir seçmen grubu oy vermemiştir. Başka bir ifadeyle söz konusu yöntemde, yüzde altmış beşlik oran temsilsiz kalmaktadır. Bunun yanında dar bölge ya da tek isimli tek turlu seçim yöntemi siyasi dünya perspektifleri benzerlik gösteren hareket ve organizasyonları, bazı bölgelerde birleşmeye zorlayabilmektedir.²⁴⁰

Dar bölge seçim sistemi; büyük partilerin birleşmesiyle siyasal istikrarın artması ama temsilde adaletin azalması sonucunu doğurabilir. Bu sistemde basit çoğunlukla oyları kazanan parti, parlamentoda istikrarlı bir hükümet oluşturabilir. Ancak bu parti, seçimlerde en yüksek oyu alan ve oranı büyük parti olmayabilir.²⁴¹

Bu sistemin temel niteliği iki büyük partinin siyaset sahnesini domine etmesi ve üçüncü bir partinin iktidar mücadelesine etkili bir şekilde katılmasına imkân vermemesidir. İki partili bir siyasal düzenin oluşması sayesinde bu sistemin uygulandığı İngiltere'de hükümet krizleri yaşanmamaktadır.²⁴²

Böylece son tahlilde bu sistem doğal bir netice olarak adaletsizlikler ortaya koymaktadır. Söz konusu sistemde, çok az farklılıklar yüksek adaletsizlik ve dengesizliklere sebep olabilmektedir. İstikrarlı yönetimin de bu yöntemde daima teminat

²³⁹ Teziç, 2016, a.g.e. s. 275.

²⁴⁰ Seyfettin Gürsel, *Siyasal İstikrar ve İki Turlu Dar Bölge Seçim Sistemi Simülasyon Modeli*, İstanbul: TÜSİAD, 1998, s. 23.

²⁴¹ Teziç, 2016, a.g.e. s. 340.

²⁴² Günel, a.g.e., s. 26.

altında olduğu iddia edilemez. Rakiplerine göre daha az oy oranına sahip partinin rakiplerine nazaran arkada bırakarak meclis çoğunluğunu sağlaması ve hükümeti kurması halindeki istikrar, arzulanan ve talep edilen seviyede bir istikrar olmayacaktır.

2.2.1.2. Tek İsimli İki Turlu (Mutlak) Çoğunluk Sistemi

Mutlak ya da tek isimli iki turlu seçim sistemi, seçmenlerin bir seçim çevresinden sadece bir adayı seçmelerini öngörür. Fakat bu adayın ilk turda galip gelebilmesi için kullanılan oyların geçerli kısmının yarısından fazlasını alması gerekir. Eğer adaylardan herhangi biri bu çoğunluğa sahip olamazsa seçim ikinci tura kalır ve ikinci turda en çok oya ulaşan aday seçilir. Bu yöntemde birinci tur sonunda ikinci turda da yarışacak adaylardan ilk turda belirli bir oya erişmiş olmaları istenebilir. Bu kriteri sağlayan kimse yoksa sıralamada birinci ve ikinci adaylar ikinci tur adı verilen ikinci bir seçimde de yarışmacı olacaklardır.²⁴³

İkinci aşamada, ortak vizyon ve hedeflere sahip olan aday veya partiler iş birliği yaparak birbirlerinin yerine adaylıktan çıkabilirler. Böylece birlik olan partiler, ilk aşamada elde ettikleri oyları sonraki aşamada tek isimde toplayarak kazanma olasılığını yükseltebilirler. Bu tür iş birlikleri sayesinde bloklar meydana gelir, çoğunluk temelli iktidarın oluşturulması ve istikrarlı bir yönetimin korunması kolaylaşır.²⁴⁴

Tek turlu çoğunluk, iki partili bir siyasi düzene neden olurken iki turlu çoğunluk ise ikiden fazla partili düzene katkı verir. Bu sistemde çeşitli görüşteki partilerin seçime girmesi sakınca oluşturmaz. Çünkü bu sistemde, seçimlerin ikinci tura kalması mevcuttur ve bu turda benzer siyasi görüşteki örgütler iş birliği yapabilirler. Bu yüzden seçimlerin iki turlu yapılması, tüm partilere ilk turda oy paylarını belirleme imkânı sağlar. Turlar arasındaki zaman diliminde seçimi kazanmak için yapılan pazarlıklar ise yerel seviyede daha güçlü organize haline sahip küçük partilerin varlıklarını sürdürmelerine destek olur.²⁴⁵ Tek isimli iki turlu seçim sisteminde ilk tur bitiminde, oy oranı kötü olan adaylar arasında vazgeçmeler yaşanır ve ikinci turda genelde iki aday yarışır. Bu durumda bazı gruplar iyi temsil edilemez.

²⁴³ Teziç, 2016, a.g.e. s. 343.

²⁴⁴ İslam Gültekin, “Temsilde Adalet İlkesi Bakımından Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat: 2006, s. 30.

²⁴⁵ Duverger, 1974, a.g.e., s. 316.

Bu sistem, istikrarlı hükümetler oluşturmayı kolaylaştırırken küçük partilerin haklarını gözetememektedir. Ancak dar bölge iki turlu çoğunluk sistemi, temsilcilerin halkla ilişkileri ve bağımsızlıkları açısından olumlu yönleri olduğu savunulmaktadır. Bu seçim sistemi, küçük partileri dışlarken parti içi demokrasiyi desteklediği iddia edilebilir.²⁴⁶ Öte yandan mutlak çoğunluk yöntemi, seçimlerde kullanılan geçerli oy sayısının yarısından bir fazlasını birinci turda almayı, aksi halde ikinci turda en çok oyu alan adayın kazanacağını belirleyen sistemdir. Bu sistem Fransa'da ortaya çıkmış ve Fransız sistemi olarak da anılmıştır.²⁴⁷ Söz konusu sistem de yönetimde istikrarı önceleyerek temsilde adalet noktasında sınıfta kalmaktadır.

2.2.1.3. Listeli Tek Turlu Çoğunluk Sistemi

Listeli çoğunluk sistemi, partilerin seçim çevrelerinde milletvekili sayısı kadar aday gösterdikleri bir seçim sistemidir. Bu sistemde seçmenler, partilerin listelerine oy verirler ve en çok oy alan liste bütün milletvekilliklerini kazanır. Bu sistemde basit çoğunluk yeterlidir; yani partilerin listeleri seçmenlere sunulur, seçmenler istedikleri listeyi tercih ederler ve fazla oya sahip listedeki adaylar temsil hakkı kazanır.²⁴⁸

Bu sistemde temsilde adalet sağlanması zordur. Çünkü bu sistemde tek veya listeli fark etmeksizin bir tarafın fazla temsil edilmesi diğerlerinin az temsil edilmesi söz konusudur. Listeli çoğunluk sistemi, bu temsil dengesizliğini daha da artırmaktadır.²⁴⁹ Çünkü bu sistemde bir seçim çevresindeki bütün milletvekilliklerini en çok oy alan en büyük azınlık elde etmektedir.²⁵⁰ Böylelikle yönetimde istikrar öncelenmektedir.

Bu sistem, genellikle seçimlerde en çok oyu alan partinin mecliste çoğunluğu elde etmesini sağlayarak, hükümetin oluşturulmasını ve karar alma süreçlerini kolaylaştırabilir. Ancak, bu durum bazen azınlık görüşlerinin yeterince temsil edilmemesine yol açabilir ve demokratik çoğulculuğa zarar verebilir. Nispi temsil sistemleriyle karşılaştırıldığında, Listeli Tek Turlu Çoğunluk Sistemi daha kararlı

²⁴⁶ Hüseyin Özcan, Murat Yanık, *Siyasi Partiler Hukuku*, 3. Baskı, İstanbul: Der Yayınevi, 2014, s. 220.

²⁴⁷ Anayasa Yargısı 23, Anayasa Mahkemesinin 44. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen "Türki Cumhuriyetler, Komşular ve Anayasal Sorunlar ve Türkiye'de Seçim Sistemleri" Konulu Sempozyum, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2006, s. 80.

²⁴⁸ Teziç, 2016, a.g.e. s. 347.

²⁴⁹ Teziç, 2016, a.g.e., s. 348.

²⁵⁰ Sartori, 1996, a.g.e., s. 148.

hükümetler kurulmasına yardımcı olabilir, fakat temsilde adaleti sağlama konusunda zorluklar çıkarabilir.

2.2.1.4. Listeli İki Turlu Çoğunluk Sistemi

Basit çoğunluğun yetmeyip mutlak bir şekilde çoğunluk ile oyların göz önünde bulundurulduğu geniş bölgesi çoğunluk sistemine denmektedir.²⁵¹ Bu yöntemde bir liste seçilebilmesi için basit çoğunluk yetmez. İlk turda seçimi sonlandırmak için kullanılan oyların salt çoğunluğunun söz konusu listeye aidiyeti şarttır. Bazen de geçerli oyların salt çoğunluğunun yanı sıra, seçim bölgesindeki seçmen sayısının en az dörtte birini karşılayan oy miktarının da sağlanması gerekebilir.²⁵²

İlk turda partiler çoğunluğu elde edemezse ikinci tur seçimler yapılır ve yapılacak ikinci tur seçimlerinde oyların çoğunluğunu kazanan parti listesinde bulunan tüm adaylar seçilmiş olur.²⁵³ İki turlu listeli çoğunluk yöntemi de temsil oransızlığına neden olarak adaleti bozmaktadır. Bu sistemde temsil oransızlığı daha da belirginleşmektedir.²⁵⁴

2.2.1.5. Tercihli Tek Turlu (Alternatif Oy) Çoğunluk Sistemi

Bu yöntem, dar bölge tek turlu çoğunluk yönteminin bir varyasyonudur. Bu sistemde seçmenler, tek isimli çoğunluk sisteminde olduğu gibi bir aday yerine birden fazla adayı tercih sırasına göre işaretler. Böylece iki turlu sistemin getirdiği sonucu tek turda elde etmek mümkün olur.²⁵⁵ Alternatif oy sistemi, seçmenlere seçtikleri adayı evet ya da tercih mührüyle işaretlemek yerine adayları kendi tercih sıralarına göre numaralandırmalarını sağlayan bir seçim yöntemidir.²⁵⁶ Bu sistem, seçmenlerin tek adaylı dar bölge seçim çevresindeki tüm adayları sıraya koymasını gerektiren ve tercih sırası oluşturan bir yöntemdir. Söz konusu sistem en az birinci tercih oyu alamayan adayları eler ve tercihler, adaylardan biri kesin çoğunluğa ulaşana kadar yeniden dağıtılır.²⁵⁷

Bu yöntemde seçmenler dar seçim bölgesindeki adayların tamamını sıralamalıdır. Seçmenler, ilk tercihlerini en çok istedikleri adaydan yana kullanmaktadır. Sonra, diğer

²⁵¹ Teziç, 2016, a.g.e., s. 347.

²⁵² Teziç, 2016, a.g.e., s. 347.

²⁵³ Teziç, 2016, a.g.e., s. 347.

²⁵⁴ Atar, a.g.m., s. 45.

²⁵⁵ Yavuz Atar, *Türk Anayasa Hukuku*, 12. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018, s. 52.

²⁵⁶ Pippa Norris, “Choosing Electoral Systems: Proportional, Majoritarian and Mixed Systems”, *IPSR*, Cilt: 18, Sayı: 3, 1997, s. 4.

²⁵⁷ Sartori, 1997, a.g.e., s. 18.

adayları da tercih sırasına göre numaralamaktadır. Oylar sayıldığında, ilk tercihler dikkate alınmaktadır. Eğer bir aday yarıdan fazla oy alırsa seçimi kazanmaktadır. Aksi takdirde, oyu en az olan aday elenir. Bu adayın oylarındaki ikinci tercihler kalan adayların oylarına eklenir. Bu şekilde bir aday yarıdan fazla oy alana veya tek aday kalana kadar devam eder. Böylece, seçilen adayın mutlak çoğunluğa sahip olduğu garanti edilir.²⁵⁸

Örnek olarak bir seçim bölgesinde 100.000 geçerli oy olduğunu varsayalım. Dört adayın aldığı birinci tercihli oylar da şu şekilde olsun:

-Aday 1: 40 Bin Tercih

-Aday 2: 25 Bin Tercih

-Aday 3: 20 Bin Tercih

-Aday 4: 15 Bin Tercih

Bu durumda adaylar yarıdan fazla oy olan 50 Bin +1 oyu elde edemediğinden, oyu en az olan aday 4 elenir. Aday 4'e oy verenlerin ikinci tercih olarak işaretlenmiş oldukları oyları ise şöyle dağılmış olsun:

-Aday 1: 12 Bin İkinci Tercih

-Aday 2: 12 Bin İkinci Tercih

-Aday 3: Bin İkinci Tercih

Bu oylar Aday 1, Aday 2, Aday 3'ün birinci tercihli oylarına eklenince, Aday 1 52 Bin oy ile mutlak çoğunluğu sağlayarak seçimi kazanır.

Bu sistem Kanada'da bir dönem uygulanmış olup, günümüzde Avustralya'da kullanılmaktadır.²⁵⁹ Alternatif oy sistemi veya tercihli tek turlu çoğunluk sisteminin en spesifik görünüşü, iki turlu çoğunluk sistemini tek turda birleştirip seçimi sonuçlandırmasıdır.²⁶⁰ Bir adayın yarıdan fazla oy alana veya tek aday kalana kadar devam ettiği seçimler ile yönetimde istikrarın sağlanma amacı açıkça görülmektedir.

²⁵⁸ Atar, a.g.e., s. 53.

²⁵⁹ Atar, a.g.m., s. 52.

²⁶⁰ Yavaşgel, 2004, a.g.e., s. 101.

2.2.2. Nispi Temsil Sistemi

Nispi temsil sistemleri, siyasi örgüt veya adayların meclisteki sandalye sayısını oylarının oranına göre belirlediği seçim yöntemleridir. Bu sistemde partiler kazandıkları oy miktarına oranla milletvekili çıkarırlar. Nispi temsil sistemi, seçmenlerin görüşlerinin daha adil bir şekilde yansıtılmasını sağlar.²⁶¹ Ancak bu da dahil hiçbir yöntem oyların tamamını yok edemez. Bu nedenle, temsilde tam bir adalet sağlayan bir seçim sistemi tasarlamak mümkün değildir.²⁶²

Nispi temsil sistemlerinde seçimlere giren listelerin aldıkları oy yüzdesine göre milletvekilleri belirlenmektedir.²⁶³ Bu sayede nispi temsil sistemleri gerek temsilin adil olmasını gerekse iktidarda azınlık gruplarının da söz hakkı almasına imkân vermektedir. Çünkü nispi temsil sistemlerinin kullanıldığı devletlerde hükümetler, az oy alan partilerin taraftarlarının isteklerini de göz önünde bulundurmaya zorunlu olmaktadır.²⁶⁴

Ancak bu sistemlerin bir sorunu vardır. Temsilde adalet sağlasalar da yönetimde ve karar vermede aynı adaleti sağlayamayabilirler. Hatta küçük partilere orantısız bir şekilde fazla güç verebilirler. Bu da nispi temsil sistemlerinin teknik olarak kusurlu olduğunu göstermektedir.²⁶⁵

Listeli seçim sistemlerinin teknik unsurları arasında nispi temsil sistemi bulunur. Bu sistemde, her liste oy sayısına göre temsiliyet kazanır. Dolayısıyla nispi temsil sistemi, ikinci tura ihtiyaç duymadan tek turlu listeli seçimi sağlar. Bu özellikleriyle nispi temsil sistemi, seçim sistemlerinin teknik yönünü belirler.²⁶⁶ Nispi temsil sistemlerinin temsilde adaleti çoğunluk sistemlerinden daha iyi sağladığı bir gerçektir.²⁶⁷ Ancak nispi temsil sistemlerinin bir dezavantajı da küçük partilerin hak ettiklerinden fazla güç elde edebilmeleridir.²⁶⁸ Ayrıca nispi temsil sistemlerinde tek parti hükümeti kurma ihtimali çoğunluk sistemlerine göre daha düşüktür. Bu durum Türkiye’de 1960-1980 yılları arasında yaşanan siyasi istikrarsızlıkların bir nedeni olarak görülebilir. Nispi temsil

²⁶¹ Şeref İba, *Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku*, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2017, s. 156.

²⁶² Sezer, a.g.e., s. 29.

²⁶³ Varlık ve Ören, a.g.e., s. 41.

²⁶⁴ Haydar Çağrı Kayaalp, *Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Model Önerisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, s. 88.

²⁶⁵ Norris, a.g.m., s. 9.

²⁶⁶ Teziç, 2016, a.g.e. s. 349.

²⁶⁷ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul: Der Yayınları, 1990, s. 454.

²⁶⁸ Ferman Demirkol, *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar-Türk Anayasa Hukuku)*, 8. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi Yayınları, 2017, s. 125.

sistemi uygulanan bu dönemde, genel seçimlerde tek başına iktidar olabilecek bir parti çıkmamıştır. Demokratik kültür ve hoşgörü eksikliği yüzünden, partiler arasında iş birliği yapılması mümkün olmamış ve hükümet kurmak zorlaşmıştır.²⁶⁹

Nispi temsil sistemi, istikrarsızlığı hedeflememektedir. Ancak bu sistemde temsilde adalet önemlidir ve parlamentoya giren partiler genellikle bir koalisyon oluşturmak için anlaşmak durumundadırlar. Bu da uzlaşma kültürünün yetersiz olduğu toplumlarda istikrarsızlıklara yol açabilmektedir. Oysa temsilde adaleti sağlayıp birden fazla partinin yer aldığı bir koalisyon ile kurulacak hükümet ile de devletin gelişmesi mümkündür. Fakat bu da siyasi kültürün gelişmişliği meselesidir.²⁷⁰ Söz konusu yöntemin getirdiği koalisyon hükümetleri, karar alma sürecinde birden fazla partinin etkili olmasına neden olmaktadır. Bu da nispi temsil sistemlerinin hesap verebilirlik ve şeffaflık açısından eksik kaldığı anlamına gelmektedir.²⁷¹ Buna karşılık çoğunluk sistemleri, tek partinin yardımcı ya da ittifak ortağına gerek görmeden iktidar olmasını sağlamaktaydı. Dolayısıyla seçmenler; iktidardaki partiyi, daha net bir şekilde tanıyabilmekteydi.²⁷²

2.2.2.1. Ülke Esaslı (Tam) Nispi Temsil

Nispi temsil sistemi, toplumun siyasi tercihlerinin meclise doğru bir şekilde aktarılmasını hedefler. Bu sistemde, herhangi bir oyun parlamentoda temsil edilmemesi durumunun minimuma indirilmesi esastır. Böylece, vatandaşların siyasi iradeleri, meclis aracılığıyla en gerçekçi ve kapsamlı biçimde ifade edilmiş olur. Bu sistem, çeşitli siyasi görüşlerin adil bir şekilde temsilini sağlayarak, demokratik katılımın ve çoğulculuğun güçlenmesine katkıda bulunur.²⁷³ Nispi temsil, seçimlerde her oyun önemini vurgulayarak, seçmenlerin tercihlerinin meclis kompozisyonuna etkin bir biçimde yansımaları amaçlar.

Ulusal çapta oyların analizi ve parlamento koltuklarının bu oylara göre tahsis edilmesi, adil temsilin sağlanmasında kritik bir rol oynar. Bu yöntem, her partinin aldığı oy oranıyla doğru orantılı olarak parlamentoda yer almasını garanti altına alır, böylece

²⁶⁹ Murat Yanık, *Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*, 3. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 2016, s. 116.

²⁷⁰ Demirkol, a.g.e. s. 126.

²⁷¹ Norris, a.g.m., s. 9.

²⁷² Atar, a.g.e., s. 40

²⁷³ Teziç, 2016, a.g.e., s.353.

daha adaletli bir temsil sistemine ulaşılır. Nispi temsil sistemi, küçük partilerin bile siyasi arenada seslerini duyurma ve parlamentoda temsil edilme imkânı bulmalarını mümkün kılar. Bu sistem, çeşitliliği ve çok sesliliği destekleyerek, demokrasinin temel taşlarından biri olan geniş katılımı teşvik eder.²⁷⁴ Günümüzde İsrail ve Hollanda’da karşımıza çıkan bu sistem, halk tercihinin meclis koltuklarını kazanma noktasında en adaletli sonuçları vermesiyle öne çıkar.²⁷⁵ Yüksek temsilde adalet ise yönetimde istikrarı zedeleyen bir kapı aralayabilmektedir. Nitekim temsilde adaletin yüksek olduğu sistemlerde hükümet kurma zorlaşmaktadır.

2.2.2.1.1. Saf Nispi Temsil (Milli Seçim Sayısı) Sistemi

Saf nispi temsilde ülke genelinde seçim yapılırken, bütün ülke tek bir seçim bölgesi olarak sayılır. Seçilecek milletvekili sayısı ile geçerli oy toplamının bölünmesiyle, bütün ülke için belirlenen milli seçim sayısı hesaplanır. Bu sayı, her partinin listesinde ne kadar yer alıyorsa, parti de o kadar temsiliyet kazanır. Yani partilerin kazandıkları geçerli oyların oranı bu milli seçim sayısına bölünerek partilerin ne kadar sandalye kazanacağı saptanmaktadır. Saptama neticesinde dağıtılmayan sandalye varsa, bu sandalyelerin dağıtılması için en yüksek ortalama ya da artık yöntemleri kullanılır.²⁷⁶

2.2.2.1.2. Milli Bakiye (Ulusal Artık) Sistemi

Ulusal artık adı da verilen milli bakiye yöntemi, milletvekili dağılımının seçim bölgelerinde gerçekleştirildiği bir seçim sistemidir. Bu sistemde, siyasi partilerin kalan oyları ve boşa kalan milletvekilleri, ülke genelinde hesaplanmak üzere merkeze gönderilmektedir ve her partiye, ulusal seçim bölgesinden, kalan oy oranına göre milletvekili tahsis edilmektedir.²⁷⁷ Temsilde adalet için en uygun sistem milli bakiye sistemidir. Bu sistem, milli seçim sayısına göre milletvekili dağılımını belirler ve büyük partilerin aşırı güç kazanmasını önler.²⁷⁸

Büyük partilerin seçim çevrelerindeki milletvekilliklerini fazla oylar sayesinde topladığı durumlarda, milli bakiye sistemi adaleti sağlamak için devreye girer. Bu sistem

²⁷⁴ Aydoğdu, a.g.e., s. 90.

²⁷⁵ Arend Lijphart, *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, 2. Baskı, New Haven & London: Yale University Press, 2012, s. 139.

²⁷⁶ Teziç, 2016, a.g.e. s. 353.

²⁷⁷ Atar, a.g.e., s. 69.

²⁷⁸ Emine Yavaşgel, *Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları, 2014, s. 117.

sayesinde kalan milletvekillikleri ülke çapında dağıtılır ve daha dengeli bir temsil oluşur. Türkiye’de bu sistemin uygulandığı bir örnek 1965 genel seçimleridir.²⁷⁹

2.2.2.1.3. Değişmez Tek Sayılı Ulusal Artık Sistemi

Seçim sayısı önceden belirlenen tek sayılı ulusal artık sistemde, seçmenlerin eşit temsili için her milletvekilinin aynı sayıda seçmeni temsil etmesi gerekmektedir. Bir siyasi parti ya da örgüt herhangi bir seçim bölgesinde aldığı oyların seçim sayısına bölümünden çıkan sonuca göre seçim bölgesinden sandalye kazanmaktadır. Parti veya örgütün kalan oyları ise bölgesel ile ulusal düzeyde iki aşamalı olarak hesaplanmaktadır.²⁸⁰ Temsilde adalet sağlamak için her milletvekilinin eşit sayıda seçmeni temsil etmesini öngören değişmez tek sayılı ulusal artık yönteminde, ülke çapında ne kadar milletvekilinin seçileceği seçim öncesinde kestirilememektedir.²⁸¹

Bu sistem ülke esaslı olarak uygulandığında, temsilde adalet ilkesini gerçekleştiren sistemlerdir. Bu sistemler, küçük partilerin parlamentoya girmesine olanak sağlayarak, seçmen iradesini yansıtan adil sonuçlar vermektedir. Ancak bu seçim sistemleri, çok partili bir parlamento oluşturduğu için yönetimde istikrar sorunu yaratabilmektedir. Seçim sistemlerinin tamamı göz önünde bulundurulduğunda temsilde adalet ilkesinin en iyi uygulandığı ve sonuç alındığı sistem milli seçim sayısı sistemi olup söz konusu sistemde devlet bölgelere ayrılmadan bir bütün olarak değerlendirildiğinden doğal bir baraj oluşmamakta ve küçük partiler de hak ettikleri oranda parlamentoda yer alabilmektedir.

2.2.2.2. Seçim Çevresi Esaslı (Yaklaştırmalı) Nispi Temsil

Seçim çevresi esaslı veya diğer adıyla yaklaştırmalı nispi temsil yönteminde, artık oylar veya temsil edilmeyen oylar, seçim çevresi bazında hesaplanmaktadır. Seçim sayısı, seçim bölgesinde verilen geçerli oyların toplamının, kazanılacak milletvekiline bölünmesi ile bulunmaktadır.²⁸²

Her bölgede seçim sayısı ayrı ayrı belirlenmektedir. Nispi temsil sistemi geniş seçim bölgesinde daha iyi işlediğinden, dar seçim bölgesine uygun değildir. Çünkü seçim bölgesinden çıkacak milletvekili sayısı ne kadar düşük olursa, oyların bu sayıya

²⁷⁹ Teziç, 2016, a.g.e. s. 354.

²⁸⁰ Teziç, 2016, a.g.e. s. 355.

²⁸¹ Teziç, 2016, a.g.e. Ss. 355-356.

²⁸² Teziç, 2004, a.g.e., s. 285.

bölünerek seçim sayısı bulunması da o kadar zorlaşmaktadır. Bu halde, bir bölgede partilerin elde edebileceği oy sayısı, seçim sayısının altına düşebilecek, milletvekili dağılımını güçleştirecektir. Bu yüzden, meclis sandalyelerinin seçim bölgesinde partilere adil bir şekilde paylaştırılması için bazı yakınlaştırma yöntemleri kullanma ihtiyacı doğmuştur.²⁸³

Yaklaştrmal nispi temsil veya seçim çevresi esaslı temsil sistemi olarak kullanılan seçim yöntemlerinin önde gelenleri ise d'Hondt, en yüksek artık ile en büyük ortalama yöntemi ve Sainte-Lague yöntemidir.

2.2.2.2.1. En Yüksek Artık Oy Yöntemi

En yüksek artık oy usulünde dağıtılmayan milletvekili sayısı yani fazla milletvekilleri, oyların büyüklüğüne göre belirlenmektedir. En yüksek artık usulünü ortaya koyan bilim insanı İsviçreli Ernest Naville'dir. Naville 19. Yüzyılda Avrupa'da orantılı temsil mücadelesinin lideri olarak da bilinir. Bundan dolayı yöntem İsviçre yöntemi olarak da adlandırılmaktadır.²⁸⁴ Artık oy sistemiyle, en çok artık oyu toplayan parti açıkta kalan milletvekili koltuğunu kazanmaktadır. Açıkta kalan milletvekili sayısı birden çoksa, bu koltuklar artık oyu en yüksek olan partiler arasında sırayla dağıtılmaktadır.²⁸⁵ Bu sistem küçük partilere, seçilme sayısını geçemeyip de artık oylarla sandalye kazanma imkânı tanımaktadır. Bu yüzden, bu sistemde; küçük partilerin, sadece korunmakla kalmayıp ayrıcalıklı oldukları da iddia edilebilir. Çünkü bu sistemde, küçük partiler az sayıda vekil çıkarsalar da oyları artacaktır. Bu artan oylar da genelde büyük partilerin artan oylarından daha çok olacaktır. Bu yüzden, en fazla artan oy sistemi, çoğunlukla küçük partilerin yararına sonuçlar doğurmaktadır.²⁸⁶

En yüksek artık oy yöntemini bir örnekle açıklayacak olursak, bir seçim bölgesinde 50 Bin geçerli oy kullanıldığını ve 5 milletvekilinin belirleneceğini varsayalım. Bu durumda, seçim sayısı 50 Bin'i 5'e bölerek bulunur ve 10 Bin olur. Bu seçim bölgesinde şu sonuçlar elde edilmiş olsun:

²⁸³ Yavaşgel, 2004, a.g.e., s. 121.

²⁸⁴ Fahir Hadi Armaoğlu, “Seçim Sistemleri”, Ankara: *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları*, No: 34-16, s. 1953.

²⁸⁵ Yavaşgel, 2014, a.g.e., s. 119.

²⁸⁶ Servet Armağan, *Memleketimizde Anayasa, Seçimler ve Anayasa Mahkemesi*, İstanbul: İÜHF Yayınları, 1975, s. 128.

-Parti 1: 22 Bin

-Parti 2: 13 Bin

-Parti 3: 8 Bin

-Parti 4: 7 Bin

İlk olarak, her parti seçim sayısını kaç kez içeriyorsa o kadar milletvekilliği kazanır ve bu sisteme göre, dağıtılmamış sandalyeler artık oyu fazla olan partiden başlayarak sırayla dağıtılır.

Parti 1: 22 Bin / 10 Bin = 2 Sandalye ve 2 Bin artık oy

Parti 2: 13 Bin / 10 Bin = 1 Sandalye ve 3 Bin artık oy

Parti 3: 8 Bin / 10 Bin = 0 Sandalye ve 8 Bin artık oy

Parti 4: 7 Bin / 10 Bin = 0 Sandalye ve 7 Bin artık oy

Bu işlemin sonunda, 3 milletvekili paylaştırılırken 2 milletvekilliği boşta kalmıştır. Artık oyu en yüksek olan C Partisi ve onu takip eden D Partisi bu 2 milletvekilliğini alacaktır. Böylece, nihai dağılım şöyle olur.

Tablo 1: En Yüksek Artık Oy Yöntemi

Partiler	Sayı	Oran	Sandalye	Temsil Oranı
Parti 1	22 Bin	%44	2	%40
Parti 2	13 Bin	%26	1	%20
Parti 3	8 Bin	%16	1	%20
Parti 4	7 Bin	%15	1	%20

Tablo Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Örnekle de daha iyi anlaşıldı ki en yüksek artık oy sistemi, küçük partilerin parlamentodaki gücünü artırmaktadır. Bu sistem sayesinde, küçük partiler daha fazla milletvekili çıkarabilmekte ve parlamentoda söz sahibi olabilmektedir.²⁸⁷ Bu sistemde, küçük partiler büyük partilerden daha fazla avantaj elde etmektedir. Çünkü küçük partiler,

²⁸⁷ Erem Sarıkoca, *Türkiye’de Seçim Sistemleri ve Demokrasi*, Ankara: Fenomen Yayıncılık, 2010, s. 100.

milletvekili çıkarmak için büyük partilerden çok daha düşük oy oranına rağmen daha fazla oya ihtiyaç duymamaktadır. Bu sistemde, temsil adaleti bozulmakta, küçük partilerin aşırı temsili söz konusu olmaktadır. Bu noktada da yönetimde istikrar hükümetin kurulmasının zorlaşacağından dolayı zedelenmektedir.

2.2.2.2.2. En Yüksek Ortalama Yöntemi

Çevre seçim sayısına göre milletvekili dağılımı yapılmasının ardından dağıtılmayan milletvekillikleri, ortalamada en yüksek oranı elde eden siyasi parti veya partilere tahsis edilmektedir. En yüksek ortalamayı hesaplama işlemi, partilerin sandalye sayısına bir ekleyerek ve geçerli oy sayısına bölerek yapılmaktadır. En yüksek ortalamalı liste, boşta olan bir sandalyeyi almaktadır. Boşta sandalye kalmayana kadar bu işleme devam edilmektedir.²⁸⁸

Yukarıda da örnek olarak verdiğimiz seçimde 50 bin geçerli oyun kullanıldığını ve 5 milletvekilinin belirleneceğini varsayarak en yüksek ortalama yöntemine göre dizayn edelim. Öncelikle, seçim sayısı olan on bin ile partilerin oy sayılarını bölerek ilk turda kaç milletvekili çıkaracaklarını buluruz.

-Parti 1: 22 Bin / 10 Bin = 2 Sandalye ve 2 Bin artık oy

-Parti 2: 13 Bin / 10 Bin = 1 Sandalye ve 3 Bin artık oy

-Parti 3: 8 Bin / 10 Bin = 0 Sandalye ve 8 Bin artık oy

-Parti 4: 7 Bin / 10 Bin = 0 Sandalye ve 7 Bin artık oy

Bu turda Parti 1'in kazanacağı milletvekili sayısı 2, Parti 2'nin ise kazanacağı milletvekili sayısı 1'dir. Kalan iki milletvekilliği için ikinci tura geçeriz. Bu turda, partilerin kazandıkları milletvekili sayısına bir ekleyerek, oy sayılarını bu yeni sayıya böleriz.

-Parti 1: 22 Bin / 3 (2+ 1) = 7333...

-Parti 2: 13 Bin / 2 (1+ 1) = 6500

-Parti 3: 8 Bin / 1 (0 + 1) = 8 Bin (En Yüksek Ortalama)

²⁸⁸ Teziç, 2016, a.g.e., s. 352.

-Parti 4: 7 Bin / 1 (0+ 1) = 7 Bin

Bu turda Parti 3 en yüksek ortalamaya sahip olduğu için dördüncü milletvekilini alır. Son milletvekilliği için üçüncü tura geçeriz. Bu turda da aynı işlemi tekrarlarız.

-Parti 1: 22 Bin / 3 (2 + 1) = 7333...

-Parti 2: 13 Bin / 2 (1 + 1) = 6500

-Parti 3: 8 Bin / 2 (1 + 1) = 4 Bin

-Parti 4: 7 Bin / 1 (0 + 1) = 7 Bin

Bu turda da Parti 1 en yüksek ortalamaya sahip olduğu için beşinci milletvekilini alır. Son durumda oluşan tablo ise şöyledir.

Tablo 2: En Yüksek Ortalama Yöntemi

Partiler	Sayı	Oran	Sandalye	Temsil Oranı
Parti 1	22 Bin	%44	3	%60
Parti 2	13 Bin	%26	1	%20
Parti 3	8 Bin	%16	1	%20
Parti 4	7 Bin	%15	0	%0

Tablo Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Tablo ile daha rahat görülmektedir ki bu sistemde avantaj daha fazla oy almış partilerindir.²⁸⁹ Burada da temsilde adaletten ziyade siyasi istikrarı önceleyen bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

2.2.2.2.3. D'Hont Yöntemi

D'Hondt yöntemi, Victor d'Hondt tarafından ortaya atılmıştır. Victor d'Hondt Ghent Üniversitesi akademisyenlerinden olup matematik profesörüdür. Çağdaş ülkeler tarafından tercih edilen ve kullanılan bu yöntem d'Hont formülünün kullanıldığı en yüksek ortalama yöntemidir.²⁹⁰

²⁸⁹ Teziç, 2016, a.g.e., s. 352.

²⁹⁰ Furkan Çirkin, Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Işığında Seçim Sistemleri, Hükümet Biçimleri ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasal Düzeni, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 54.

Bu yöntemle milletvekili dağılımı yapılırken seçim sayısının hesaplanması ve fazla oyların ortaya çıkması gibi problemler yaşanmamaktadır. Bu yöntemde, her partinin herhangi bir seçim çevresinde elde ettiği oy sayıları söz konusu o seçim çevresinde seçilecek temsilci sayısına kadar sırayla bir, iki, üç, ... şeklinde bölünür. Bölmelerden çıkan sayılar büyükten küçüğe doğru dizilir. Dizilişe göre en yüksek sayılara sahip olanlar milletvekilliğini kazanmaktadırlar.²⁹¹ Oyların geçerli sayısının 50 Bin olduğu ve 5 milletvekilin seçileceği örneğimize devam ederek d'Hont yöntemini açıklayalım. Partilerimizin aldıkları oy sayısını ise aşağıdaki gibi varsayalım.

-Parti 1: 27 Bin

-Parti 2: 9 Bin

-Parti 3: 8 Bin

-Parti 4: 6 Bin

Bu oy sayılarını her seferinde ikiye bölerek işlemimize devam edeceğiz.

Tablo 3: D'Hont Yöntemi Bölme

Partiler	Oy Miktarı	Bölme Bir	Bölme İki	Bölme Üç
Parti 1	27000	13500	6750	..
Parti 2	9000	4500	2250	..
Parti 3	8000	4000	2000	..
Parti 4	6000	3000	1500	..

Tablo Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

İlk milletvekilini 27 Bin oy ile Parti 1'in, ikinci milletvekilini 13500 oy ile Parti 1, üçüncü milletvekilini 9000 oy ile Parti 2, dördüncü milletvekilini 8000 oy ile Parti 3, son yani beşinci milletvekilini ise 6750 oy ile yine Parti 1 kazanacaktır. Tabloya göre oluşacak milletvekili dağılımı şöyle olmaktadır.

Tablo 4: D'Hont Yöntemi Milletvekili Dağılımı

Partiler	Oy Miktarı	Oy Oranı	Milletvekili	Temsil Oranı
----------	------------	----------	--------------	--------------

²⁹¹ Teziç, 2016, a.g.e. s. 352.

Parti 1	27 Bin	%54	3	%60
Parti 2	9 Bin	%18	1	%20
Parti 3	8 Bin	%16	1	%20
Parti 4	6 Bin	%12	0	%0

Tablo Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Bununla beraber D'Hondt sistemi bünyesinde barındırdığı seçilme sayısı doğal bir seçim barajı oluşturmakta bu seçim barajı durumu da genellikle küçük partilerin yarıştan kopmasına sebep olmaktadır. Sonuç olarak bu sistem daha fazla oy almış ya da başka bir ifadeyle daha büyük partilere avantaj sağlamaktadır ve en yüksek ortalama sistemi ile aynı neticesi sunmaktadır.²⁹²

Seçim bölgelerine dayalı veya yaklaşık orantılı temsil sistemlerinde, temsil adaleti tam olarak sağlanamaz. Aslında orantılı temsil, büyük sayılar için uygun bir seçim yöntemidir. Artık oyların seçim bölgesinde dağıtılması halinde yaklaşıklara başvurulur ve temsilde eşitlikten sapılır. Yaklaşık orantılı temsil sistemlerinden en büyük kalan oy yöntemi daha az oy almış partiler için avantajlı olurken, en büyük ortalama ve d'Hondt yöntemleri genelde daha fazla oy almış partiler için avantajlı olmaktadır. En büyük kalan oy yönteminin yararlı yanı, daha az oy almış azınlık partilerinin temsil şansını yükseltmesidir. En büyük ortalama veya d'Hondt yönteminin yararlı yanı ise çoğunluk yöntemleriyle karşılaştırılamasa da yine de güçlü bir meclis oluşumunu sağlayarak daha fazla oy almış örgütleri destekleyip istikrara katkı sağlamasıdır.

2.2.2.2.4. Sainte-Lague Yöntemi

Küçük partilerin lehine bir paylaşım sağlamak için tasarlanmış bir seçim sistemi olan Sainte-Lague yöntemi, partilerin aldıkları oyları tek sayılı bölenlerle bölerek milletvekili sayılarını belirler. Bu yöntemde, 1, 3, 5, 7 ... gibi bölenler kullanılır ve böylece büyük sayılarla bölünmenin yarattığı dezavantaj ortadan kaldırılır. Sainte-Lague yöntemi, d'Hondt yöntemi gibi basit bir hesaplama tekniğine dayanır ve elde edilen payların büyüklüğüne göre sandalyeler partilere dağıtılır.²⁹³

²⁹² Atar, a.g.e., s. 164.

²⁹³ Türk, 1995, a.g.m., s. 91.

2.2.3. Karma Seçim Sistemleri

Karma sistemler, çoğunluk ve nispi temsil sistemlerinin kusurlarını gidermeye ve söz konusu bu sistemleri siyasi istikrar ve temsilde adalet amacı için kullanarak birleştirmeye çalışmaktadır.²⁹⁴ Bu da karma sistemlerin, çoğunluk sistemleri ve nispi temsil sisteminin dezavantajlarını ve olumsuzluklarını sisteme uygun teknik ve yöntemler eklenerek gidermeye çalışan sistemler olduğu anlamına gelir.²⁹⁵ Bu tür karma seçim sistemlerinin oluşturulması süreçlerine seçim mühendisliği de denilmektedir.²⁹⁶

Karma sistemlerin oluşturulmasında kullanılan yöntemler, seçim bölgelerinin yeniden şekillendirilmesi için ilgili bölgelerin ya küçültülmesini ya büyütülmesini veya sınırlarının güncellenmesini öngörmektedir. Ayrıca gerek sadece seçim bölgesi gerekse ülke seçim barajlarının belirlenmesine olanak tanımaktadır.²⁹⁷

2.2.3.1. Sınırlı Oy Sistemi

Sınırlı oy sistemi, seçmenlere bir seçim bölgesindeki milletvekili sayısından daha az sayıda adayı tercih etme hakkı tanıyan bir sistemdir. Bu sistem, çoğunluk partilerinin bir seçim bölgesinde tüm milletvekilliklerini kazanmasını engellemeyi ve azınlık partilerinin yani küçük partilerin de parlamentoda temsil edilmesini amaçlamaktadır. Sınırlı oy sistemi, 19. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere’de bazı seçim bölgelerinde parlamento seçimlerinde uygulanmıştır.²⁹⁸

Sınırlı oyda kazananlar, en çok oy alan adaylardır. Bu yüzden sınırlı oy, basit çoğunluk sistemine benzer bir şekilde çalışmaktadır. Fakat bunların arasındaki en büyük farklardan biri sınırlı oyun azınlık grupların temsiline imkân vermesi, basit çoğunluk sisteminin ise engellemesidir.²⁹⁹ Azınlık gruplarının temsiline imkan verilmesiyle temsilde adaletle olumsuz bir etki getirilmekle beraber siyasi istikrar kısmen olumsuz etkilenmektedir.

²⁹⁴ Ender Ethem ATAY, “Fransa’daki Seçim Modelleri”, *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 3, 1999, s. 37.

²⁹⁵ Atar, a.g.m., s. 79.

²⁹⁶ Yavaşgel, 2004, a.g.e., s. 130.

²⁹⁷ Yavaşgel, 2004, a.g.e., s. 131.

²⁹⁸ Atar, a.g.m., s. 81.

²⁹⁹ Sartori, 1997, a.g.e., s. 38.

2.2.3.2. Aktarılamaz (Devredilemez) Oy Sistemi

Bir seçim çevresinde birden fazla milletvekili seçilmesine rağmen, seçmenin sadece bir adayın ismini oy pusulasına yazabildiği bir sistemdir. Bu sistemde seçmen tek bir oy kullanır, ancak seçim çevresindeki temsilci sayısı belirsizdir. Bu yüzden devredilmez ya da diğer ismiyle aktarılamaz tek oy nitelik olarak sınırlı oyun türü arasında görülebilir. Bir adayın veya partinin seçilmek için kaç oy alması gerektiği önceden bilinemez.³⁰⁰ Aktarılamaz ya da diğer adıyla devredilemez oy sisteminde adaylara verilen oyların devredilmemesi sebebiyle, adaylar arasındaki oy dağılımının itidalli olması, büyük partileri dezavantajlı duruma düşürebilmektedir.³⁰¹ Devredilemez tek oy sistemi, azınlık gruplarının parlamentoda temsil edilmesine olanak sağlar. Bu sistemde her seçmen, birden fazla adayın yarıştığı bir seçim bölgesinde sadece bir adaya oy verebilir, en çok oyu alan adaylar milletvekili seçilir. Bu sistem ayrıca Japonya'da uygulanmış bir yöntemdir.³⁰² Aktarılamaz oy sistemi, seçimlerde oyların bireyler arasında devredilememesi anlamına gelir ve bu, genellikle yönetimde istikrarı sağlamak için tasarlanmış bir mekanizmadır.

2.2.3.3. Yığmal Oy Sistemi

Yığmal oy yönteminde seçmenlerin oy sayısı çok üyeli seçim bölgelerinde seçilecek vekil sayısı kadardır. Seçmenler oylarını diledikleri gibi dağıtabilmektedir. Bir seçmen tüm oylarını tek bir adaya verebilecek hakkı varken bununla beraber her adaya sadece tek tercihte bulunabilir ya da tercihlerini seçilecekler içerisinde bölüştürebilmektedir. Başka bir ifadeyle on kişilik örnek bir seçim bölgesinde on tercih hakkına sahip olan vatandaş, on oyunu sadece tek adaya verdiği gibi, istediği takdirde on oyunu beş veya sekiz aday arasına ya da yalnızca ikisi arasına paylaştırabilir. Seçilmek için nispi çoğunluk yeterlidir. Bu doğrultuda, listelerde yer alan adaylardan fazla oy toplayanlar sırayla kazanmış sayılmaktadır. Bu yöntemin avantajı, küçük partilere bir seçim bölgesindeki oylarını tek aday için toplayarak meclise girmelerine imkân tanımasıdır.³⁰³ Bu yöntemin dezavantajı, küçük partilerin oy oranlarına göre daha fazla

³⁰⁰ Yavaşgel, 2004, a.g.e., s. 132.

³⁰¹ Atar, a.g.m., s. 82.

³⁰² Arend Lijphart, *Çağdaş Demokrasiler*, Çeviren Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran, Ankara: Yetkin Yayınları, 1995, s. 134.

³⁰³ Atar, a.g.m., s. 83.

milletvekili elde etme olasılığıdır. Bu yöntemde seçmenleri iyi yönlendirebilen küçük partiler de seçim sonuçlarından oldukça verimli yararlanmaktadır.³⁰⁴

2.2.3.4. Birleşik Listeli Nispi Temsil Sistemi

Bu sistem, 1951 tarihinde Fransa'da onaylanmış olup, nispi temsil ile çoğunluk sisteminin özgün bileşimidir. Bu sistemin Fransa'da uygulanmasının sebebi, merkez partilerin kuvvetlenmesini temin etmek ve rejime muhalif olan sağ ve sol uçtaki radikal partileri etkisiz kılmaktır.³⁰⁵ 9 Mayıs 1951 tarihli yasa, cumhuriyetçi rejime karşı çıkan Gaulle'cü ve komünist partilerin gücünü azaltmayı amaçlamıştır. Bu yasa, Norveç'in 1949 yılına kadar uyguladığı bir yöntemi esas almıştır. Bu yöntem sayesinde anayasaya uygun partiler arasında seçimlere özel ittifaklar oluşturulabilmektedir. Ayrıca bu yöntemin nispi temsil sistemine çoğunlukçu bir ayarlama getirdiği ifade edilmiştir.³⁰⁶ Yasa, illerde liste usulü seçimi getirmekte ve partilerin seçimden önce anlaşarak, ortak listeler hazırlamasına imkân vermektedir. Ortak listeler hazırlamış olan partiler topluluğu, geçerli oyların yarıdan fazlasını aldıkları zaman, o ilden çıkacak tüm milletvekillerini kazanmaktadır.

Bu sistemde üç olasılık ortaya çıkmaktadır. Birincisi partiler ortak liste sunmadıkları takdirde, milletvekilliği dağılımının nispi temsilin en yüksek ortalama yöntemiyle yapılması, ikincisi partiler ortak liste oluşturmuşlar ama geçerli oyların yarıdan fazlasını alamamışlarsa, milletvekilliği dağılımının yine nispi temsilin en yüksek ortalama yöntemiyle yapılması ile ortak liste sunan partilerin oyları, beraber ele alınmasıdır. Üçüncü olasılıkta ise partiler ortak liste oluşturmuşlar ve geçerli oyların yarıdan fazlasını almışlarsa, o bölgeden seçilecek tüm milletvekillerini kazanmakta, daha sonra kendi aralarında, nispi temsilin en yüksek ortalama yöntemiyle milletvekilliklerini tekrar bölüşülmektedir.³⁰⁷

2.3. Demokrasi ve Siyasi İstikrar Bağlamında Seçim Barajı

Seçim sürecinde, oyların meclis koltuklarına dönüşümü için bir alt sınır konulur. Bu sınır, seçim barajı olarak adlandırılır ve belirlenen bu barajın altında oy alan siyasi partilerin mecliste yer alması engellenir. Böylece, parlamentoda daha istikrarlı bir

³⁰⁴ Atar, a.g.m., s. 83.

³⁰⁵ Atar, a.g.m., s. 84.

³⁰⁶ Cotteret ve Emeri, a.g.e., s. 65.

³⁰⁷ Teziç, 2004, a.g.e. s. 294.

çoğunluk oluşturulması amaçlanır. Seçim barajının varlığı, belli bir oy oranını geçemeyen küçük partilerin parlamentoya girmesini zorlaştırarak, mecliste temsil edilen partilerin sayısını sınırlar.³⁰⁸ Bu durum, hükümet kurma sürecindeki karmaşıklığı azaltabilir ve tek bir partinin ya da partiler koalisyonunun yönetimde daha etkin bir rol almasını sağlayabilir. Ancak, bu sistem aynı zamanda seçmenlerin tamamının temsil edilmediği bir parlamento yapısına yol açabilir ve siyasi çeşitliliği kısıtlayabilir. Seçim barajı, demokratik katılım ile yönetim etkinliği arasında denge kurmayı hedefleyen bir mekanizmadır.

Yönetimde istikrar ilkesini benimseyen çoğunluk sistemlerinde seçim barajlarına gerek duyulmaz. Tek turlu çoğunluk sistemlerinde baraj uygulanması halinde seçim iki tura dönüşeceği için, yerel veya ülke barajı uygulanması mümkün değildir. Çoğunluk sistemlerinin iki turlu yapıldığı yöntemlerde ise yerel baraj uygulanabilir. Ancak söz konusu bu baraj doğal baraj olarak nitelendirilir.³⁰⁹ Seçim barajları, nispi temsil sistemlerinin de yaygın bir özelliğidir. Nispi temsil sistemleri, temsilde adalet ilkesine uygun olmakla birlikte, çok sayıda küçük partinin parlamentoya girmesine yol açarak yönetimde istikrarı bozmaktadır. Bu sorunu çözmek için iki yöntem vardır. Saf olmayan nispi temsil sistemleri ve seçim barajları. Saf olmayan nispi temsil sistemleri, parlamentonun parçalı olmasını engellemek için bir araç olarak kullanılabilirken, seçim barajları ise partilerin parlamentoya girişini kısıtlamak için bir araç olarak kullanılmaktadır.³¹⁰ Seçim barajları, siyasi partilerin parlamentoya girebilmesi için belirli bir oy oranını geçmesini şart koşan ve bu şartı sağlayamayan partilerin milletvekili çıkaramadığı için siyaset dışı bırakma barajı olarak da ifade edilebilmektedir.³¹¹ Seçim barajları, yönetimde istikrarı korumak için nispi temsil sistemi kullanan ülkelerde sıkça başvurulan bir yöntemdir. Bu yöntemle, seçimlere katılan siyasi partilerin parlamentoya girebilmeleri için belirli bir oy oranını geçmeleri gerekmektedir.³¹²

Temsili demokrasilerin seçim sistemleri tasarlanırken, barajsız bir yöntem kurmanın mümkünatı yoktur. Çünkü kanunlarla belirlenen seçim barajı olmasa bile

³⁰⁸ İbrahim Özden Kaboğlu, *Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)*, 9. Baskı, İstanbul: Legal Yayınları, 2014, s. 188.

³⁰⁹ Sezer, a.g.e., s. 37.

³¹⁰ Sartori, 1997, a.g.e., s. 23.

³¹¹ İba, a.g.e., s. 163.

³¹² Teziç, 2016, a.g.e. s. 372.

oyların milletvekili sandalye kazanma sayısına çevrilmesi sırasında resen doğal bir baraj ortaya çıkmaktadır.³¹³ Daha geniş bir ifadeyle ele alacak olursak seçim sistemlerinin temsilde adalet açısından en adil olanı saf nispi temsil sistemiyle uygulanan milli seçim sayısı sistemidir diye belirtmiştik. Ancak bu sistemde bile parlamentoda temsil edilmek için oyların en az milli seçim sayısı kadar olması şarttır. Bu sayıya ulaşamayan partiler milletvekili çıkaramaz. Bu yüzden, bu sistemde de doğal baraj vardır. Saf olmayan nispi temsil sistemlerinde baraj sistemin kendisinden kaynaklanmaktadır. Bu sistemler pratikte, yönetimde istikrar sağlamak için bir araç olarak da kullanılır.³¹⁴ Herhangi bir seçim bölgesinde, belirli bir oy oranının altında kalan partiler meclise giremeyecektir. Bu nedenle doğal seçim barajı yasal olarak belirlenmemiş ancak pratikte ortaya çıkmış seçim barajıdır.³¹⁵ Her seçim sisteminde doğal olarak ortaya çıkan barajlara bu nedenle doğal baraj adı verilmiştir. Bununla beraber doğal barajlar, kendiliğinden baraj adıyla da anılırken, seçim kurallarından kaynaklanan veya seçmen davranışlarından etkilenen barajlar olduğu da unutulmamalıdır.³¹⁶ Yapay ya da başka bir deyişle kanuni baraj, doğrudan kanun ile belirlenmiş barajlardır.³¹⁷

Seçim barajları, nispi temsil sistemlerinde çok sayıda örgütün çıkmasını ve yönetimde istikrarsızlığa yol açmasını engellemek için kullanılan bir araçtır. Seçim barajları, yönetimde istikrar ilkesine dayanarak ve bu ilkeyi gerçekleştirmek için çeşitli amaçlara hizmet eder. Yavuz Sabuncu, seçim barajlarının amaçlarını şu başlıklar altında sistematik bir biçimde özetlemiştir:

-Seçim barajları, parlamentoda istikrarlı bir yönetim oluşturmak için büyük partilerin çoğunluğa ulaşmasına yardımcı olur.

-Seçim barajları, çok fazla partiye bölünmüş bir parlamento oluşmasını önlemek için parlamentoya girebilecek parti sayısını kısıtlar.

-Seçim barajları, ülke genelinde yeterli desteği olmayan çok sayıda siyasal partinin ortaya çıkmasını ve seçimlere katılmasını zorlaştırır.

³¹³ Sezer, a.g.e., s. 28.

³¹⁴ Sartori, 1997, a.g.e., s. 23.

³¹⁵ Sartori, 1997, a.g.e., s. 29.

³¹⁶ İba, a.g.e., s. 166.

³¹⁷ Sartori, 1997, a.g.e., s. 29.

-Seçim barajları, bölgesel partilerin varlığını engellemek veya bunların parlamentoda temsil edilmesini önlemek ister.

-Seçim barajları, seçmenleri oylarının heba olmaması için büyük partilere özellikle de iki büyük partiye yönlendirir.

-Seçim barajları, siyasal partileri merkezde bulunan ve genellikle çoğunluğu oluşturan ılımlı seçmenleri kazanmak için merkeze yakın politikalar izlemeye zorlar.³¹⁸

Bu amaçların birçoğu, yönetimde istikrar sağlamakla ilgilidir. Seçim barajlarının radikalleşmeyi engellemek, partileri merkezdeki seçmenlere yaklaştırmak gibi bu çalışmanın konusu dışında kalan bazı amaçları da olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu amaçların seçim barajlarıyla gerçekten bağlantılı olup olmadığı ayrı bir tartışma gerektirir. Çünkü demokratik bir partinin seçim barajına takılarak parlamentoya girememesi ve ılımlı olmayan hatta kavgacı bir partinin barajı aşarak aşırı temsil edilmesi mümkün olabilir. Nitekim Sartori de seçim barajlarının radikal partileri ortadan kaldırdığı iddiasına katılmayarak bunun seçim barajından kaynaklanmadığını belirtmektedir.³¹⁹ Seçim barajları küçük partilerin parlamentoya girmesini zorlaştırarak, yönetimde istikrar sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu şekilde, çok parçalı bir siyasi yapıdan kaçınılmakta ve hükümet kurma süreci kolaylaştırılmaktadır.³²⁰

Seçim barajları, temsil adaletini bozmaktadır. Seçim barajı olan bir seçimde; büyük partiler, aldıkları oydan daha fazla sandalye kazanacak, küçük partiler ise parlamentoya giremeyecektir. Bu durumda, seçim barajı nedeniyle temsilde dengesizlikler ortaya çıkmaktadır. Ancak bu dengesizlik ve yansıtılmayan oylar, aslında başka partilerin lehine sandalyeye dönüşerek temsil edilmektedir.³²¹

Seçim barajlarını geçen partiler, geçemeyen partilerin oylarını da kendilerine katmakta ve parlamentoda fazla temsil edilmektedir. Türkiye 2002 genel seçimleri bunun bir örneğidir. Bu seçimde AK Parti yüzde otuz dört oy alarak parlamentonun yüzde altmış altısını elde etmiş Cumhuriyet Halk Partisi %19 oy alarak meclisin %32'sini elde etmiştir. Rakip diğer sekiz parti ise yüzde onluk seçim barajını geçememiştir. Sekiz partinin

³¹⁸ Yavuz Sabuncu, “Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Sayı: 23, 2006, s. 193.

³¹⁹ Sartori, 1997, a.g.e., s. 24.

³²⁰ Varlık ve Ören, a.g.e., s. 48.

³²¹ Sezer, a.g.e., s. 181.

kazandığı %35 oranı ise parlamentoda temsil hakkı bulamamıştır.³²² Verileri incelediğimizde, çoğunluk sistemlerine benzer bir şekilde parlamentoda sadece iki partinin yer aldığını görüyoruz. En çok oyu alan parti, oy yüzdesinin yaklaşık iki katına karşılık gelen milletvekili sayısına ulaşmıştır.³²³

2002 genel seçimlerinin örnekliğinde seçim barajının yarattığı temsil sorunu kendini net bir biçimde göstermiştir. Bu seçimlerde iki parti parlamentoya girmeyi başarırken sekiz parti barajı aşamamıştır. Bu durum oy verenlerin yüzde kırk altısının temsil edilmemesine yol açmıştır. Ayrıca oy kullanmayan seçmen oranı da yüzde yirmi iki civarındadır. Bu da kayıtlı seçmenlerin çoğunluğunun parlamentoda sesinin olmadığı anlamına gelir.³²⁴ 2002 genel seçimlerinin sonucu çerçevesinde Türkiye siyasetinde yönetimde istikrarlı bir durum var olduğu görülmektedir. Ancak temsil hakkı açısından çok kötü bir durum ortaya çıkmıştır.

Seçim barajları, doğrudan temsil sisteminde adaleti bozan bir faktördür. Bazen, 2002 genel seçimleri örneğinde olduğu gibi, seçmenlerin parlamentoda temsil edilmemesine ve az sayıda partinin haksız yere fazla temsil edilmesine yol açabilir. Bununla beraber seçim barajlarının adalet üzerindeki etkisini daha soyut bir örnek ile ele alacak olursak daha vahim sonuçlara da ulaşabiliriz. Varsayalım ki %10 barajı olan bir devlette fazla oyu alan parti %12 oy almış olsun ve rakipleri %10'un altında oy almış olsun. Bu durumda tek bir parti parlamentodaki tüm sandalyeleri kazanmış olacaktır. Bu örnekte temsilde adalet ilkesi ciddi şekilde ihlal edilmiş ve yüzde seksen dokuzluk bir temsil boşluğu ortaya çıkmıştır.³²⁵

Seçim barajlarının seçmen davranışları üzerindeki etkisi de göz ardı edilmemelidir. Tek turlu çoğunluk sisteminde siyasi yapı iki büyük parti üzerine bina edilir. Bu sistemde katılan parti sayısı iki ile sınırlı değildir. Ancak seçim sistemi dolaylı yoldan parti sayısını belirler. Benzer şekilde, seçim barajları da sayısal olarak adil görünen sonuçlarda bile seçmen tercihlerini dolaylı yoldan değiştirebilir.³²⁶ Bu noktada

³²² Çetin Yetkin, *Antidemokrasizm: Bir Demokrasi Eleştirisi*, İstanbul: Güner Yayınları, 2012, s. 13.

³²³ Çirkin, a.g.m., s. 69.

³²⁴ Olgun Akbulut, *Serbest Seçim Hakkı, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, Editör Sibel İnceoğlu, 3. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013, s. 552.

³²⁵ Yetkin, a.g.e., s. 13.

³²⁶ Sezer, a.g.e., s. 185.

Bekir Berat Özipek'in seçim barajlarının seçmenleri yönlendirme zorunluluğunu bakkal benzetmesine başvurarak daha anlaşılır bir şekilde açıklayabiliriz. Şöyle ki bir köyde sadece üç beş bakkal varsa ve bunlar kalitesiz ürün satıp fahiş fiyat uygulasalar bile yeni bir bakkalın rekabet edemeyeceğini düşünseler, kendilerini geliştirmeye gerek duymazlar. Çok yüksek seçim barajları da aynı şekilde siyasi partilerin rekabetini engelleyerek vatandaşların seçeneklerini kısıtlamaktadır. Bu durumda vatandaşlar istemedikleri halde büyük partilerden birine oy vermeye zorlanmaktadır.³²⁷ Sonuç olarak yüksek bir seçim barajı halkın iradesinin sandığa tam bir şekilde yansımaya engel teşkil edip seçmenin iradelerini farklı yönlerde savurabilmektedir.³²⁸

Seçim barajlarının olduğu seçimlerde küçük partilere oy veren seçmenlerin oylarının heba olacağını hissetmektedir. Bu yüzden seçim barajları, seçmenlerin oylarını büyük partilere kaydırmaktadır. Düşünün ki bir partiye oy vermek isteyen ama başka bir partiye oy veren seçmenler var. Bu seçmenlerin oyları parlamentoya giren partiye kötüden iyiye seçme mantığıyla gitmiş olur. Temsilde adalet ilkesi, seçmenlerin oylarının parlamentoya orantılı olarak yansımaya demektir. Ancak seçmen iradelerini baskı altına alan seçim barajlarının etkileri göz önünde bulundurulduğunda temsilde adalet ilkesi zarar görmektedir sonucu ortaya çıkmaktadır. Demokratik seçim ilkelerinden olan serbest oy ilkesi de seçim barajları sebebiyle seçmenlerin gerçek anlamda istedikleri siyasi partiye oy verememe durumlarından dolayı olumsuz bir şekilde etkilenmektedir.

Tablo 5: Ükelere Göre Seçim Barajı Oranları (%)³²⁹

Ülke	Oran
Danimarka	2
İtalya, Yunanistan, Karadağ	3
Avusturya, Bulgaristan, İsveç, Slovenya	4
Almanya, Çekya, Macaristan, Yeni Zelanda	5
Türkiye	7

³²⁷ Bekir Berat Özipek, "Seçim Barajı ve Sorunları", *Demokrasi ve Siyaset*, Türk Harb-İş Sendikası Yayınları, s. 67.

³²⁸ Sezer, a.g.e., s. 185.

³²⁹ Gülener, a.g.e., s. 233.

2.3.1. Seçim Barajı Türleri

Seçim sistemlerindeki baraj oranının, nispi temsil ve çoğunluk sistemi arasındaki farkı azalttığı söylenmektedir. Yüksek bir baraj oranı, bir seçim sisteminin nispi temsilden ziyade çoğunluk sistemine daha yakın bir yapı sergilemesine yol açar. Nispi temsil sistemi, temsil hususunda meclis koltuklarını dağıtmayı oy oranına göre sağlarken, çoğunluk sistemi genellikle belirli bir yüzdeyi geçen partilere meclis koltuklarını tahsis eder. Bu durum, yüksek baraj oranları olan ülkelerde, küçük partilerin meclise girmesini zorlaştırır ve büyük partilerin lehine bir mekanizma oluşturur. Dolayısıyla, baraj oranının yüksekliği, seçim sisteminin işleyiş biçimini ve siyasi çeşitliliği doğrudan etkileyen bir faktördür. Bu, demokratik temsilin genişliği ve çeşitliliği açısından önemli sonuçlar doğurabilir.³³⁰ Örneğin, yüksek bir seçim barajı, siyasi arenada çoğulculuğu sınırlayabilir ve belirli görüşleri meclis dışında bırakabilir. Bununla birlikte, bazı analistler yüksek barajların hükümetin istikrarını artırabileceğini ve koalisyon hükümetlerinin oluşumunu engelleyebileceğini savunmaktadır. Ancak, bu durum aynı zamanda siyasi rekabeti ve katılımı azaltabilir ve seçmenlerin tercihlerinin tam olarak yansıtılmamasına neden olabilir. Sonuç olarak, seçim barajı oranının yüksekliği, bir yandan siyasi istikrarı desteklerken, diğer yandan siyasi çeşitliliği ve temsili kısıtlayan karmaşık bir etkiye sahiptir. Başka bir ifadeyle seçim sistemindeki baraj oranının yüksekliği, partilerin parlamentoya girmesini zorlaştırır ve bu durum, nispi temsil sisteminin temel prensiplerinden biri olan orantılı temsili zedeleyebilir. Yüksek bir baraj, önemli bir oy oranına sahip olmalarına rağmen bazı partilerin meclise girememesine yol açar. Bu, temsilin çeşitliliğini ve geniş kitlelerin seslerinin duyulmasını sınırlar. Ancak, bazı görüşlere göre, bu uygulama siyasi istikrarı güçlendirir ve sık sık seçim yapılmasını önleyerek hükümet oluşumunu kolaylaştırır.³³¹ Yani, baraj oranı, geniş temsiliyet ile siyasi istikrar arasında dengeli bir nokta bulmayı amaçlar.

Seçim barajları coğrafi kapsamlarına göre üç farklı türe ayrılabilir. Bunlar seçim çevresi barajları, bölge barajları ve ulusal barajlardır. Bu türlerin dışında hem bölgesel hem de ulusal düzeyde barajların bir arada uygulandığı sistemler de mevcuttur.³³² Seçim barajı türlerini dört başlıkta ele alıp, seçim çevresi düzeyinde seçim barajı, bölgesel

³³⁰ Sezer, a.g.e. s. 20.

³³¹ Anders Johnsson, "Alternative Electoral Systems", *Democracy Parliament And Electoral Systems*, Editör M.A. Griffith Traversy, London: Pluto Yayınları, 2002, Ss. 78.

³³² Sartori, 1997, a.g.e., s. 35.

düzeyde seçim barajı, ulusal düzeyde seçim barajı ve çift seçim barajı uygulamaları başlıkları altında inceleyeceğiz.

2.3.1.1. Seçim Çevresi Düzeyinde Seçim Barajı

Söz konusu seçim barajı, seçim alanı neresi ise o bölgede geçerli olan yani kendi seçim çevresinde var olan ve uygulanan seçim barajıdır.³³³ Seçim çevresi düzeyli seçim barajları, onda ve yüzde oranlı ile basit seçim sayılı baraj olarak geliştirilmiştir.³³⁴

Basit seçim sayılı baraj, yasal olarak tanımlanmış bir baraj çeşidi olmayıp, seçim çevresindeki seçim sayısından daha az oy alan partilerin dışlanması anlamına gelir. Bir yerde bu barajı doğal bir baraj olarak niteleyebiliriz. Seçim bölgeleri ne kadar küçükse, çevre seçim sayısını geçemeyip temsiliyet elde edemeyen tercihlerin oranı da o kadar yükselecektir. Bu da doğal olarak yüksek bir seçim barajının ortaya çıkmasına yol açacaktır.³³⁵ Seçim çevresi düzeyinde seçim barajı yönteminde öne çıkan seçim barajından ziyade seçim çevrelerinin etkisidir.

Yüzde oranlı seçim barajı uygulamasında, bir seçim bölgesinde verilen toplam geçerli oyların belli bir yüzdesine ulaşamayan partiler meclise giremezler. Onda oranlı barajda ise, oyları belli bir onda oranına ulaşamayanlar meclise giremezler.³³⁶

Bu barajların etkisiyle seçim çevresi düzeyinde nispi temsil sistemi yerine çoğunluk sistemi işlemektedir. Seçim barajları, nispi temsil sistemlerinin sonuçlarını çoğunluk sistemlerine yaklaştırmaktadır. Yani bu barajlar sayesinde seçim çevrelerinde nispi temsil sisteminin uygulanmasına rağmen çoğunluk sisteminin sonuçları elde edilmektedir.³³⁷

Seçim barajlarının seçim çevresi bazında uygulandığı seçim sistemlerinde küçük partiler milletvekili çıkaramamakta ve bu durum büyük partilerin lehine işlemektedir. Bu şekilde nispi temsil sisteminin çok parçalı bir parti yapısına yol açan etkileri engellenmiş olmaktadır. Böylece bu barajlar aracılığıyla siyasi istikrarın sağlanacağı bir meclis yapısı oluşturulabilmektedir.

³³³ Sartori, 1997, a.g.e., s. 36.

³³⁴ Aydoğdu, a.g.e., s. 99.

³³⁵ Teziç, 2016, a.g.e. s. 351.

³³⁶ Varlık ve Ören, a.g.e., s. 49.

³³⁷ Aydoğdu, a.g.e., s. 110.

2.3.1.2. Bölgesel Düzeyde Seçim Barajı

Bölgesel düzeyde seçim barajı uygulaması, seçim çevrelerinin birleşimi ile oluşturulan ve ülke bütününden küçük olan bölgelere ayrılmasıyla kullanılır. Bu barajlar, ulusal seviyeden daha dar kapsamlı bölgelerde hayata geçirilmektedir. Bölgesel seviyede uygulanan barajlarda da hem yüzdelik hem de ondalık barajlar belirlenebilir. Seçim çevrelerinin belli bir bölgede toplanmasıyla oluşturulan bölgelerde, toplam oyların belirli bir yüzdesini alamayan, az sayıda oya sahip partilerin milletvekili kazanamaması ve dolayısıyla bu yöntem ile istikrarın korunması hedeflenmiştir.³³⁸

2.3.1.4. Ulusal Düzeyde Seçim Barajı

Ulusal düzeyde seçim barajı uygulaması, ülkenin tamamında uygulanan seçim barajı tipidir.³³⁹ Dünya’da da en çok uygulama alanı bulan seçim barajı tipi ulusal düzeyde uygulanan seçim barajıdır. Seçim barajları söyleminde de akla ilk gelen uygulama ulusal düzeyde uygulanan seçim barajı olmaktadır.³⁴⁰

Ulusal düzeyde barajın ideal oranını belirlemek her ülkenin kendine özgü koşullarına bağlıdır. Sartori’ye göre, ulusal düzeyde barajın yüzde üçten düşük olması istikrarı sağlamak için yeterli olmayacak yüzde ondan yüksek olması da temsil hakkı açısından ciddi bir sorun oluşturacaktır.³⁴¹

Sartori’nin görüşü referans alınarak sonuca bakacak olursak, Avrupa’da ulusal düzeyde seçim barajlarının ortalamasının yüzde üç ile yüzde beş arasında uygulanması hem parçalanmış ve istikrar getirmeyen meclis oluşmasına olanak tanımayıp, yönetimde istikrarı sağlamakta hem de temsiliyet açısından adaletsizlikler ortaya çıkmaması konusunda verim sağlamaktadır. Türkiye örneğinde de yüzde ondan yüzde yediye düşürülen ulusal düzeyde seçim barajı amaçlarında hem mecliste temsilde adaleti daha iyi sağlamak hem de yönetimde istikrarı devam ettirmektir.

2.3.1.5. Çift Seçim Barajı Uygulamaları

Seçim barajı bir adayın veya siyasi partinin yasama organında temsil hakkı kazanmak için elde etmesi gereken oy oranının asgari düzeyidir. Bu sınır çeşitli şekillerde işleyebilir. Seçim barajları seçim çevresi, bölge veya ülke düzeyinde belirlenebilir.

³³⁸ Sezer, a.g.e., s. 36.

³³⁹ Sezer, a.g.e., Ss. 35-36.

³⁴⁰ Sartori, 1997, a.g.e., s. 23.

³⁴¹ Sartori, 1997, a.g.e., s. 24.

Ayrıca, belirli bir oranda saptanmış ulusal düzeydeki barajın yanı sıra seçim çevresi düzeyinde de baraj uygulaması yapılabilir. Burada da çift seçim barajı uygulaması söz konusu olacaktır. Çift seçim barajı uygulamalarının amacı da yine siyasi istikrarı sağlamak ve çok parçalı bir parlamentoyu önlemektir.³⁴²

Bu konuda temsilde adaletin nasıl sağlanacağı önemli bir sorundur. Seçim barajlarının yönetimde istikrarı korumak için gerekli olduğu savunulsa da temsilde adalet ilkesine ne kadar uyduğu tartışmalıdır. Çift baraj sistemleri ise baraj oranlarına bağlı olarak temsilde adaleti daha da bozabilecek uygulamalardır. Demokrasinin ruhuna aykırı olan bu uygulamalar, istikrar adına temsili kısıtlama ve adaleti göz ardı etme yollarını açmaktadır.³⁴³

Seçim barajı noktasında genel bir toparlama yapacak olursak seçim bölgelerinin çeşitli büyüklüklerde ayarlanması, doğal sınırlamalar yaratırken, seçim barajı yapay bir sınırlama olarak kabul edilmektedir. Bu, seçim bölgelerinin boyutlarının, seçmenlerin oylarının etkisini doğal olarak değiştirebileceği anlamına gelir.³⁴⁴ Öte yandan, seçim barajı, belirli bir oy oranına ulaşamayan partilerin meclise girememesi gibi yapay bir kısıtlama getirir. Bu durum, seçim sisteminin adil olup olmadığına dair tartışmaları beraberinde getirir ve demokrasinin temel ilkeleriyle çelişebilir.

Çok partili parlamentolar ve koalisyon hükümetleri, siyasi istikrar için bazen risk oluşturabilir. Bu tür sistemlerde, seçmen oylarının çok sayıda partiye dağılması, güçlü ve istikrarlı hükümetlerin oluşmasını zorlaştırabilir ve bu durum siyasi krizlere yol açabilir. Bu riski azaltmak için, bazı ülkeler, yönetimde istikrarı sağlamayı amaçlayan çoğunluk sistemini ve temsilde adaleti hedefleyen nispi temsil sistemini dengeli bir şekilde birleştirmeye çalışmaktadır. Bu dengeleme çabası, seçim barajı gibi uygulamaların geliştirilmesine neden olmuştur.³⁴⁵ Seçim barajı, belirli bir oy oranının altındaki partilerin parlamentoya girememesini sağlayarak, çok parçalı bir parlamento yerine daha az sayıda parti ile daha istikrarlı bir hükümet yapısının oluşmasına katkıda bulunur.

³⁴² Aydoğdu, a.g.e., s. 110.

³⁴³ Sezer, a.g.e., s. 35.

³⁴⁴ Nohlen, a.g.e., s. 31.

³⁴⁵ Ali Parlar ve Muzaffer Hatipoğlu, “Seçim Kanunları ve Uygulaması Seçilme Yeterliliği Türkiye’de Mahalli İdarelerin Yapısı, Organları ve Görevleri”, *Mahalli İdareler Derneği Yayını*, 66. Yayın, Ankara, Ocak 2009, s. 11.

Türkiye’de de anayasa mahkemesi, ulusal seçim barajını anayasal olarak kabul etmekle birlikte, bu barajın yanı sıra uygulanan çevresel barajı kaldırmıştır. Gerekçe olarak da ulusal bir barajın varlığında çevresel bir barajın daha eklenmesinin, yani iki katlı bir baraj sisteminin diğer bir deyişle çift seçim barajı uygulamalarının temsilde adalet ilkesine aykırı olduğunu savunmuştur.³⁴⁶

³⁴⁶ AYM, 18 Kasım 1995 Tarihli, E. 1995/54, K. 1995/59

3. TÜRKİYE’NİN ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATINDA SEÇİM BARAJI TARTIŞMALARI

Türkiye’de çok partili siyasi sistemin temelleri, 1946 yılında atılmıştır ve bu süreç, demokratikleşme adımlarının önemli bir parçası olarak görülmektedir. Bu sistem içerisinde seçim barajı da siyasi istikrar ile temsilde adalet arasında denge kurma çabası olarak ortaya çıkan bir mekanizmadır. Seçim barajı, Türkiye’de de siyasi partilerin parlamentoya girişini sınırlayan ve tartışmalara yol açan bir uygulamadır. Bu uygulama, bazı siyasi görüşlerin mecliste temsil edilememesine neden olmakta ve bu durum, demokratik temsilde eksikliklere işaret etmektedir. Seçim barajına yönelik yapılan tartışmalar, seçim barajının düşürülmesi veya kaldırılması yönünde argümanlar geliştirmekte ve bu değişikliğin, daha kapsayıcı ve temsili bir demokrasi anlayışına katkıda bulunabileceğini öne sürmektedir. Seçim barajı meselesi, Türkiye’nin siyasi hayatında önemli bir yer tutmakta ve bu konu üzerine yapılan yorumlar, siyasi sistemdeki reform ihtiyacını ve demokratikleşme sürecinin geleceğini şekillendirecek tartışmaları içermektedir.

Türkiye’de çok partili siyasi hayatın önemli bir tartışma konusu olan seçim barajı, 1982 Anayasası’yla getirilen ve ilk haliyle yüzde 10 olarak belirlenen barajdır. Her seçim döneminde siyasi gündemin merkezinde yer alan seçim barajı özellikle küçük partilerin parlamentoda temsil edilebilmesi açısından eleştirilmektedir ve demokratik katılımın önündeki engellerden biri olarak görülmektedir. Seçim barajı ve seçim sistemleri, demokrasilerde siyasi istikrar ile temsiliyet arasında denge kurmayı amaçlar. Söz konusu kavramlar bu nedenle toplumun tüm kesimlerinin ilgisini üzerinde toplama potansiyeline sahip ve üzerine tartışmaların yoğunlaşmasına müsait bir zeminedir. Türkiye’nin çok partili siyasi hayatında seçim barajı tartışmalarını da Osmanlı’dan günümüze değin seçim sistemleri, seçimler ve seçim barajı uygulamalarını inceleyerek analiz etmek daha doğru olacaktır.

3.1. Osmanlı Dönemi Yenilik Hareketleri ve Seçimler

1808 yılında, Osmanlı İmparatorluğu’nda bir dönüm noktası yaşandı. II. Mahmut, Ayan Meclisi’nin hükümetteki varlığını resmi olarak tanıyan ve padişahın mutlak gücünü kısıtlayan Sened-i İttifak’ı onayladı. Bu anlaşma, devletin yetkilerinin belirli sınırlar içinde tutulabileceğini ve hükümetin müdahale edemeyeceği özel alanların var olduğunu

ilk kez kabul eden bir belgeydi. Bu, Osmanlı tarihinde anayasal bir dönüşümün başlangıcı olarak kabul edilir ve Türkiye'nin hukuki ve idari yapısının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.³⁴⁷ Sened-i İttifak 'Osmanlı Magna Cartası' olarak da değerlendirilmiştir.³⁴⁸ Bununla beraber gecikmiş Magna Carta deyiimiyle de Sened-i İttifak'ın önemine vurgu yapılmıştır.³⁴⁹ Osmanlı İmparatorluğu dönemi kapsamında, demokratik süreçler ve seçimlerin gerçek anlamda ön plana çıkışı, ilk anayasanın kabul edilmesiyle başlamıştır. Bu anayasa, halkın doğrudan seçeceği bir meclisin oluşturulmasını öngörmüş ve böylece seçimler, ülkemizin siyasi tarihinde yerini almıştır. İlk anayasadan önce, seçimler veya benzeri uygulamalar hakkında konuşmak, tarihsel bir gerçeklik olarak var olmamıştır. Bu, demokrasinin temellerinin atıldığı ve halkın yönetimde söz sahibi olmaya başladığı dönemin başlangıcıdır.³⁵⁰

1876 yılında yürürlüğe giren Kanun-i Esasi ile Osmanlı İmparatorluğu'nda meşruti monarşi temelli bir yönetim biçimi kurulmuştur. Bu dönemde, modern anlamda ilk parlamento seçimleri gerçekleştirilmiştir. Anayasa, iki meclisten oluşan bir genel parlamento yapısını tanımlamıştır. Bunlar Ayan ve Mebusan meclisleridir. Heyeti Ayan üyeleri, padişahın atamasıyla belirlenirken, Heyeti Mebusan üyeleri halkın oylarıyla seçilmiştir.³⁵¹ Her 50 bin erkek birey için bir temsilcinin meclise katılması sağlanarak, nüfus oranına dayalı bir temsil sistemi oluşturulmuştur. Bu sistem, Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim yapısında modernleşme adımlarından biri olarak kabul edilir ve dönemin siyasi yapısına yeni bir soluk getirmiştir.³⁵²

1876 yılında kabul edilen Kanun-i Esasi, seçim sürecinin detaylarının belirleneceği özel bir yasayla düzenleneceğini belirtmiştir. Bu anayasaya göre, seçme hakkı yalnızca erkeklere tanınmış ve her 50 bin erkek nüfus için bir erkek temsilcinin meclise seçilmesi öngörülmüştür. Ayrıca, Kanuni Esasi'nin 67., 68. ve 72. maddeleri, milletvekili olabilmek için gerekli şartları tanımlamaktadır. Bu şartlar arasında, adayların belli bir yaşı aşmış olmaları, belirli bir eğitim sürecini bitirmiş olması ve kamu

³⁴⁷ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasa Gelişmeleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011, s.41.

³⁴⁸ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul: Arba Yayınları, 1996, , s. 25.

³⁴⁹ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2017, s. 18.

³⁵⁰ Armağan, a.g.e., s. 141.

³⁵¹ Bekir Sıtkı Baykal, "Birinci Meşrutiyete Dair Belgeler", *Belleten Dergisi*, Cilt 6, Sayı 21-22, Ankara, 1960, s. 609.

³⁵² Günel, a.g.e., s. 89.

haklarından mahrum bırakılmamış olması gibi koşullar yer almaktadır. Bu düzenlemeler, dönemin sosyal ve siyasi yapısını yansıtan ve sadece belirli bir kesime siyasi katılım hakkı tanıyan bir yapıyı göstermektedir.³⁵³ Osmanlı İmparatorluğu'nda, Kanuni Esasi olarak bilinen ilk anayasa, seçimler için bir sistem belirlemeyi amaçlamış, ancak zaman kısıtlamaları nedeniyle bu yönde bir yasa çıkarılamamıştır. Bunun yerine, 'Meclisi Mebusan Azasının Sureti İntihap ve Tayinine Dair Talimatı Muvakkate' adı verilen geçici bir yönerge ile Türkiye'deki ilk seçimler gerçekleştirilmiştir. Bu yönerge, Kanuni Esasi'nin ilanından önce yürürlüğe girmiş ve her yüz otuz bin kişi için bir milletvekilinin seçilmesini öngörmüştür. 7 maddeden oluşturulmuş ve o dönemin şartlarına uygun çözümler sunmayı hedefleyen bu geçici yönerge, uzun bir süre boyunca kullanılmıştır.³⁵⁴ 1876 yılında kabul edilen Kanuni Esasi ile Talimatı Muvakkate arasındaki farklar, seçilme kriterleri açısından dikkat çekicidir. Kanuni Esasi, milletvekili olabilmek için asgari yaş sınırını 30 olarak belirlerken, Talimatı Muvakkate bu yaş sınırını 25'e indirmiştir. Ayrıca, Kanuni Esasi'nin aksine, Talimatı Muvakkate milletvekili adaylarının mülk sahibi olmasını zorunlu tutmuştur.³⁵⁵ Bu iki belge arasındaki bu gibi farklılıklar, dönemin siyasi ve sosyal şartlarının yanı sıra, yönetim anlayışındaki değişimleri de yansıtmaktadır. Kanuni Esasi daha geniş bir halk kesimini temsil etme eğilimindeyken, Talimatı Muvakkate belirli bir sosyoekonomik statüye sahip bireylerin mecliste yer almasını teşvik etmiş gibi görünmektedir.³⁵⁶ Talimatı Muvakkate'nin, Kanuni Esasi'ye öncülük ettiği bu yüzden de birçok farklı ve çelişkili düzenlemeler içerdiği görülmektedir. Her iki belge de o dönem için sınırlı bir demokrasi anlayışını yansıtarak, yalnızca erkek vatandaşlara oy kullanma hakkı tanımıştır. Talimatı Muvakkate ile getirilen iki aşamalı ve tek seferlik basit çoğunluk seçim sistemi, seçmenlerin önce ara seçmenleri, ardından da bu ara seçmenlerin milletvekillerini seçmelerini öngörmüştür. İstanbul'a özel düzenlemeler de bu belge ile getirilmiş, Kanuni Esasi'nin yürürlüğe girmesinden dokuz gün sonra, İstanbul ve çevresine özel uygulamaların yer aldığı bir Beyanname ilan edilmiştir.³⁵⁷

³⁵³ Oya Araslı, "Adaylık Kavramı ve Türkiye'de Milletvekilliği Adaylığı", Ankara: *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*, No: 311, 1972, s. 90.

³⁵⁴ Armağan, a.g.e., s. 146.

³⁵⁵ İl Han Özay, *Gün Işığında Yönetim*, İstanbul: Alfa Yayınları, 1996, s. 65.

³⁵⁶ Araslı, a.g.e., s. 92.

³⁵⁷ Atar, a.g.m., s. 99.

Osmanlı İmparatorluğu'nda, modern parlamenter sistemin temelleri atılırken, 1877'de Meclis-i Mebusan'ın oluşturulması için ilk seçimler gerçekleştirilmiştir. Ancak bu seçimler için özel bir seçim yasası henüz mevcut değildi. Bu yüzden geçici talimatlar ve beyannamelerle yönetilmiştir. İmparatorluk döneminde, azınlık gruplar tarafından ulusal bağımsızlık hedefiyle kurulan ilk siyasi örgütlenmeler görülmüştür.³⁵⁸ Meşrutiyet ilanından önce, Türklerin kurduğu siyasi örgütler, parlamento ve seçimlerin olmadığı bir ortamda faaliyetlerini gizli yürütmüştür. İlk siyasi parti olarak bilinen Fedailer Cemiyeti 1859'da kurulmuş olup seçimler esnasında aktif bir parti bulunmamaktaydı. O dönemdeki siyasi örgütler, günümüzdeki parti kavramının özelliklerini taşımamaktaydı, zira Kanun-i Esasi dernek kurma özgürlüğünü tanıımıyordu.³⁵⁹ Osmanlı İmparatorluğu'nda 1877 yılı, siyasi tarih açısından dikkate değer bir dönüm noktasıdır. Bu yıl siyasi partilerin resmi bir statüye sahip olmadığı bir zamanda, ilk genel seçimlerin gerçekleştirildiği yıldır. Seçimlere katılım, bireysel adaylarla sınırlıydı çünkü Talimatı Muvakkat, partilerin varlığını tanıımıyor yalnızca bireylerin seçilme hakkını vurguluyordu. İlk Mebusan Meclisi toplandı ve üç ay süren bir oturumdan sonra, Sultan II. Abdülhamit'in emriyle feshedildi.³⁶⁰ Anayasal düzenlemelere göre, meclisin feshedilmesinin ardından altı ay içinde yeni seçimler yapılmalıydı. Ancak, İntihabı Mebusan Kanunu'nun oluşturulamaması nedeniyle ilk meclis Talimatı Muvakkat ve Beyanname hükümlerine göre hareket etmek zorunda kaldı ve 1877'nin Kasım ayında ikinci seçimler düzenlendi. Bu seçimlerde de siyasi partilerin katılımına izin verilmedi. İkinci Meclis, nihayet İntihabı Mebusan Kanunu'nu kabul etti, ancak bu meclisin de ömrü kısa oldu ve yine II. Abdülhamit tarafından lağvedildi.³⁶¹ İkinci Meşrutiyet'in 1908'de ilanı ile beraber daha önce yürürlükte olup da uygulanmayan 1876 Anayasası'nın hayata geçirilmesi, yeni bir meclisin kurulması şartına bağlanmıştır. Bu süreçte, Birinci Mebusan Meclisi tarafından kabul edilmiş fakat yasalaşmamış olan İntihabı Mebusan Kanunu, padişahın onayıyla yürürlüğe konmuştur. 1908 seçimleri, bu kanun ve eklenen bir yönerge doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Kanun-i Esasi'de yer alan ve dernek kurma özgürlüğünü sınırlayan maddeler, 1909'da yapılan reformlarla kaldırılmış ve böylece yasal olarak kurulamayan siyasi partilerin oluşumuna olanak sağlanmıştır. Ayrıca, 3 Ağustos 1909'da anayasal

³⁵⁸ Ahmet Oğuz, *Birinci Meşrutiyet Kanun-ı Esasi ve Meclis-i Mebusan*, 1. Baskı, Ankara: Grafiker Yayınları, 2010, s. 114.

³⁵⁹ Armağan, a.g.e., s. 152.

³⁶⁰ Sezen, a.g.e., s. 221.

³⁶¹ Sezen, a.g.e., s. 221.

değişiklikleri tamamlayıcı nitelikte bir Cemiyetler Kanunu çıkarılmış, bu kanunla dernek kurma işlemi izne tabi tutulmamıştır. Ancak, bu kanun kapsamında üç temel yasak getirilmiştir. Bunlar, milliyete aykırı olmamak, etnik temele dayanmamak ve gizli faaliyet göstermemektir.³⁶² Bu seçimler, politik partilerin rekabet ettiği ve demokratik nitelikler gösteren ilk seçimler olarak kayıtlara geçmiştir. İki ana parti bu yarışın merkezinde yer almıştır: Milliyetçi ve merkezîyetçi politikaları benimseyen İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Osmanlıcılığı ve yerel yönetimlere daha fazla özerklik tanımayı savunan Prens Sabahaddin liderliğindeki Ahrar Fırkası. İttihat ve Terakki'nin adayları bu seçim mücadelesinden galip çıkmıştır. Kullanılan seçim sistemi, iki aşamalı basit çoğunluk yöntemi idi ve bu seçimlerle birlikte, parlamentonun hazırladığı resmi bir seçim yasası ilk kez uygulamaya konmuştur.³⁶³ Osmanlı İmparatorluğu döneminde, mebusların seçilmesi için belirlenen geçici yasa olan İntihab-ı Mebusan Kanun-ı Muvakkat, otuz dört yıl süreyle etkin olmuştur. Bu kanun, 1908, 1912, 1914 ve 1919 tarihlerinde düzenlenen seçimlerde temel alınmış ve iki aşamalı bir seçim sürecini tanımlamıştır.³⁶⁴

1912 yılında gerçekleşen seçimler, İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaf Partisi rekabetinin doruk noktasıydı. Bu tarihlerde, İttihat ve Terakki Fırkasının ağır baskı uyguladığı ve şiddet içeren yöntemlerle seçim sürecini yönlendirdiği iddia edilmiştir, bu durum halk arasında dayaklı sopalı seçim olarak adlandırılmıştır.³⁶⁵ İttihat ve Terakki'nin bu seçimlerde büyük bir üstünlük sağlayarak kazandığı belirtilmiştir. Seçim sürecinin şiddet ve baskı altında gerçekleştiği yönündeki suçlamalar, ülkeyi yönetenler ile muhalefet arasında derin bir bölünmeye yol açmıştır.³⁶⁶ Bununla birlikte, bu ayrışma sadece ideolojik bir mesele olarak kalmış, parti politikaları düzeyinde somut bir ayrım gözlemlenmemiştir. İkinci Meşrutiyet döneminde 1908-1912 yılları arasında çok partili hayat varken, sonrasında tek parti rejimi yaşanmıştır.³⁶⁷ 1914 yılında gerçekleşen seçimler, İttihat ve Terakki Partisi'nin tek başına yarıştığı bir döneme tanıklık etmiştir. Mebusan Meclisi'nin tüm koltukları bu parti tarafından kazanılmıştır. O sıralarda, İntihabı

³⁶² Abdullah Aydın, 1982 Anayasası Sonrası Siyasi Partiler ve Seçim Sistemi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 180.

³⁶³ Atar, a.g.m., s. 108.

³⁶⁴ Yavaşgel, 2004, a.g.e., s. 155.

³⁶⁵ Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki (1908-1914)*, 9. Baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2013, s. 131.

³⁶⁶ Armağan, a.g.e., s. 156.

³⁶⁷ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Hil Yayınları, 1987, s. 71.

Mebusan Kanunu'na ek olarak, üç maddeden oluşan bir geçici yasa hayata geçirilmiştir. Bu geçici yasanın uygulanması sonucunda, söz konusu seçimler, askeri personelin oy kullanmadığı ilk seçim olarak tarihe geçmiştir.³⁶⁸ 1919 yılında gerçekleşen seçimler, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin ve diğer bazı kuruluşların katılımıyla renklenmiştir. Bu kuruluşlar arasında Yenilik Partisi, Osmanlı İşçi Partisi, Milli Türk Birlikleri ve Osmanlı Çiftçiler Birliği gibi önemli gruplar yer almıştır. Seçim sonuçlarına göre, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti büyük bir üstünlükle galip olmuştur.³⁶⁹ Bu seçim sürecinde, daha önceki seçimlerde belirlenen temel ilkeler ve yöntemler korunarak uygulanmıştır.³⁷⁰ 1920 yılında gerçekleşen seçimler o günkü şartlar altında sıradan bir seçim süreci olarak değerlendirilemez. Nitekim bu seçimler, yeni bir devletin temellerini atacak kurucu meclisin üyelerini belirlemek amacıyla düzenlenmiştir.³⁷¹ Mustafa Kemal Atatürk'ün yayınladığı İntihap Hakkında Tebliğ ile İntihabı Mebusan Kanunu'nun hükümleri doğrultusunda yapılan bu seçimlerde, herhangi bir siyasi parti veya bağımsız adaylar meclise girebilmek için yarışmıştır.³⁷² İki aşamalı bir seçim sistemi benimsenmiş ve basit çoğunluk yerine mutlak çoğunluk prensibi uygulanmıştır. Bu dönemde toplanan meclis, 1921 Anayasası'nı hayata geçirmiş ve seçim kanunlarındaki milletvekili sayısı, seçmen sayısı ve seçmen yaş sınırı gibi önemli konularda reformlar yapmıştır.³⁷³

3.2. Cumhuriyet Döneminde Uygulanan Seçim Sistemleri ve Seçim Barajları

Türkiye'de çok partili siyasi yapının oluşumuyla birlikte, seçim sistemine dair tartışmalar da başlamıştır. Bu tartışmalar, demokratik süreçlerin kökleşmesi ve seçimlerin gerçek anlamda hayata geçirilmesiyle daha da önem kazanmıştır. Tarihsel olarak, bu alanda yapılan önemli reformlar genellikle siyasi krizlerin ardından gelmiştir.³⁷⁴ Örneğin, 1960 darbesinin ardından, Türkiye demokrasiye dönüş yaparken, darbenin şartlarına uygun olarak yeni bir seçim sistemini de hayata geçirmiştir. Bu yeni sistem, o dönemin siyasi ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla tasarlanmıştır. Türkiye'de geçmişte uygulanan seçim sistemleri, temsilde adaleti sağlama konusunda çeşitli tartışmalara yol açmıştır.

³⁶⁸ Sezen, a.g.e., s. 228.

³⁶⁹ Armağan, a.g.e., s. 159.

³⁷⁰ Abdülkadir Özdemir ve Şükrü Nişancı, "Türkiye'de ve Dünyada Seçim Kavramı ve Olgusunun Gelişimi", Van: *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 46, 2009, s. 90.

³⁷¹ Günal, a.g.e., s. 93.

³⁷² Günal, a.g.e., Ss. 93-94.

³⁷³ Günal, a.g.e., Ss. 93-94.

³⁷⁴ Zariç, a.g.m., s. 249.

Örneğin, Demokrat Parti'nin Meclis'te elde ettiği çoğunluk, aldığı oy oranından daha fazla olmuş ve bu durum, muhalefet üzerinde haksız bir baskı aracı olarak kullanılmıştır. Bu tür bir çarpıklık, anayasal düzene aykırı uygulamalara yol açabilecek bir parti tekeline sebep olmuş ve 1961 Anayasası ile bu sistemden vazgeçilmiştir. Ancak, bu sorun sadece DP ile sınırlı değildir, Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1946'daki seçim zaferi de benzer bir orantısızlığı göstermiştir. Daha sonraki dönemlerde, tam anlamıyla görünür olmasa da nispi temsil sistemi benimsenmiş ve 306 sayılı yasayla bölgesel barajlı d'Hondt sistemi uygulamaya konulmuştur.³⁷⁵ Türkiye'de 1960 yılından bu yana, seçim sistemi çeşitli değişiklikler geçirmiş olsa da temelde nispi temsil sistemine sadık kalmıştır. Bu sistemde, partilerin parlamentodaki sandalye dağılımı, aldıkları oy oranını yansıtacak şekilde düzenlenir, böylece seçmen iradesinin meclise doğru bir şekilde aktarılması amaçlanır. 1961 ile 1980 yılları arasında uygulanan barajsız sistem, temsil adaletini ön planda tutmuş, ancak bu dönemde yaşanan siyasi istikrarsızlık nedeniyle, 1983'ten sonra yapılan seçim yasası düzenlemeleriyle, ülke genelinde ve bazı seçim bölgelerinde uygulanan barajlar, temsil adaletini zedeleyen sonuçlara sebep olmuştur.³⁷⁶ Bu durum, seçim sisteminin adil temsili sağlama konusundaki etkinliğini tartışmaya açmıştır nitekim Türkiye'de seçim sistemi, 1961 yılında bir dönüşüm geçirerek, daha önceden uygulanan çoğunluk sisteminden ayrılmış ve seçim bölgesi bazında bir temsili baraj sistemine geçiş yapmıştır. Bu yeni sistemle 10 Haziran 1983 tarihli ve 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun 33. maddesine göre, ülke çapında toplanan geçerli oyların yüzde 10'unu aşamayan siyasi partilerin parlamentoda temsil edilme hakkı kazanamayacağı bir ulusal baraj oluşturulmuştur.³⁷⁷ Bu düzenleme, siyasi arenada daha istikrarlı bir yapı oluşturmayı ve parlamentonun çok parçalı olmasını önlemeyi amaçlamaktadır.

Seçim sisteminde yapılan bazı teknik ayarlamalar, büyük siyasi partilere avantaj sağlayacak şekilde evrilmiştir. Bu gelişmeler, küçük partilerin parlamentodaki koltuk sayısının, aldıkları oy oranına kıyasla orantısız bir şekilde azalmasına, hatta zaman zaman temsil hakkını tamamen yitirmelerine yol açmıştır. Ancak, Anayasa Mahkemesi'nin iptal

³⁷⁵ Bülent Bahçeci, “1982 Anayasası Döneminde Çoğulcu Demokrasi Açısından Milletvekili Seçimi Hukukunda Karşılaşılan Sorunlar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 3, Cilt: 54, Ankara, 2005, Ss. 366-367.

³⁷⁶ Mehmet Arı, “Türk Sağının Demokrasi Anlayışı: Altmış Yıllık Süreç”, *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi II*, e-kitap, 2012 s. 709. (Erişim Tarihi: 13.04.2024) <http://abakus.inonu.edu.tr/xmlui/handle/11616/12097>

³⁷⁷ Halit Tunçkaşık, *Seçim Barajı*, Ankara: TBMM Araştırma Merkezi, 2011, s. 1.

ettiği kararlar ve mevzuatta yapılan değişiklikler sayesinde, seçim bölgelerindeki barajların ve büyük partileri destekleyen teknik düzenlemelerin etkisi azalmış, bu da seçim adaletinin sağlanmasına katkıda bulunmuştur.³⁷⁸ 12 Eylül dönemi sonrasında yürürlüğe giren 2839 sayılı Kanun, siyasi istikrarı sağlamak amacıyla büyük partilere daha fazla temsil gücü veren bir düzenlemeyi hayata geçirmiştir. Bu düzenleme, geçmişte yaşanan hükümet krizlerini önlemeyi ve koalisyon hükümetleri yerine güçlü tek parti hükümetlerinin kurulmasını teşvik etmeyi amaçlamıştır. Ülke barajının %10 olarak belirlenmesi, büyük partilerin parlamentoda daha etkin olmasını sağlamak ve küçük partilerin ‘bölücü’ etkisini azaltmak için stratejik bir karar olarak görülebilir. 1977 seçimlerinde sadece iki partinin %10'dan fazla oy alması ve toplamda %78 gibi yüksek bir oy oranına ulaşmalarına rağmen, küçük partilerin parlamentodaki güçleri nedeniyle tek başlarına hükümet kuramamaları, bu kararın alınmasında etkili olduğu varsayılmaktadır.³⁷⁹ Bu dönem içerisinde, hükümetin oluşturulmasıyla ilgili yaşanan zorluklar ve Meclisin belirli bir aday etrafında uzlaşma sağlayamaması sebebiyle cumhurbaşkanlığı makamı boş kalmıştır. Bu seçimlerin sonuçlarına odaklanıldığında, birçok siyasi krizi engelleyebilecek yüzde 10'luk bir seçim barajının faydalı olabileceği düşünülmüştür.³⁸⁰ Aynı zamanda, 12 Eylül olayları sonrasında partilerin kapatılması ve MGK yani Milli Güvenlik Konseyi tarafından yeni bir siyasi düzenin inşa edilmeye çalışılması gerçeği göz ardı edilmemelidir. Türkiye'nin 1946'dan itibaren benimsediği çeşitli seçim sistemleri, zaman zaman adil temsili sağlarken, bazı durumlarda da sürekli tek parti hükümetlerinin iktidara gelmesine olanak tanımıştır.³⁸¹ Bu sistem değişiklikleri, toplumun gereksinimlerine yanıt vermek amacıyla gerçekleştirilmiş, ancak aynı zamanda mevcut yönetimlerin menfaatleri doğrultusunda da şekillendirilmiştir. Örneğin, arka arkaya iki dönem iktidarda kalan bir parti, gelecekteki seçimlerde yeterli desteği elde edemeyeceğini anladığında, seçim sistemini değiştirmeyi öncelikli görev olarak belirlemiştir.

³⁷⁸ Bahçeci, a.g.m., s. 365.

³⁷⁹ Zariç, a.g.m., s. 250.

³⁸⁰ Bahçeci, a.g.m., s. 371.

³⁸¹ Müge Yüce, Seçim Sistemleri, Türkiye'deki Uygulamaları ve Ortaya Çıkan İktidar Yapıları, 2012, s. 23. (Erişim tarihi: 18.04.2024) <http://baskanlikreferandumu.siyasaliletisim.org/wp-content/uploads/2008/10/SECIMSISTEMLERIVEORTAYACIKANIKTIDARYAPILARIMUGEYUCE.pdf>

1980'ler ve sonrasında siyasi istikrarı sağlamak amacıyla yapılan seçim sistemine dair müdahaleler (siyasi yasaklamalar) bir süreliğine tek parti hükümetlerinin devam etmesini sağlamıştır, bu durum 1991 yılına kadar sürmüştür. Fakat 1991 yılından sonra, seçmenlerin oylarının dengeli bir şekilde dağılması ve siyasi partiler arasındaki oy farklarının azalması, tek parti yönetimlerinin kurulmasını zorlaştırmış ve ülke, üç dönem boyunca koalisyon hükümetleri tarafından idare edilmiştir. Oy dağılımındaki bu eşitlik, seçim barajlarının istikrar sağlama amacını etkisiz kılmıştır.³⁸² Aynı zamanda, seçim sisteminde yapılan adaleti temsil etme ilkesine yönelik değişiklikler, koalisyon hükümetlerinin güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Seçimlerde partiler arası oy dağılımının dengeli olduğu durumlarda, %10 seçim barajının bile tek parti hükümeti kurma ya da siyasi istikrarı sağlama konusunda yetersiz kaldığı görülmüştür.³⁸³ 2002 yılında gerçekleşen seçimler, on iki yıl süren koalisyon hükümetlerinin yol açtığı politik belirsizlik ve ekonomik sıkıntılarla şekillenmiştir. Bu dönemde, seçmenlerin büyük çoğunluğu iki ana partiye yani AK Parti ve CHP'ye yönelmiş bu da daha önce parlamentoda temsil edilen partilerin seçim barajını aşamamasına neden olmuştur.³⁸⁴ Seçmenlerin oylarının konsolide olması, tek parti hükümetinin ve siyasi istikrarın güçlenmesine katkıda bulunmuş fakat seçim barajı sebebiyle meclis dışı kalan yaklaşık %45'lik oy oranı, temsil eksikliğinin derecesi üzerine tartışmaları alevlendirmiştir.³⁸⁵

3.2.1. Liste Usulü Çoğunluk Sistemi

Bu sistem, her siyasi partinin seçim bölgesindeki koltuk sayısına denk gelecek şekilde adaylarını sıraladığı bir liste sunmasını ve seçmenlerin de bu listeler arasından tercih yaparak oylarını kullanmalarını gerektirir. Bu yöntem, seçmenlere birden fazla adayı değerlendirme ve tercih etme olanağı tanırken, partilerin de adaylarını öncelik sırasına göre düzenlemesine olanak tanır.³⁸⁶ Bu listeler hem kapalı hem de açık olabilir. Kapalı liste sisteminde, seçmenler, adayların sıralandığı listelerden birini seçip, herhangi bir değişiklik yapmaksızın oyunu kullanırlar. Açık liste yöntemindeyse, seçmenler listeyi düzenleyebilir, yani istedikleri adayları çıkarıp, diğer listelerden adayları

³⁸² Tunçkaşık, a.g.m., Ss. 39-40.

³⁸³ Tunçkaşık, a.g.m., Ss. 39-41.

³⁸⁴ 3 Kasım 2002 Genel Seçim Sonuçları T.C. Yüksek Seçim Kurulunun resmî web sitesinden alınmıştır. Detaylı bilgi için Bknz: (YSK Web Portal) <https://www.ysk.gov.tr/tr/03-kasim-2002-xxii-donem-milletvekili-genel-secimi/3009> (Erişim tarihi:10.10.2023).

³⁸⁵ Tunçkaşık, a.g.m., Ss. 39-40.

³⁸⁶ Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, 8. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2003, s. 282.

ekleyebilirler.³⁸⁷ Bu yöntemde farkı bir deyişle seçmenlere partilerin sunduğu aday listeleri arasından tercih yapma ve kendi tercih listelerini oluşturma özgürlüğü tanınmaktadır. Seçmenler, bu sayede, siyasi tercihlerini daha etkin bir şekilde ifade edebilmekte ve demokratik sürece aktif bir katılım sağlayabilmektedirler. Listeli çoğunluk sistemi ya tek ya da çift aşamalı olarak işletilebilir bir özelliğe sahiptir.³⁸⁸ Tek aşamalı uygulama durumunda, bir parti listesinin seçim bölgesinde zafer kazanması için gerekli olan, basit bir çoğunluk yeterlidir. Ancak çift aşamalı uygulamada, parti listesinin mutlak bir çoğunluğa ulaşması zorunludur. Türkiye’de benimsenmiş ve tek turlu uygulanmıştır. Tek turlu çoğunluk sistemi, İngiliz sistemi olarak da adlandırılmaktadır.³⁸⁹ Bu yöntem adaletli temsilin sağlanamaması nedeniyle, demokratik devletlerde kullanımdan kaldırılmıştır. Bu sistem, temsilin yetersiz veya haksız olmasına yol açtığı için, günümüz demokrasilerinde tercih edilmemektedir.³⁹⁰

Tablo 6: Liste Usulü Çoğunluk Sisteminin Uygulandığı Seçimler³⁹¹

Seçim Tarihi	Uygulanan Seçim Sistemi	Birinci Olan Parti	Geçerli Oy Oranı	Temsil Oranı	Aşkın Temsil Oranı	Temsil Edilmeyen Oy Oranı	Hükümet Biçimi
1950 Seçimleri	Liste	Demokrat Parti	52,7	85,2	32,5		Tek Partili
1954 Seçimleri	Usulü		57,6	92,8	35,2	0,6	
1957 Seçimleri	Çoğunluk		47,9	69,6	21,7		

Liste usulü çoğunluk sistemi, tablodan da anlaşılacağı üzere Türkiye’de 1946 tarihinde, 1950 tarihinde, 1954 tarihinde, 1957 tarihinde yapılan genel seçimler ve son

³⁸⁷ Teziç, 2003, a.g.e., Ss. 282-283.

³⁸⁸ Teziç, 2003, a.g.e., Ss. 283-284.

³⁸⁹ Hüseyin Nail Kubalı, *Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1969, s. 268.

³⁹⁰ Necmi Yüzbaşıoğlu, “Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi”, İstanbul: *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt LV, 1996, s. 111.

³⁹¹ Emine Yavaşgel, *Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Durum*, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları, 2014, Ss.155-156.

olarak da 1961 tarihinde yapılan Cumhuriyet Senatosu seçiminde uygulanmıştır.³⁹² Bu sistem aşkın ve eksik temsil³⁹³ meydana getirerek temsilde adaleti zedelemektedir.

Ayrıca söz konusu sistem büyük siyasi partilere ciddi bir üstünlük tanırken, küçük partilerin mecliste yer almasını engelleyen bir yapıya sahiptir. Daha açık bir ifadeyle bir seçim bölgesinde en çok oya sahip parti, o bölgedeki bütün milletvekilliği koltuklarını kazanmaktadır. Bu durum, 1957 yılı seçimleriyle örneklendirilebilir. DP toplam geçerli oyların yüzde 47,9'unu alarak 424 sandalye kazanırken, toplamda yüzde 51,9 oy alan muhalefet partileri yalnızca 186 milletvekili çıkarabilmiştir. Adaletli temsil sağlayamayan bu sistem, 1946'dan 1957'ye kadar yapılan seçimlerde sürekli tek partili hükümetlerin oluşmasına yol açmıştır.³⁹⁴

3.2.2. Çevre Barajlı d'Hondt Yöntemi

Çevre barajlı d'Hondt yöntemi Türkiye'de uygulanan ilk nispi seçim sistemidir. 1961 Anayasası'nda spesifik bir seçim yöntemi belirtilmemiş olup, bu husustaki karar yasama organının inisiyatifine bırakılmıştır. 30 Mayıs 1961 tarihli ve 10815 sayılı Resmi Gazetede yayımlanıp yürürlüğe giren 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, nispi temsilin ilk uygulandığı yasal düzenleme olma özelliğini taşımaktadır.³⁹⁵ Bu yasanın birinci maddesi, milletvekili seçimlerinin tek aşamalı, nispi temsil esasına dayalı, genel, eşit ve gizli oylama ile ülke genelinde aynı gün gerçekleştirileceğini hükme bağlamıştır.³⁹⁶ Türkiye'de 1961 öncesinde hiç kullanılmayan orantılı temsil sistemi, partilerin kazandıkları milletvekili koltuklarının nasıl hesaplanacağı konusunda belirsizlik yaratmıştır. Milletvekili dağılımını belirlemeye yönelik yöntemleri tartışan yasama uzmanları, parlamentoda parti çeşitliliğini sınırladığı gerekçesiyle genellikle büyük partilere avantaj sağlayan d'Hondt sistemini benimseme konusunda fikir birliğine ulaşmışlardır.³⁹⁷ 306 numaralı yasanın 32. bölümünde, d'Hondt metoduna ek olarak bir

³⁹² Emine Yavaşgel, *Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum*, 2014, a.g.e., Ss.155-156.

³⁹³ *Bir siyasi partinin, aldığı oy yüzdesine göre parlamentoda orantısız bir şekilde daha çok ya da daha az koltuğa sahip olması durumu, sırasıyla aşkın temsil veya eksik temsil olarak adlandırılır. Detaylı bilgi için Bknz. Erol Tuncer, "Türkiye'de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği", Ankara: Anayasa Yargısı Dergisi, Sayı: 23, 2006, s. 169*

³⁹⁴ 27 Ekim 1957 Genel Seçim sonuçları T.C. Yüksek Seçim Kurulunun resmî web sitesinden alınmıştır. Detaylı bilgi için Bknz: ([YSK Web Portal](https://www.ysk.gov.tr/tr/27-ekim-1957-xi-donem-milletvekili-genel-secimi/80061)) <https://www.ysk.gov.tr/tr/27-ekim-1957-xi-donem-milletvekili-genel-secimi/80061> (Erişim tarihi:20.04.2024)

³⁹⁵ Resmî Gazete, 30 Mayıs 1961, Sayı 10815

³⁹⁶ Sonnur Bakır, Semra Küçükoglu, Sevgi Pehlivan, *Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar*, Ankara: TBMM Basımevi Yayınları, 1982, s. 101.

³⁹⁷ Bakır, Küçükoglu ve Pehlivan, a.g.e., s. 101.

seçim barajı uygulaması da konmuştur. Bu düzenleme ile, parlamentoda yer alma ihtimali zaten sınırlı olan küçük siyasi partilerin bu fırsatları daha da azaltılmıştır.³⁹⁸ Bu sistemde tanımlanan baraj, seçim bölgesi kotası veya temel seçim kotası olarak bilinir; bir seçim bölgesindeki toplam geçerli oyların, o bölgeden meclise girecek vekil sayısına bölünmesiyle hesaplanır. Bu kotayı geçemeyen partiler ve bağımsız adaylar, seçilme olasılıklarını yitirirler.

Örneğin toplam kullanılan oy sayısının 100 olduğu bir seçim çevresinde 5 milletvekili seçilecektir. Bu 5 milletvekilinin seçileceği seçim çevresinin çevre barajı da %10 olsun. Bu durumda:

-Parti 1: 40

-Parti 2: 25

-Parti 3: 20

-Parti 4: 15

Oy almış olsun. Öncelikle seçim çevresinde belirlenen %10'luk barajı kolay bir hesaplamayla partilerin almış oldukları oylardan düşelim. Bu durumda partilerin oy oranları bu şekilde olacaktır:

-Parti 1: $40-10=30$

-Parti 2: $25-10=15$

-Parti 3: $20-10=10$

-Parti 4: $15-10=5$

Çevre barajı oy sayısından düştükten sonra d'Hondt usulüne göre bölme yapılarak partilerin çıkarabilecekleri milletvekili sayısı bulunacaktır.

Tablo 7: Çevre Barajlı d'Hondt Sistemi Bölme

Partiler	Oy Miktarı	Bölme Bir	Bölme İki	Bölme Üç
Parti 1	30	15	7,5	...

³⁹⁸ Türk, 2006, a.g.m., s. 90.

Parti 2	15	7,5	...	...
Parti 3	10	5	...	...
Parti 4	5	2,5	...	...

Tablo Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Son kerte de görülmektedir ki çevre barajlı d'Hont yöntemi örneğimizde seçim çevresinde 5 milletvekilinin ilkin i Parti 1, ikincisini Parti 1, üçüncüsünü Parti 2, dördüncüsünü Parti 3, beşincisini ise oyları 7,5 olan iki parti aras ından kura ile belirlenecek olan Parti kazanacaktır.

Tablo 8: Çevre Barajlı d'Hondt Sisteminin Uygulandığı Seçim³⁹⁹

Seçim Tarihi	Uygulanan Seçim Sistemi	Birinci Olan Parti	Geçerli Oy Oranı	Temsil Oranı	Aşkın Temsil Oranı	Temsil Edilmeyen Oy Oranı	Hükümet Biçimi
1961 Seçimi	Çevre Barajlı d'Hondt	Cumhuriyet Halk Partisi	36,7	38,5	1,8		Koalisyon

Netice itibarıyla, 1961 yılında gerçekleşen milletvekili ve 1964 yılındaki Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde benimsenen yöntem, farklı düşüncelerin mecliste yer bulmasını güçleştirdi.⁴⁰⁰ 1961 yılında gerçekleşen milletvekili seçimleri, kısa süreli dört koalisyon hükümetinin kurulmasına yol açmıştır. Seçim bölgeleri veya basit sayım yöntemleriyle istikrar yakalanması hedeflenmiş, ancak bu beklentiler karşılanamamıştır. O dönemde uygulanan çevre barajlı d'Hondt sistemi temsilde adaleti de yönetimde istikrarı da sağlayabilmiş değil ve hem demokratik seçimi hem de sürdürülebilir istikrarı zedelemiştir.⁴⁰¹

3.2.3. Milli Bakiye Usulü

1961 yılında kabul edilen ve 306 numara ile kaydedilen Milletvekili Seçimi Kanunu, 20 Şubat 1965 tarihli ve 11934 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 533 numaralı kanun⁴⁰² ile yapılan değişikliklerle güncellenmiştir. Bu güncelleme, 32 ve 33. maddeleri

³⁹⁹ Yavaşgel, *Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum*, 2014, a.g.e., s. 160.

⁴⁰⁰ Teziç, 1967, a.g.e., s. 67.

⁴⁰¹ 17 Kasım 1961 Genel Seçim sonuçları T.C. Yüksek Seçim Kurulunun resmî web sitesinden alınmıştır. Detaylı bilgi için Bknz: (YSK Web Portal) <https://www.ysk.gov.tr/tr/17-kasim-1961-xii-donem-milletvekili-genel-secimi/80060> (Erişim tarihi:20.04.2024)

⁴⁰² Resmî Gazete, 20 Şubat 1965, Sayı 11934

kapsamaktadır ve millî bakiye sistemini düzenlemektedir. Seçim bölgelerindeki toplam geçerli oylar, o bölgeden seçilecek milletvekili sayısına bölünerek her partinin kazanacağı sandalye sayısı hesaplanır. Partilerin her birinin kalan oyları, tüm bölgeleri kapsayan ulusal düzeyde birleştirilir ve bu sayede milli seçim sayısı belirlenir. Partilerin ulusal oy toplamı, bu milli seçim sayısına bölünerek milletvekilleri dağıtılır. Eğer hala boş koltuklar varsa, bu koltuklar partilerin kalan oylarının büyüklüğüne göre dağıtılır.⁴⁰³

Tablo 9: Milli Bakiye Usulü Uygulaması⁴⁰⁴

PARTİLER	TOPLAM ARTIK OYU	AÇIKTA KALAN MECLİS KOLTUĞU SAYISI	KAZANILAN EK MİLLETVEKİLİ SAYISI (ARTIK OY/ MİLLİ SEÇİM SAYISI)
AP	658.132	133	36
CHP	589.409		32
CKMP	208.696	MİLLİ SEÇİM SAYISI = 2.442.531/133 =18.365	11
MP	456.998		23
TİP	235.873		13
YTP	293.423		16
TOPLAM	2.442.531		133

1965 yılı seçimlerinde, partilerin kazandığı oylar, her bir seçim bölgesindeki sandalye sayısına bölünmüştür. Bu işlemten sonra, 2.442.531⁴⁰⁵ olarak belirlenen geçerli oy toplamından, 113 adet boşta kalan milletvekili koltuğu için milli seçim kotası hesaplanmıştır ($2.442.531/113=18365$). Sonrasında, her partinin toplamda elde ettiği fazladan oylar, bu milli seçim kotasına bölünerek, mecliste temsil edilecek ek milletvekilleri belirlenmiştir.

1965 yılında gerçekleştirilen seçimlerde, ilk kez önseçim sistemi devreye sokulmuştur. Bu uygulama, 13 Temmuz 1965 tarihinde kabul edilen ve 648 numaralı Siyasi Partiler Kanunu'nun 29. maddesi ile resmileşmiştir. Buna göre, siyasi partilerin TBMM seçimi için belirleyecekleri adaylar, ilgili seçim bölgesinde kayıtlı olan tüm parti

⁴⁰³ Türk, “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, a.g.e., s. 90.

⁴⁰⁴ Teziç, 1967, a.g.e., s. 78.

⁴⁰⁵ 19 Ekim 1965 Genel Seçim sonuçları T.C. Yüksek Seçim Kurulunun resmî web sitesinden alınmıştır. Detaylı bilgi için Bknz: <https://www.ysk.gov.tr/tr/19-ekim-1965-xiii-donem-milletvekili-genel-secimi/80059> (Erişim tarihi: 06.07.2024)

üyelerinin katılımıyla yapılacak önseçimlerle belirlenecektir. Bu düzenleme, demokratik süreçlerin daha katılımcı bir hale gelmesini sağlamıştır.⁴⁰⁶ Adalet Partisi, dönemin önde gelen siyasi gücü olarak anılmakta ve milli bakiye sisteminin yürürlüğe girmemesi için yoğun çaba sarf etmektedir. Bu sistem, küçük ölçekli partilere seçimlerde avantaj sağlayan bir yöntem olarak kabul edilmektedir.⁴⁰⁷

Tablo 10: Milli Bakiye Usulünün Uygulandığı Seçim⁴⁰⁸

Seçim Tarihi	Uygulanan Seçim Sistemi	Birinci Olan Parti	Geçerli Oy Oranı	Temsil Oranı	Aşkın Temsil Oranı	Temsil Edilmeyen Oy Oranı	Hükümet Biçimi
1965 Seçimi	Milli Bakiye Sistemi	AP	52,9	53,3	0,4	-	Tek Parti

Bu düzen, temsili adaletin hemen hemen eksiksiz bir şekilde hayata geçirildiği bir model olarak 1965 Genel Seçimleri ve 1966 Senato seçimlerinde hayata geçmiştir. Adalet Partisi'nin 1965 seçimlerindeki mutlak zaferi, elde ettiği yüksek oy yüzdesi ile ilişkilendirilebilir. Milli bakiye metodunun benimsendiği bu seçimlerde, tek partili yönetimler nadiren koalisyonlarla yer değiştirmiştir. Bu yöntemde, adalet anlayışı öncelik kazanırken, yararlılık prensibi ikinci planda kalmıştır.

3.2.4. Barajsız d'Hondt Yöntemi

Adalet Partisi'nin dört yıl süren idaresinin ardından, 12 Ekim 1969'da Türkiye genel seçimlere gitmiştir. Seçim öncesinde, hükümetin uzun süredir eleştirdiği milli bakiye sistemi terkedilerek, baraj içeren d'Hondt sistemine geçiş yapılmasını sağlayan 1036 sayılı kanun yürürlüğe girmiştir. Fakat, Anayasa Mahkemesi 6 Mayıs 1968'de, baraj sisteminin adil olmadığına ve Anayasa'nın 55. maddesine aykırı olduğuna karar vererek bu uygulamayı iptal etmiş, sonuç olarak seçimler klasik d'Hondt sistemi ile yapılmıştır. Bu değişiklik, milli bakiye yönteminden ayrılarak, büyük partilerin lehine bir seçim sistemi benimsenmiştir.⁴⁰⁹

⁴⁰⁶ Bakır, Küçüköğlü ve Pehlivan, a.g.e., s.107

⁴⁰⁷ Bakır, Küçüköğlü ve Pehlivan, a.g.e., s.104

⁴⁰⁸ Yavaşgel, *Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum*, 2014, a.g.e., s.161

⁴⁰⁹ Bakır, Küçüköğlü, Pehlivan, a.g.e., s. 109.

Tablo 11: Barajsız d'Hondt Sisteminin Uygulandığı Seçimler⁴¹⁰

Seçim Tarihi	Uygulanan Seçim Sistemi	Birinci Olan Parti	Geçerli Oy Oranı	Temsil Oranı	Aşkın Temsil Oranı	Temsil Edilmeyen Oy Oranı	Hükümet Biçimi
1969 Seçimleri	Barajsız	AP	46,5	56,9	10,4	-	Tek Parti
1973 Seçimleri	d'Hondt	CHP	33,3	41,1	7,8	0,6	Koalisyon
1977 Seçimleri	Yöntemi		41,4	47,3	5,9	0,5	Koalisyon

Bu sistem, 1961 yılında kullanılan ve herhangi bir seçim barajının olmadığı, yani bölge veya basit çoğunlukla seçim yapılmayan bir yöntemdir. Milli bakiye sistemini takiben, temsilde adaleti sağlama konusunda ikinci en etkili sistem olarak kabul edilen barajsız d'Hondt yöntemi, 1969, 1973 ve 1977 yıllarındaki Genel Seçimlerde; 1968, 1973, 1975, 1977 ve 1979 yıllarındaki Cumhuriyet Senatosu Seçimlerinde tercih edilmiştir. Bu yöntemle yapılan seçimlerde küçük partiler de meclise girebilmiş, ancak 1969 ile 1973 yılları arasında yalnızca AP kendi başına iktidarı elde edebilmiştir. 1973 ile 1980 yılları arası Türkiye, çeşitli koalisyon hükümetleri ile idare edilmeye çalışılmıştır.

3.2.5. Çifte Barajlı d'Hondt Yöntemi

1977 yılında Türkiye'de uygulanan barajsız d'Hondt sistemi, 12 Eylül 1980'deki askeri müdahale sonrası, demokrasiye getirilen üç yıllık aranın ardından değiştirilmiştir. Yeni düzenlemeyle, 10 Haziran 1983 tarihli 2839 sayılı yasa kapsamında, d'Hondt metodunu koruyarak, siyasi istikrarı artıracak eklemeler yapılmış ve çift barajlı bir sistem benimsenmiştir. Bu sistemde hem seçim bölgesi hem de %10'luk ulusal baraj aynı anda uygulanarak, çift barajlı d'Hondt sistemi olarak tanımlanmıştır. ⁴¹¹

Tablo 12: Çifte Barajlı d'Hondt Sisteminin Uygulandığı Seçim⁴¹²

Seçim Tarihi	Uygulanan Seçim Sistemi	Birinci Olan Parti	Geçerli Oy Oranı	Temsil Oranı	Aşkın Temsil Oranı	Temsil Edilmeyen Oy Oranı	Hükümet Biçimi
--------------	-------------------------	--------------------	------------------	--------------	--------------------	---------------------------	----------------

⁴¹⁰ Yavaşgel, *Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum*, 2014, a.g.e., Ss. 162-163.

⁴¹¹ Yavaşgel, *Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum*, 2014, a.g.e., s.169.

⁴¹² Yavaşgel, *Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum*, 2014, a.g.e., Ss.169-170.

1983 Seçimleri	ifte Barajlı d'Hondt	ANAP	45,1	53	7,9	-	Tek Parti
-------------------	-----------------------------	------	------	----	-----	---	-----------

Bu politik sistemde, partilerin meclis koltuklarına adaylarını yerleştirebilmesi için, ilk olarak genel seçimlerde %10'luk ulusal baraj aşılmış olmalıdır. Bu barajı geçen partiler, bölgesel düzeyde de belirli bir oy yüzdesine ulaşarak milletvekilliği kazanabilirler. Sistemin uygulamaya alındığı zaman dilimi dikkate alındığında, temel amacının politik dengeyi korumak olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, bu çift barajlı yapı, parlamentoya girecek olan parti sayısını sınırlayarak, temsildeki adaleti sarsabilecek bir etkiye sahiptir.

3.2.6. Kontenjan Adaylığı

1983 yılında yapılan seçimler sonucunda hükümeti kurma yetkisini elde eden Anavatan Partisi, parlamentoda sağladığı çoğunluğun getirdiği imkanlarla seçim kanunlarında bazı düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemelerden ilki, 28 Mart 1986'da kabul edilen ve 15 Nisan 1986 tarihli 19079 mükerrer sayılı Resmî Gazete ile yürürlüğe giren ve 3270 sayılı kanunla⁴¹³ gerçekleştirilen, meclis koltuk sayısının 400'den 450'ye yükseltilmesidir. İkinci bir değişiklikle, en az 7 milletvekili çıkaran iller, birden fazla seçim bölgesine bölünmüş, bu da ortalama seçim bölgesi büyüklüğünün azalmasına ve dolayısıyla seçim barajının etkin olarak yükseltilmesine yol açmıştır. Son değişiklik ise, 3377 sayılı kanunla, 6 veya daha fazla vekil çıkaracak illerde, her siyasi partinin 4, 5 ve 6 milletvekili çıkaracak bölgeler için birer kontenjan aday belirlemesi zorunlu hale getirilmiştir.⁴¹⁴ Yeni getirilen düzenlemelerle, Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 34. maddesi kapsamında, belirli bir seçim bölgesinde kontenjan aday olarak gösterilen ve en yüksek geçerli oyu alan siyasi partinin adayının, o bölgenin seçim barajını geçip geçmediğine bakılmaksızın milletvekili seçileceği ifade edilmiştir. Kontenjan adaylığı ile ilgili düzenlemelerin anayasaya aykırı olduğu iddia edilerek açılan dava, AYM tarafından, seçim sistemini düzenleme yetkisinin yasama organına ait olduğu ve bu konuda yapılan yasal düzenlemelere müdahalenin denetim sınırlarını aşacağı gerekçesiyle reddedilmiştir.⁴¹⁵ Ayrıca, 1986'da getirilen ve kontenjan aday bulunan bölgelerdeki seçim barajının hesaplanmasında kullanılan yöntem, 1987'de yürürlüğe

⁴¹³ Resmî Gazete, 15 Nisan 1986, Sayı 19079 (Mükerrer)

⁴¹⁴ Yavaşgel, *Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum*, 2014, a.g.e., s. 170.

⁴¹⁵ AYM, 22 Mayıs 1987, E. 1986/17, K. 1987/11

giren 3387 sayılı yasa ile iptal edilmiştir, bu da en küçük seçim bölgesindeki barajın yükseltilmesine yol açmıştır. 1991 yılında gerçekleşen erken seçimler için, bazı bölgelerde seçim barajının farklı bir metotla hesaplanması kararlaştırılmıştır. 24 Ağustos 1991'de kabul edilen 3757 sayılı yasanın 7. maddesi uyarınca, iki veya üç milletvekili çıkaracak bölgelerde baraj yüzde 25, kontenjan adayı gösterilen dört milletvekili çıkaracak bölgelerde ise yüzde 25 olarak belirlenmiştir. Beş milletvekili çıkaracak bölgeler için ise baraj yüzde 20'dir. Bu yasa ile aynı zamanda seçmenlere sadece bir aday için tercihli oy kullanma hakkı verilmiştir.⁴¹⁶

Tablo 13: Çifte Barajlı d'Hondt Sistemine Ek Olarak Kontenjan Adaylığının Uygulandığı Seçimler⁴¹⁷

Seçim Tarihi	Uygulanan Seçim Sistemi	Birinci Olan Parti	Geçerli Oy Oranı	Temsil Oranı	Aşkın Temsil Oranı	Temsil Edilmeyen Oy Oranı	Hükümet Biçimi
1987 Seçimleri	Çifte Barajlı	Anavatan Partisi	36,3	64,9	28,6	19,4	Tek Parti
1991 Seçimleri	d'Hondt + Kontenjan	Doğru Yol Partisi	27	39,5	12,5	0,4	Koalisyon

1987 tarihi ve 1991 tarihindeki seçimlerde, sandalye dağılımı hesaplamalarına çifte barajlı d'Hondt yöntemiyle birlikte kontenjan adaylığı sistemi de dahil edilmiştir. Bu sayede, nispi temsil ve tek adaylı çoğunluk sistemlerinin özelliklerini barındıran hibrit bir sistem, söz konusu seçimlerde hayata geçirilmiştir. Ancak bu sistem tablodan da anlaşılacağı üzere, temsilde adalet anlayışını liste bazında çoğunluk sistemine göre daha fazla bozan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.7. Ülke Barajlı d'Hondt Sistemi

Bu düzenleme, ülke genelinde toplanan geçerli oyların en az onda birini elde eden siyasi partilere, d'Hondt yöntemiyle temsilci dağılımını hesaplayan bir sistemdir. Türkiye'nin bu sisteme geçiş süreci, göz ardı edilemeyecek derecede kritik adımlar içermektedir. 1982 Anayasası ve ilgili seçim yasalarında yapılan önemli reformlar, bu

⁴¹⁶ Tuba Asrak Hasdemir, “1980 Sonrası Türkiye’de Seçim Sistemi-Kimi Saptamalar”, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 47, Sayı 1-2, 1992, s. 275.

⁴¹⁷ Yavaşgel, *Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Durum*, 2014, a.g.e., s. 171.

değişimin temel taşlarını oluşturmuştur.⁴¹⁸ 1987 tarihi ve 1991 tarihindeki seçimlerde uygulanan, çift barajlı d'Hondt ve kontenjan adaylığına dayalı karma sistem, toplumsal bazda çeşitli problemlere yol açtığı öne sürülerek 20 Ekim 1991'deki genel seçimlerinin ardından, DYP ile SHP arasında yapılan Ortak Hükümet Protokolü, siyasi partiler arası anlaşma sağlanarak Siyasi Partiler ve Seçim Kanunları'nın gözden geçirilmesi ve adil temsiliyet ile siyasi istikrarı demokratik standartlara uygun bir şekilde dengeleyecek düzenlemelerin yapılmasını hedeflemiştir. Bu ortak hükümetin öncelikli hedeflerinden biri olarak kaydedilmiştir.⁴¹⁹ Bu Ortak Hükümet Protokolü öncesinde, SHP'nin atadığı, çeşitli üniversitelerden akademisyenler, emekli yüksek mahkeme üyeleri ve farklı siyasi partilerden seçilmiş kişilerden meydana gelen bir anayasa hazırlık komitesi, 20 Ekim 1989 ile 1 Nisan 1991 tarihleri arasında sürdürdüğü çalışmalar neticesinde bir anayasa taslağı geliştirmiştir. Bu taslağın 68. maddesi, “*Türkiye Büyük Millet Meclisi ve yerel yönetimlerin seçimleri, adil temsiliyet ve demokratik istikrarı dengeli bir şekilde temin edecek düzenlemelerle gerçekleştirilir.*” şeklinde bir düzenleme içermekteydi.⁴²⁰

Demokrasi, temel hak ve özgürlükleri artırma amaçlı değişiklik durumunu getiren 23.07.1995 tarihli ve 4121 sayılı kanunla Anayasa'da temel hak ve özgürlükleri genişletmeyi amaçlayan bir dizi değişiklik yapılmıştır. Bu değişikliklerle, AYM'nin temsilde adalet ve yönetimde istikrar olarak tanımladığı prensipler, seçim yasalarının bu iki ilkeyi dengeli bir şekilde yansıtabilecek biçimde düzenlenmesini şart koşan hükümlerle Anayasa'ya dahil edilmiştir. Aynı yıl içinde çıkarılan başka bir yasayla, milletvekili sayısı 450 iken 550 olarak düzenlenmiştir ve bu 100 yeni milletvekili özel olarak Türkiye Milletvekilliği için ayrılmıştır. Seçim bölgelerinin yeniden düzenlenmesiyle, daha büyük seçim bölgeleri oluşturularak etkin seçim barajının düşürülmesi hedeflenmiştir.⁴²¹ Ancak, bu yasal düzenlemelerin bazıları, anayasaya aykırılık iddiasıyla AYM'ye taşınmış ve mahkeme, temsilde adalet ilkesine uygun olmayan çevre seçim barajı ve benzeri düzenlemeleri iptal ederken, yönetimde istikrarı sağladığına karar verdiği %10'luk ulusal

⁴¹⁸ Türk, “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, a.g.e., Ss. 89-90.

⁴¹⁹ Türk, “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, a.g.e., s. 90.

⁴²⁰ Coşkun Doğan, Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Parlamento Seçimlerine İlişkin Sistem Önerisi, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi, 2020, Ss. 22-23.

⁴²¹ Abdurrahman Eren, “Türkiye’de Uygulanan %10 Genel Seçim Barajının Serbest Seçim Hakkını İhlal Sorunu”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2, 2008, s. 72.

seçim barajını korumuştur.⁴²² Bu kararlar, Türkiye'nin mevcut seçim sistemini şekillendiren temel unsurlar arasında yer almaktadır ve milletvekilliğinin, parti üyeliğinden bağımsız olarak milletin temsili olarak kabul edildiğini vurgulamaktadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 23 Kasım 1995'te kabul ettiğı 24 Kasım 1995 tarihli 22473 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 4138 sayılı yasa ile⁴²³ seçim bölgelerinde uygulanacak yüzde onluk genel bir baraj getirmiştir. Ancak, dönemin Cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel'in itirazı sonucunda, Anayasa Mahkemesi bu düzenlemeyi gerekçeli kararında açıklayarak ve anayasaya aykırı bularak iptal etmiş,⁴²⁴ ve karar 7 Aralık 1995 tarihli 22486 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁴²⁵ Böylece seçimlerdeki sabit baraj uygulamasına son verilmiştir.⁴²⁶ Anayasa Mahkemesi'nin seçim bölge barajını kaldırma kararıyla, seçim sisteminde kritik bir düzenleme yapılmıştır. Bu değışiklik, yasama meclisi yerine yüksek mahkeme eliyle hayata geçirilmiştir.⁴²⁷

Tablo 14: Ülke Barajlı d'Hondt Sisteminin Uygulandığı Seimler^{428 429}

Seçim Tarihi	Uygulanan Seçim Sistemi	Birinci Olan Parti	Geçerli Oy Oranı	Temsil Oranı	Aşkın Temsil Oranı	Temsil Edilmeyen Oy Oranı	Hükümet Biçimi
1995 Seçimleri	Ülke Barajlı	Refah Partisi	21,4	28,7	7,3	14	Koalisyon
1999 Seçimleri		Demokratik Sol Parti	22,2	24,7	2,5	18,3	
2002 Seçimleri		Adalet	34,3	66	31,7	45,3	
2007 Seçimleri			46,6	62	15,4	13	
2011			49,8	59,5	9,7	4,6	

⁴²² Ali Akyıldız, “Demokrasinin Sayılarla Sınavı: Seçim Sistemleri”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı 7, 2016, s. 130.

⁴²³ Resmî Gazete, 24 Kasım 1995, Sayı 22473 (Mükerrer)

⁴²⁴ AYM., 01.12.1995 Tarihli, E. 1995/56, K. 1995/60

⁴²⁵ Resmî Gazete, 7 Aralık 1995, Sayı 22486

⁴²⁶ Burhan Kuzu, “Nasıl Bir Seçim Sistemi: Siyasi Parti Görüşleri”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt 23, 2006, s. 289.

⁴²⁷ Özbudun, 2016, a.g.e., s. 107.

⁴²⁸ Yavaşgel, *Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Durum*, 2014, a.g.e., s. 177.

⁴²⁹ Tablo 12 Tarafımızca Güncellenmiştir.

Seçimleri	d'Hondt	ve Kalkınma Partisi					Tek Parti
Haziran 2015 Seçimleri			40,9	46,9	6	4,8	
Kasım 2015 Seçimleri ⁴³⁰			49,5	57,6	8,1	2,5	
2018 Seçimleri			42,3	49,2	6,9	2,0	
2023 Seçimleri ⁴³¹			35,62	44,7	9,08	4,1	

2018 yılı genel seçimlerinde AK Parti'nin aldığı oy yüzdesi %42,3 iken, Mecliste elde ettiği koltuk oranı %49,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, oyların meclis koltuklarına dönüşümünde %6,9'luk bir aşırı temsil farkına işaret etmektedir. Eğer 7102 sayılı yasa öncesi seçim sistemine göre hareket edilseydi, bu farkın daha da büyüyeceği öngörülebilir.⁴³² Nitekim 16 Mart 2018 tarihli 30362 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 7102 sayılı kanun⁴³³ ile ittifaklar noktasında düzenlemelere gidilmiş ve bu düzenlemeler sayesinde 2018 genel seçimlerinde Cumhur İttifakı olarak seçime giren AK Parti ve MHP daha fazla temsil hakkı kazanmıştır.⁴³⁴ Bu bağlamda, seçim ittifakı mekanizmasının, aşırı temsil farkını azaltarak, oy oranları ile meclis koltuk dağılımını daha dengeli bir hale getirdiği ve böylece daha adil bir temsil sağladığı ifade edilebilir.

⁴³⁰ Tablo 12'ye tarafımızca eklenen 2015, 2018, 2023 genel seçimleri istatistiklerinde faydalanan kaynak: YSK İstatistik Portalı <https://www.ysk.gov.tr/tr/secim-i-CC%87statistikleri/78318> (Erişim Tarihi: 25.04.2024)

⁴³¹ 2023 Genel Seçimlerinde seçim barajı %7 olarak uygulanmıştır. İttifaklar ile mecliste temsil hakkı kazanan siyasi partiler temsil edilemeyen oy oranına dahil edilmemiştir.

⁴³² Seçim sonuçlarının, oy ve meclis koltukları arasındaki ilişki ne kadar dengeliyse ya da başka bir ifadeyle aşkın temsil oranının düşmesi ya da oy ile sandalye oranlarının birbirine yaklaşması durumunda adaletin temsili o derece yüksek kabul edilir. 2018 yılında yapılan genel seçim sonuçları, 7102 Sayılı Kanun'un getirdiği değişiklikler ışığında değerlendirildiğinde; ittifak sistemi sayesinde AK PARTİ, HDP ve İYİ PARTİ arasında oy ve sandalye dağılımı daha dengeli hale gelmiş, buna karşın CHP ve MHP için bu durumun tersi bir etki yarattığı belirlenmiştir. Yine de CHP ve MHP üzerindeki bu etkilerin küçük oranlarda olması, genel olarak ittifak sisteminin adil temsili güçlendirdiği yönünde bir görüşe sebep olmaktadır. Kaynak: YSK, <https://www.ysk.gov.tr/tr/24-haziran-2018-secimleri/77536> (Erişim Tarihi: 06.07.2024)

⁴³³ Resmî Gazete, 16 Mart 2018, Sayı 30362

⁴³⁴ 24 Haziran 2018 Genel Seçim Sonuçları T.C. Yüksek Seçim Kurulunun resmî web sitesinden alınmıştır. Detaylı bilgi için Bknz: (YSK Web Portalı) <https://www.ysk.gov.tr/tr/24-haziran-2018-secimleri/77536> (Erişim Tarihi: 06.07.2024)

2023 yılında gerçekleşen genel seçimler öncesinde, siyasi ittifaklar ve seçim barajı konuları daha fazla önem kazanmıştır. Bu bağlamda, MHP lideri Devlet Bahçeli, mevcut %10'luk barajının yüksekliğine dikkat çekerek, Türkiye'nin istikrarını ve normalleşmesini sağlayacak bir uzlaşya varılmasının elzem olduğunu vurgulamıştır.⁴³⁵ Devlet Bahçeli'nin ifadelerinin ardından, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, seçim barajı yerine seçimlerden önce olası ittifakların değerlendirilebileceğini söylemiş ve bu açıklama, seçim iş birlikleri meselesini toplumun dikkat odağına yükseltmiştir. Bu gelişme, seçim stratejileri ve siyasi ittifaklar üzerine tartışmaları canlandırmış, siyasi arenada yeni bir dinamik oluşturmuştur.⁴³⁶

8 Ocak 2018'de bir açıklama yapan Devlet Bahçeli, Türkiye'nin her zaman öncelikli düşüncesi olduğunu belirtti. Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) bir Cumhurbaşkanı adayının olmadığını, genel başkanın da aday olmayacağını ifade etmiştir. Bahçeli, MHP'nin bir ittifak içinde yer alması durumunda bu birliktelikle, aksi takdirde ise bağımsız olarak parlamento seçimlerine katılacağını, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise Yenikapı anlayışı çerçevesinde Recep Tayyip Erdoğan'a destek vereceğini açıklamıştır.⁴³⁷ Bu beyanın ardından, seçim iş birliğini meşrulaştıracak sürecin işlemeye başladığı, iki siyasi partinin seçim iş birliği için bir komisyon oluşturma kararı aldığı ve bu amaçla kurulan Ulusal Uzlaşma Komisyonu'nun çalışmalarını bitirip, iki partinin onayıyla seçim iş birliklerini yasal bir zemine oturtan kanun teklifini, 21 Şubat 2018 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunmuştur.⁴³⁸

13 Mart 2018'de TBMM tarafından kabul edilen ve 16 Mart 2018 tarihli 30362 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 7102 sayılı yasa⁴³⁹ ile seçim yasalarında önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu yasa 26 maddeden oluşmakta ve milletvekili seçimlerinde

⁴³⁵ Yeniçağ Gazetesi, “Bu yüzde 5 mi olur, 6 mı olur, yüzde 7 mi olur, yoksa yüzde 10 olarak mı kalır, böyle mi devam etmesi gerekir, bunları görmek lazım” 8 Kasım 2017 <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/mhpde-secim-baraji-telasi-176780h.htm> (Erişim Tarihi:25.04.2024)

⁴³⁶ Nebi Miş, Hazal Duran, “Seçim İttifakları”, *SETA Vakfı Analiz Dergisi*, Türkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık, Sayı 232, 2018, s. 8.

⁴³⁷ Hürriyet “Benim aklım hep Türkiye’dir arkadaşlar. MHP’nin Cumhurbaşkanı adayı yoktur. Genel başkan aday olmayacaktır. MHP ittifak olursa ittifakla, olmazsa kendi partisi olarak milletvekilliği seçimlerine girer, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise Yenikapı ruhuyla hareket ederek, Recep Tayyip Erdoğan’ı destekleme kararı alır. Bu kadar nettir.” <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bahceliden-ak-parti-ile-ittifak-sorusuna-yanit-40702955> (Erişim Tarihi:22.04.2024)

⁴³⁸ Miş, Duran, a.g.e., s. 8.

⁴³⁹ Resmî Gazete, 16 Mart 2018, Sayı 30362

partiler arası ittifakların oluşturulmasına olanak tanıyan yasal bir çerçeve sunmaktadır.⁴⁴⁰ Yasanın getirdiği düzenlemelerle, eğer bir ittifak toplamda %10'dan fazla oy alırsa, bu ittifaka dahil olan ve %10 barajının altında kalan partiler için ek bir baraj hesaplaması yapılmayacaktır. Bu, daha küçük partilerin parlamentoda temsil edilme şansını artıran bir adım olarak görülmektedir.

Seçim ittifakı oluşturan partilerin, oy pusulasındaki konumları yasal düzenlemelerle belirlenmiştir. İttifak içindeki partiler, kura çekimiyle birlikte oy pusulasında bitişik sıralanır ve bu sıralama da kura ile tespit edilir. İttifak yapan partilerin üzerinde, genişliği partilerin toplam sütun genişliği ve aralarındaki mesafe kadar olan ve kısa kenarı iki santimetre olan dikdörtgen bir alan bulunur; bu alanda ittifakın adı yer alır. Eğer ittifakın bir adı yoksa, bu alana sadece ittifak yazılır. Birden fazla isimli ittifak varsa, bunlar başvuru sırasına göre numaralandırılır. İttifak adı alanı ve aradaki boşluk dahil, tüm sütunlar ittifak bölgesini oluşturur.⁴⁴¹ İttifak içinde yer alan siyasi partilerin kazandıkları oyların tespiti, seçim süreçlerinin kritik aşamalarından biridir. 2839 sayılı Seçim Kanunu'nun 29. maddesi, bu oyların nasıl hesaplanacağını şöyle açıklar: “*Ancak aynı ittifak içerisindeki siyasi partilerin her birinin geçerli oyu, ittifakı oluşturan siyasi partilerin o seçim çevresinde tek başına aldıkları oy sayısına, ittifakın ortak oylarından gelen payın ilave edilmesiyle elde edilir. İttifak yapan her bir partiye ortak oylardan gelen pay; ittifak yapan siyasi partilerin tek başına aldıkları oyun bu partilerin toplam oyuna bölünmesi ile elde edilen katsayının ittifakın ortak oyu ile çarpımı sonucu elde edilir.*”⁴⁴²

2839 sayılı kanunun 33. maddesi uyarınca, eğer bir seçim ittifakı gerçekleştirilirse, %10'luk seçim barajının belirlenmesinde, ittifak oluşturan partilerin toplam aldığı oylar dikkate alınacaktır. Bu durumda, ittifak içindeki her bir parti için ayrı bir baraj hesaplaması yapılmayacaktır. Bu düzenleme sayesinde, küçük ölçekli partiler de büyük partilerle ittifak kurarak parlamentoda temsil edilme şansı elde etmişlerdir. 1983 yılında çıkarılan ve 2839 numaralı olan milletvekili seçim yasasının 33. maddesinin ilk fıkrasında bulunan "%10 oy" ifadesi, 31801 sayılı Resmî Gazete'de 6 Nisan 2022 tarihinde yayımlanan ve 7393 numaralı yasa ile değiştirilerek "%7 oy" olarak

⁴⁴⁰ 1982 Anayasası 7102 Sayılı Kanun 20. Madde

⁴⁴¹ 1982 Anayasası 2839 Sayılı Kanun 12. Madde

⁴⁴² 1982 Anayasası 2839 Sayılı Kanun 29. Madde

güncellenmiştir. Aynı maddenin üçüncü fıkrasında geçen "yüzde onluk" terimi de "yüzde yedilik" olarak yeniden düzenlenmiştir.⁴⁴³

3.3. Cumhuriyet Dönemi Seçimlerinde Uygulanan Seçim Barajına Yönelik Tartışmalar

Seçim barajı uygulamaları, zaman zaman demokrasi, siyasi istikrar ve temsilde adalet arasında denge kurma çabası olarak tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmalar, seçim barajının demokratik bir toplumda farklı seslerin mecliste temsilini engelleyip engellemediği, siyasi çoğulculuğu nasıl etkilediği ve siyasi rekabet üzerindeki etkileri gibi konuları içermektedir. Türkiye'nin siyasi tarihinde seçim barajı ve uygulamalarına yönelik tartışmalar, demokrasinin işleyişi ve siyasi katılımın genişletilmesi açısından daima güncelliğini korumaktadır. Bu tartışmalar kimi zaman meclis genel kurullarında kimi zaman mahkeme kararlarında kimi zaman gazete haberlerinde yerini almaktadır. Seçim barajı tartışmaları noktasında biz de bu tartışmaları demokrasi ve siyasi istikrar çerçevesinde iki başlık altında ele alacağız.

3.3.1. Demokrasiye Merkeze Alan Seçim Barajı Tartışmaları

Demokrasinin temel taşlarından biri olan seçimler, halkın iradesinin temsil edilmesinde kritik bir role sahiptir. Seçim barajı ise bu temsiliyetin sağlanma biçimini doğrudan etkileyen önemli bir faktördür. Belirli bir yüzdeyi aşamayan partilerin meclise girememesi, demokratik katılım ve çoğulculuk açısından tartışmalara yol açmaktadır. Bu bağlamda, seçim barajının demokrasiye etkileri, siyasi istikrar ile temsili adalet arasında nasıl bir denge kurulması gerektiği ve bu barajın seçmen davranışları üzerindeki muhtemel etkileri, demokratik kurumların işleyişi açısından hayati öneme sahip konular arasında yer almaktadır. Gerek gazete haberlerinden gerek milletvekillerinin meclis genel kurulunda ki konuşmalarından gerekse de iktidar eliti⁴⁴⁴ sayılabilecek sivil toplum kuruluşu ve iş adamları ile bağlı bulundukları dernekler ve sendikalar vesilesiyle çeşitli açıklamalar ve tartışmalar süregelmiştir.

⁴⁴³ 1982 Anayasası 2839 Sayılı Kanun 33. Madde, Resmî Gazete, 6 Nisan 2022, 31801

⁴⁴⁴ Mills eserinde Amerikan toplumundaki iktidar seçkinlerinin veya diğer bir ifadeyle iktidar elitlerinin kimler olduğu, nasıl iktidar eliti olduklarını, iktidar elitliğinin neyi ifade ettiğini incelemiştir. Mills, Amerika Birleşik Devletleri'ni incelenmiş ancak Türkiye veya başka bir ülke ile karşılaştırıldığında da iktidar elitinin özellikleri ve işlevleri hakkında pek farklı sonuçlar çıkmamaktadır. İktidar seçkinleri veya iktidar elitlerine örnek olarak ordu, şirketler, sendikalar, ünlüler, zenginler, soylular, kanaat önderleri, dini liderler, medya, sivil toplum kuruluşları ve dernek ile vakıflar verilebilir. Detaylı Bilgi İçin Bknz. Charles Wright Mills, *İktidar Seçkinleri*, Çev. Prof. Dr. Ünsal OKSAY, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2017.

3.3.1.1. Hükümet Perspektifinden Demokrasiye Merkeze Alan Tartışmalar

AK Parti Giresun Milletvekili Nurettin Canikli seçim barajı hususunda muhalefete yüklenmiş ve: *‘‘Bunlardan iki tanesi: Seçim barajının düşürülmesi, bununla birlikte daraltılmış ya da dar bölge sisteminin getirilmesi. Değerli arkadaşlar, eğer seçim barajı düşürülürken, bu daraltılmış bölge ya da dar bölge önerilmemiş olsaydı, bu, bir eksiklik olurdu, gerçekten eksiklik olurdu. Neden? Şunun için, bakın: Hep yıllardan beri, her zaman şunu eleştirmiyor muyuz: Yani şu andaki sistemde milletvekilleriyle milletvekillerini seçen ve iradeyi ortaya koyan vatandaşlarımız arasında olması gereken o iş birliği ve sıcaklığın, yakınlığın olmadığı bu seçim sisteminin bir yan etkisi olarak hep söyleniyor mu? Söyleniyor. Yani düşünün İstanbul’da üç seçim bölgesi var ve İstanbullu vatandaşımız ne milletvekillerini tanıyor ne de İstanbul milletvekilleri tam olarak kendisini yetkilendiren, Ankara’ya gönderen, yetki veren o insanları tanıyabiliyor. Bunu bir tespit olarak söylüyorum yani o milletvekillerini ya da vatandaşımızı suçlamak amacıyla söylemiyorum, vakıa bu, realite bu, gerçekten öyle, özellikle büyük illerde bu bağ kopuyor. Küçük illerde kısmen bu sağlanabiliyor yani daha yakın, seçmenle, vatandaşlarımızla bu yakın iş birliği kurulabiliyor, hayata geçirilebiliyor. Yıllardan beri bu haklı eleştirinin belli ölçülerde ya da büyük oranda hafifletilmesi, ortadan kaldırılması sonucunu doğuracak olan daraltılmış ya da dar bölge seçim sisteminin eleştirilmesini gerçekten, tırnak içerisinde söylüyorum, demokratik kurallar mantığı içerisinde anlamakta zorlanıyorum. Son derece demokratiktir, demokrasinin özüne, ruhuna son derece uygundur. Vatandaşımızın kendisini seçen, yetkilendirip hizmet etmek amacıyla Ankara’ya gönderdiği milletvekiliyle daha yakın olmasını sağlayacak olan bir sistemin neresi yanlışır değerli arkadaşlar? Nasıl eleştirebiliriz böyle bir şeyi?’’⁴⁴⁵ açıklamalarına yer vererek muhalefet kanadını seçim barajını bahane ederek hükümeti yıpratma politikası izlediğini öne sürmüştür.*

AK Parti Yozgat Milletvekili Yusuf Başer ise açıklamasında darbe ürünü olan seçim barajının iptal edilmesi ya da indirilmesi noktasında muhalefeti suçlayarak samimi olmadıklarını dile getirmiştir: *‘‘Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; seçim barajı uygulaması birçok Batı ülkelerinde uygulanmakta ve bu oran ülkeden ülkeye değişmektedir. Ülkemizde yüzde 10 seçim barajı temsilde adaletin ve yönetimde istikrarın*

⁴⁴⁵ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 24. Dönem 4. Yasama Yılı 2. Birleşim, 02.10.2013, Cilt: 59, s. 123.

sağlanması amacıyla 12 Eylül darbesi bir hükümdür değerli arkadaşlar ve ne gariptir ki 12 Eylül darbesi ürünü olmasına rağmen ve tüm siyasi partiler tarafından eleştirilmesine rağmen, değiştirilmesi hususunda ortak kanaat belirtilmesine rağmen, değerli arkadaşlar, kurucu Genel Başkanımız ve o dönemdeki Başbakanımız, şimdiki Cumhurbaşkanımızın 30 Eylül 2013 tarihinde yapmış olduğu demokratikleşme paketi çerçevesi içerisinde bununla ilgili olarak tüm siyasi partilere -o zamanki Genel Başkanımız- açık çağrıda bulundu. Değerli arkadaşlar, tüm siyasi partilere dedik ki: Bir, mevcut yüzde 10 baraj sistemi devam edebilir. Kaldı ki, değerli arkadaşlar, yüzde 10 barajlı sistem içerisinde AK PARTİ 2001 yılında kuruldu. Kurulduğu andan itibaren de bu sistemin yanlış olduğu, eksik olduğu ve katılımındaki çoğulculuk anlayışını yerleştirmek amacıyla da bununla ilgili yasal düzenlemelerimizin yapılması gerektiği hususunda ortak kanaatlerimiz olmuştu, hatta bunu parti programlarına yazdık. Değerli arkadaşlar, biz, 2002 yılında iktidara geldiğimizde mevcut bu sistemle biz iktidara geldik, değiştirilmesi için de tüm gayretlerimizi gösterdik. İkinci olarak biz dedik ki değerli arkadaşlar: “Seçim barajını yüzde 5’e düşürelim ve bununla ilgili olarak beşli gruplandırmayla beraber daraltılmış bölge seçim sistemini getirelim.” Üçüncü olarak yine biz dedik ki: “Evet, barajı biz tamamen kaldıralım, dar bölge seçim sistemini getirelim.” Değerli arkadaşlar, AK PARTİ olarak tüm öneri, tavsiye ve eleştirileri gözden geçirdik ve bu sorunu çözmek için de gayret gösterdik. Maalesef, bununla ilgili, bizim samimi bu tekliflerimize muhalefet partileri tarafından yeterli bir cevap alamadık.”⁴⁴⁶ İktidar kanadından demokrasi bağlamında seçim barajına yönelik çıkarımlarda bulunulmuş hem barajın aşağıya çekilmesi demokrasi açısından faydalı bulunmuş hem de muhalefet kanadının samimiyetsiz olduğu öne sürülmüştür. Bu noktada Millî Gazete, 3 Mart’ta AK Partili Numan Kurtulmuş’un “Barajların da aşağıya çekilmesinin Türkiye demokrasisi açısından faydalı olacağını düşünüyorum.”⁴⁴⁷ sözlerine yer vererek bu açıklamayı haberleştirmiş ve demokrasi bağlamında seçim barajı uygulamasının zararı öne sürülmüştür.

⁴⁴⁶ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 24. Dönem 5. Yasama Yılı 81. Birleşim, 23.03.2015, Cilt: 108, s. 595.

⁴⁴⁷ Millî Gazete, “Seçim barajı düşecek mi? Numan Kurtulmuş cevap verdi”, 3 Mart 2021, Millî Gazete, (Erişim Tarihi 23 Nisan 2024), <https://www.milligazete.com.tr/haber/6548244/secim-baraji-dusecek-mi-numan-kurtulmus-cevap-verdi>

Demokratik ve adil temsil noktasında seçim barajını geçemeyen partilerin seçim barajlarına mesafesi her zaman daha katı olmuştur. Bu nokta da HÜDA PAR lideri Zekeriya Yapıcıoğlu seçim barajıyla alakalı açıklamasında, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişle birlikte, seçim barajı uygulamasının artık lüzumsuz hale geldiğini belirtmiştir. Yapıcıoğlu, *“Cumhurbaşkanı Hükümet Sistemi'ne geçtikten sonra, herhangi bir oranda seçim barajının olmasını gerektirecek herhangi bir neden yoktur.”*⁴⁴⁸ ifadelerini kullanarak, mevcut sistemde barajın kaldırılması gerektiğini vurgulamıştır.

Başka bir MHP'li isim olan İstanbul Milletvekili Feti Yıldız meclis genel kurulunda: *“Değerli arkadaşlar, şimdi düzenlemedeki 1'inci maddeye gelirse, Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 33'üncü maddesinde değişiklik yapılarak yüzde 10 olarak uygulanan ülke seçim barajı yüzde 7'ye indirilmektedir. Ülke seçim barajının yüzde 7 olarak uygulanmasıyla birlikte yönetimde istikrar örselenmeden daha fazla fıkırın yasama organında temsil edilebilir olması amaçlanmıştır.”*⁴⁴⁹ Şeklinde konuşarak yönetimde istikrarı göz ardı etmeden temsilde adaletin ve demokratik katılımın daha da artacağını ifade etmiştir.

3.3.1.2. Muhalefet Perspektifinden Demokrasiyi Merkeze Alan Tartışmalar

Refah Partisi Erzurum Milletvekili Lütfü Esengün: *“...Efendim, bir seçimde işime böyle gelirse, seçmen kütüklerini şöyle tanzim ederim, seçim barajını şöyle yaparım denilirse, bu olmaz. Bu, kendimize saygısızlıktır, millî iradeye saygısızlıktır...”*⁴⁵⁰ diyerek milli iradeye karşı her tür barajın saygısızlık olduğunu belirtmiştir. Lütfü Esengün'ün ifadeleri, demokratik süreçlerin temelini oluşturan adil temsil ve seçmen iradesinin önemini vurgulamaktadır. Demokrasilerde, seçimlerin adil ve şeffaf bir şekilde yürütülmesi, her bireyin oyunun eşit ağırlığa sahip olması gerektiği anlayışı üzerine kuruludur. Esengün'ün konuşmasında eleştirdiği, seçim süreçlerinin kişisel çıkarlar doğrultusunda manipüle edilmesi durumudur. Bu tür uygulamalar, demokratik ilkelere ve milli iradeye duyulan saygının zedelenmesine yol açar. Seçmen kütüklerinin adil bir şekilde düzenlenmesi ve seçim barajlarının makul sınırlar içerisinde belirlenmesi, her

⁴⁴⁸ Millî Gazete, “HÜDA PAR'dan Seçim Barajı Çıkışı” 2 Eylül 2021, Millî Gazete, (Erişim Tarihi 23 Nisan 2024), <https://www.milligazete.com.tr/haber/7739866/huda-pardan-secim-baraji-cikisi>

⁴⁴⁹ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 27. Dönem 5. Yasama Yılı 72. Birleşim, 29.03.2022, Cilt: 97, s. 393.

⁴⁵⁰ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 19. Dönem 4. Yasama Yılı 12. Birleşim, 28.09.1994, Cilt: 67 s. 336.

siyasi görüşün temsil edilme şansını artırır ve demokratik katılımı teşvik eder. Esengün'ün bu konuşması, demokrasi ve adalet kavramlarının, seçim süreçlerinde nasıl hayati öneme sahip olduğunu ve bu süreçlerin her türlü kişisel veya partisel çıkarın üstünde tutulması gerektiğini hatırlatmaktadır. Yine farklı bir RP milletvekili olan Tokat Milletvekili İbrahim Kumaş: *‘...Değerli milletvekilleri, vicdanlarınıza sunuyorum, şu adalet midir: Türkiye genelinde 3 milyonluk bir seçim barajı olacak, 2 milyon 999 bin oy alacaksınız ve bunu çöp sepetine atacaksınız!.. Bu, yanlıştır.’*⁴⁵¹ açıklamasında bulunarak mecliste temsil edilemeyen her oyun seçim barajı sebebiyle çöpe atıldığı imasında bulunmuştur.

Seçim barajı noktasında en büyük tartışmaların günümüz DEM partisinin öncülleri olan partilerin milletvekillerinden geldiği görülmektedir. Nitekim çok uzun yıllar boyunca seçim barajı aşılamayıp yeterince temsilci elde edememiş birçok seçime bağımsız adaylarla girmişlerdir, seçim barajını AİHM'ne dahi taşımışlardır. Bu nokta da Demokratik Toplum Partisi Şırnak Milletvekili Hasip Kaplan: *‘Sayın Bakan, muhtemelen yarın, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Büyük Dairesi, Türkiye'nin yüzde 10 seçim barajıyla ilgili bir karar verecek. Tabii, biz, yüzde 10 seçim barajı gibi yüksek bir barajın halkın iradesinin temsili önündeki en büyük engellerden biri olarak görmemiz bir yana, Avrupa Birliği sürecinde Avrupa ülkelerinde en yüksek oran Almanya'da 5, diğer ülkelerde 3 ve 2 oranlarındadır. Bunun kaldırılması yönünde Hükümetin bir çabası var mı?’*⁴⁵² açıklamasında bulunmuştur.

Barış ve Demokrasi Partisi Hakkâri Milletvekili Hamit Geylani açıklamasında: *‘Türkiye bugün ne yazık ki hâlâ çok kötü, çağa zıtlaşan ve çatışan yöntemlerle yönetilmektedir. Halkın iradesi gerçek anlamda Meclise yansımamaktadır. Bunun da en büyük nedeni ise yüzde 10'luk antidemokratik seçim barajıdır. Önümüzde seçimler vardır. Bu hukuksuzluk ve adaletsizliğin bu seçimlerde de yaşanacağı kuşkusuzdur. Neden seçim barajını düşürmek için en ufak bir çalışma, bir yasa tasarısı veya bir öneri bu Meclise gelemiyor? Grubumuzun verdiği yasa teklifleri var, iki yıldır hâlen sırada bekliyor, komisyonlarda bekliyor, muhtemelen de hiç görüşülmeyecektir çünkü bunun temel nedeni, halkın gerçek iradesinin Meclise yansımaması, temsilde adalet ve yönetimde*

⁴⁵¹ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 19. Dönem 4. Yasama Yılı 12. Birleşim, 28.09.1994, Cilt: 67, s. 340.

⁴⁵² TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 23. Dönem 2. Yasama Yılı 48. Birleşim, 10.01.2008, Cilt: 12, s. 78.

demokratik istikrarın sağlanmaması adına ne yazık ki iktidarla muhalefet partileri bu konuda tam bir kutsal ittifak içindedirler, benzeşiyorlar ve uzlaşıyorlar. ’’⁴⁵³ hususlarına yer vermiştir. Devamla: “...Anayasada samimi iseler temsilde adaleti ve yönetimde demokratik istikrarı felç eden yüzde 10 seçim barajını hiç olmazsa -bakınız, altını çiziyorum- dünyadaki geri kalmış ülkelerin düzeyine çekmesi gerekiyor, az gelişmiş ülkeleri de demiyorum, gelişmemiş ülkelerin demokrasi hukuk düzeyine çekmesi gerekiyor. Bu hadise de Meclisin bir oturumluk meselesidir ve bir oturumda çözülecek bir hadisedir. Ayrıca ne Anayasa'yı değiştirmeye gerek var ne de herhangi bir reforma gitmesine gereksinim vardır. Evet arkadaşlar, ne var ki buna yanaşmayan ve bu hukuksuzluğa yandaş olmada AKP, aynı barajın altında da kalan CHP ve MHP oldukça iyi anlaşıyor ve benzeşiyor. Onun için hukuk, demokrasi herkese lazım. O yüzde 10'luk baraj, yine demokrasinin ayaklarına, bir biçimiyle, hepimiz açısından, dolanabilir diye düşünüyorum. Zaten bundandır ki Sayın Cumhurbaşkanı "Bu dönemde yeni anayasa yapma fırsatı kaçmıştır." diyor bu söylemlerinizi kaynaklanarak. Şu da bilinmelidir ki halkın iradesini dışlayan yüzde 10 seçim barajı kaldırılmadan bu fırsat her dem kaçmaya mahkûmdur. İşte, kilidi açacak anahtar ve başta kırmızı çizgimiz de bundandır.”⁴⁵⁴ açıklamasında bulunarak ana muhalefet ve diğer muhalefet partilerini de seçim barajı noktasında suçlamış ve iktidarla ortak hareket ederek kendilerini saf dışı bırakmaya gayret gösterdiklerini iddia etmiştir.

BDP Şırnak Milletvekili Hasip Kaplan: “...Yüzde 10 seçim barajında niye uzlaşıyorsunuz? Ne ihtiyacınız var kardeşim? İktidar partisine soruyorum: Mademki oylarınıza, tabanınıza güveniyorsunuz, niye yüzde 10 seçim barajına sığınıyorsunuz? Siyasi Partiler Yasası, Anayasa değişikliği de gerektirmiyor. Ne güzel uzlaşıyorsunuz. Bak, hiç sesiniz çıkıyor mu? Üç tane parti buradasınız, işte CHP, MHP, AK PARTİ. Demek ki, uzlaştığınız noktalar var. Bu uzlaştığınız noktalar, adalet, temsil, halkın özgür iradesinin Meclise yansımalarının önündeki nokta. Bu noktada uzlaşıyorsunuz. Bu konuda bununla onur duyuyor musunuz? Diyebiliyor musunuz ki: "Bu yaptığımız doğru da... Ee, AK PARTİ Anayasa değişikliği yapamaz veya bir başka parti bu konuda böyle bir şey yapamaz?" Halk, tabii soruyor: "Kırk yıldır niye liderler değişmiyor?" Kırk yıldır partiler

⁴⁵³ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 23. Dönem 4. Yasama Yılı 60. Birleşim, 11.02.2010, Cilt: 60, s. 665.

⁴⁵⁴ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 23. Dönem 4. Yasama Yılı 67. Birleşim, 02.03.2010, Cilt: 62, s. 484.

niye değişmiyor? Değişmez ki kardeşim! Ya şu seçim barajını 3'e indirin. Yüzde 3, 20 kişilik Meclis grubu çıkaran oy oranıdır, 2 milyon seçmene tekabül ediyor. Ama "Yok, değiştirmeyiz." Niye? AK PARTİ diyor ki: "Değiştirirsem Saadet Partisi gelir." Gelirse gelir, halk getirirse getirir. Sizin ömrünüz bitmişse halk başkasını getirir, getiriyor. CHP diyor ki: "Sarıgül'ün partisi geliyor, aman yüzde 10'da kalalım." MHP de diyor "Ya Büyük Birlik Partisi gelirse?" DSP de diyor: "Yani bize de bir kapı açılrsa."⁴⁵⁵ İfadelerinden de anlaşılacağı üzere seçim barajı, demokrasilerde temsilde adaleti sağlamak için önemli bir konudur. Yüksek bir seçim barajı, bazı siyasi partilerin meclise girebilmesi için gereken oy oranını belirler ve bu durum, genellikle büyük partilerin lehine işler. Bu, küçük partilerin ve azınlık görüşlerin parlamentoda temsil edilmesini zorlaştırabilir. Öte yandan, düşük bir seçim barajı, çok sayıda küçük partinin meclise girmesine ve böylece hükümetin istikrarını zorlaştırabilecek bir parçalanmaya yol açabilir. Hasip Kaplan'ın konuşmasında dile getirdiği gibi, seçim barajının yüksekliği, siyasi partiler arasında tartışmalı bir konu olmaya devam ediyor ve halkın özgür iradesinin meclise yansması açısından kritik bir öneme sahip. Temsilde adalet ve demokratik katılımın artırılması, seçim barajının düşürülmesiyle sağlanabilir, ancak bu değişikliklerin getireceği sonuçlar her zaman net olmayabilir ve geniş bir uzlaşa gerektirir.

BDP İstanbul Milletvekili Sebahat Tuncel: "...Ne kadar değişiklik yaparsak yapalım eğer bu adalet sağlanmadığı sürece hiçbir anlamı olmayacaktır. Birilerinin kendi iktidarını korumak için dayattığı yüzde 10 seçim barajı tam da bu temsilde adaletin önüne engeldir. Öncelikle bu Parlamentonun aslında Türkiye'nin önünde büyük bir sorumluluk olarak duran ve halkın iradesinin Parlamentaoya yansmasına engel olan bu yüzde 10'luk seçim barajı için çalışması, bunun kaldırılması için çalışması gerekirdi ama ne yazık ki biz bazı yasal düzenlemeler, propaganda üzerindeki düzenlemeler üzerine çalışıyoruz..."⁴⁵⁶ Açıklamalarına yer vermiş ve konuşması, temsilde adalet ve demokrasi bağlamında, seçim barajının mevcut siyasi yapı üzerindeki etkilerini eleştiren bir perspektif sunmuştur. Tuncel, yüzde 10'luk seçim barajının, halkın iradesinin parlamentaoya doğru bir şekilde yansmasını engellediğini ve bu durumun demokratik temsiliyet açısından bir sorun teşkil ettiğini vurgulamaktadır. Bu barajın, belirli siyasi

⁴⁵⁵ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 23. Dönem 4. Yasama Yılı 68. Birleşim, 03.03.2010, Cilt: 62, s. 908.

⁴⁵⁶ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 23. Dönem 4. Yasama Yılı 82. Birleşim, 06.04.2010, Cilt: 65, s. 643.

güçlerin iktidarını koruma amacı taşıdığını ve adaletli bir temsiliyetin önünde bir engel olarak durduğunu ifade etmektedir. Tuncel'in bu eleştirisi, demokrasinin temel prensiplerinden biri olan halkın iradesinin serbestçe yansıtılmasının önemini ve seçim sistemlerindeki adaletsizliklerin siyasi katılım üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya koymaktadır.

Seçim barajının demokratik temsile zararı adına farklı bir yaklaşım getiren BDP İstanbul Milletvekili Sebahat Tuncel seçim barajının özellikle toplumun dışlanan kesimlerine bir engel oluşturduğunu dile getirmiştir: *'Seçim barajının şöyle bir şeyi var, daha önce de bu kürsüden ifade ettim: Baraj, sadece, aslında Kürtlere, sosyalistlere, feministlere yönelik bir baraj değil; kadınlara da yani toplumun öteki kesimine de uygulanıyor ve bu barajdan en çok kadınlar etkileniyor. Zaten siyasi partiler kadınları aday göstermiyor, bir de baraj olduğunda, kadınlar olarak yer almıyoruz.'*⁴⁵⁷ Sebahat Tuncel'in meclis genel kurulundaki konuşması, temsilde adalet ve demokrasi açısından bir eleştiri getirmektedir. Seçim barajının, belirli toplumsal grupları özellikle Kürtleri, sosyalistleri, feministleri ve kadınları siyasi temsil alanından dışlamakta olduğu vurgulanmaktadır. Tuncel'e göre bu durum, demokrasinin temel ilkesi olan çeşitliliğin ve eşit temsilin önünde bir engel teşkil etmektedir. Siyasi partilerin kadın adayları yeterince göstermemesi ve seçim barajının varlığı, kadınların siyasetteki varlığını daha da zorlaştırmakta ve bu da demokratik temsilin eksikliğine yol açmaktadır. Tuncel'in bu konuşması, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kapsayıcı demokrasi adına reform yapılması gerektiğini vurgulayan bir çağrı olarak değerlendirilebilir.

Demokratik Sol Parti İstanbul Milletvekili Hasan Macit: *"Sayın milletvekilleri, demokratik parlamenter sistemimizin onarılması gereken pek çok eksiği bulunmaktadır: 12 Eylül darbesiyle getirilmiş olan yüzde 10'luk seçim barajı halkın iradesinin gerçekleşmesinde en büyük engeldir. Temsilde adaleti sağlamanın en büyük engellerinden biri olan bu barajın düşürülmesi zorunluluktur. Lider egemenliği ve parti içi demokrasinin bulunmaması, demokrasimizin gelişmesinin önündeki en büyük engellerdendir. Çarpık Siyasi Partiler Yasası'nın sonucu olarak, partiler, aldıkları oyun çok üstünde milletvekili çıkarmaktadır. Her seçimde milyonlarca oy çöpe giderek Meclise*

⁴⁵⁷ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 23. Dönem 4. Yasama Yılı 88. Birleşim, 19.04.2010, Cilt: 66, s. 933.

yansınamaktadır.’’⁴⁵⁸ açıklamasıyla 12 Eylül darbesinin getirisi olan seçim barajına karşı olduklarını öne sürmüş ve bu barajın darbe ile millete dayatıldığını aktarmıştır. DSP Milletvekili Hasan Macit'in dile getirdiği konular, demokratik süreçlerin işleyişindeki kritik meseleleri ortaya koymaktadır. Seçim barajının yüksekliği, temsilde adaletin sağlanmasını güçleştiren bir faktör olarak görülmekte ve bu durum, halkın iradesinin tam anlamıyla parlamentoya yansımaları engellemektedir.

CHP Mersin Milletvekili Ali Rıza Öztürk ise seçim barajına 12 Eylül’ün çocuğu nitelendirmesini yaparak tepki göstermiştir: *“...Demokrasinin gelişiminin önündeki diğer en büyük engellerden birisi ise hepimizin bildiği gibi seçim barajıdır. Seçim barajı, demokrasinin gelişmesinin engelidir. Bu Türkiye Büyük Millet Meclisi, adı üstünde Türkiye'nin Meclisidir. Türkiye’de çeşitli siyasal düşüncelerden, çeşitli etnik kökenlerden insanlar yaşamaktadır; bu Meclis Türkiye'nin mini bir modelidir, numunesidir. Dolayısıyla, ülkenin doğusundan batısına, kuzeyinden güneyine kadar yaşayan herkesi ve her düşünceyi Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil ettirmeye çalışmak demokrasinin gelişmesine katkı koyar. Geçenlerde Adalet Bakanının bu konuda bir açıklaması vardı, “Bu seçim barajıyla sürdürülebilir olması mümkün değildir, bu seçim barajının değiştirilmesi gerekir.” demektedir. Değerli arkadaşlarım, ben de gerçekten demokrasinin hak ettiği seviyede olabilmesi için bu seçim barajının yıkılması gerektiğini düşünüyorum. Seçim barajının gölgesinde yaşayarak ya da seçim barajının içerisindeki sulara kulaç atarak demokrasi mücadelesi vermek mümkün değildir. Bu seçim barajı 12 Eylül’ün çocuğudur. 12 Eylül’e şiddetle karşı olduğunu belirten bir siyasal anlayış “Demokrasi mücadelesi veriyorum.” derken, bir yandan da 12 Eylül’ün çocuğu olan bu seçim barajını besleyip büyütmez. Yüzde 10’cu bir anlayışla artık geline nokta demokrasi mücadelesinin başarıya ulaşamayacağı anlaşılmıştır. O nedenle, bu Parlamantonun yapması gereken en önemli konulardan birisi, eğer gerçekten demokrasi konusunda bir samimiyet inancı var ise, gerçekten samimiyseniz bu düşüncemizde, bu haksız barajın gerçekten yıkılması ya da en azından makul, kabul edilebilir bir seviyeye çekilmesi artık bugün bir zaruret hâline gelmiştir...’’⁴⁵⁹ Ali Rıza Öztürk'ün meclis genel kurulunda dile getirdiği seçim barajı konusu, temsilde adalet ve demokrasi açısından*

⁴⁵⁸ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 23. Dönem 4. Yasama Yılı 82. Birleşim, 23.04.2010, Cilt: 67, s. 639.

⁴⁵⁹ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 23. Dönem 4. Yasama Yılı 137. Birleşim, 20.07.2010, Cilt: 76, s. 176.

önemli bir tartışma noktasıdır. Seçim barajının, çeşitli siyasi görüşlerin ve etnik kökenlerin temsilini engelleyerek demokrasinin gelişimine ket vurduğu argümanı, Türkiye'nin çoğulcu yapısına ve demokratik ilerlemesine vurgu yapmaktadır. Öztürk'ün ifadeleri, seçim barajının, 12 Eylül döneminin bir kalıntısı olarak görülmesi ve bu yüzden demokratik mücadele ile bağdaşmayan bir unsur olduğunu öne sürmektedir. Bu bağlamda, seçim barajının düşürülmesi veya kaldırılması, daha kapsayıcı bir temsil için zorunlu bir adım olarak görülmekte ve demokrasinin daha ileri bir seviyeye taşınabilmesi için bu tür reformların şart olduğu savunulmaktadır.

Seçim barajına 12 Eylül 1980 Darbesiyle ilişkili olarak ve darbenin bir ürünü olduğunu ortaya koyan yorumlar ve tartışmalar getirilmeye devam etmiştir. Bu nokta da BDP Muş Milletvekili Sırrı Sakık: *‘Ben Sayın Hatibi dinlerken, evet, gerçekten geçmişte Sayın Baykal şunu söylerdi, derdi ki: ‘Ulusal birliğimiz yok, onun için yüzde 10’luk baraj devam etmelidir.’ Bugün sevinerek gördük, ulusal birliğimiz oluştu, baraj yüzde 7’ye kadar geldi, sosyal demokrat arkadaşlarımız 3 puan demokrat oldular ama Avrupa’nın hiçbir yerinde hâlâ yüzde 7’lik bir baraj yok. Türkiye’de gerçekten adil bir baraj olmalıdır, adil bir seçim sistemi olmalıdır, herkes kendisine özgü bir seçim barajıyla ülkeyi yönetmemelidir. Bir taraftan, 12 Eylül’ün ürünü olan Anayasa’ya karşı koyup, bir taraftan da 12 Eylül’ün ürünü olan Siyasi Partiler Yasası ve yüzde 10’luk barajdan nemalanmak adaletli değil...’*⁴⁶⁰ açıklamalarına yer verirken, Bununla beraber BDP Siirt Milletvekili Osman Özçelik ise: *‘...Bakın, sivil itaatsizlik eylemleri adı altında bir eylemler dizisi başlattık. Taleplerimiz belli, dört talebimiz var. Bu taleplerin hiçbiri bölücülük içermiyor, bu taleplerin hiçbiri kavgayı, şiddeti içermiyor. “Seçim barajı düşsün.” diyoruz. Bu sadece bizim talebimiz mi? Demokrasiye inanan herkesin talep etmesi gereken bir durum değil mi? Aydınlar bunu söylemiyor mu? Üniversiteler bunu söylemiyor mu? Muhalefet partileri veya partisi bunu söylemiyor mu? Bu sadece bizim mi talebimiz? Bu niye gerginlik yaratıyor, bunu talep ediyoruz diye?’*⁴⁶¹ açıklamasına yer vermekte ve seçim barajının düşürülmesinin tamamen halkın bütün kesimlerinin beklentisi olduğunu dile getirmiştir.

⁴⁶⁰ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 23. Dönem 4. Yasama Yılı 139. Birleşim, 22.07.2010, Cilt: 76, s. 606.

⁴⁶¹ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 23. Dönem 5. Yasama Yılı 86. Birleşim, 05.04.2011, Cilt: 98, s. 672.

2011 yılında bağımsız adayların Yüksek Seçim Kurulu tarafından veto edilmesini Saadet Partisi, halkın siyasi tercihlerinin engellenmesi olarak değerlendirmiş ve bu durumun demokrasiye zarar verdiğini belirtmiştir.⁴⁶² Saadet Partisi Genel Başkan Yardımcısı Birol Aydın, antidemokratik uygulamaların halkın iradesini baltalayamayacağını vurgulayarak, tüm siyasi partileri bu karara karşı harekete geçmeye çağırıştır. Aynı zamanda, Dönemin BBP Genel Başkanı Yalçın Topçu, seçim barajının manipülatif yöntemlerle aşılmasının demokrasiye olan inancı sarsacağını ifade etmiş ve iktidar partisinin bu durumu kendi lehine kullanmaya çalıştığını eleştirmiştir.

Temsilde adalet ve meclis koltuklarının demokratik dağılımı hususunda kimi açıklamalar yapılmış ve çeşitli siyasi partiler örnek gösterilerek seçim barajının demokrasi ve temsil noktasındaki zararları örneklerle de açıklanmaya çalışılmıştır. Barış ve Demokrasi Partisi Diyarbakır Milletvekili Altan Tan açıklamasında, *“...Seçim barajı... Bu milletin iradesinin buraya tam olarak yansımalarının önündeki en büyük engel olan bu yüzde 10 seçim barajını niye değiştirmiyorsunuz? Bir dönem Refah Partisi bu barajın altında kaldı, bir dönem MHP bu barajın altında kaldı, bir dönem CHP bu barajın altında kaldı. Peki, bunlar size yetmedi mi, ders olmadı mı? Bu şekilde bir Parlamento yapısıyla, bu şekilde bir Siyasi Partiler Kanunu’yla, bu şekilde bir Seçim Kanunu’yla bundan iyisini beklemek mümkün mü? Onun için değerli arkadaşlar, Hükûmete acilen şu çağrıda bulunuyoruz ve soruyoruz: Neyi bekliyorsunuz? Otobüs mü bekliyorsunuz, tren mi bekliyorsunuz, metrobüs mü bekliyorsunuz, Ankara’da vapur mu bekliyorsunuz, neyi bekliyorsunuz? Niçin bu kanunları, bu değişiklikleri getirmiyorsunuz...”*⁴⁶³ hususlarına dikkat çekmiştir. Altan Tan'ın meclis genel kurulunda dile getirdiği seçim barajı konusu, temsilde adalet ve demokratik ilkelere uygun bir parlamento yapısının önemini vurgulamaktadır. Seçim barajının yüksekliği, çeşitli siyasi görüşleri temsil eden partilerin meclise girememesine ve böylece halkın iradesinin tam olarak yansıtılamamasına yol açabilir. Bu durum, demokrasinin temel taşlarından biri olan çoğulculuğun sınırlanmasına ve tek bir görüşün hâkim olmasına sebep olabilmektedir. Tan'ın ifadeleri, geçmişte büyük partilerin dahi baraj altında kaldığı

⁴⁶² Millî Gazete, “Topçu: Hukuk provokasyona alet olmamalıydı”, 19 Nisan 2011, Millî Gazete, (Erişim Tarihi 22 Nisan 2024) <https://www.milligazete.com.tr/haber/1020976/topcu-hukuk-provokasyona-alet-olmamaliydi>

⁴⁶³ TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 24. Dönem 3. Yasama Yılı 120. Birleşim, 13.06.2013, Cilt: 53, s. 694.

örnekleri hatırlatarak, mevcut seçim sisteminin her siyasi parti için risk oluşturduğunu ve bu nedenle reform yapılmasının kaçınılmaz olduğunu işaret etmektedir. Seçim barajının düşürülmesi veya kaldırılması, daha adil bir temsilin sağlanması ve demokratik katılımın artırılması açısından önemli bir adım olacaktır. Tan'ın konuşması, hükümete bu değişiklikleri yapma çağrısında bulunarak, demokratik ilerlemenin önündeki engellerin kaldırılmasının gerekliliğini vurgulamaktadır.

BDP Mardin Milletvekili Erol Dora ise: *‘Netice itibarıyla, barajın seçim sonuçlarında bazı değişiklikler yaptığı ve fazla oy alan partiler yararına sonuçlar meydana getirdiği görülmektedir. Seçim barajının yarattığı bu durum, halkta demokrasiye güveni azaltmakta ve seçmen üzerinde yaratılan psikolojik baraj oy kullanma oranına da sirayet etmekte, halk oy kullanma hakkını kullanmayı tercih etmemektedir. Halk iradesinin birebir etkisini bulduğu milletvekili seçimlerinin demokratikleştirilmesi ve halk iradesinin Türkiye Büyük Millet Meclisine yansımaları adına, seçim barajının düşürülmesi zaruret arz etmektedir. Partimizin verdiği kanun teklifinde seçim barajı yüzde 3’tür. Bu oranın gayet adil ve Avrupa ölçütlerine uygun olduğunu düşünmekteyiz. Demokratikleşme adımlarının olmazsa olmazlarından biri olan seçim barajının düşürülmesi için Meclisin harekete geçmesi gerektiğini düşünmekteyiz.’*⁴⁶⁴ açıklamalarına yer vererek Avrupa ülkeleri ve Türkiye’nin durumunu karşılaştırmıştır.

BDP Iğdır Milletvekili Pervin Buldan seçim barajı tartışmalarına milli iradenin ne olduğu sorusunu öne çıkararak katılmış ve: *‘Sayın Başkan, değerli üyeler; Sayın Başbakan “Herkes millî iradeyi hedef alıyor, millî iradeye saygı duyulmalı.” diyor. Evet, sizlere sormak isterim: Millî irade dediğiniz şey nedir? Türkiye halkının iradesi mi? Şunu belirtmek isterim: Ancak gerçek demokrasinin uygulandığı ülkelerde halkın iradesinin gerçek temsilinden söz edilebilir. Demokratik seçimlerin olmadığı bir ülkede aldığınız oylara yaslanarak millî iradede söz edemezsiniz. Yüzde 10 seçim barajının olduğu bir ülkede halkın iradesinin gerçek temsili siz olamazsınız.’*⁴⁶⁵ Açıklamalarına bulunmuştur. Pervin Buldan'ın konuşmasında dile getirdiği şekliyle eğer seçimler adil ve özgür bir

⁴⁶⁴ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 24. Dönem 3. Yasama Yılı 126. Birleşim, 27.06.2013, Cilt: 54, s. 906.

⁴⁶⁵ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 24. Dönem 4. Yasama Yılı 37. Birleşim, 20.12.2013, Cilt: 67, s. 539.

şekilde yapılmıyorsa veya belirli bir baraj nedeniyle tüm sesler mecliste duyulmuyorsa, bu durum millî iradenin gerçek anlamda temsil edilmediğini göstermektedir. Gerçek bir demokraside, her bireyin ve her görüşün eşit bir şekilde temsil edilmesi esastır. Bu, sadece seçimlerin adil bir şekilde yapılmasıyla değil, aynı zamanda seçim sonrası süreçte de halkın iradesinin meclis ve hükümet tarafından dikkate alınmasıyla mümkündür. Buldan'ın bu konuşması, demokratik temsilde adaletin sağlanması gerektiğinin altını çiziyor ve bu konuda daha fazla çaba sarf edilmesi gerektiğine işaret ediyor.

Dönemin Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı, Meclis Grubu Başkanı ve İstanbul Milletvekili Kemal Kılıçdaroğlu ise 23 Nisan özel meclis toplantılarında şu açıklamalara değinmiştir: *‘‘Uygulanan yüzde 10 seçim barajı, ulusal egemenliği hiçe sayan, yurttaşlarımızın tercihlerini görmezden gelerek temsiliyet haklarını çalan ve iktidarda kalmak için her şeyi reva gören bir çarpık zihniyetin ürünüdür. Ne var ki seçim barajını düşürmeyi son derece adaletsiz temsil sonuçları yaratacak yeni bir seçim sistemini kabul etme şartına bağlamak millet egemenliğine açıkça saygısızlıktır. Kayıtsız ve şartsız millete ait olan egemenlik milletin iradesini gasp etmek ve toplumun belirli unsurlarını dışlamak için bir silah gibi kullanılamaz.’’*⁴⁶⁶ Kılıçdaroğlu konuşmasında yüksek bir seçim barajının çoğulculuğu ve farklı seslerin parlamentoda temsil edilmesini engellediğini dile getirmiş bu durumun yurttaşların tercihlerinin yeterince yansıtılmadığı bir temsil sistemi oluşturarak, demokratik ilkelere ve ulusal egemenlik anlayışına ters düşebileceğini ifade etmiştir. Öte yandan, seçim barajının düşürülmesi, daha fazla partinin meclise girmesini sağlayarak, toplumun çeşitliliğinin daha iyi temsil edilmesine olanak tanıyabilir. Ancak, bu durumun aynı zamanda hükümet kurma süreçlerini karmaşıktırabileceği ve istikrarı zedeleyebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Temsilde adalet ve demokratik katılımın artırılması, seçim sistemlerinin tasarımıyla dikkatle ele alınması gereken bir denge meselesidir. Kılıçdaroğlu 2017’de ise: *‘‘Değerli milletvekilleri, bu Meclisi yaralayan, millî iradeyi sakatlayan bir başka gerçek de uygulanan yüzde 10 seçim barajıdır. Yüzde 10 seçim barajı millî egemenliği hiçe sayan, yurttaşlarımızın tercihlerini görmezden gelerek temsiliyet haklarını çalan ve iktidarda kalmak için her şeyi reva gören çarpık bir zihniyetin ürünüdür. Darbecilerin getirdiği bu*

⁴⁶⁶ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 24. Dönem 4. Yasama Yılı 80. Birleşim, 23.04.2014, Cilt: 76, s. 23.

düzenlemeyi savunanların darbecilerle aynı paralelde olduklarını da unutmamak gerekir.’⁴⁶⁷ açıklamalarına yer vermiştir.

HDP Batman Milletvekili Ayla Akat Ata ise: ‘‘2002 seçimlerinde AKP tek başına iktidara geldi ama ülke nüfusunun neredeyse yarısı Parlamentoda temsil edilemedi. 2007 ve 2011 'de oy kullanan seçmenin Parlamentaoya kendini taşıyabilme oranı eğer arttıysa, bu, partimizin vermiş olduğu bağımsız milletvekilleriyle Parlamentaoya girme kararından kaynaklıdır; aksi hâlde yüzde 10'luk seçim barajı ne yazık ki temsilde adaleti sağlamamaktadır. Ama istikrar, evet, bu dönemde istikrar eşittir tek parti olarak algılanmaktadır; oysaki istikrar sadece tek partiyle sağlanabilecek bir unsur değildir. Bizler baraj m kaldırılmasının; halkın yönetime katılma oranına verilen değerle eşdeğer olduğunu düşünüyöruz. Öyle bir sonuç çıkıyor ki ortaya 12 Eylül'ün en büyük hediyesi oluyor baraj tüm siyasi iktidarlara. 12 Eylül'den bugüne, 1980'den bu yana iktidara gelen tüm siyasi partiler için en büyük hediye oluyor. İktidarın dışındayken, muhalefetteyken kaldırılması için çaba harcayan ama iktidara geldikten soma onunla birlikte yaşamayı ve yaşatmayı da zorunlu kılan bir anlayış gelişiyor. Şimdi, buradan ancak şunu söyleyebiliriz: Halkın yönetime katılması önemlidir çünkü halk oy deposu değildir. Halk, yönetime fikriyle, tercihiyle, öncelikleriyle katılabilmelidir. Bizler de bunun gerçekleşebilmesi için Türkiye toplumunun temsilde adaletin sağlandığı ve bununla beraber istikrarlı bir yönetimin yaşandığı günlere erişebilmesi için mutlaka ama mutlaka barajın düşürölmesi gerektiğine inanıyoruz.’⁴⁶⁸ Şeklinde açıklamada bulunmuştur. HDP Diyarbakır Milletvekili Nursel Aydoğan da Pervin Buldan'ı destekler nitelikte: ‘‘On iki yıldan beri, dünyanın hiçbir yerinde olmayan yüzde 10 seçim barajını, sözde istikrar adına düşürmeyen ve düşürmemekte de ısrar eden AKP Hükümetinin bu antidemokratik yaklaşımının bizler açısından kabul edilemez olduğunu, temsilde adalet ilkesinin demokrasilerde esas olduğunu bir kez daha hatırlatmak isteriz.’⁴⁶⁹ Açıklamasında bulunmuştur.

⁴⁶⁷ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 26. Dönem 2. Yasama Yılı 85. Birleşim, 23.04.2017, Cilt: 45, s. 570.

⁴⁶⁸ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 24. Dönem 5. Yasama Yılı 26. Birleşim, 11.12.2014, Cilt: 96, s. 107.

⁴⁶⁹ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 24. Dönem 5. Yasama Yılı 33. Birleşim, 18.12.2014, Cilt: 98, s. 65.

CHP Bursa Milletvekili Aykan Erdemir de: “*Yalnızca kendi partililerini milletin üyesi görenler, diğer parti üyelerini, diğer siyasi görüş sahiplerini milletin dışında görenler aslında bu ülkenin yegâne bölücüleridir. Cumhuriyet Halk Partisine gönül verenler bu milletin evlatları değil mi? Milliyetçi Hareket Partisine gönül verenler bu milletin evlatları değil mi? Halkların Demokratik Partisine gönül verenler bu milletin evlatları değil mi? Dünyanın en yüksek seçim barajı nedeniyle bu Mecliste temsil edilemeyen partilere gönül verenler bu milletin evlatları değil mi? Bu ülkedeki en büyük bölücü “millî irade” diye diye bu milleti ayırıştırırlar, bu milleti bölenler, bu milleti ötekileştirenler.*”⁴⁷⁰ açıklamalarında bulunarak diğer siyasi partiye oy tercihinde bulunacak seçmen iradesine dikkat çekmiştir. Erdemir'in konuşmasında dile getirdiği gibi, tüm siyasi partilerin ve onlara gönül veren vatandaşların milletin bir parçası olarak kabul edilmesi, demokratik bir toplumun çoğulculuğunu ve bütünlüğünü korumanın önemli bir yönüdür. Seçim barajının yüksek olması, bazı partilerin mecliste temsil edilememesine yol açarak, bu partilere oy veren vatandaşların iradesinin meclis yansımaları engelleyebilir. Bu durum, temsilde adaletin sağlanması ve herkesin sesinin duyulması açısından ele alındığında, demokratik ilkelerle çelişebilir. Dolayısıyla, temsilde adaletin sağlanması, demokrasinin güçlendirilmesi ve toplumsal bütünlüğün korunması için kritik bir öneme sahiptir.

CHP İzmir Milletvekili Aytun Çıray ise sert bir dille demokrasi ve seçim barajının aynı anda var olamayacağını iddia etmiştir: “*Sayın milletvekilleri, Anayasa’da bulunan veya kanunlarda bulunan yüzde 10 seçim barajını aşağıya indirmeyen parti demokrasiden bahsedemez.*”⁴⁷¹ Aytun Çıray'ın ifade ettiği gibi, seçim barajının yüksek olması, temsilde adalet ve demokratik ilkelere erişimi engelleyebilir. Baraj, küçük partilerin ve azınlık görüşlerin parlamentoda temsil edilmesini zorlaştırır. Bu durum, çoğulculuğu ve farklı seslerin duyulmasını kısıtlar, böylece demokrasinin temel taşlarından biri olan çeşitliliğe zarar verebilir.

Ahmet Davutoğlu ise Gelecek Partisi'nin etkinliğinde yaptığı konuşmada demokratik parlamenter sistemin güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamış ve “*Temsilde*

⁴⁷⁰ TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 24. Dönem 5. Yasama Yılı 36. Birleşim, 21.12.2014, Cilt: 98, s. 617.

⁴⁷¹ TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 24. Dönem 5. Yasama Yılı 68. Birleşim, 03.03.2015, Cilt: 106, s. 266.

adalet ilkesini hayata geçirmek üzere seçim barajı uygulamasına son verilmelidir.’’⁴⁷² şeklinde bir ifade kullanmıştır. 27. Dönem milletvekillerinden olan ve Saadet Partisinin meclisteki tek temsilcisi olan Konya Milletvekili Abdulkadir Karaduman 23 Nisan 2020’de ‘‘Gazi Meclisimiz, millî egemenlik anlayışının neye tekabül ettiğini açıkça ortaya koymaktadır. Tam da burada ifade etmek isterim ki millî egemenlik, millet iradesinin yönetimde bütünüyle söz sahibi olmasını gerektirir. Bu açıdan millî iradenin önünde bir engel olarak duran, bir engel teşkil eden yüzde 10’luk seçim barajını kaldırmak 100’üncü yılında Gazi Meclisimizin öncelikli vazifesi olmalıdır.’’⁴⁷³ açıklamalarında bulunmuş ve meclisin kuruluşunun 100. Yılında seçim barajının kaldırılmasını savunmuştur. Abdulkadir Karaduman’ın meclis konuşması, temsilde adalet ve demokrasiyi güçlendirmek adına önemli bir noktaya değinmekte ve Millî egemenlik kavramının, halkın iradesinin yönetimde tam anlamıyla temsil edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Karaduman’ın konuşmasından yüzde 10’luk seçim barajının, halkın iradesinin tam olarak yansıtılmasına engel teşkil ettiği ve bu barajın kaldırılmasının, demokrasinin daha sağlıklı işlemesi için kritik bir adım olduğu anlaşılmaktadır.

CHP İstanbul Milletvekili Zeynel Emre de: ‘‘Siz, yüzde 34’le bu Parlamentoda yüzde 67 sandalye sayısı aldınız. O tarihten bu tarihe yüzde 10’luk seçim barajını kaldırmamak için 50 takla attınız. Nerede temsilde adalet var? Bunun neresinde adalet var?’’⁴⁷⁴ açıklamasında bulunarak haksız kazanç sağlandığını dile getirerek temsilde adaletin yanlış dağılımına dikkat çekmiştir. İYİ Parti Siyasi İşler Başkanı Cihan Paçacı da bu görüşü destekler nitelikte: ‘‘Yüzde 10 barajı, temsilde adaleti zedeleyen bir oran. Yüzde 5’e düşürülmesi doğru bir yaklaşım olur. Kişisel kanaatim barajın olmaması. Her fikir Meclis’te temsil edilmeli’’⁴⁷⁵ İfadesinde bulunmuştur.

⁴⁷² Cumhuriyet Gazetesi, ‘‘Dertleri İktidarda Kalmak’’, 14 Aralık 2019, (Erişim Tarihi 23 Nisan 2024), <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dertleri-iktidarda-kalmak-1708125>

⁴⁷³ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 27. Dönem 3. Yasama Yılı 88. Birleşim, 23.04.2020, Cilt: 41, s. 79.

⁴⁷⁴ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 27. Dönem 3. Yasama Yılı 109. Birleşim, 08.07.2020, Cilt: 45, s. 434.

⁴⁷⁵ Milliyet Gazetesi, ‘‘İYİ Parti’den Baraj İçin %5 Önerisi’’, 13 Mart 2021, (Erişim Tarihi 23 Nisan 2024), <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/iyi-parti-yuzde-20-bandina-yaklasiyor-6603254>

3.3.1.3. İktidar Elitleri Perspektifinden Demokrasiye Merkeze Alan Tartışmalar

İktidar elitleri veya diğer isimlendirmeleriyle siyasi elitler veya iktidar seçkinleri ellerinde bulundurdıkları iş gücü, nüfuz, nüfus, medya, ün, silah ve para ile iktidarı her zaman etkileme gücüne sahip olmuştur. İktidar eliti olarak ünlü, ordu, medya, gazeteci, sanatçı, aydın, kanaat önderi, aşiret lideri, sivil toplum kuruluşları, sendikalar, cemaat ve tarikatlar örnek verilebilir.⁴⁷⁶ Bu noktada Genç Yönetici ve İş Adamları Derneğinin yaptığı “*Seçim barajı, 25 yaştan daha önemlidir.*” Açıklamasıyla birlikte vatandaşların oylarının doğru bir biçimde parlamento'ya aktarılabilmesi amacıyla, seçim kanunlarında reform yapılması ve mevcut seçim barajının yüzde 5 seviyesine indirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.⁴⁷⁷

Sıklıkla 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi öne sürülmüş ve barajın da askeri vesayetle getirildiğinin altı çizilmiştir. Bununla birlikte “Muhtıraya Ret” başlığı altında, Genelkurmay Başkanlığı'nın yaptığı açıklamanın bir muhtıra niteliğinde olduğunu ve bunun 500 kişilik bir vatandaş grubu tarafından reddedildiğini aktaran internet haberinde, itiraz edenler arasında 67'si gazeteci ve yazar, 48'i profesör olmak üzere toplam 132 akademisyen, 35 avukat, çeşitli sanat dallarından sanatçılar ve diğer meslek gruplarından kişilerin yer aldığı aktarılmakta ve yayımlanan bildiride, “*12 Eylül rejimi bütünüyle tıkanmıştır. Ülkemiz, özgürlükçü, çoğulcu, barışçı, demokratik, laik anlayış ortak paydasında, hukukun uluslararası ilkeleri ve değerleri ile örülmüş yeni bir anayasaya kavuşmadıkça, keza seçim barajları kaldırılarak toplumun bütün kesimlerinin siyasal temsiline olanak tanıyan bir seçim yasası benimsenmedikçe, sürekli kriz üreten bu yapıyı ve krizden beslenen odakları etkisiz kılmak mümkün değildir.*” Açıklamalarına yer verilmiştir.⁴⁷⁸

İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği kısa adıyla MAZLUMDER başkanı Ahmet Faruk Ünsal da seçim kanunlarının değiştirilmesi gerektiğini vurgulayarak, vatandaşların parlamentoda yeterince temsil edilmediğine dikkat çekmiştir. Ünsal, 24 Aralık 2009 tarihli bir haberde, mevcut seçim barajının adaletsiz olduğunu ve

⁴⁷⁶ Detaylı Bilgi İçin Bknz. Charles Wright Mills, *İktidar Seçkinleri*, Çev. Prof. Dr. Ünsal OKSAY, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2017,

⁴⁷⁷ Millî Gazete, “25 yaştan daha önemlidir”, 4 Mayıs 2007, , (Erişim Tarihi 23 Nisan 2024), <https://www.milligazete.com.tr/haber/815933/25-yastan-daha-onemlidir>

⁴⁷⁸ Milliyet Gazetesi, “Muhtıraya Red”, 14 Mayıs 2007, (Erişim Tarihi 22 Nisan 2024) <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/muhtiraya-ret-199386>

yüzde 5'in dahi fazla olduğunu belirtmiş, “Bunun önündeki en büyük engel ise seçim sistemindeki baraj engelidir. Yüzde 5 de olmamalıdır. Ne münasebet niye yüzde 5 olsun. Her düşünce Meclis’te temsil edilmelidir.”⁴⁷⁹ Demiştir. Bu açıklamalar, seçim sistemimizin daha kapsayıcı ve adil olması için yapılan çağrılara örnek teşkil etmektedir.

“Vesayet Değil, Milletin Egemenliği. Baraj Sistemi Meclis’i Zayıflatıyor” başlıklı bir dosyanın içeriğinin aktarıldığı gazete haberine göre mevcut baraj sisteminin, parlamentonun halkı temsil etme gücünü nasıl azalttığına dikkat çekilmektedir. Dosyada belirtildiğine göre, TBMM halkın tek gerçek temsilcisi olarak görülmektedir. Ancak, mevcut baraj sistemi, siyasi parti yapısı ve seçim yasaları, TBMM'nin bu temsil yeteneğini olumsuz etkilemektedir. Askeri müdahaleler ulusal egemenliği yok sayarken, seçim barajı ve politik yapı da bu egemenliği dikkate almamakta ve halkın iradesini temsil etmekte zayıf olan bir parlamentonun, bürokratik elitizme karşı duruşu zorlaşmakta olduğu savunulmaktadır. Ayrıca seçim barajını savunmanın, parti içi demokrasiyi reddetmekle ve darbe girişimlerini normalleştirmekle yani temelde aynı olumsuz eğilimlerin farklı tezahürleri olarak nitelemektedir.⁴⁸⁰

İktidar eliti olarak siyasi açıklamalara çokça yer veren TÜSİAD, seçim kanunları ile alakalı olarak çeşitli açıklamalar yapmış ve seçim barajına yönelik de eleştirilerini ortaya koymuştur. Dönemin TÜSİAD Başkanı Boyner de seçim mekanizmaları ve mevcut barajın azaltılması gerektiğine dair çeşitli zamanlarda kritik beyanlarda bulunmuştur. “Kürt Sorunu Çözülmeli”, “SPY Hemen Değişmeli” ve “Üç Böleni Üç Birleştiren Yapalım” gibi başlıklar altında, seçim barajı ve Siyasi Partiler Yasası'nın revize edilmesinin zorunlu olduğunu ifade etmiştir. Boyner, yüzde 10'luk seçim barajının adil temsil ilkesine ters düştüğünü ve mevcut durumun istikrarla uyumlu olmadığını belirtmiştir. Aynı zamanda, modern, özgürlükçü ve demokratik bir anayasa talebinde bulunmuş ve bu değişikliklerin hızla gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. BDP liderlerinin TÜSİAD'ı ziyaretleri sırasında Boyner, Kürt meselesinin çözümünün

⁴⁷⁹ Millî Gazete, “Seçim yasası değişmeli”, 24 Aralık 2009, (Erişim Tarihi: 23 Nisan 2024), <https://www.milligazete.com.tr/haber/1167149/secim-yasasi-degismeli>

⁴⁸⁰ Millî Gazete, “Vesayet değil milletin egemenliği”, 29 Mart 2010, (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2024), <https://www.milligazete.com.tr/haber/1156197/vesayet-degil-milletin-egemenligi>

parlamentoda daha güçlü bir temsil ve diyalog ile mümkün olacağını, bu yüzden seçim barajının yeniden düzenlenmesi gerektiğini de ifade etmiştir.⁴⁸¹

Öte yandan Cumhuriyet Gazetesinde ‘‘Demokrasi ve Barış Konferansı’’ kapsamında ‘‘Barajsız Demokrasi’’ temalı bir oturumun tertip edilmesi haberleştirilmiş ve bu toplantıya CHP, HDP, ÖDP, DİSK, KESK, TTB ve çeşitli Alevi kuruluşlarının temsilcilerinin iştirak ettiği ifade edilmiştir. Toplantıda söz alan temsilciler, seçim barajını halkın iradesinin engellenmesi olarak tanımlayarak, bu konudaki eleştirilerini dile getirmişlerdir.⁴⁸²

Cumhuriyet Gazetesinde yer alan habere göre MHP'nin seçim barajını geçme endişesinin, İYİ Parti'nin ortaya çıkışından kaynaklandığı öne sürülmüş ve Bahçeli'nin siyasi bloklar oluşursa, AKP ile iş birliği yapabiliriz şeklindeki ifadelerine rağmen, AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Hayati Yazıcı, barajın %10 olarak kalmasının adil temsilde bir sorun yaratmayacağını ve herhangi bir ittifak çalışması olmadığını belirtmesine yer verilmiştir. Ayrıca yine gazete haberinden hareketle, AK Partili Mustafa Şentop'un ise MHP lideri Devlet Bahçeli'nin açıklamalarına, ‘‘İttifak olabilir ama baraj kalmalı.’’ diyerek katıldığı ifade edilmiştir.⁴⁸³ Haberin aktarımının ve haberin yazım dilinin referans alındığı zeminde iktidar elitlerinden olan medyanın da seçim barajı tartışmalarında gündemi farklı noktalara çekme ve odak oluşturma gayreti ortaya çıkmaktadır.

Seçim barajlarıyla beraber yeni hükümet sisteminin ittifaklara olanak sağlamasıyla ittifak ve baraj ekseninde de tartışmalar da gündeme gelmiştir. Bu nokta SETA'nın seçim ittifaklarına dair yürüttüğü global analizlerin incelendiği bir haber yayımlanmış ve haberde, Türkiye'de başkanlık sistemine geçişin, siyasi arenanın iki ana bloka ayrılmasına ve partiler arasında bölünme eğiliminin güçlenmesine yol açabileceği vurgulanmıştır. Seçmenlerin, bu durumda küçük partilere yönelme konusunda daha özgür

⁴⁸¹ Cumhuriyet Gazetesi, ‘‘TÜSİAD'dan BDP'ye Baraj Desteği’’, 12 Ocak 2011, (Erişim Tarihi 23 Nisan 2024), <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/tusiaddan-bdp-ye-baraj-destegi-212542>

⁴⁸² Cumhuriyet Gazetesi, ‘‘Baraj milli irade gaspı’’, 6 Aralık 2014, (Erişim Tarihi 23 Nisan 2024), <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/baraj-milli-irade-gaspi-156630>

⁴⁸³ Cumhuriyet Gazetesi, ‘‘OHAL'de siyaset... Erdoğan başkanlık rejimini fiilen başlattı, CHP ‘yürüyüşle’ adalet aradı’’, 30 Aralık 2017, (Erişim Tarihi 22 Nisan 2024), <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ohalde-siyaset-erdogan-baskanlikrejimini-fiilen-baslatti-chp-yuruyusle-adalet-aradi-895875>

hissedebilecekleri ifade edilmiştir.⁴⁸⁴ Öte yandan, partilerin parçalanmış bir yapıya bürünmemesi adına, ittifak kuracak partiler için minimum %3 oy barajı önerisi sunulmuş ve bu öneri siyasi çeşitliliği korurken aynı zamanda istikrarı sağlama amacını taşıdığı belirtilmiştir. Burada da yine tartışmaların odağındaki dengenin yani yönetimde istikrar ve temsilde adaletin birbirini tamamlayıcı bir nitelikte olması gerektiği vurgulanmıştır.

3.3.2. Siyasi İstikrarı Merkeze Alan Seçim Barajı Tartışmaları

Seçim barajı, partilerin mecliste temsil edilebilmesi için belirli bir oy oranına ulaşmalarını gerektiren bir sistemdir. Bu sistem, çok partili demokrasilerde hükümetin istikrarını sağlamak ve parçalanmış bir parlamento yerine güçlü bir hükümet yapısını teşvik etmek amacıyla kullanılmaktadır. Türkiye'de uygulanan seçim barajı da siyasi partiler ve seçmenler arasında tartışmalara neden olmaktadır. Seçim barajının düşürülmesi veya kaldırılması yönünde yapılan çağrılar, temsilde adalet ve yönetimde istikrar arasında bir denge kurma çabasını yansıtmaktadır.

3.3.2.1. Hükümet Perspektifinden İstikrarı Merkeze Alan Tartışmalar

Dönemin AK Partili Adalet Bakanı Cemil Çiçek Milliyet'in internet haberinde *'Türkiye'nin istikrara ihtiyacı var. İstikrarı ya başkanlık sistemiyle sağlarsınız ya da seçim sistemleriyle oynayarak. Ancak bunun yolu barajı düşürmek değil. Bunu, temsil edilmeyen partiler adına belli sayıda milletvekilini Meclis'e alarak da yapabilirsiniz. Bir kısım milletvekiline böyle bir temsil hakkı verebilirsiniz. İstikrar bozulursa faizler, borsa, borçlar yerinden oynamaya başlar.'* Açıklamasında bulunmuştur. Cemil Çiçek bunula beraber *"Hedef AB üyeliği ise yüzde 10'luk seçim barajı şart. Baraj düşürülürse istikrar olmaz."*⁴⁸⁵ Şeklinde de açıklamada bulunmuştur. Buradan da anlaşılmaktadır ki siyasi istikrarı önceleyen hükümet seçim barajının gerekliliğine vurgu yapmış bununla beraber seçim sistemi tartışmaları çerçevesinde seçim barajlarına yenilikler getirilebileceklerini dile getirmiştir. Ancak yine siyasi istikrar için seçim barajının devam ettirilmesi gerektiğini savunmuştur.

⁴⁸⁴ Milliyet Gazetesi, "Seçim ittifakı, partilerin bölünmesini tetikleyebilir", 27 Şubat 2018, (Erişim Tarihi 23 Nisan 2024), <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/secim-ittifaki-partilerin-bolunmesini-tetikleyebilir-2617459>

⁴⁸⁵ Milliyet Gazetesi, "Yine Baraj Savunması", 13 Aralık 2004, (Erişim Tarihi 24 Nisan 2024), <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/yine-baraj-savunmasi-398146>

Hükümet veya iktidar kanadında siyasi istikrar öncelenmiş ve seçim barajının varlığı kısmen savunulmuştur. Bu noktada Dönemin TBMM Anayasa Komisyonu Başkanı Burhan Kuzu'nun başkanlık sistemine ilişkin teklifi çerçevesinde Burhan Kuzu, mevcut parlamenter sistem içinde adaletli temsil ile istikrarlı yönetimin aynı anda sağlanmasının zor olduğunu vurgulayarak, seçim sistemlerindeki asıl çözümün başkanlık sistemine geçiş ve yüzde 10'luk seçim barajının kaldırılması olduğunu ifade etmiştir. Eğer mevcut sistem devam edecekse, yüzde onluk barajın korunması ve daha dar bir bölgesel temsile geçilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁸⁶ Burhan Kuzu'nun, barajın yüzde 5'e indirilmesi durumunda 10 partinin parlamentoya girebileceği yorumu, gazete görüşüne göre mecliste çeşitliliğin ve çok sesliliğin siyasi iktidar tarafından arzu edilmediğini ve bu yönde engellemeler yapıldığını ortaya çıkarmaktadır.

AK Parti Bursa Milletvekili Hakan Çavuşoğlu ise hükümet politikalarının siyasi istikrar ile hayat bulduğunu öne sürerek seçim barajının değiştirilmesi hususunda halkın talebine dikkat çekmiştir. Halkın talep ettiği yönetimin seçim barajı engeline takılmayacağı ve siyasi istikrar neticesinde halkın hizmete rahatlıkla eriştiğini savunarak: *“Sözlerimin hemen başında belirtmek isterim ki AK PARTİ 2001 yılında kurulmuş ve henüz on dört aylık siyasi geçmişi varken mevcut seçim kanunlarının yürürlüğünde milletin büyük bir teveccühünü kazanarak iktidara gelmiştir ve bu iktidarını hâlen sürdürmektedir. Hem seçim barajı hem de siyasi partilere devlet yardımını düzenleyen kanunlar hukuk hayatında partimizin kuruluşundan önce yaşama geçmiştir. Yine, biz parti olarak yüzde 10'luk seçim barajının değişmesi gerektiği konusundaki görüşlerimizi kamuoyuyla da paylaşmış bulunmaktayız. Sayın milletvekilleri, seçim barajı, kısaca, siyasi partilerin parlamentoda temsil hakkı elde etmesi için ulusal düzeyde geçerli oyların belli bir yüzdesini almalarını zorunlu kılan bir düzenlemedir. Böyle bir düzenlemenin genel gerekçesi ise, Parlamentoda yer alacak parti sayısını düşük tutarak hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırmak yani siyasi istikrarı sağlamaktır. Türkiye’de seçim barajı ilk defa, çoğunluk sistemini terk ettiğimiz ve nispi temsil sistemine geçtiğimiz 1961 yılından sonra uygulamaya konulmuştur. Ancak, bu tarihten sonra yani nispi temsil sistemiyle birlikte, Parlamentoda temsil edilen siyasi partilerin sayısı da artmış ve bu yönde sonuç*

⁴⁸⁶ Millî Gazete, “AKP’li Burhan Kuzu, dilinin altındaki baklayı çıkardı”, 6 Ekim 2013, (Erişim Tarihi 24 Nisan 2024) <https://www.milligazete.com.tr/haber/768705/akp-li-burhan-kuzu-dilinin-altindaki-baklayi-cikardi>

vermiştir. Hâlbuki, temsilin adil olması bakımından uygun olan bu durum, ülke yönetiminin istikrarı ile hızlı ve etkin karar alma yönlerinden eleştiri konusu yapılmaktadır. Kanımızca bu eleştiriler haksız da değildir. Nitekim, mevcut Hükûmetimiz 62'nci Hükûmettir. 1923'ten bu yana seçim yapılan ülkemizde bir yasama döneminin beş yıl olduğunu düşündüğümüzde, iş başındaki Hükûmetin 19'uncu Hükûmet olması gerekirdi. Bir başka deyişle, eğer istikrarlı bir yönetim söz konusu olsaydı, 2233 yılında 62'nci Hükûmetin görev başında olması gerekecekti. Ayrıca, 1946 yılında çok partili hayata geçildiğinden bu yana 47 hükûmet değişmiştir. Bu durumda da beş yıllık yasama dönemini nazara alırsak, 62'nci Hükûmetin 2181 yılında iş başında olması gerekecek idi. Bu veriler ışığında yorumladığımızda, siyasi istikrarsızlıkların ve kırılgan koalisyon hükûmetlerinin ülkemize ne denli kayıplar yaşattığı izahtan varestedir.”⁴⁸⁷ Devamla, “Sayın milletvekilleri, AK PARTİ 30 Eylül 2013 günü açıklamış olduğu demokratikleşme paketiyle ülkemizde uygulanan seçim barajı konusunu da tartışmaya açmıştır. Nihayet, diğer partilere bir çağrıda bulunarak, seçim barajı konusunda alternatifli bir teklifte bulunmuştur. Buna göre, partimiz yüzde sıfır barajlı dar bölge sistemini veya yüzde 5 barajlı daraltılmış bölge sistemini deklare etmiştir. Bu, partimizin seçim barajı konusundaki samimiyetinin de açık bir göstergesidir. Öte yandan, siyasal partilerin devlet yardımından yararlanması için mevcut olan yüzde 7'lik oranın da yüzde 3'e indirilmesi teklifi yine AK PARTİ tarafından kamuoyuna bildirilmiştir.”⁴⁸⁸ Açıklamalarında bulunmuştur. Bu durum da yine hükûmet kanadının siyasi istikrar ve dolayısıyla güçlü bir yönetim için seçim barajının bir gereklilik olduğunu savunduğu anlaşılmaktadır.

İktidar bloku seçim barajından zaman zaman temsilde adaleti zedelediği kanısında olmuş ancak yönetimde istikrar daha çok öncelenmiştir. Dönemin başbakanı Binali Yıldırım “Meclis'te istikrar sağlansın diye var olan önlemleri sürdürmenin anlamı kalmayacak. Yüzde 10 seçim barajı konuşulur, indirilebilir bu seçim barajı” şeklinde açıklama yapmış ayrıca “Yönetimde istikrar açısından barajın yüzde 10 olarak devam etmesi düşünülebilir. Ancak temsilde adalet noktasında seçim sistemi topyekûn

⁴⁸⁷ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 24. Dönem 5. Yasama Yılı 22. Birleşim, 03.12.2014, Cilt: 94, s. 55.

⁴⁸⁸ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 24. Dönem 5. Yasama Yılı 22. Birleşim, 03.12.2014, Cilt: 94, Ss. 55-56.

*değiştirilecekse, o zaman bütün bu meselelerin birlikte ele alınması gerekir.”*⁴⁸⁹ şeklindeki ayrı bir açıklama daha yapmıştır. Yine gazete haberinin yazım dilinden iktidar partisinin seçim barajlarına karşı daha koruyucu hareket ettiği anlaşılmaktadır.

Türkiye’de seçim barajı, özellikle çok partili siyasi sistemde parlamentoda temsil edilecek partilerin sayısını sınırlayarak hükümetin istikrarını artırmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla iktidar kanadından seçim barajına yönelik getirilen tartışmalarda seçim barajının siyasi istikrarı devam ettirme açısından bir zaruret olduğu fikri ortaya çıkmaktadır. Ancak bu yoruma da istisna sayılacak açıklamalar gelmiştir. Nitekim Adalet Bakanı Abdülhamit Gül seçim barajı ile ilgili, *“Yönetimde istikrar anayasal güvenceye tabi olduğu için ben barajın artık bir anlamının olmadığını düşünüyorum.”*⁴⁹⁰ İfadesinde bulunmuş ve siyasi istikrarın anayasal güvence altına alınmasıyla beraber barajın kullanımının artık saf dışı kaldığını belirtmiştir.

Dönemin TBMM Başkanı Mustafa Şentop, *“Hükümet sistemi değişikliğinden sonra baraj konusu ittifaklar bağlamında da yeniden değerlendirmeyi gerekli hale getirdi. Temsili esas alan, siyasi partilerin temsilini zorlaştırmayacak hem de siyasi yelpazenin çok dağılmasına sebebiyet vermeyecek siyasi istikrarı sağlayacak ortalama bir optimum noktayı bulmak lazım.”*⁴⁹¹ Açıklamasıyla temsilde adaleti sağlarken istikrarı korumaya yönelik de adım atılması gerektiğini savunmuştur. Mustafa Şentop açıklamasında hükümet sistemi değişikliği sonrasında seçim barajının ittifaklar bağlamında yeniden değerlendirilmesi gerektiği vurgulamaktadır. Bu mevcut siyasi yapı içinde temsiliyetin daha adil ve kapsayıcı olmasını sağlamak amacıyla yapılacak bir düzenleme olarak yorumlanabilir. Siyasi partilerin parlamentoda temsil edilme şansını artırırken, aynı zamanda siyasi yelpazenin aşırı bölünmesini önleyecek ve siyasi istikrarı koruyacak bir seçim barajı oranının belirlenmesi gerektiği de ifade edilmektedir. Burada

⁴⁸⁹ Millî Gazete, “Başbakan Yıldırım: Meclis’te istikrar sağlansın diye var olan önlemleri sürdürmenin anlamı kalmayacak”, 27 Mart 2017, (Erişim Tarihi 24 Nisan 2024), <https://www.milligazete.com.tr/haber/907312/basbakan-yildirim-meclisteistikrar-saglansin-diye-var-olan-onlemleri-surdurmenin-anlami-kalmayacak>

⁴⁹⁰ Cumhuriyet Gazetesi, “İktidar kanadı seçim yasaları üzerinde çalışmalar yürütüyor: ‘Cumhur’ çıkmazda”, 14 Şubat 2021, (Erişim Tarihi 24 Nisan 2024), <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/iktidar-kanadi-secim-yasalari-uzerinde-calismalariyurutuyor-iktidarda-sistem-acmazi-1813596>

⁴⁹¹ Millî Gazete, “TBMM Başkanı Şentop: Bin 300’e yakın dokunulmazlık dosyası var”, 23 Mart 2021, (Erişim Tarihi 24 Nisan 2024), <https://www.milligazete.com.tr/haber/6804241/tbmm-baskani-sentop-bin-300e-yakin-dokunulmazlik-dosyasi-var>

hem siyasi çeşitliliği koruyacak hem de istikrarı sağlayacak ortalama bir optimum noktanın bulunması önemli bir hedef olarak belirtilmiştir. Bu seçim sistemlerinin tasarımı sıklıkla karşılaşılan bir dengeleme çabasıdır, temsiliyet ile istikrar arasında sağlıklı bir denge kurmayı amaçlar. Seçim barajı da bu denge unsurlarından biri olarak görülmüştür.

3.3.2.2. Muhalefet Perspektifinden İstikrarı Merkeze Alan Tartışmalar

Sosyal Demokrat Halkçı Parti İstanbul Milletvekili Ahmet Güryüz Ketenci seçim barajının siyasi istikrar çerçevesinde ele alındığı açıklamasında: *‘‘Değerli milletvekilleri, yüzde 10 barajı dünyanın hangi ülkesinde var? Bir daha altını çizerek söylüyorum: Türkiye, dünyanın hiçbir ülkesinde uygulanmayan yükseklikte bir seçim barajına sahip; neden böyle? Bizi dünyanın öteki ülkelerinden farklı kılan nedir? Efendim, istikrar önemliymiş. İstikrar, elbette ki önemli. İstikrar, dünyanın öteki ülkeleri için önemli değil de yalnız Türkiye için mi önemli? Şimdi, dünyadaki bütün ülkeler istikrarsız da yalnız, Türkiye mi istikrarlı ülke? Hangi Avrupa Birliği ülkesinde yüzde 10 baraj var? Avrupa Birliği ülkelerinin 9'unda hiçbir baraj yok, en yüksek baraj yüzde 5'tir; 17 ülkede baraj yüzde 5, yüzde 5'in altındadır. Demokrasiye daha dün giren komşumuz Bulgaristan'da baraj yüzde 4, Sovyetler Birliğinde yüzde 5, Ukrayna'da yüzde 3, Yunanistan'da yüzde 3 civarındadır. Barajın düşürülmemesinde başka bir neden varsa, İktidar ve Ana muhalefet sütre gerisinde kalsın, söylesin, tartışalım.’*⁴⁹² hususlarına yer vermiş ve Avrupa ülkeleriyle de Türkiye'yi seçim sistemlerinde uygulanan seçim barajlarının oranlarını kıyaslamıştır.

Seçim barajlarına yönelik en yoğun eleştiri günümüz DEM Parti ve öncülleri olan partinin milletvekillerinden geldiği meclis genel kurulu tutanaklarından anlaşılmaktadır. Demokratik Toplum Partisi Tunceli Milletvekili Şerafettin Halis de meclis genel kurulundaki bir konuşmasında yine Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerini karşılaştırmış ve Avrupa ile Türkiye seçim sistemlerinde uygulanan seçim barajları noktasında Avrupa'yı örnek göstererek: *‘‘Avrupa Birliği ülkelerinin hiçbirinde olmayan, ülkemizdeki demokratik katılımcılık ilkesine aykırı yüzde 10'luk seçim barajıyla, ifade ve hareket özgürlüğünün kısıtlandığı koşullarda yapılan seçimler, yine ne yazık ki Anayasa'da*

⁴⁹² TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 22. Dönem 4. Yasama Yılı 102. Birleşim, 16.05.2006, Cilt: 120, s. 39.

partilere ve seçimlere atfedilen önemi boşa çıkartmıştır hep. Açıkçası, temsilde adalet, yönetimde istikrar anlayışından dem vurulsa da adalet istikrara kurban edilmiş, ister istemez adaleti bulmak da olanaksız hâle gelmiştir. Bu istikrarsızlığın ve adaletsizliğin acısını ülkemizin emekçi, yoksul halk yığınları çekmiştir. Her seferinde, yaşanan acılar, demokrasinin önemine duyulan ihtiyacı daha da yakıcı bir şekilde hissettirmiştir.'⁴⁹³ açıklamasında bulunmuştur. Devamla: *“Başta Kürtler olmak üzere, Alevilerin, emekçilerin, farklı azınlıkların ve resmî ideolojiye muhalif tüm kesimlerin Parlamentodaki temsiliyetinden rahatsızlık duyulmuştur. Bu yüzdendir ki istikrar bahane edilerek yüzde 10'luk seçim barajında ısrar edilmiştir.”*⁴⁹⁴ Diyerek farklı kesimlerin seslerinin kesildiğini savunmuş ve yönetimde istikrar hususunu bahane olarak nitelendirmiştir. Devamında ise : *“Kuşkusuz ki temsil ve adalet açısından en tartışmalı seçim, 3 Kasım 2002 milletvekili genel seçimleri olmuştur. Yüzde 10'luk barajda ısrar edenlerin bir kısmı, bu seçimlerde, kurmuş oldukları bu barajda boğulmaktan kendilerini kurtaramamışlardır. Seçmenin yüzde 46'sına bu seçimlerde temsiliyet hakkı kaybettirilerek var olan kısmi demokrasi daha da yara almıştır. Bu seçimlerde, bazı illerde yüzde 50'nin üzerinde oy alan günün partisi DEHAP da parlamentoya girememiştir. Dolayısıyla, çözüm bekleyen Kürt sorunu daha da çıkmaza girmiş, yüzde 10'luk seçim barajıyla istikrar arayanların adaleti daha da kaybolmuştur böylece.”*⁴⁹⁵ Açıklamalarına yer vermiştir.

Muhalefet kanadından seçim barajlarının düşürülmesi veya iptaline yönelik kanun teklifleri de sunulmuş ve bu nokta da Diyarbakır Milletvekili Gültan Kışanak ve 19 Milletvekili Meclis Genel Kuruluna Kanun Teklifi sunmuştur.

“Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sında "yönetimde istikrar", temsilde "adalet" ilkeleri yer almaktadır, %10'luk "ülke seçim barajı" Anayasa'daki "yönetimde istikrar", temsilde "adalet" ilkeleri açısından ele alındığında ne "istikran" sağladığı ne de "adalete" uygun olduğu ortaya çıkmaktadır. Son altı Milletvekili Genel seçimlerinde 1987'de %19.5, 1991'de %0.5, 1995'te %14, 1999'da %18.5, 2002'de %45 son olarak

⁴⁹³ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 23. Dönem 2. Yasama Yılı 76. Birleşim, 12.03.2008, Cilt: 16, s. 359.

⁴⁹⁴ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 23. Dönem 2. Yasama Yılı 76. Birleşim, 12.03.2008, Cilt: 16, s. 359.

⁴⁹⁵ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 23. Dönem 2. Yasama Yılı 76. Birleşim, 12.03.2008, Cilt: 16, s. 360.

2007'de %13 geçerli oy meclis dışında kalmıştır. 1987'de 4.6 milyon, 2002'de 14 milyon seçmenin oyu baraj nedeniyle değerlendirme dışında kalmış, meclis iradesine yansımamıştır. Meclis dışında kalan her seçmen oyuna karşılık Türkiye Büyük Millet Meclisi içinde suni bir "aşkın temsiliyet" oluşmaktadır. Bu suni çoğunluk birinci partide yoğunlaşmakta bir sonraki partiye geçtikçe de yoğunluğu azalmaktadır. Geçmiş seçimlerde en çok oyu alan siyasi partilerin meclisteki temsiliyetleri 1987 genel seçimlerinde ANAP %36,1 oyla, milletvekilliklerinin %69,9' unu, 2007 seçimleri ile birinci parti olarak Meclis'e giren AKP %46,6 oyla milletvekillerinin %62, ikinci parti CHP %20,9 oyla %22 temsil bulurken, üçüncü ve son sırada yer alan MHP %14,3 oyla %12,7 temsil bulmaktadır. Tek parti iktidarını destekleyerek "siyasi istikrarı" ülke genelindeki %10 seçim barajı ile sağlanamayacağı 1983 sonrasındaki her bir hükümetin gerek çalışma süresi gerekse siyasi ortamda yaşanan tartışma süreçleriyle görülmüştür. Mevcut sistem, barajı aşan partiler arasında da eşit bir temsiliyet getirmemekte yalnızca en çok oyu alan partiyi desteklemektedir. O nedenle ki 2002 seçimleri, dünyadaki nispi temsil sistemlerinde 1995 Rusya seçimleri dışında milletvekilleri bakımından en yüksek orantısızlık değerini taşımaktadır. Bu rakamlar, %10'luk ülke barajının, "temsilde adalet" ilkesinde ne kadar büyük yaralar açtığını ortaya koymaktadır. Mevcut baraj nedeniyle "seçim ve temsil" esasına dayalı demokratik sistem zedelenmekte, halkın oyları Meclis'te temsiliyete dönüşmediği gibi; Mecliste oluşan "aşkın temsiliyet" yani halkın verdiği temsil yetkisinden çok daha fazlasına sahip olmak, "meşruiyet krizi" yaratmaktadır. Baraj sistemi, Demokrasinin vazgeçilmez ilkelerinden olan "çoğulculuk" ilkesinin hayata geçmesini de önlemekte, Meclis'te "aşkın temsiliyetin" oluşturduğu "çoğunluğun" iktidarını dayatmaktadır. Seçmen iradesinin Meclis'te temsilini sınırlayan %10'luk barajı, halkın yönetime katılımını engellemektedir. Yüzde 10'luk baraj sistemi aynı zamanda seçimlere katılım oranında düşüşün yaşanmasına da yol açmaktadır. Seçim barajının seçmende yarattığı psikolojik baraj oy kullanma oranına katılımın düşmesi olarak yansımaktadır. "Oyum boşa gitmesin" kaygısıyla hareket etmeye zorlanan seçmen, ya gerçek tercihi dışında bir partiye yönelmekte ya da sandık başına gitmemektedir. ' ⁴⁹⁶

Bu teklifle de öne çıkan hususlardan en önemlisi seçim barajının seçmenler üzerinde önemli bir psikolojik etki oluşturmaları ve bu durumun oy kullanma davranışlarını

⁴⁹⁶ TBMM, TBMM Tutanak Dergisi, 23. Dönem 4. Yasama Yılı 81. Birleşim, 01.04.2010, Cilt: 65, s. 29.

doğrudan etkilemesidir. Oyum boşa gitmesin endişesi, seçmenleri asıl desteklemek istedikleri aday veya parti yerine, barajı aşabilecek partilere yönelmeye itebilmektedir. Bu durum seçmen iradesinin tam olarak yansıtılmamasına yol açabilmekte diğer yandan bu kaygı sebebiyle bazı seçmenlerin sandığa gitmeme kararı alması katılım oranlarının düşmesine ve dolayısıyla seçim sonuçlarının belirli bir kesimin görüşlerini yansıtmasına neden olabilmektedir. Seçim barajının yüksek olması, siyasi çeşitliliği ve temsiliyeti sınırlandırarak, demokratik süreçler üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabileceği savunulmuş ve bu nedenle seçim barajlarının seçmen davranışları üzerindeki etkileri, demokratik katılım ve temsil açısından önemli bir tartışma konusu olarak sunulmuştur.

Dönemin Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı, Meclis Grubu Başkanı ve İstanbul Milletvekili Kemal Kılıçdaroğlu siyasi istikrarı ele alarak 23 Nisan 2011 özel meclis toplantısında şu açıklamalara değinmiştir: *“Değerli milletvekilleri, ne diyorlar bize? “Baraj kalkarsa istikrar bozulur.” diyorlar. Bu Meclisi kapatmaya çalışanların yani darbecilerin getirdiği seçim barajını savunuyorlar. İstikrar, asıl, siz gidip barajlarla milletin oyunu gasp ettiğiniz zaman bozulur. İstikrar, asıl, o gasbedilen oylarla yurttaşların özgürlüklerine, bu milletin zenginliklerine göz dikildiğinde bozulur. İstikrar, demokratik olduğu sürece makbuldür. Meclisin yetkilerini budayarak gelen istikrarın adı istikrar değil, istibdattır. Bunun böyle bilinmesi gerekir.”*⁴⁹⁷ Kılıçdaroğlu’nun bu açıklaması, seçim barajının demokrasi üzerindeki etkileri ve istikrar kavramının doğru anlaşılması gerektiği üzerine bir eleştiriyi dile getirmekte ve seçim barajının darbeciler tarafından getirilmiş ve milletin iradesini yansıtmayan bir uygulama olarak görülmektedir. İstikrarın, yalnızca demokratik yollarla sağlandığında kabul edilebilir olduğu vurgulanmakta ayrıca meclisin yetkilerinin kısıtlanmasıyla elde edilen istikrarın, gerçek anlamda istikrar olmadığı, zorbalık olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda, dönemin ana muhalefet partisi genel başkanının da demokratik ilkelerin korunması ve seçim barajının kaldırılması gerektiğini savunan bir bakış açısını temsil ettiği söylenebilir.

⁴⁹⁷ TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 23. Dönem 5. Yasama Yılı 89. Birleşim, 23.04.2011, Cilt: 100, s. 34.

Muhalefet kanadında ise siyasi istikrarın bir amaç değil genel itibariyle hükümetin seçim barajını devam ettirmekte kullandığı bir araç olduğu öne sürülmüştür. Saadet Partisi Siyasi İşlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı Lütfü Yalman da istikrara vurgu yaparak, “Yüzde 20’nin temsil edilmemesi nasıl istikrar oluyor. Seçim barajını kaldıracaksın. Kim ne kadar temsil ediliyorsa edilsin, Meclis’te olsun. Yüzde 1, 2, 3, hepsi Meclis’te temsil edilmeli. Bütün kitlelerin temsil edilmesi istikrarsızlık olmaz.”⁴⁹⁸ Şeklinde açıklama yapmıştır.

3.3.1.3. İktidar Elitleri Perspektifinden İstikrarı Merkeze Alan Tartışmalar

TÜSİAD’ın politik arenada etki yaratan birçok haberi ve mülakatı bulunduğu bilinen bir gerçektir. Milliyet Gazetesinin “TÜSİAD Raporundan Farklı Sesler” haberinde, TÜSİAD’ın demokrasi raporunda ele alınan ve seçmenin yüzde 13’ünü temsil dışı bırakan yüzde 10’luk seçim barajı sorgulanmış, Bülent Eczacıbaşı’nın ‘Temsilde adaleti sağlasa da istikrarı bozabilir.’ şeklindeki ifadesi, derneğin içinden gelen alternatif ve farklı bir görüş olarak aktarılmıştır.⁴⁹⁹ Ayrıca iş adamı Sakıp Sabancı da kendisine yöneltilen sorulara cevaben “‘Seçim barajının yüzde 6’ya indirilmesi, Türkiye’yi istikrarsızlığa mahkûm edecektir.’” Açıklamasında bulunmuştur.⁵⁰⁰ Buradan hareketle sivil toplum kuruluşu ve iktidar elitlerinin siyasi partiler yani iktidar ve muhalefet kanatlarından farklı olarak salt bir eleştiriden ziyade temsilde adalet ve yönetimde istikrarın sağlanabileceği yeni yöntemlere kapı aralanması söz konusu olmuştur.

Sert bir dille temsilde adaleti önceleyerek seçim barajına yönelik eleştiriler de gündem olmuştur, Ege Koop. Başkanı Hüseyin Aslan: “Ülkemiz seçim sistemindeki çarpıklık ve makul olmayan yüzde 10’luk seçim barajından ötürü, yönetimde istikrar adına temsilde adalet feda edilmiş; böylece saydamlık, hesap verme ve demokrasi terbiyesi oluşmamıştır. Yüzde 10 seçim barajı ‘istikrarsızlık’ unsuru olarak görülüyorsa, ‘etkili ve sürdürülebilir istikrar’ faşist idarelerde ve totaliter yönetimlerde vardır.”⁵⁰¹

⁴⁹⁸ Millî Gazete, “Baraj değil, ‘İrade Gaspi’, 24 Temmuz 2013, (Erişim Tarihi 24 Nisan 2024), <https://www.milligazete.com.tr/haber/1052010/baraj-degil-irade-gaspi>

⁴⁹⁹ Milliyet Gazetesi, “TÜSİAD Raporundan Farklı Sesler”, 8 Haziran 2001, (Erişim Tarihi 24 Nisan 2024), <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/tusiad-raporundan-farkli-sesler-5281298>

⁵⁰⁰ Milliyet Gazetesi, “Kısa... Kısa...”, 18 Kasım 2001, (Erişim Tarihi 25 Nisan 2024), <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/kisakisa-5270726>

⁵⁰¹ Cumhuriyet Gazetesi, “Siyaset-Basın-Sandık ve Özgürlükler...”, 4 Mart 2011, (Erişim Tarihi 25 Nisan 2024), <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset-basin-sandik-ve-ozgurlukler-226930>

İfadeleriyle seçim barajının yönetim ve yönetimde istikrar kavramları hakkında görüşlerini belirtmiş ve siyasi istikrarın ne olduğu konusunda da net bir tutumun olması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Sivil toplum kuruluşları siyasi istikrarın temsilde adaletle kurban edilmesi hususunun yanı sıra hem temsilde adalet sağlanacağı hem de yönetimde istikrar ilkesinin kaybolmayacağı arayışlara girmiştir. TEPAV'ın “*Türkiye için en uygun seçim barajı yüzde 4*” başlıklı analizine yer veren Millî Gazete seçim barajının yüzde 4'e düşürüldüğünde, yönetimde istikrar ilkesini zedelemekten temsilde adaleti yükseltmenin sağlanabileceğini ortaya koymuştur.⁵⁰²

Muhalefet kanadı ve iktidar elitleri ile sivil toplum kuruluşları hükümete ya da iktidar bloğuna zaman zaman siyasi istikrara temsilde adaletin kurban edilmemesi gerektiğini bazen doğrudan bazen dolaylı olarak anlatma eğiliminde olmuşlardır. Nitekim DSP lideri Aksakal'ın Cumhurbaşkanı Erdoğan ile yaptığı görüşmede Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin getirdiği yönetsel istikrarın altını çizdiği belirtilmiştir. Aksakal, seçim kanunundaki barajın ortadan kalkması durumunda, temsilde adaletin daha da pekişeceğini ve bu durumun "Adalet, mülkün temelidir" anlayışını güçlendireceğini ifade etmiştir.⁵⁰³ Buradan da anlaşılmaktadır ki DSP lideri dolaylı olarak temsilde adaletin sağlanamamasından yakınmaktadır.

3.3.3. AYM'de Seçim Barajı

Türkiye'nin siyasi tarihinde, 1961 Anayasası'na kadar geçen süreçte, seçimlerde herhangi bir baraj sistemi bulunmamaktaydı. İlk Meclis'in kuruluşundan itibaren, Temsilciler Meclisi üyelerinin belirlendiği döneme dek, seçimler serbest ve geniş katılımlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir.⁵⁰⁴

1961 Anayasası zamanında, seçim çevresi barajı uygulanmakta olup, ülke bazlı bir baraja 1982 Anayasası'ndan sonra çıkarılan seçim yasasıyla geçilmiştir. Aynı zamanda, 1961 Anayasası döneminde yürürlüğe giren 306 numaralı Milletvekili Seçimi

⁵⁰² Millî Gazete, TEPAV: “Türkiye İçin En Uygun Seçim Barajı Yüzde 4”, 22 Mart 2011, (Erişim Tarihi 24 Nisan 2024), <https://www.milligazete.com.tr/haber/1127914/tepav-turkiye-icin-en-uygun-secim-barajı-yüzde-4>

⁵⁰³ Milliyet Gazetesi, “Cumhurbaşkanı Erdoğan, DSP Genel Başkanı Aksakal'ı kabul etti”, 30 Aralık 2020, (Erişim Tarihi 25 Nisan 2024), <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/cumhurbaskani-erdogan-dsp-genel-baskani-aksakali-kabul-etti6393415>

⁵⁰⁴ Eren, a.g.m., s. 81.

Kanunu ile d'Hondt sistemi baz alınarak çevre barajı sistemi oluşturulmuştur.⁵⁰⁵ 1965'te, Türkiye'de seçim sistemine dair önemli bir değişiklik gerçekleştirilmiştir. Bu değişiklik, 306 numaralı kanun, 533 numaralı yasa ile güncellenmiş ve seçim bölgelerinde uygulanan barajlı d'Hondt sistemi terk edilmiştir. Yerine, daha adil bir temsiliyeti amaçlayan nispi temsil sistemi getirilmiş ve bu sistemin milli bakiye metoduyla uygulanması benimsenmiştir.⁵⁰⁶ Bu yenilik, seçimlerdeki parti temsilini daha dengeli bir hale getirmeyi ve her partinin aldığı oy oranını meclis dağılımına daha doğru bir şekilde yansıtmayı hedeflemiştir.

1965 yılındaki seçimlerde uygulanan yöntem, Adalet Partisi'nin 23 Mart 1968 tarihli ve 12856 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 1036 sayılı Kanunu⁵⁰⁷ çıkararak d'Hondt sistemi ile seçim barajına geri dönülmesine yol açmıştır. Bu sistemde, herhangi bir parti veya adayın söz konusu bölgeden koltuk kazanabilmesi için, geçerli oy sayısının toplamının milletvekili sayısına bölünmesiyle hesaplanan çevre barajını aşması gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi, bu düzenlemenin iptali için açılan davada, seçimlerin temel ilkelerini ve seçim sistemi düzenlemelerini yapma yetkisinin kanun koyucuda olduğunu, ancak bu yetkinin serbest seçim hakkı gibi sınırları olduğunu belirtmiştir.⁵⁰⁸ Mahkeme, seçimlerin serbestliği, demokratik hukuk devleti ve seçme-seçilme hakkı ilkelerine aykırı bulduğu bu düzenlemeyi iptal etmiştir.

Söz konusu kararda bazen bir partinin az bir oy farkıyla seçim barajını geçtiği ve bu durumda, o partinin o bölgedeki çoğunluk oyu almasa bile tüm milletvekili koltuklarını kazandığı görülebildiğine dikkat çekilmiştir. Bu, genellikle, seçim sisteminin belirli bir şekilde tasarlanmasından kaynaklanır ve bazı durumlarda, seçmenlerin genel iradesini tam olarak yansıtmayabilir. Eğer bu durum ülkenin çeşitli bölgelerinde tekrarlanırsa, azınlıkta olan seçmenlerin oylarıyla seçilen temsilcilerin ülkeyi yönetmesine yol açabilir.⁵⁰⁹ Bu, demokratik ilkeler ve hukuk devleti anlayışıyla çelişen bir sonuç doğurabilir, çünkü temsilcilerin seçilme şekli, genel seçmen iradesini doğru bir şekilde temsil etmiyor olabilir. Bu nedenle, seçim sistemlerinin, her seçmenin oyunun eşit

⁵⁰⁵ Yüzbaşıoğlu, a.g.m., s. 115.

⁵⁰⁶ Yüzbaşıoğlu, a.g.m., s. 116.

⁵⁰⁷ Resmî Gazete, 23 Mart 1968, Sayı 12856

⁵⁰⁸ AYM., 3,4 ve 6 Mayıs 1968 Tarihli, E. 1968/15, K. 1968/13

⁵⁰⁹ Ömer Gedik, Anayasa Mahkemesi Kararlarının Yorum Yöntemleri Açısından İncelenmesi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku, 2013, s. 187-188.

ve adil bir şekilde temsil edilmesini sağlayacak biçimde tasarlanması önemlidir. Aynı kararlar bir düzenlemenin seçmenlerin tercihlerini etkileyebileceği ve bu durumun serbest seçim ilkesine ve çok partili demokratik yaşama olumsuz etkileri olabileceği ifade edilmektedir. Bu bağlamda, siyasi partilerin demokratik siyasetin ayrılmaz bir parçası olduğu ve anayasal bir ilke olarak kabul edildiği vurgulanmaktadır.⁵¹⁰ Dolayısıyla, söz konusu düzenlemenin, seçmenlerin özgür iradelerini sınırlayarak ve çok partili sistemi zedeleyerek demokratik ilkelerle çeliştiği sonucuna varılmaktadır. Bu tür bir durum, demokrasinin temel taşlarından olan serbest ve adil seçim anlayışına zarar verebilir ve siyasi çeşitliliğin korunmasını zorlaştırabilir.

Anayasa Mahkemesi'nin aldığı karar sonrasında, 1961 Anayasası'nın yürürlükte olduğu dönemde, 1980 yılında gerçekleşen askeri darbeye kadar Türkiye'de seçimlerde baraj uygulaması olmaksızın d'Hondt yöntemi kullanılmıştır.⁵¹¹ Verilen kararda görülmektedir ki Anayasa Mahkemesi iptal kararını vermede öne sürdüğü gerekçeleri ile yönetimde istikrar ilkesinden ziyade temsilde adaleti ön plana almıştır.⁵¹² Türkiye'de, milletvekili seçimlerinde uygulanan seçim barajı, 1982 Anayasası'ndan sonra yürürlüğe giren ve 10 Haziran 1983 tarihinde kabul edilip 13 Haziran 1983 tarihli 18076 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 2839 sayılı yasa⁵¹³ ile hukuki bir zemine oturtulmuştur. Bu yasa, Türkiye'deki seçim sistemini düzenleyen temel metinlerden biri haline gelmiştir. 12 Eylül 1980'deki askeri darbenin ardından kurulan meclis, o dönemde yaşanan politik gerilimlerin ve toplumsal kaygıların bir yansıması olarak, seçim kanununu şekillendirmiş ve bu sürecin izlerini yasal düzenlemelere aktarmıştır.⁵¹⁴ 12 Eylül 1980 darbesinden önce Türkiye'de yaşanan siyasi istikrarsızlığa ve sık sık değişen koalisyon hükümetlerine işaret etmektedir. Bu bağlamda, seçim sistemi reformunun ana amacının politik istikrarı sağlamak olduğu belirtilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda, çoğunluk sistemine kıyasla, nispi temsilin daha istikrarlı bir yönetim sağlayacağı ve d'Hondt yönteminin bu sistemi uygulamak için en uygun yöntem olduğu sonucuna varılmıştır.⁵¹⁵ Koalisyon krizlerinin ardından, hükümetin istikrarını korumak amacıyla, küçük siyasi partilerin parlamentoda temsilini sınırlamak için bir seçim barajı

⁵¹⁰ Gedik, a.g.m., s. 188.

⁵¹¹ Türk, “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, a.g.e., s. 90.

⁵¹² Hasan Tahsin Fendoğlu, *Anayasa Hukuku*, 2. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2018, s. 347.

⁵¹³ Resmî Gazete, 13 Haziran 1983, Sayı 18076

⁵¹⁴ Yüzbaşıoğlu, a.g.m., s. 123.

⁵¹⁵ Yüzbaşıoğlu, a.g.m., s. 123.

uygulamasına gidilmiştir. Bu uygulama ile, hem genel olarak ülke genelinde %10'luk bir baraj hem de yerel seçim bölgeleri için ayrı bir baraj belirlenmiş, böylelikle d'Hondt sistemi çerçevesinde çift barajlı bir seçim sistemi oluşturulmuştur.⁵¹⁶ 1982 Anayasası sonrası dönemde, ilk genel seçimler öncesinde, geçici hükümet zamanında çıkarılan 2839 sayılı yasa ile %10'luk seçim barajı getirilmiştir. Bu uygulamanın temel nedenleri arasında, parlamentoda çok partili bir yapı yerine daha stabil bir siyasi ortam oluşturmak amacıyla küçük partilerin meclise girişinin önlenmesi yer almaktadır. Ayrıca, siyasi güven eksikliği sebebiyle, bu barajın bir güvenlik önlemi olarak işlev gördüğü ve toplumun siyasal süreçlerden uzaklaştırılmasını hedeflediği belirtilmektedir.⁵¹⁷ 1984 yılında, Milletvekili Seçim Kanunu'nda yapılan bir değişiklikle, yerel yönetimler ve muhtarlık seçimlerinde uygulanacak yeni bir baraj sistemi getirilmiştir. Bu sistem, seçim bölgesindeki geçerli oyların yüzde 10'unu geçemeyen partilerin ve bağımsız adayların meclise üye gönderemeyeceğini belirtmektedir. Bu kural, tüm partilerin ve bağımsız adayların toplam oy sayısından, her birinin aldığı oyların yüzde 10'unu çıkarmak suretiyle hesaplanır. Eğer bir parti veya bağımsız aday, bu hesaplama sona erdikten sonra oy almamışsa, meclis üyeliği dağıtımında dikkate alınmaz. Ancak, Halkçı Parti'nin bu düzenlemeye karşı Anayasa Mahkemesi'ne başvurduğu ve Mahkemenin bu uygulamanın anayasaya uygun olduğuna karar verdiği bilinmektedir.⁵¹⁸ Anayasa Mahkemesi'nin kararına göre, seçimlerle ilgili anayasal çerçeve belirlenmiş ve diğer detaylar yasama organının inisiyatifine terk edilmiştir. Bu bağlamda, yasama organı, toplumsal ve siyasi ihtiyaçlara göre değişebilen seçim sistemlerini uygulama konusunda özgürdür.⁵¹⁹

Anayasa Mahkemesi'nin 1982 Anayasası zamanında aldığı karar, daha önceki 1961 Anayasası döneminde benimsenen temsilde adalet anlayışından uzaklaşarak, siyasi istikrarı önceliklendiren bir yönelime işaret etmektedir. Bu değişim, seçim sistemlerinde adaletten ziyade, siyasi sürekliliği ve dengeli bir yönetimi destekleyen bir tutumun benimsendiğini gösteriyor. Mahkeme, bu kararıyla, toplumsal ve siyasi yapıda istikrarın, temsildeki adaletten daha önemli olduğuna dair bir perspektif sunmuştur.⁵²⁰ Türkiye'de 6 Eylül 1987 tarihinde, Anayasa'daki siyasi yasakların kaldırılması konusunda bir

⁵¹⁶ Sevtap Yokuş, “Türkiye’de %10 Seçim Barajına İlişkin Hukuksal ve Siyasal Tartışmalar, Hukuk ve Adalet”, *Eleştirel Hukuk Dergisi*, 2007, Sayı 11, s. 297.

⁵¹⁷ Sezer, a.g.e., Ss. 111-112.

⁵¹⁸ AYM., 01.03.1984 Tarihli, E. 1984/1, K. 1984/2

⁵¹⁹ AYM., 01.03.1984 Tarihli, E. 1984/1, K. 1984/2

⁵²⁰ Fendoğlu, a.g.e., s. 347.

referandum yapılmıştır. Bu dönemde, 2839 sayılı yasa dört defa değiştirilerek, 12 Eylül 1980 darbesinden sonra siyasi faaliyetler üzerindeki kısıtlamaların ortadan kalkmasına zemin hazırlanmıştır. Bu değişikliklerin ardından, partilerin özgürce katıldığı ilk genel seçim, 29 Kasım 1987'de, çifte barajlı d'Hondt sistemi ve kontenjan milletvekilleri için çoğunluk sistemi kullanılarak yapılmıştır.⁵²¹

Anayasa Mahkemesi, milletvekili seçim çevrelerinde kontenjan adaylarının belirlenmesi sürecinde uygulanacak bölme işleminin nasıl yapılacağına ilişkin 2839 sayılı kanunun 3270 sayılı kanunla değiştirilen hükmün iptali için yapılan başvuruyu incelemiştir. Mahkeme, bu konuda meclisin geniş bir takdir yetkisinin olduğunu ve mevcut düzenlemenin Anayasa'ya aykırı olmadığı sonucuna vararak başvuruyu reddetmiştir. Bu karar, seçim bölgelerindeki aday gösterme usulünün yasal çerçevesini korumuştur.⁵²²

24 Ağustos 1991 tarihinde onaylanan 3757 sayılı yasa ile Milletvekili Seçimi Kanunu'nda (2839 sayılı) önemli güncellemeler gerçekleştirilmiştir. Bu değişiklikler ve güncellemeler, aynı yılın 20 Ekim'inde gerçekleşecek genel seçimlere doğrudan etki etmiştir.⁵²³ Yeni düzenleme ile, iki ya da üç vekil çıkaran bölgelerdeki seçim barajı %25, dört vekil çıkaran kontenjanlı bölgelerde %25, beş vekil çıkaran bölgelerde ise %20 olarak belirlenmiştir.

1995 yılında Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda yapılan bir değişiklik ile, seçim yasalarının adaletli temsil ve yönetimde istikrarı sağlayacak şekilde düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu dönemde uygulanan çifte barajlı d'Hondt sistemi, bu iki ilkeyi dengelemeyi amaçlamıştır. Anayasa Mahkemesi'nin bu değişiklik ile, seçim yasalarını iptal etme yetkisi güçlendirilmiştir. AYM, adaletli temsil veya yönetimde istikrar ilkelerine aykırı bulduğu seçim yasalarını iptal edebilme hakkına sahip olmuştur. Bu, AYM'nin hukuk sistemimizdeki rolünü önemli ölçüde artıran bir gelişmedir.⁵²⁴ 1995 yılında, Türkiye'de seçim yasalarında önemli bir yenilik yapıldı. Adaletli temsil ve yönetimde istikrarı sağlamak amacıyla, 4125 sayılı yasa ile seçim kanunlarına yeni

⁵²¹ Yüzbaşıoğlu, a.g.m., s. 130.

⁵²² AYM., 22.05.1987 Tarihli, E. 1986/17, K. 1987/11

⁵²³ 28.10.1995 Tarih ve 20972 Sayılı Resmî Gazete, Ss. 1-5. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20972.pdf> (Erişim tarihi: 27.04.2024)

⁵²⁴ Ormanoğlu, a.g.m., s. 396.

hükümler eklendi. Bu yasa, parlamentoda 550 milletvekilinden 100'ünün, ülke genelindeki oylarla seçilmesini öngören bir sistem getirdi. Ayrıca, iki ve üç milletvekili çıkaran seçim bölgelerinde, partilerin barajı aşabilmesi için gereken oy oranı %25 olarak belirlendi.⁵²⁵ Anayasa Mahkemesi'ne, yeni getirilen düzenlemelerinin iptali için dava açılmıştır. AYM, bu düzenlemelerin anayasaya aykırı olduğuna karar vererek iptaline hükmetmiştir. Seçim çevresi barajının anayasaya aykırılığının değerlendirilmesi sürecinde, bu barajın iller arası adaletsizliği artıracığı, temsilde adalet ilkesine ters düştüğü ve mevcut %10'luk ulusal barajın yönetimde istikrarı sağlama amacına hizmet ettiği gerekçeleri ele alınmıştır.⁵²⁶

1995 yılında yapılan bir düzenleme ile, Anayasa Mahkemesi temsil adaleti veya yönetim istikrarı ilkelerine dayalı kararlar alma konusunda geniş yetkilere kavuşmuştur. Bu değişiklik, 1982 Anayasası'ndan bu yana süregelen ve istikrarı önceleyen yaklaşımdan bir ayrılış anlamına gelmektedir. AYM, daha önce ülke genelinde uygulanan seçim barajını, temsil adaleti ilkesine uygun bulmamış, ancak %10'luk barajı bu ilkeye aykırı olarak değerlendirmemiştir.⁵²⁷ Bu durum, AYM'nin temsil adaleti ile yönetim istikrarı arasında bir denge kurma çabasını yansıtmaktadır. AYM'nin bu kararları, Türkiye'nin seçim sistemini ve siyasi yapısını şekillendirmede etkin bir görev üstlenmiştir. TBMM, Anayasa Mahkemesi'nin bir önceki iptal kararını takiben, sadece 20. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri için geçerli olacak şekilde, %10 seçim barajı uygulamasını içeren yeni bir yasal düzenleme gerçekleştirmiştir. Bu düzenleme ile hem ülke genelinde hem de bireysel seçim bölgelerinde, %10'luk bir barajın uygulanmasını öngören d'Hondt sistemi yürürlüğe girmiştir. Ancak, bu yasal düzenlemeye karşı Cumhurbaşkanı tarafından iptal davası açılmış ve AYM, önceki kararına dayanarak, yeni düzenlemenin esasen bir öncekiyle aynı yapı ve içeriğe sahip olduğunu ve bu nedenle Anayasa'nın 153. maddesine göre AYM kararlarının tüm devlet organlarını bağladığı ilkesi gereği, başka bir anayasal incelemeye gerek duymadan iptaline karar vermiştir.⁵²⁸ Bu karara istinaden 1995 seçimlerinde %10 barajlı d'Hondt sistemi kullanılmıştır.

⁵²⁵ Ormanoğlu, a.g.m., Ss. 396-397.

⁵²⁶ AYM., 18.11.1995 Tarihli, E. 1995/54, K. 1995/59

⁵²⁷ Hakyemez, a.g.m., s. 29.

⁵²⁸ AYM., 01.12.1995 Tarihli, E. 1995/56, K. 1995/60

1980'den sonra Türkiye'de yapılan seçimler incelendiğinde, 1995 seçimlerinin temsil adaleti açısından en dengeli olduğu görüşü yaygındır. Zira bu seçimlerde, adil temsilin bir göstergesi olarak, oyların milletvekili dağılımına daha doğru bir şekilde yansıtıldığı belirtilmektedir.⁵²⁹ Ne var ki, katılımcı on iki partiden yalnızca beşi %10'luk ulusal seçim barajını geçebilmiş, bu nedenle yedi parti parlamentoda yer alamamıştır.⁵³⁰ Bu durum, seçim sisteminin ve barajın, siyasi çeşitliliğin parlamentoya yansımadaki etkilerini ve sınırlamalarını gözler önüne sermektedir. 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği sonrasında, 2012 yılından itibaren bireylerin AYM'ye doğrudan başvurabilmesi mümkün hale gelmiştir. Bu yeni mekanizma, vatandaşların seçim barajları gibi konularda yargısal denetim talep etmelerine olanak tanımıştır. Bu süreçte AYM'ye seçim hukukuna ilişkin çeşitli başvurular yapılmıştır.⁵³¹

Türkiye'de yürürlükte olan 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu, milletvekili seçimlerinde uygulanan %10'luk seçim barajını belirleyen 33. madde ile ilgili olarak, iki siyasi parti tarafından Anayasa Mahkemesi'ne itirazda bulunulmuştur. Bu itiraz, 12 Haziran 2011 tarihinde yapılan seçimlerde %10'luk barajı aşamayan ve dolayısıyla mecliste temsil edilemeyen BBP ve DSP tarafından gerçekleştirilmiştir. Her iki partinin yaptığı başvurular, mahkeme tarafından tek bir dava dosyası olarak birleştirilerek incelenmiştir.⁵³² 2011 seçimlerinde, Büyük Birlik Partisi yüzde 0,75, Saadet Partisi yüzde 1,27 ve Demokratik Sol Parti ise yüzde 0,25 gibi oranlarda oy toplamıştır. Demokratik Sol Parti, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunmadan önce, seçim barajının iptali için Yüksek Seçim Kurulu'na başvurmuş, ancak bu talep, YSK'nin yetki alanı dışında olduğu ve yasal bir düzenleme gerektirdiği gerekçesiyle reddedilmiştir. 2011 Türkiye genel seçimlerinde, Büyük Birlik Partisi yüzde 0,75, Saadet Partisi yüzde 1,27 ve Demokratik Sol Parti ise yüzde 0,25 gibi düşük oy oranlarıyla temsil edilmiştir. Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvuru⁵³³ öncesinde Demokratik Sol Parti, seçim barajının kaldırılması için Yüksek Seçim Kurulu'na başvuruda bulunmuş, ancak bu

⁵²⁹ Yüzbaşıoğlu, a.g.m., s. 138.

⁵³⁰ 24 Aralık 1995 Genel Seçim Sonuçları T.C. Yüksek Seçim Kurulunun resmî web sitesinden alınmıştır. Detaylı bilgi için Bknz: (YSK Web Portal) <https://www.ysk.gov.tr/tr/24-aralik-1995-xx-donem-milletvekili-genel-secimi/80052> (Erişim Tarihi: 06.07.2024)

⁵³¹ Bknz. AYM., 23.07.2014 Tarihli, Bireysel Başvuru No: 2014/5425, AYM., 06.01.2015 Tarihli, Bireysel Başvuru No: 2014/8842, AYM., 14.07.2015 Tarihli, Bireysel Başvuru No: 2015/6723

⁵³² AYM., 06.01.2015 Tarihli, Bireysel Başvuru No: 2014/8842

⁵³³ AYM., 06.01.2015 Tarihli, Bireysel Başvuru No: 2014/8842

talep, YSK'nın yetki alanı dışında olduğu ve yasal bir düzenleme gerektirdiği gerekçesiyle reddedilmiştir.⁵³⁴

2015 yılında yapılacak seçimler öncesinde, bazı siyasi partiler Anayasa Mahkemesi'ne başvurarak, seçim barajı uygulamasının kendilerini olumsuz etkileyeceğini ve bu durumun Anayasa'nın adalet ve eşitlik ilkelerine ters düştüğünü iddia etmişlerdir.⁵³⁵ Bu partiler, mevcut seçim barajı düzenlemesinin, temsilde adaleti sağlamak ve herkesin eşit şekilde temsil edilmesini garanti altına almak amacıyla Anayasa'da yer alan ilkelere ve maddelere uygun olmadığını savunmuşlardır. Anayasa Mahkemesi, siyasi partilerin kamu tüzel kişiliğine sahip olmadıkları için bireysel başvuru hakkına sahip olduklarına hükmetmiştir. Ancak, 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesi gereğince, yasama ve düzenleyici idari işlemlere karşı doğrudan bireysel başvuruların yapılamayacağı belirtilmiştir. Yüksek Seçim Kurulu ise, Demokratik Sol Parti'nin başvurusunu, yasama işlemi niteliğinde olmadığı için konu bakımından yetkisizlik temelinde reddetmiştir.⁵³⁶ Seçim barajı, Türkiye'deki seçim sistemini şekillendiren ve sıkça tartışılan bir konudur. Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuruları değerlendirirken, %10'luk ulusal seçim barajını, temsil adaleti ilkesiyle çelişmediği gerekçesiyle korumuştur. Bu durum, mahkemenin istikrarı destekleyen bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir. Ancak, Anayasa Mahkemesi'nin bu konuda alacağı yeni kararlar, Avrupa'nın en yüksek seçim barajının devam edip etmeyeceği konusunda merak uyandırmaktadır. Yasama organının yanı sıra Anayasa Mahkemesi'nin de bu barajın hukuk sistemimizdeki varlığını sürdürmede önemli bir rolü olduğu anlaşılmaktadır.

3.3.4. AİHM Kararlarında Seçim Barajı

3 Kasım 2002 tarihinde yapılan seçimlerde, Şırnak ilinden DEHAP adayları Resul Sadak ve Sedat Yumak, yerel olarak %45,95 gibi yüksek bir oy oranı kazanmışlardır. Fakat, partilerinin ulusal düzeyde %10'luk barajı aşamaması nedeniyle, bu başarıları meclise girmeye yeterli olmamıştır. Sonuç olarak, DEHAP Şırnak'ta büyük destek görmesine rağmen, parlamentoda temsil edilme şansını kaybetmiştir.⁵³⁷ 2002 yılında

⁵³⁴ YSK., 25.09.2014 Tarihli, 4025 S.

⁵³⁵ AYM., 06.01.2015 Tarihli, Bireysel Başvuru No: 2014/8842

⁵³⁶ AYM., 06.01.2015 Tarihli, Bireysel Başvuru No: 2014/8842

⁵³⁷ 3 Kasım 2002 Genel Seçim Sonuçları T.C. Yüksek Seçim Kurulunun resmî web sitesinden alınmıştır. Detaylı bilgi için Bknz: ([YSK Web Portal](https://www.ysk.gov.tr/tr/03-kasim-2002-xxii-donem-milletvekili-genel-secimi/3009)) <https://www.ysk.gov.tr/tr/03-kasim-2002-xxii-donem-milletvekili-genel-secimi/3009> (Erişim tarihi: 10.10.2023)

Türkiye'de yapılan genel seçimlerde, katılan on sekiz partiden sadece AK Parti ve CHP yüzde 10'luk barajı geçerek meclise girebilmişlerdir. Adalet ve Kalkınma Partisi toplam geçerli oyların %34,26'sını alarak mecliste 363 milletvekili ile %66 oranında temsil edilmiştir. CHP ise %19,4 oy oranıyla 178 milletvekili kazanmış ve meclis koltuklarının %33'ünü elde etmiştir.⁵³⁸ Bunların dışında, mecliste 9 bağımsız milletvekili de yer almıştır.⁵³⁹

Türkiye'de uygulanan %10 seçim barajı, bazı partilerin mecliste temsil edilememesine yol açmaktadır. Örneğin AP yüzde 5,13, DEHAP yüzde 6,22, DYP yüzde 9,54, GP yüzde 7,25 ve MHP yüzde 8,36 oranında oy almasına rağmen barajı geçemedikleri için mecliste yer alamamışlardır. Bu durum, toplam oyların önemli bir kısmını temsil eden bu partilerin parlamentoda temsil edilmemesine neden olmuştur.⁵⁴⁰ 2002 milletvekili genel seçimlerinde, Diyarbakır'da AK Parti yüzde 18 oy ile 8, CHP yüzde 5.9 oy ile 2 milletvekili çıkarmıştır. DEHAP ise yüzde 56 oy ile milletvekili çıkaramamıştır. Hakkâri'de ise CHP yüzde 8 oy oranı ile 1 ve AK Parti ise yüzde 7 oy oranı ile 1 milletvekili çıkarmıştır. DEHAP ise burada da yine mevcut baraj sebebiyle yüzde 45 oy almasına rağmen milletvekili çıkaramamıştır. Batman da diğer bir örnektir. Batman seçim sonuçlarına göre AK Parti yüzde 20.6 oy ile 3, CHP ise yüzde 7 oy oranı ile 1 milletvekilliği kazanmıştır. DEHAP ise yüzde 47 oy oranına rağmen milletvekilliği çıkaramamıştır.⁵⁴¹ Söz konusu sonuçlar davaya konu olan yüzde 10 ülke seçim barajının Anayasada belirtilen demokratik devlet nitelemesine ve Anayasanın 67. maddesinde ifade bulan temsilde adalet ilkesine aykırı olduğunu göstermesi açısından çarpıcı örneklerdir.⁵⁴²

Seçim sonuçları, çok partili sisteme geçildiğinden bu yana parlamentoda temsil edilmeyen en yüksek oranı, yaklaşık yüzde 45 ile ortaya koymuştur. 2002 seçimlerinde, yüzde 10'luk seçim barajını geçemeyen adaylar Resul Sadak ve Sedat Yumak, bu durumun serbest seçim haklarını ihlal ettiğini iddia ederek 1 Mart 2003'te AİHM'e

⁵³⁸ 3 Kasım 2002 Genel Seçim Sonuçları T.C. Yüksek Seçim Kurulunun resmî web sitesinden alınmıştır. Detaylı bilgi için Bknz: ([YSK Web Portal](https://www.ysk.gov.tr/tr/03-kasim-2002-xxii-donem-milletvekili-genel-secimi/3009)) <https://www.ysk.gov.tr/tr/03-kasim-2002-xxii-donem-milletvekili-genel-secimi/3009> (Erişim tarihi: 10.10.2023)

⁵³⁹ AİHM, 08.07.2008 Tarihli, Başvuru No: 10226/03, Yumak ve Sadak v. Türkiye, par. 17.

⁵⁴⁰ AİHM, 08.07.2008 Tarihli, Başvuru No: 10226/03, Yumak ve Sadak v. Türkiye, par. 18.

⁵⁴¹ 3 Kasım 2002 Genel Seçim Sonuçları T.C. Yüksek Seçim Kurulunun resmî web sitesinden alınmıştır. Detaylı bilgi için Bknz: ([YSK Web Portal](https://www.ysk.gov.tr/tr/03-kasim-2002-xxii-donem-milletvekili-genel-secimi/3009)) <https://www.ysk.gov.tr/tr/03-kasim-2002-xxii-donem-milletvekili-genel-secimi/3009> (Erişim tarihi: 10.10.2023)

⁵⁴² Serap Yazıcı, *Demokratikleşme Sürecinde Türkiye*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 69.

başvuruda bulunmuşlardır.⁵⁴³ AİHM, 20 Ocak 2007'de verdiği kararda, seçim barajının, oyların parlamentodaki sandalyelere dönüşümünü düzenleyen mevcut seçim yasalarının bir parçası olduğunu ifade etmiştir. Bu yasa, adayların, 2839 sayılı kanunla belirlenen barajı aşamamaları durumunda, aldıkları oy miktarına bakılmaksızın parlamentoda temsil edilemeyeceklerini önceden tahmin etmelerine olanak tanımaktadır.⁵⁴⁴

Mahkeme, kararında, Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesinin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin diğer hükümlerinden farklı olarak, herhangi bir sınırlama getirmediğini belirtmiştir. Bu bağlamda, ele alınan seçim barajının, parçalanmış parlamentoları engellemeyi ve hükümetin istikrarını artırmayı hedeflediğini vurgulamıştır. Ayrıca, Türkiye'nin 1970'lerdeki politik istikrarsızlık dönemlerini dikkate alarak bu kararı verdiğini ifade etmiştir.⁵⁴⁵ Belirtilen dönemde geçerli olan 2839 sayılı yasa, seçim ittifakları oluşturulmasını hukuki bir engel olarak tanımlamaktadır. Bu durum, küçük partilerin büyük partilerle birleşerek mecliste temsil edilme şansını artırmaya çalıştıkları bir yöntem olarak ele alınmıştır. Ayrıca, yüksek seçim barajının, çok partili sistemin başlamasından bu yana, seçmenlerin temsilini en alt düzeyde tutan parlamento yapısına sebep olduğu belirtilmiştir. Bu durum, demokratik temsildeki dengeler üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur.⁵⁴⁶

Yüksek seçim barajı, çeşitli siyasi seçeneklerin ortaya çıkmasına mani olmamakla birlikte, Anayasa'nın 67. maddesinde belirtilen adil temsil ve yönetimde istikrar ilkelerinin dengelenmesine katkıda bulunduğunu belirten daire AYM, 18 Kasım 1995 tarihli kararında, barajların bireylerin oy kullanma ve seçilme haklarını sınırladığını kabul etmiş, fakat bu barajların parçalı parlamento yapısını engelleyerek istikrarı sağlama amacı taşıdığı ve anayasal sınırlar içinde kaldığı sürece anayasaya uygun olduğunu vurgulamıştır.⁵⁴⁷ Nihayetinde Mahkeme kararında Türkiye'de uygulanan seçim sistemi, Avrupa'daki diğer ülkelerle kıyaslandığında oldukça yüksek bir baraj içermektedir. Ancak, bu durum Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi kapsamında değerlendirildiğinde, devletlerin belirli bir takdir hakkına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, söz

⁵⁴³ Ormanoğlu, a.g.m., s. 403.

⁵⁴⁴ Ormanoğlu, a.g.m., s. 403.

⁵⁴⁵ AİHM, 08.07.2008 Tarihli, Başvuru No: 10226/03, Yumak ve Sadak v. Türkiye, Par. 78.

⁵⁴⁶ Osman Doğru, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları*, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2004, s. 233.

⁵⁴⁷ AİHM, 08.07.2008 Tarihli, Başvuru No: 10226/03, Yumak ve Sadak v. Türkiye, Par. 42.

konusu yüksek barajın, 3. maddeyi ihlal etmediği sonucuna varılmıştır.⁵⁴⁸ Bu sonuçla anlaşılmaktadır ki Mahkeme hem yüksek baraj oranından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir hem de bunu düzeltme yetkisinin de yine ülke yetkili organlarının olduğunu savunmuştur.⁵⁴⁹

Bir davanın incelenmesi sırasında, mahkeme öncelikle ihlal olup olmadığını değerlendirir. Bu örnekte, Yumak ve Sadak isimli başvuruçular, ilk derece mahkemesinin ihlal olmadığı yönündeki kararını temyiz etmişlerdir. Büyük Daire, devletlerin seçim süreçlerinde belirli bir özgürlüğe sahip olduğunu ve vatandaşların düşüncelerini serbestçe ifade edebilecekleri bir ortam sağlamakla yükümlü olduklarını belirtmiştir. Seçimlerin gizli oyla ve düzenli aralıklarla yapılması gerektiğini, bu koşullara uyulduğu sürece devletlerin farklı seçim sistemleri uygulayabileceğini vurgulamıştır. Ayrıca, seçim barajı ile ilgili olarak, müdahalenin meşru bir amaç taşıyıp taşımadığı ve uygulanan yöntemin amaçla orantılı olup olmadığı incelenmiştir. Büyük Daire, seçim barajının yüksek olmasına rağmen, bu uygulamanın parlamentonun bölünmesini önlemeye ve hükümetin istikrarını artırmaya hizmet ettiği sonucuna varmıştır. 2007 seçimlerinde, seçim barajını geçemeyeceklerini düşünen partiler yerine bağımsız adaylar olarak seçime giren ve başvuruçularla aynı kökenden gelen kişilerin parlamentoda temsil edilebildiğini belirtmiştir.⁵⁵⁰ Büyük Daire, 8 Temmuz 2008'de gerçekleştirdiği inceleme sonucunda, ele aldığı barajın aşırı yüksek olduğunu belirlemiş ve bu barajın düşürülmesini önermiştir. Ancak, aynı zamanda, bu barajın Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi kapsamında korunan serbest seçim hakkını ihlal etmediğine çoğunlukla karar vermiştir. Bu karar, barajın yasal sınırlar içinde olduğunu ve seçim özgürlüğünü engellemediğini göstermektedir.⁵⁵¹

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, Türkiye'nin seçim barajı uygulamasına dair kararı, çeşitli yorumlara açıktır. AİHM, %10'luk barajın, insan haklarına dair bir protokol olan Ek 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesini ihlal etmediğine karar vermiştir. Bununla birlikte, mahkeme, mevcut barajın Avrupa Konseyi'nin belirlediği standartların çok üzerinde olduğunu belirtmiş ve bu durumun düzeltilmesi gerektiğini, ancak bu düzenlemenin Türk yargı organlarının sorumluluğunda olduğunu ifade etmiştir.

⁵⁴⁸ AİHM, 08.07.2008 Tarihli, Başvuru No: 10226/03, Yumak ve Sadak v. Türkiye, Par. 127.

⁵⁴⁹ Tolga Şirin, “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’ne Göre Serbest Seçim Hakkı”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, İstanbul: Cilt 16, Sayı 3-4, 2011, Ss. 293-294.

⁵⁵⁰ Ormanoğlu, a.g.m., Ss. 404-405

⁵⁵¹ AİHM, 08.07.2008 Tarihli, Başvuru No: 10226/03, Yumak ve Sadak v. Türkiye, Par. 147-148.

Türkiye'deki Anayasa Mahkemesi ve AİHM'in incelemelerine rağmen, seçim barajında bir düşüş olmadığı görülmektedir.⁵⁵² Bununla beraber Mahkemenin verdiği karar genel bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde kararda seçim barajının AB üyesi ülkelerin uygulamalarına ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ilkelerine aykırı olduğu fakat bunu düzeltme görevinin yine Türkiye'ye verildiği görülmüştür. Karara yönelik eleştiriler de temsili sağlayacak adaletin göz ardı edildiği inancıyla vücut bulmuştur. Mahkeme'nin Türkiye'deki seçim barajını aşırı yüksek bulmasına rağmen ulusal taktir hakkını çok esnek yorumlayarak sözleşmeyi ihlal kararı vermemesi ve barajın farklı eğilimlerin en iyi biçimde temsilini sağlayacak orana düşürülmesinin temenni edilmesi eleştirilerek. Temenninin ihlal derecesinde sorumluluk yarattığı savunulmuştur.⁵⁵³

2018 yılında Türkiye'de seçim sistemine önemli bir değişiklik getirilmiştir. Bu değişiklikle, siyasi partilerin seçim ittifakları kurarak seçimlere birlikte girmeleri yasal bir çerçeveye oturtulmuştur. Bu sayede, özellikle küçük partilerin, büyük partilerle veya diğer küçük partilerle ittifak yaparak %10'luk seçim barajını aşmaları ve parlamentoda temsil edilmeleri mümkün hale gelmiştir. Ancak, bu olanaklardan yararlanabilmek için partilerin ittifak anlaşmaları yapmaları gerekmektedir. 2839 numaralı olan milletvekili seçim yasasının 33. maddesinin ilk fıkrasında bulunan "%10 oy" ifadesi, 318010 sayılı Resmî Gazete'de 6 Nisan 2022 tarihinde yayımlanan ve 7393 numaralı yasa ile değiştirilerek "%7 oy" olarak güncellenmiştir. Aynı maddenin üçüncü fıkrasında geçen "yüzde onluk" terimi de "yüzde yedilik" olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu değişiklik, 31 Mart 2022 tarihinde kabul edilmiştir.⁵⁵⁴

⁵⁵² Ormanoğlu, a.g.m., s. 406.

⁵⁵³ Birgün Gazetesi, "Seçim Engeli İndirilmeli", 14 Şubat 2007, (Erişim Tarihi 17 Temmuz 2024), <https://www.birgun.net/makale/secim-engeli-indirilmeli-9546>

⁵⁵⁴ Resmî Gazete, 6 Nisan 2022, 31801

SONUÇ

Siyasi tarihimiz boyunca seçim kanunları ve sistemleri sürekli bir evrim içerisinde olmuştur. Bu evrim, zamanla değişen siyasi dinamikler ve toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenmiştir. Ancak bu değişiklikler ne yazık ki eleştirileri dindirememiş, her seçim döneminde bu konular tekrar tekrar tartışma konusu olmuştur. Özellikle iktidardaki partilerin kendi pozisyonlarını güçlendirmek amacıyla yaptıkları değişiklikler temsilde adaletin sağlanmasını zorlaştırmıştır. Bu durum seçim kanunlarının ve sistemlerinin, iktidar partileri tarafından manipüle edilebileceği endişesini doğurmuştur.

Seçim sistemi, bir ülkenin demokratik yapısının temel taşlarından biridir. Seçim sonuçlarını ve dolayısıyla demokrasinin işleyişini etkileyen önemli bir faktördür. Bir ülkenin yönetim biçimi ve yöneticilerinin meşruiyeti, seçim sisteminin niteliğine bağlı olarak şekillenir. Bu yüzden seçim sistemleri nispeten anayasa kadar önemli olup ve seçim sistemlerinden demokrasinin somut bir ifadesi olarak bahsedilebilir. Temsili demokrasinin yaygınlaşmasıyla birlikte ideal seçim sistemi arayışları da çeşitlenmiştir. Farklı deneyimler ve uygulamalar bu arayışı zenginleştirmiştir. Seçimler, demokrasinin vazgeçilmez bir aracı olarak, beklenen demokratik sonuçların elde edilmesinde kritik bir role sahiptir. Bu nedenle, seçim sistemleri üzerine yapılan tartışmalar, çeşitli reform önerileriyle devam etmektedir. Ancak, herhangi bir seçim sisteminin ideal olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü seçim sistemleri çok çeşitli durumları temel yaparak yükselir ve bu çeşitlilik sebebiyle başka başka sonuçlar doğurabilir.

Seçim sistemlerinin belirlenmesindeki asıl amaç, adil bir temsil ve istikrarlı bir yönetim arasında bir denge kurmaktır. Ancak bu iki hedef arasındaki dengeyi sağlamak, oldukça karmaşık ve zor bir süreçtir. Temsilde adalet, siyasi partilerin aldıkları oy oranına göre mecliste temsil edilmelerini savunurken, yönetimde istikrar, daha az parçalanmış ve daha etkin bir yönetim yapısını destekler. Bu iki amacın arasındaki dengeyi bulmak, seçim sistemlerinin en büyük meydan okumasıdır. Seçim sistemlerinin tasarımı bir ülkenin özgül koşullarına göre şekillendirilir. Bu sistemler, genellikle en çok oyu alan partiyi avantajlı konuma getirerek meclisteki temsil oranını artırır. Ancak bu durum, küçük partilerin mecliste temsil edilmesini güçleştirir ve adil temsil konusunda sorunlar yaratır. Çoğunluk sistemleri genellikle daha az parti sayısına sahip meclisler oluşturur bu da siyasi istikrarı destekleyen bir yönetim anlayışı tarafından tercih edilir.

Dünya genelinde birçok farklı seçim sistemi bulunmakta ve her biri ya siyasi istikrarı ya da adil temsili önceliklendirmektedir. Ancak hem adil temsili hem de siyasi istikrarı aynı anda tam olarak sağlayan bir sistem henüz geliştirilememiştir. Diğer bir deyişle, adil temsili sağlamak için siyasi istikrardan, siyasi istikrarı sağlamak için ise adil temsilden ödün vermek gerekebilir. Barajsız orantılı temsil sistemleri, adil temsili öne çıkarırken, çoğunlukçu sistemler siyasi istikrarı vurgular. Ayrıca unutulmamalıdır ki bir ülkede seçimlerin yapılması tek başına o ülkenin demokratik olduğu anlamına gelmez. Seçimlerin demokratik standartlara uygun olarak düzenli, adil, özgür ve eşit bir biçimde yapılması gerekir. Nüfus artışı gibi faktörler nedeniyle, doğrudan demokrasiden temsili demokrasiye geçiş yapılmıştır. Temsili demokrasi, seçimler ve seçim sistemlerini önemli hale getirmiş ve insanlar zaman içinde kendileri için en uygun seçim sistemini bulma arayışına girmiştir.

Bir devletin meşruiyetinin halkın iradesine dayanması ve demokrasinin etkin işlemesi, parlamentoda halkın çeşitliliğinin adil bir temsili ile mümkündür. Bu bağlamda, adaletin temsili, demokratik yönetimlerin temel taşıdır. Ancak adalet kadar önemli olan bir diğer husus da demokrasinin yönetilebilirliğidir. Yönetilebilirlik, etkin ve istikrarlı bir yürütme organı olmadan mümkün değildir. Bu nedenle seçim ve hükümet sistemlerinde istikrarın sağlanması demokratik yönetimlerin vazgeçilmez bir parçasıdır. Adalet ve istikrar arasındaki denge, demokrasinin sağlıklı işleyişi için kritik öneme sahiptir. Adaletin temsili ilkesi, her şeyden önce uygulanmalıdır ancak, yönetimde istikrar gerektirdiğinde, bu ilkedeki zorunlu tavizler verilmelidir. Ancak bu tavizler, adaletin temsili engellememelidir.

Seçim mekanizmaları esas olarak iki temel gruba ayrılır bunlar, adaleti öne çıkaran nispi temsil ve istikrarı ön planda tutan çoğunlukçu sistemlerdir. Bu sistemler, temsili adil olmasını ya da yönetimdeki sürekliliği sağlamayı hedefler ve demokrasinin işleyişinde kritik bir rol oynarlar. Çoğunluk sistemleri, büyük partilerin lehine eğilim gösterirken, adaletin temsili açısından seçim bölgelerinin büyüklüğü önemlidir. Nispi temsil sistemlerinde, seçim bölgelerinin büyüklüğü arttıkça, temsili adaleti de artar. Çoğunluk sistemlerinde ise, seçim bölgelerinin büyüklüğü arttıkça adalet azalır. Nispi temsil sistemlerinin uygulandığı ülkelerde, seçim bölgelerinin büyüklüğünün ayarlanması, meclisteki bölünmeyi azaltarak istikrarlı yönetimi artırabilir. Çoğunluk seçim sistemleri, yönetimde istikrarı sağlama amacı güden ülkelerde tercih edilmektedir.

Bu sistemlerde, seçim bölgeleri genellikle dar alanlar olarak belirlenir. Ancak, seçim bölgelerinin genişletilmesi durumunda, temsilin adil olması konusunda bazı sorunlar ortaya çıkabilir. Seçim bölgesinin büyüklüğü arttıkça, vatandaşların temsilde adaletin sağlanması daha zor bir hale gelir. Bu, özellikle geniş coğrafi alanlara sahip ülkelerde, bölgesel çıkarların ve yerel halkın ihtiyaçlarının ulusal düzeyde yeterince temsil edilip edilmediği konusunda endişelere yol açabilir. Dolayısıyla, seçim bölgelerinin boyutları, demokratik temsilin kalitesini doğrudan etkileyebilir ve bu seçim sistemlerinin tasarımında dikkate alınması gereken önemli bir faktördür.

Çalışmamızda seçim sistemleri bağlamında varılan diğer bir önemli bulgu ise nispi temsilin, adalet ve demokrasiyi temel alan bir ülke yapısı için tercih edilmesi gereken bir yöntem olduğudur. İstikrarlı bir yönetim yapısını desteklemek adına, nispi temsil sistemlerinin, mantıklı ve uygulanabilir seçim barajları ile birlikte hayata geçirilmesi mümkündür. Ayrıca, seçim bölgelerinin aşırı genişletilmemesi, doğal bir seçim barajı oluşturarak, yönetimde istikrarın sağlanmasına katkıda bulunacaktır. Türkiye özelinde, mevcut nispi temsil sistemi, çoğunluk sistemlerine kıyasla daha elverişli sonuçlar sunmaktadır. Bu sistem çeşitliliği ve geniş bir yelpazede temsil edilmeyi destekleyerek, toplumun farklı kesimlerinin seslerinin duyulmasına olanak tanır. Nispi temsil, bireylerin ve grupların siyasi tercihlerinin daha doğru bir şekilde yansıtılmasını sağlar, böylece demokratik katılımın ve temsilin daha geniş bir tabana yayılmasına yardımcı olur. Bu yaklaşım, siyasi çoğulculuğu ve farklı görüşlerin barış içinde bir arada var olmasını teşvik eder.

Seçim barajı, yalnızca siyasi ve hukuki bir mesele olmanın ötesinde, derinlemesine incelenmesi gereken çok katmanlı bir konudur. Sosyal sistemler arasındaki etkileşim göz önünde bulundurulduğunda, siyasi sistem, ülkemizdeki sosyal sistemler içerisinde en etkili olanıdır ve gündemi belirleme gücüne sahiptir. Ancak, seçim barajının aşırı yüksek seviyelerde belirlenmesi, temsil adaleti ilkesine zarar verebilir ve bu durum, seçmenlerin iradesinin doğru bir şekilde yansıtılmasını engelleyebilir.

Demokrasinin temel ilkelerine gölge düşüren bu uygulama, seçmenleri kendi tercihlerinin dışında, büyük partilere oy vermeye mecbur bırakabilir, bu da temsil adaleti ve demokratik ilkeler açısından sakıncalıdır. Öte yandan, seçim barajının makul seviyelerde tutulduğu nispi temsil sistemleri hem adil temsili hem de siyasi istikrarı

sağlama potansiyeline sahiptir. Sonuç itibarıyla, adaletli temsili engelleyen yüksek seçim barajları, toplumsal bölünmeye ve sosyal gerilimlere yol açabilir, siyasi çeşitliliği kısıtlayabilir ve çoğunlukçu demokrasi anlayışını pekiştirebilir. Bu nedenle, seçim barajının adil bir temsil ve sağlıklı bir demokrasi için dengeli bir şekilde ayarlanması büyük önem taşımaktadır.

1980'lerin başından itibaren, Türkiye'de siyasi istikrarı sağlamak ve koalisyon hükümetlerini azaltmak amacıyla seçim sistemlerinde önemli değişiklikler yapılmıştır. Özellikle 1983 yılında, seçimlerde çift barajlı d'Hondt sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Bu sistemde ülke genelinde uygulanacak bir baraj ile birlikte her seçim bölgesi için ayrı bir baraj belirlenmiştir. Ancak, bu uygulama temsilde adaleti zedeleyen bir durum yaratmış ve seçim bölgeleri için ek barajın getirilmesi, adaletsizliği daha da artırmıştır. 1987 seçimlerinde, seçim sistemine kontenjan adayı uygulaması eklenmiş, bu da sistemin daha da adaletsiz bir hale gelmesine neden olmuştur. 1991 yılındaki seçimlerle sürdürülen sistem, istikrarsız koalisyon hükümetleri oluşmasına neden olmuş, bu durum 1995 seçimlerinden önce gerçekleştirilen reformlarla barajlı d'Hondt yöntemine geçişle sonuçlanmıştır. Yapılan bu düzenlemeler, Türkiye'nin politik yapısını ve seçim süreçlerini köklü bir şekilde değiştirmiş, oy dağılımı ve meclis kompozisyonu üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Nitekim 2002 seçimleri ile beraber Türkiye siyasi hayatında iktidar uzun bir istikrarlı süreç içine girerek koalisyon hükümetlerine yer vermemiştir.

Türkiye'de uygulanan seçim barajı sistemi, AİHM standartlarına ve 1982 Anayasası'nın temel ilkelerine ters düşmektedir. Zira egemenlik kayıtsız şartsız milletindir ilkesinin var olduğu bir anayasa, her bireyin yönetimde söz sahibi olması gerektiğini vurgular, ancak yüksek seçim barajı nedeniyle bu egemenlik sadece belirli partilerin parlamentoda temsil edilmesiyle sınırlı kalmaktadır. Bu durum, çeşitli toplumsal grupların ve farklı görüşlerin mecliste yer almasını engelleyerek, demokratik çoğulculuğa zarar vermektedir. Ayrıca, milyonlarca vatandaşın oyunun geçersiz sayılması, Anayasa'nın 2. Maddesi'nde tanımlanan demokratik toplum düzenine de aykırıdır. Seçim barajı, vatandaşların siyasi haklarını ve yönetime eşit katılımını zedelemekte, meşru ve yasal zemindeki kaymalarla toplumsal ayrışmayı derinleştirmekte ve siyasi istikrarsızlıklara yol açmaktadır. Bu durum, uzlaşma kültüründen uzaklaşarak toplumsal bütünlüğe zarar verebilir ve demokrasinin temel değerlerini sarsabilir.

Çalışmamız Türkiye'deki seçim barajının, seçme ve seçilme özgürlüğü üzerinde genel bir sınırlama oluşturduğunu ve özellikle adil temsiliyet eksikliğine neden olan sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'de yaşanan siyasi istikrarsızlıkların ardından, siyasi partilerin sayısını azaltmak ve hükümetin istikrarını artırmak için %10'luk bir seçim barajı getirilmiş olsa da bu çok partili siyasi yapıyı engelleyememiştir. Seçim barajının düşürülmesi, adil temsil ile yönetimde istikrar arasında bir denge kurmanın yanı sıra, parlamento dışındaki muhalefet güçlerinin meclis içine dahil edilmesine olanak tanıyacaktır. Böylece, temsil edilmeyen seçmenlerin sayısının azalması, aşırı ve yetersiz temsiliyetin önlenmesine katkıda bulunacaktır.

Dünya genelinde uygulanan seçim barajlarına bakıldığında, Türkiye'deki uygulamanın, temsilde adaleti sağlamada yetersiz kaldığı ve başlangıçta %10 olarak belirlenen, sonrasında ise %7'ye indirilen seçim barajının hala oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, özellikle olağanüstü koşullar altında yürürlüğe giren %10'luk barajın, siyasi çoğulculuğu ve demokratik devlet yapısının gelişimini kısıtladığı yönünde eleştirilere neden olmuştur. %3'lük bir düşüşün bile, bu adaletsizliği tam anlamıyla ortadan kaldırmadığı görülmektedir. Diğer demokratik ülkelerle kıyaslandığında, Türkiye'nin uyguladığı baraj oranının, ölçülülük ilkesine ne kadar aykırı olduğu daha net bir şekilde anlaşılmaktadır. Her seçim sonrasında, parlamentonun temsil sorununun seçim barajı nedeniyle tekrar gündeme gelmesi, çağdaş demokrasilerde olmaması gereken bir sorun olarak kabul edilmektedir.

2017'deki Anayasa değişikliği sonrası, 13 Mart 2018'de TBMM tarafından kabul edilen ve 16 Mart 2018 tarihli 30362 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 7102 sayılı kanun ile ittifak kurma düzenlemesi hayata geçirilmiştir. İttifak düzenlemesi çerçevesinde seçimlere ittifak halinde katılım gösteren siyasi örgütler, d'Hondt yöntemi aracılığıyla ekstra avantajlara sahip olabilmekte ve ittifakın toplamda barajı geçmesi halinde, ittifak içindeki partiler doğrudan parlamentoya giriş hakkı kazanabilmektedir. Bu durum az oy almasına rağmen ittifak içindeki bir partinin parlamentoya girmesini sağlarken, daha fazla oy alıp tek başına seçime katılan bir partinin parlamento dışında kalmasına yol açabilmektedir. 14 Mayıs 2023 seçimlerinde görüldüğü gibi ittifak kurma düzenlemesi, temsilde adalet ilkesini güçlendirecek sonuçlar doğurmuş, küçük partilerin barajı aşmasını kolaylaştırmıştır. Ancak ittifak sistemi nedeniyle temsilde adalet ilkesinin zarar görebileceği durumlar da mevcuttur. Nitekim seçim sonuçlarıyla beraber ittifak

kurarak seçime giren kimi partilerin kendi oy oranlarının çok üzerinde milletvekili kazanarak haksız bir temsil elde etmişlerdir. İttifak kurumunun mevcut durumu, temsilin adil olması gerektiği ilkesiyle çelişmektedir. Bu yapı, adaletin sağlanmasında önemli bir engel teşkil etmekte ve büyük adaletsizliklere yol açabilme kapasitesini bağrında barındırmaktadır. Öte yandan yüksek seçim barajı yeni siyasi sistem içindeki rolünü kaybetmiş ve barajın varlığı, artık sistemdeki değişikliklerle birlikte anlamını yitirmiş durumdadır. Çünkü küçük partiler büyük partilerle başka bir ifadeyle barajı geçebilen partilerle ittifak yaptıklarında baraj ittifak oyuna endekslendiğinden küçük parti de direkt barajı geçmiş sayılmaktadır. Bu düzenleme barajı tek başına geçemeyen iki veya üç partinin bir araya gelerek kurdukları ittifakın barajı geçebilecek oy oranına sahip olabilmesiyle de seçim barajını ekarte etmeye yetmektedir.

Seçim barajı ittifaklarla birlikte siyasi çeşitliliğin önünde bir bariyer olarak işlev görmemektedir. Bu durum, seçim süreçlerinin daha kapsayıcı ve adil olması gerektiği yönünde bir gözden geçirme ihtiyacını ortaya koymakta ve ittifaklar ile seçim barajlarının, temsilin daha adil ve dengeli bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak için yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Böyle bir yeniden yapılandırma, siyasi katılımın ve temsilin daha geniş bir kesimi kapsamasına olanak tanıyarak, demokratik süreçleri güçlendirecektir.

Türkiye'deki seçim sistemi, adalet ve istikrar arasındaki hassas dengeyi koruma çabası içinde olan karmaşık bir yapıya sahiptir. Yüksek seçim barajı, siyasi istikrarı sağlama amacı güderken, temsilde adaleti zedeleyebilir. 2018'de yürürlüğe giren 7102 sayılı kanunla, seçim ittifakları yasal bir zemin kazanmış ve bu durum, küçük partilerin parlamentoda temsil edilme şansını artırmıştır. Seçim ittifakları, küçük partilerin büyük partilerle birleşerek seçim barajını aşmasına olanak tanıırken, aynı zamanda güçlü parlamento çoğunluklarının oluşumuna da katkıda bulunmuştur. Bu durum hem adil temsili hem de siyasi istikrarı destekleyen bir mekanizma olarak işlev görmektedir. Ancak, seçim barajının daha da düşürülmesi, temsilin daha adil hale gelmesine ve siyasi istikrarın korunmasına yardımcı olacak bir dengeyi teşvik edebilir.

2022 yılına gelindiğinde ise barajın düşürülmesi noktasında somut bir adım hayata geçirilmiş ve 31 Mart 2022 tarihinde kabul edilip 6 Nisan 2022 tarihli 31801 sayılı Resmî Gazetede yayımlan 7393 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ve Bazı Kanunlarda

Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile seçim barajı yüzde 7'ye düşürülmüştür. 7393 sayılı kanunun 1. Maddesine göre 10/6/1983 tarihli ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 33'üncü maddesinin birinci fıkrasında yer alan 'oyların %10'unu' ibaresi 'oyların yüzde yedisini' şeklinde, aynı fıkrası ile üçüncü fıkrasında yer alan 'yüzde onluk' ibareleri 'yüzde yedilik' şeklinde değiştirilmiştir. Bu değişiklik ile birlikte de gerek bireysel gerekse de ittifak düzeyinde seçime giren siyasi partilerin mecliste temsil edilme ihtimali yükselmiştir. Siyasi istikrara zarar vermeden temsilde adalet ve demokratik toplum düzeni korunarak geliştirilmek istenmiştir.

Seçim sistemleri, demokrasinin temel taşlarından biri olarak, sürekli tartışma konusu olmuştur. Türkiye'de de seçim sistemleri üzerinde sık sık değişiklikler yapılmıştır. Kalıcı ve herkes tarafından kabul edilen bir seçim sistemi, siyasi istikrar ve temsilde adaleti sağlamada kritik öneme sahiptir. Bu sistem ne iktidar ne de muhalefet partilerine tek taraflı avantaj sağlamamalı, herkes için adil olmalıdır.

Seçim barajının indirilmesi ve farklı düşüncelerin mecliste temsil edilmesi, daha kapsayıcı ve çoğulcu bir demokrasi anlayışının gerekliliğidir. İttifak sistemine son verilmesi, partilerin kendi başlarına seçmenlerden destek almasını teşvik edecek ve koalisyon ihtimalini azaltacak bir adım olacaktır. Seçim sistemlerinde yapılacak reformlar dengeyi temel almalı ve bu reformlar temsilde adaleti gözetmekle birlikte yönetimde istikrarı da güçlendirici bir etkiye sahip olmalıdır. Seçim barajı noktasında tavsiyemiz ise ülke nüfusu da göz önünde bulundurularak parlamento seçimlerinde uygulanacak barajın sabit değil değişken olmasıdır. Bu değişkenlikte referans alınacak oran ise geçerli oyların yüzde kaçının 20 milletvekiline tekabül ettiğinin saptanmasıdır. Mecliste grup kurmanın sınırı olan 20 milletvekili söz konusu seçimde yüzde kaç oy oranına denk geliyorsa o seçimde uygulanacak baraj da 20 milletvekiline endekslenmelidir. Örneğin 600 milletvekili yüzde 100 oranına denk gelmektedir. 20 milletvekili ise ortalama yüzde 3,3'e denk gelmektedir. Nüfus ve mevcut katılım oranı da düşünüldüğünde ve matematiksel hesaplar bittiğinde seçim barajı yaklaşık yüzde 4 ila 5'e tekabül edecektir. Bu oran hem siyasi istikrar hem de temsilde adalet zarar vermeyecek ve demokratik bir süreç yaşanacaktır. Yine Türkiye'de uygulanacak seçim barajının yüzde 4 ila 5 olarak kabul edilmesi diğer ülke örneklerinden hareketle tavsiye ettiğimiz oranı destekler niteliktedir. Örneğin Almanya, Belçika, Hırvatistan, Romanya ve Gürcistan'da yüzde 5, Yunanistan'da yüzde 3, Bulgaristan'da ise yüzde 4 olarak seçim

barajı uygulanmaktadır. İngiltere ve Fransa’da ise baraj bulunmayıp çoğunluk sistemi kullanılmaktadır. Çağdaş demokratik devletlerde uygulanan seçim barajı uygulamalarından da anlaşılacağı üzere Türkiye için mevcut yüzde 7’lik baraj hâlâ yüksek bir baraj olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

- AÇOĞLU, Rahime Miray. *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Siyasi İstikrar Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2020, 66.
- AHMAD, Feroz. *İttihat ve Terakki (1908-1914)*. 9. Baskı. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2013.
- AKBULUT, Olgun. *Serbest Seçim Hakkı, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, Editör Sibel İncoğlu, 3. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013, s. 552.
- AKGÜN, Birol. *Türkiye'de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2007.
- AKTAN, Coşkun Can. “Yeni Bir Siyasal Sistem Arayışı Demokrasi Poliarşi ve Demarşi” *Siyasal Yönetim Biçimleri ve Demokrasi*, Ed. Coşkun Can Aktan, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2005.
- AKYILDIZ, Ali. “Demokrasinin Sayılarla Sınavı: Seçim Sistemleri”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, No: 7, 2016.
- ALESİNA, A., ve diğerleri. “Political Instability And Economic Growth”, *Journal of Economic Growth*, 1996.
- ALESİNA, A., ve PEROTTİ R., “Income Distribution, Political Instability, And Investment” *European Economic Review*, No: 40 1996.
- ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz. “Temsili Demokrasinin Seçim Ayağı”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, No: 60, Ekim, 2005.
- ALKAN, Mehmet Ö. “Türkiye'de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri.” *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 23, 2006.
- ALMOND, Gabriel A., ve COLEMAN, James S., *Gelişmekte Olan Bölgelerin Siyaseti*, New Jersey: Princeton Üniversitesi Yayınları, 1960.
- ALTAN, C. *1973 Sonrasında Türkiye'de Yapılan Genel Seçimlerin Değişik Seçim Sistemleriyle Değerlendirilmesi İktidar Senaryoculuğu*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi, 1998.
- ANAYASA YARGISI 23. *Türki Cumhuriyetler, Komşular ve Anayasal Sorunlar ve Türkiye'de Seçim Sistemleri*. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2006.
- ANAYASA YARGISI 5. *Anayasa Mahkemesinin 26. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu*. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, 1989.
- ANAYASA, T.C. 1982. 67'inci Madde, 2'nci Fıkra
- ANAYASA, T.C. 1982. 7102 Sayılı Kanun 20'nci Madde
- ANAYASA, T.C. 1982. 2839 Sayılı Kanun 12'nci Madde
- ARASLI, Oya. “Adaylık kavramı ve Türkiye'de Milletvekilliği Adaylığı”, no: 311. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1972.

- ARI, Mehmet. *Türk Sağının Demokrasi Anlayışı: Altmış Yıllık Süreç*. e-kitap, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi II, 2012.
- ARİSTOTELES. *Atinalıların Devleti*, Çeviren Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları, 2013.
- ARİSTOTELES. *Politika*, Çeviren Mete Tuncay, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2018.
- ARMAĞAN, Servet. *Memleketimizde Anayasa, Seçimler ve Anayasa Mahkemesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1975.
- ARMAOĞLU, Fahir Hadi. *Seçim Sistemleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları
- ARON, Raymond. *Demokrasi ve Totalitarizm*, Çeviren Vahdi Hatay, İstanbul: Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, No:3, 1976.
- ARSLAN, Rıza. *Demokratik Yönetim Sistemleri*, Bursa: Dora Yayıncılık, 2013 .
- ARSLAN, Ünal. “Siyasi İstikrarsızlık ve Ekonomik Performans: Türkiye Örneği”, *Ege Akademik Bakış*, 11, No: 1, 2011.
- ASHFORD, Nigel. *Özgür Toplumun İlkeleri*, 4. Baskı, Çeviren Can Madenci, Ankara: Liberte Yayınları, 2015.
- ASLAN, Mustafa Çağatay. “Rasyonel Tercih Yaklaşımı Rehberliğinde Belirleyici Aktörlerin Ülke Seçim Barajı Oranı Tercihi: Türkiye Örneği.” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 77, No: 4, 2022.
- ASTERİOU, D. ve PRICE, S., “Political Instability and Economic Growth: UK Time Series Evidence”, *Scottish Journal of Political Economy*, 48, No: 4, 2001.
- ATAR, Yavuz. *Türk Anayasa Hukuku*, 12. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018.
- ATAR, Yavuz. “Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Gelişimi ve Siyasi Hayat Üzerindeki Etkileri” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: 1990.
- ATAY, Ender Ethem. “Fransa’daki Seçim Modelleri”, *G.Ü.İ.İ.B.F Dergisi*, No: 3, 1999.
- AYAN, Mehmet, ve ASLAN, İbrahim, *Temel Hukuk Bilgisi*, Konya: Mimoza Yayınları, 1998.
- AYDIN, Abdullah. 1982 Anayasası Sonrası Siyasi Partiler ve Seçim Sistemi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- AYDIN, Nurullah. *İnsan Hakları, Demokrasi ve Medya*, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2008.
- AYDOĞDU, Yasin. *Seçim Sistemleri ve Türkiye*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2015.
- AYTAÇ, Murat. “Temsil, Adalet ve İstikrar”, *Mülkiye Dergisi* 35, No: 1 (2014): 11-18.
- BAHÇECİ, Bülent. “1982 Anayasası Döneminde Çoğulcu Demokrasi Açısından Milletvekili Seçimi Hukukunda Karşılaşılan Sorunlar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 54, No: 3, 2005.

- BAKIR, Sonnur, KÜÇÜKOĞLU, Semra ve PEHLİVAN Sevgi. *Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar*, Ankara: TBMM Basımevi, 1982.
- BAKR, Marwa Mohamed Abdel Moneim. “Siyasi Kültür ve Siyasi İstikrar: Birleşik Arap Emirlikleri Örneği (2004-2020)”, *İletişim ve Medya Çalışmaları Dergisi*, 12, No: 11 Temmuz, 2021.
- BARNES, Jonathan. *A Brief History of Aristotle*, Robinson, 2000.
- BARRY, Norman P. *Modern Siyaset Teorisi*, Çeviren Mustafa Erdoğan ve Yusuf Şahin, Ankara: Liberte Yayınları, 2003.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı. “Birinci Meşrutiyete Dair Belgeler”, *Belleten Dergisi*, 6, No: 21-22, 1960.
- BEETHAM, David. *The Legitimation of Power*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1991.
- BEETHAM, David, ve BOYLE, Kevin. *Demokrasinin Temelleri*, Çeviren Vahit Bıçak, Ankara: Liberte Yayınları, 1998.
- BEETHAM, David, ve BOYLE, Kevin. *Demokrasinin Temelleri 80 Soru 80 Cevap*, Çeviren A. Zeynep Kopuzlu, Ankara: Adres Yayınları, 1995.
- BURNS, Edward Mcnall. *Çağdaş Siyasal Düşünceler 1850-1950*, Çeviren Alaeddin Şenel, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları, 1984.
- CARAMANİ, Daniele. *Karşılaştırmalı Siyaset: Rasyonellik, Kültür ve Yapı*,. Oxford: Oxford Üniversitesi Yayınları, 2017.
- CORVALAN, Carolina. “Conflict Resolution, Social Justice and Democratic Consolidation in Divided Societies”, *International Journal of Conflict and Violence*, 2 Aralık, 2018.
- COTTERET, Jean Maria, ve EMERİ Claude. *Seçim Sistemleri*, Çeviren Ahmet Kotil, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.
- ÇAM, Esat. *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul: Der Yayınları, 1990.
- ÇAVUŞOĞLU, Naz. *Anayasa Notları*, İstanbul: Beta Yayınları, 1997.
- ÇELİKİYAY, Hakan Sabri. “Anayasa Mahkemesinin Ülke Seçim Çevresi Barajına İlişkin Bireysel Başvuru Kararının Değerlendirilmesi”, *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 6, No: 1, 2017.
- ÇİNKÖ, Levent. “Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 2009.
- ÇİRKİN, Furkan. *Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Işığında Seçim Sistemleri, Hükümet Biçimleri ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasal Düzeni*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- ÇUFALI, Mustafa. *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Dönemi (1945-1950)*, Ankara: Babil Yayıncılık, 2004.

- ÇUKURÇAYIR, M. Akif. *Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi*, Ankara: Yargı Yayınevi, 2000.
- DAHL, Robert A. *Democracy and Its Critics*. New Have: Yale University Press, 1989.
- DAHL, Robert A. *Demokrasi Üzerine*. Çeviren Betül Kadioğlu, Ankara: Phoenix Yayınları, 2001.
- DAHL, Robert A. *Demokrasi Üzerine*. 5. Baskı. Çeviren Betül Kadioğlu. Ankara: Phoenix Yayınları, 2019.
- DAHL, Robert A. *Demokrasi ve Eleştirileri*, Çeviren Levent Köker, Ankara: Yetkin Basımevi, 1993.
- DAHL, Robert A. *Demokrasi ve Eleştirileri*. Çeviren Levent Köker, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 1993.
- DAHL, Robert A. *Modern Political Analysis*, New Jersey: Prentice Hall, 1963.
- DEMİRGİL, Hakan. “Politik İstikrarsızlık, Belirsizlik ve Makroekonomi: Türkiye Örneği 1970-2006”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 2011.
- DEMİRKOL, Ferman. *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar-Türk Anayasa Hukuku*. 8. Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2017.
- DERDİMAN, Ramazan Cengiz. *Anayasa Hukuku Temel Bilgiler*, Bursa: Aktüel Yayınları, 2014.
- DOĞAN, Coşkun. “Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Parlamento Seçimlerine İlişkin Sistem Önerisi”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Konya, 2020.
- DOĞRU, Osman. *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları*, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2004.
- DUKUL, Aysun. *Türkiye’de Medya ve Demokrasi: Seçim Barajlarının Medya’da Temsili*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.
- DURSUN, Davut. *Siyaset Bilimi*, İstanbul: Beta Yayınları, 2006.
- DUVERGER, Maurice. “Partiler ve Siyasi Rejimler”, Düzenleyen: Çeviri Ergun Özbudun. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*, No: 1-4, 1962.
- DUVERGER, Maurice. *Seçimle Gelen Krallar*, Çeviren Necati Erkut, İstanbul: Kelebek Yayınları, 1986.
- DUVERGER, Maurice. *Siyasal Rejimler*, Çeviren Teoman Tunçdoğan, İstanbul: Gelişim Yayınları, 1974.
- DUVERGER, Maurice. *Siyasi Partiler*. 2. Baskı, Çeviren Ergun Özbudun, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1974.
- DUVERGER, Maurice. *Siyasi Partiler*. 3. Baskı, Çeviren Ergun Özbudun, Ankara: Bilgi Yayınları, 1986.

- ERDOĞAN, Mustafa. *Anayasal Demokrasi*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996.
- ERDOĞAN, Mustafa. *Anayasal Demokrasi*. 5. Baskı. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2003.
- EREN, Abdurrahman. “Türkiye’de Uygulanan %10 Genel Seçim Barajının Serbest Seçim Hakkını İhlal Sorunu”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16, No: 2, 2008
- FENDOĞLU, Hasan Tahsin. *Anayasa Hukuku*, 2. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2018.
- GAUS, Gerald F. *Siyaset Kavramları ve Siyaset Kurumları*, Çeviren Nihal Akdere, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2016.
- GEDİK, Ömer. *Anayasa Mahkemesi Kararlarının Yorum Yöntemleri Açısından İncelenmesi*, Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- GÖNÜL, Ayşe Füsün. *Siyasi Partiler ve E-Demokrasi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021, 65.
- GÖZE, Ayferi. *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2016.
- GÖZLER, Kemal. *Anayasa Hukukuna Giriş: Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku*, Bursa: Ekin Yayınları, 2017.
- GÖZLER, Kemal. *Anayasa Hukukunun Genel Esaslarz*, Bursa: Ekin Yayınları, 2010.
- GÖZLER, Kemal. *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, 2. Baskı Bursa: Ekin Yayınları, 2004.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref. *Anayasa Hukuku*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2013.
- GURR, Ted Robert ve DAVIES, John L. *Amerika’da Siyasi Şiddet ve İstikrar*, Sage Yayınları, 1977.
- GÜLENER, Serdar. *Anayasal Düzenler ve Türkiye’nin Anayasal Düzeni (Temel Bilgiler)*, 3. Baskı, Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 2021.
- GÜLTEKİN, İslam. “Temsilde Adalet İlkesi Bakımından Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2006.
- GÜNAL, Erdoğan. *Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üstündeki Etkileri*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2005.
- GÜRİZ, Adnan. *Hukuk Felsefesi*, 15. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2020.
- GÜRSEL, Seyfettin. “Siyasal İstikrar ve İki Turlu Dar Bölge Seçim Sistemi Simülasyon Modeli”, İstanbul: 1998.
- HAKYEMEZ, Yusuf Şevki. “Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Açısından Seçim Barajı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı”, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11, No: 1-2, 2007.
- HASDEMİR, Tuba Asrak. “1980 Sonrası Türkiye’de Seçim Sistemi - Kimi Saptamalar”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 47, No: 1-2, 1992..
- HEYWOOD, Andrew. *Political Theory*. New York: St. Martin's Press, 1999.

- HEYWOOD, Andrew. *Siyaset*, 14. Baskı, Çeviren Bekir Berat Özipek, Bican Şahin, Mete Yıldız, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu ve Atilla Yayla, Ankara: Adres Yayınları, 2006.
- HEYWOOD, Andrew. *Siyaset*, Çeviren Bican Şahin, Atilla Yayla ve Mete Yıldız, Ankara: Adres Yayınları, 2015.
- HEYWOOD, Andrew. *Siyaset*, 24. Baskı, Çeviren Nasuh Uslu, Ankara: Felix Kitap Yayınları, 2022.
- HEYWOOD, Andrew. *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, 5. Baskı. Çeviren Fahri Bakırcı, Ankara: Felix Yayınları, 2020.
- HİGGOTT, Richard. “Political Development Theory”, *The Contemporary Debate*, 2005.
- HOBBS, Thomas. *Leviathan*, Çeviren Semih Lim, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2023.
- HUNTINGTON, Samuel P. *Değişen Toplumlarda Siyasi Düzen*, Yale: Yale Üniversitesi Yayınları, 2006.
- İBA, Şeref. *Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku*, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2017.
- JOHNSON, Anders. “Alternative Electoral Systems”, *Democracy Parliament And Electoral Systems* içinde, Ed. M.A. Griffith Traversy, 78, London: Pluto, 2002.
- JOHNSON, Anders. “Alternative Electoral Systems”, *Democracy Parliament And Electoral Systems*, Ed. M.A. Griffith Traversy, 73, London: Pluto Press, 2002.
- KABOĞLU, İbrahim Özden. *Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)*, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 9. Baskı, İstanbul: Legal Yayınları, 2014.
- KAHRAMAN, A. Burak. *Siyasal Katılımın Sosyolojik Analizi*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2011.
- KALAYCIOĞLU, Ersin. “Siyasal Katılmanın Anatomisi”, *Bilim Akademisi*, 34, No: 179, 2013.
- KALECKİ, Michal. “Political Aspects Of Full Employment”, *Political Quarterly*, 14 Nisan, 1943.
- KAPANI, Münci. *Politika Bilimine Giriş*, 56. Baskı, Ankara: BB101 Yayınları, 2017.
- KARAHAN, H., ve KARAGÖL, E.T. “Ekonomik Performansın Temel Taşı: Siyasi İstikrar”, No: 41. İstanbul: Seta Perspektif, 2014.
- KARAMUSTAFAOĞLU, Tunçer. *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1970.
- KARATEPE, Şükrü. *Anayasa Hukuku*, Ankara: Savaş Yayınevi, 2015.
- KAYAALP, Haydar Çağrı. *Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Model Önerisi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- KELSEN, Hans. *Adalet Nedir?*, Çeviren Mücahid Kaya, İstanbul: Albaraka Yayınları, 2023.

- KIŞLALI, Ahmet Taner. *Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*. 5. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2000.
- KÖKER, Levent. “Seçim Sistemleri ve Siyasi Çoğulculuk Demokratik Meşruluk Açısından Bir Değerlendirme”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, No: 23.
- KÖKER, Levent. “Rousseau ve Demokrasi ya da Liberal Teorinin Eleştirisinin Öğeleri Üzerine Bir İnceleme”, *Türkiye Günlüğü*, Temmuz, 1989.
- KUBALI, Hüseyin Nail. *Anayasa Hukuku Dersleri: Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1969.
- KUZU, Burhan. “Nasıl Bir Seçim Sistemi: Siyasi Parti Görüşleri”, *Anayasa Yargısı Dergisi* 23, 2006
- LANDEMORE, Helene. *Temsili Demokrasi Gerçekten Demokratik Mi? Bernard Manin ve Nadia Urbinati ile Söyleşi*, Çeviren Mustafa Demirtaş ve Zeliha Dişçi, Ayrıntı Yayınları, 2015.
- LASKİ, Harold J. *Politikaya Giriş*, Çeviren Muhammet Koçakgöl, Ankara: Fol Yayınları, 2019.
- LETWIN, Shirley Robin, *On The History Of The Idea Of Law*, Düzenleyen Noel B. Reynolds, Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yayınları, 2007.
- LEVINE, R., ve RENELT, D. “A Sensitivity Analysis of Cross-Country Growth Regression”, *The American Economic Review*, 1992.
- LİPHART, Arend. *Bölünmüş Toplumlarda Demokrasi: Çatışma Yönetiminde Seçim Mühendisliği*, Oxford: Oxford Üniversite Yayınları, 2004.
- LİPHART, Arend. *Çağdaş Demokrasiler*, Çeviren Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran, Ankara: Yetkin Yayınları, 1995.
- LİPHART, Arend. *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, 2. Baskı, New Haven & London: Yale University Press, 2012.
- LİPSON, Leslie. *Demokratik Uygarlık*, Çeviren Haldun Gülalp ve Türker Alkan, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984.
- LOCKE, John. *Two Treatises of Government*, Düzenleyen Peter Laslett, Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yayınları, 2002.
- MARAŞ, Gökçe. “Kamu Yönetimlerinde E-Devlet ve E-Demokrasi İlişkisi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, No: Sayı: 37, Ocak-Haziran, 2011.
- MAYO, Henry B. *Demokratik Teoriye Giriş*, Çeviren Emre Kongar, Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1964.
- MİLL, John Stuart. “De Tocqueville on Democracy in America I”, Böl. 18, *Collected Works of John Stuart Mill*, Düzenleyen John M. Robson, 47-90, Toronto and Buffalo: University of Toronto Press, 1977.

- MİLLS, Charles Wright. *İktidar Seçkinleri*, Çeviren Ünsal Oksay, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2017.
- MİŞ, Nebi, ve DURAN, Hazal. “Seçim İttifakları”, *SETA Vakfı Analiz Dergisi* (Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık), No: 232, 2018
- MONTESQUIEU. *Kanunların Ruhu Üzerine*, 6. Baskı, Çeviren Berna Günen, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.
- NOHLEN, Dieter. “Seçim Sistemleri”, *Türkiye’de ve Avrupa’da Seçim Sistemleri*, İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı Yayınları, 1996.
- NORRİS, Pippa. “Choosing Electoral Systems: Proportional, Majoritarian and Mixed Systems”, *IPSR* 18, No: 3, 1997.
- OĞUZ, Ahmet, *Birinci Meşrutiyet Kanun-ı Esasi ve Meclis-i Mebusan*, 1. Baskı, Ankara: Grafiker Yayınları, 2010.
- ORMANOĞLU, Hatice Derya. “Türkiye’de Seçim Barajı Uygulamasının Temsilde Adalet İlkesine Etkisi”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* Cilt: 6, Sayı: 2, Temmuz, 2020.
- ORTAYLI, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Hil Yayınları, 1987.
- ORTAYLI, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.
- ÖZAY, İl Han. *Gün Işığında Yönetim*, İstanbul: Alfa Yayınları, 1996.
- ÖZBUDUN, Ergun. “Social Change and Political Participation in Turkey”, *Princeton University Press*, 1976.
- ÖZBUDUN, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*, 8. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2005.
- ÖZBUDUN, Ergun. *Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemleri*, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.
- ÖZCAN, Hüseyin ve YANIK, Murat. *Siyasi Partiler Hukuku*, 3. Baskı, İstanbul: Der Yayınevi, 2014.
- ÖZDEMİR, Abdülkadir, ve NİŞANCI, Şükrü. “Türkiye’de ve Dünyada Seçim Kavramı ve Olgusunun Gelişimi”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, No: 46, 2009.
- ÖZENÇ, Berke. “Türkiye’nin Demokratikleşmesinde Öncelikler”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt 24, Sayı 1-2, Haziran, 2004.
- ÖZİPEK, Bekir Berat. “Seçim Barajı ve Sorunları”, *Demokrasi ve Siyaset içinde*, Türk Harb-İş Sendikası Yayınları..
- ÖZYAKIŞIR, Özkan. *%10 Ülke Seçim Barajı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- PARLAR, Ali ve HATİPOĞLU, Hatipoğlu. Muzaffer. “Seçim Kanunları ve Uygulaması Seçilme Yeterliliği Türkiye’de Mahalli İdarelerin Yapısı, Organları ve Görevleri”, *Mahalli İdareler Derneği Yayını*, Ocak, 2009.

- PITKIN, Hanna Fenichel. *Temsil Kavramı*, Çeviren Seda Erkoç, Ankara: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2014.
- RADU, Madalina. “Political Stability-A Condition For Sustainable Growth In Romania”, *Procedia Economics and Finance*, 2015.
- RAY, Robert. “Mandatory Voting: The Pros and Cons”, *Democracy Parliament And Electoral Systems*, Ed. M.A. Griffith Traversy, London: Pluto Press, 2002.
- ROSKİN, Michael. *Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür*, 10. Baskı, Çeviren Atilla Yayla ve Bahattin Seçilmişoğlu, Ankara: Adres Yayınları, 2021.
- ROUSSEAU, J.J. *Toplum Sözleşmesi*, Çeviren Banu Kaynak, Ankara: Nilüfer Yayınları, 2016.
- SABUNCU, Yavuz. *Anayasaya Giriş*, 10. Baskı. Ankara: İmaj Yayıncılık, 2004.
- SABUNCU, Yavuz. *Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları*, Ankara: Anayasa Yargısı, 2006.
- SANSARCI, İrem. *Elektronik Devlet ve E-Demokrasi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- SARIBAY, Ali Yaşar. *Siyasal Sosyoloji*, 3. Baskı. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, 1996.
- SARIKOCA, Erem. *Türkiye’de Seçim Sistemleri ve Demokrasi*, Ankara: Fenomen Yayıncılık.
- SARTORİ, Giovanni. *Demokrasi Kuramı*, Çeviren Deniz Baykal, Ankara: Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- SARTORİ, Giovanni. *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, Çeviren Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan, Ankara: Yetkin Yayınları, 1996.
- SARTORİ, Giovanni. *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği: Yapılar, Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*, Çeviren Ergun Özbudun, Ankara: Yetkin Yayınları, 1997.
- SCHMİDT, Manfred G. *Demokrasi Kuramlarına Giriş*, Çeviren M. Emin Köktaş, Ankara: Vadi Yayınları, 2001.
- SEVİNÇ, Murat. “Seçim Barajı Tartışması ve Olası Seçenekler”, *Mülkiye Dergisi*, 38, No: 4 2014.
- SEZEN, Saim. *Seçim ve Demokrasi*, Gündoğan Yayınları, 1994.
- SEZER, Abdullah. *Demokrasi Teorisi ve Pratiğinde Seçim Barajları (Adalet-İstikrar İkileminde %10 Ulusal Baraj Açısından Karşılaştırmalı Bir Analiz)*, İstanbul: Legal Yayınları, 2014.
- SHANNEN, Mosab. *Siyasi İstikrarın Cezayir’deki Siyasal Gelişme Üzerindeki Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Cezayir: Kasdi Merbah Üniversitesi Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesi, 2013.

- SOYSAL, Tamer. “Demokrasi İdesi Üzerine Bir Retorik”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 13, 2002.
- STRAYER, Joseph R. *Modern Devletin Kökenleri*, Çeviren Eraslan Candan, Ankara: Say Yayınları, 2020.
- ŞAYLAN, Gencay. *Temsili Liberal Demokrasinin Önlenebilir Kriz*, İmge Kitabevi, 2008.
- ŞENEL, Alaeddin. *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2019.
- ŞİRİN, Tolga. “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’ne Göre Serbest Seçim Hakkı”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* Cilt: 16, Sayı 3-4, 2011.
- TANÖR, Bülent. *Osmanlı-Türk Anayasa Gelişmeleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- TANÖR, Bülent, ve YÜZBAŞIOĞLU, Necmi. *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- TANÖR, Bülent, ve YÜZBAŞIOĞLU, Necmi. *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*. 7. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları, 2004.
- TDK. *Türkçe Sözlük*. 9. Baskı, 2. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.
- TEZİÇ, Erdoğan. *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)*, 20. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2016.
- TEZİÇ, Erdoğan. *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)*, 9. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2004.
- TEZİÇ, Erdoğan. *Anayasa Hukuku*, 8. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2003.
- TEZİÇ, Erdoğan. *Anayasa Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları, 2007.
- TEZİÇ, Erdoğan. *Seçim Sistemleri*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1967.
- TİLLY, Charles. *Demokrasi*, Çeviren Ebru Arıcan, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2014.
- TOCQUEVILLE, Alexis de. *Amerika’da Demokrasi*, Ankara: Yetkin Yayınları, 1994.
- TOSUN, Tanju. *Siyasette Yeniden Mevzilenmeler*, Büke Yayınları: İstanbul, 2003.
- TUNAYA, Tarık Zafer. *Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul: Arba Yayınları, 1996.
- TUNCAY, Suavi. *Parti İçi Demokrasi ve Türkiye*, 2. Baskı, Ankara: Gündoğan Yayınları, 2000.
- TUNCER, Erol. “Türkiye’de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, No: 23, 2006.
- TUNÇKAŞIK, Halit. *Seçim Barajı*, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Merkezi, 2011.

- TURHAN, Mehmet. “Çoğunluk İlkesi”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1988.
- TÜRK, Hikmet Sami. “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, No: 22/1, 2006.
- TÜRK, Hikmet Sami. “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, No: 23, 2006
- TÜRK, Hikmet Sami, ve TUNCER, Erol. *Türkiye İçin Nasıl Bir Seçim Sistemi: Seçim Önerileri, Seçim Uygulamaları*. Ankara: TESAV Yayınevi, 1995.
- TÜZEL, Sadık. *Anayasa Hukuku*, 3. Baskı, İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası, 1969.
- USTABULUT, Batuhan. “Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Çerçevesinde Türkiye’de Ülke Seçim Barajı Uygulaması”, *İnsan&İnsan Dergisi*, Sayı 18, 2018.
- UYGUN, Oktay. *Demokrasinin Tarihsel, Felsefi ve Ahlaki Boyutları*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2003.
- ÜSTE, R. Bahar. *Türkiye’de Seçim Sistemi Arayışları*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1999.
- VARLIK, Ülkü, ve ÖREN, Banu. *Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler*, İstanbul: Der Yayınları, 2001.
- VON HAYEK, Friedrich August. *Kölelik Yolu*, 6. Baskı. Çeviren Turhan Feyzioğlu ve Yıldırım Arsan, Ankara: Liberte Yayınları, 2015.
- WEN, M. B., ve DEVEREUX, J. “Political Instability, Capital Taxation and Growth”, *European Economic Review*, 1997.
- YANAR, Zehra. “Dijital Demokrasi Üzerine”, *Sosyolojik Müdahale E-Dergi*, 25 Mart, 2023.
- YANIK, Murat. *Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*, 3. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 2016.
- YAVAŞGEL, Emine. *Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Durum*, Ankara: Nobel Yayınları, 2014.
- YAVAŞGEL, Emine. *Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Durum*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.
- YAVAŞGEL, Emine. *Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar Açısından Seçim Sistemleri*, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları, 2014.
- YAVUZOĞLU, Serkan. *Dünyada E-Demokrasi Uygulamaları ve Türkiye, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- YAYLA, Atilla. *Siyaset Bilimi*, Ankara: Adres Yayınları, 2016.
- YAYLA, Atilla. *Siyaset Teorisine Giriş*, Ankara: Kesit Yayınları, 2012.
- YAYLA, Atilla. *Siyasi Düşünceler Sözlüğü*, Ankara: Adres Yayınları, 2004.

- YAZICI, Serap. *Demokratikleşme Sürecinde Türkiye*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.
- YETKİN, Çetin. *Antidemokrasizm: Bir Demokrasi Eleştirisi*, İstanbul: Gürer Yayınları, 2012.
- YILDIRIM, Hakan, KAPLAN, Volkan, ÇAKMAK, Tuncay ve ÜSTÜN, Cem Cihangir. *Her şeyi E-leştirdik*, 2. Baskı, Ankara: Macar Yayıncılık, 2003.
- YILDIRIM, Murat. *E-devlet ve Yurttaş Odaklı Kamu Yönetimi*, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları, 2011.
- YOKUŞ, Sevtap. “Türkiye’de %10 Seçim Barajına İlişkin Hukuksal ve Siyasal Tartışmalar, Hukuk ve Adalet”, *Eleştirel Hukuk Dergisi*, No: 11, 2007.
- YÜCE, Müge. *Seçim Sistemleri, Türkiye’deki Uygulamaları ve Ortaya Çıkan İktidar Yapıları*, 2012.
- YÜZBAŞIOĞLU, Necmi. “Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, LV, 1996.
- ZABUNOĞLU, Gökçe. “Bir Radikal Demokrasi Teorisi Olarak Müzakereci Demokrasi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 66, No: 4, 2017.
- ZARİÇ, Sami. “Türkiye’de Seçim Barajı ve Avrupa Ülkelerinde Durum”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, No: 37, 2019.

Elektronik Kaynaklar

- 27 Ekim 1957 Genel Seçim sonuçları T.C. Yüksek Seçim Kurulunun resmî web sitesinden alınmıştır. Detaylı bilgi için Bknz: ([YSK Web Portal](https://www.ysk.gov.tr/tr/27-ekim-1957-xi-donem-milletvekili-genel-secimi/80061)) <https://www.ysk.gov.tr/tr/27-ekim-1957-xi-donem-milletvekili-genel-secimi/80061> (Erişim tarihi:19.04.2024)
- 17 Kasım 1961 Genel Seçim sonuçları T.C. Yüksek Seçim Kurulunun resmî web sitesinden alınmıştır. Detaylı bilgi için Bknz: ([YSK Web Portal](https://www.ysk.gov.tr/tr/17-kasim-1961-xii-donem-milletvekili-genel-secimi/80060)) <https://www.ysk.gov.tr/tr/17-kasim-1961-xii-donem-milletvekili-genel-secimi/80060> (Erişim tarihi:20.04.2024)
- 19 Ekim 1965 Genel Seçim sonuçları T.C. Yüksek Seçim Kurulunun resmî web sitesinden alınmıştır. Detaylı bilgi için Bknz: <https://www.ysk.gov.tr/tr/19-ekim-1965-xiii-donem-milletvekili-genel-secimi/80059> (Erişim tarihi: 06.07.2024)
- 24 Aralık 1995 Genel Seçim Sonuçları T.C. Yüksek Seçim Kurulunun resmî web sitesinden alınmıştır. Detaylı bilgi için Bknz: ([YSK Web Portal](https://www.ysk.gov.tr/tr/24-aralik-1995-xx-donem-milletvekili-genel-secimi/80052)) <https://www.ysk.gov.tr/tr/24-aralik-1995-xx-donem-milletvekili-genel-secimi/80052> (Erişim Tarihi: 06.07.2024)
- 3 Kasım 2002 Genel Seçim Sonuçları T.C. Yüksek Seçim Kurulunun resmî web sitesinden alınmıştır. Detaylı bilgi için Bknz: ([YSK Web Portal](https://www.ysk.gov.tr/tr/03-kasim-2002-xxii-donem-milletvekili-genel-secimi/3009)) <https://www.ysk.gov.tr/tr/03-kasim-2002-xxii-donem-milletvekili-genel-secimi/3009> (Erişim tarihi:10.10.2023)

- 24 Haziran 2018 Genel Seçim Sonuçları T.C. Yüksek Seçim Kurulunun resmî web sitesinden alınmıştır. Detaylı bilgi için Bknz: (YSK Web Portal) <https://www.ysk.gov.tr/tr/24-haziran-2018-secimleri/77536> (Erişim Tarihi: 06.07.2024)
- Birgün Gazetesi, “Seçim Engeli İndirilmeli”, 14 Şubat 2007, (Erişim Tarihi 17 Temmuz 2024), <https://www.birgun.net/makale/secim-engeli-indirilmeli-9546>
- Birgün Gazetesi, “Yine Güncel Kişisel Bilgilerimiz Çalındı” 18 Ekim 2023, (Erişim Tarihi 14.08.2024) <https://www.birgun.net/haber/yine-guncel-kisisel-bilgilerimiz-calindi-476729>
- Cumhuriyet Gazetesi, “TÜSİAD’dan BDP’ye baraj desteği”, 12 Ocak 2011, erişim, (Erişim Tarihi 23 Nisan 2024), <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/tusiaddan-bdpye-baraj-destegi-212542>
- Cumhuriyet Gazetesi, “Siyaset-Basın-Sandık ve Özgürlükler...”, 4 Mart 2011, (Erişim Tarihi 25 Nisan 2024), <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset-basin-sandik-ve-ozgurlukler-226930>
- Cumhuriyet Gazetesi, “Baraj milli irade gaspı”, 6 Aralık 2014, (Erişim Tarihi 23 Nisan 2024), <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/baraj-milli-irade-gaspi-156630>
- Cumhuriyet Gazetesi, “OHAL’de siyaset... Erdoğan başkanlık rejimini fiilen başlattı, CHP ‘yürüyüşle’ adalet aradı”, 30 Aralık 2017, (Erişim Tarihi 22 Nisan 2024) <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ohalde-siyaset-erdogan-baskanlikrejimini-fiilen-baslatti-chp-yuruyusle-adalet-aradi-895875>
- Cumhuriyet Gazetesi, “Dertleri iktidarda kalmak”, 14 Aralık 2019, (Erişim Tarihi 23 Nisan 2024), <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dertleri-iktidarda-kalmak-1708125>
- Cumhuriyet Gazetesi, “İktidar kanadı seçim yasaları üzerinde çalışmalar yürütüyor: ‘Cumhur’ çıkmazda”, 14 Şubat 2021, (Erişim Tarihi 24 Nisan 2024), <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/iktidar-kanadi-secim-yasalari-uzerinde-calismalariyurutuyor-iktidarda-sistem-acmazi-1813596>
- Hürriyet Gazetesi, “Benim aklım hep Türkiye’dir arkadaşlar. MHP’nin Cumhurbaşkanı adayı yoktur. Genel başkan aday olmayacaktır. MHP ittifak olursa ittifakla, olmazsa kendi partisi olarak milletvekilliği seçimlerine girer, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise Yenikapı ruhuyla hareket ederek, Recep Tayyip Erdoğan’ı destekleme kararı alır. Bu kadar nettir.” <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bahceliden-ak-parti-ile-ittifak-sorusuna-yanit-40702955> (Erişim Tarihi:22.04.2024)
- Mehmet Arı, Türk Sağının Demokrasi Anlayışı: Altmış Yıllık Süreç, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi II, e-kitap, 2012, s. 709 (Erişim Tarihi: 13.04.2024) <http://abakus.inonu.edu.tr/xmlui/handle/11616/12097>
- Millî Gazete, “25 yaştan daha önemlidir”, 4 Mayıs 2007, (Erişim Tarihi 23 Nisan 2024), <https://www.milligazete.com.tr/haber/815933/25-yastan-daha-onemlidir>
- Millî Gazete, “Seçim yasası değişmeli”, 24 Aralık 2009, (Erişim Tarihi 23 Nisan 2024), <https://www.milligazete.com.tr/haber/1167149/secim-yasasi-degismeli>

- Millî Gazete, “Vesayet değil milletin egemenliği”, 29 Mart 2010, (Erişim Tarihi 22 Nisan 2024) <https://www.milligazete.com.tr/haber/1156197/vesayet-degil-milletin-egemenligi>
- Millî Gazete, TEPAV: “Türkiye için en uygun seçim barajı yüzde 4”, 22 Mart 2011, (Erişim Tarihi 24 Nisan 2024), <https://www.milligazete.com.tr/haber/1127914/tepav-turkiye-icin-en-uygun-secim-baraji-yuzde-4>
- Millî Gazete, “Topçu: Hukuk provokasyona alet olmamalıydı”, 19 Nisan 2011, (Erişim Tarihi 22 Nisan 2024) <https://www.milligazete.com.tr/haber/1020976/topcu-hukuk-provokasyona-alet-olmamaliydi>
- Millî Gazete, “Baraj değil, ‘İrade Gaspi’, 24 Temmuz 2013, (Erişim Tarihi 24 Nisan 2024), <https://www.milligazete.com.tr/haber/1052010/baraj-degil-irade-gaspi>
- Millî Gazete, “AKP’li Burhan Kuzu, dilinin altındaki baklayı çıkardı”, 6 Ekim 2013, (Erişim Tarihi 24 Nisan 2024) <https://www.milligazete.com.tr/haber/768705/akpli-burhan-kuzu-dilinin-altindaki-baklayi-cikardi>
- Millî Gazete, “Başbakan Yıldırım: Meclis’te istikrar sağlansın diye var olan önlemleri sürdürmenin anlamı kalmayacak”, 27 Mart 2017, (Erişim Tarihi 24 Nisan 2024), <https://www.milligazete.com.tr/haber/907312/basbakan-yildirim-meclisteistikrar-saglansin-diye-var-olan-onlemleri-surdurmenin-anlami-kalmayacak>
- Millî Gazete, “TBMM Başkanı Şentop: Bin 300’e yakın dokunulmazlık dosyası var”, 23 Mart 2021, (Erişim Tarihi 24 Nisan 2024), <https://www.milligazete.com.tr/haber/6804241/tbmm-baskani-sentop-bin-300e-yakin-dokunulmazlik-dosyasi-var>
- Millî Gazete, “Seçim barajı düşecek mi? Numan Kurtulmuş cevap verdi”, 3 Mart 2021, (Erişim Tarihi 23 Nisan 2024), <https://www.milligazete.com.tr/haber/6548244/secim-baraji-dusecek-mi-numan-kurtulmus-cevap-verdi>
- Millî Gazete, “HÜDA PAR’dan seçim barajı çıkışı!” 2 Eylül 2021, (Erişim Tarihi 23 Nisan 2024), <https://www.milligazete.com.tr/haber/7739866/huda-pardan-secim-baraji-cikisi>
- Milliyet Gazetesi, “TÜSİAD raporundan farklı sesler”, 8 Haziran 2001, (Erişim Tarihi 24 Nisan 2024), <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/tusiad-raporundan-farkli-sesler-5281298>
- Milliyet Gazetesi, “Kısa... Kısa...”, 18 Kasım 2001, (Erişim Tarihi 25 Nisan 2024), <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/kisakisa-5270726>
- Milliyet Gazetesi, “Yine Baraj Savunması”, 13 Aralık 2004, (Erişim Tarihi 24 Nisan 2024), <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/yine-baraj-savunmasi-398146>
- Milliyet Gazetesi, “Muhtıraya ret”, 14 Mayıs 2007, (Erişim Tarihi 22 Nisan 2024) <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/muhtiraya-ret-199386>

Milliyet Gazetesi, “Seçim ittifakı, partilerin bölünmesini tetikleyebilir”, 27 Şubat 2018, (Erişim Tarihi 23 Nisan 2024), <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/secim-ittifaki-partilerin-bolunmesini-tetikleyebilir-2617459>

Milliyet Gazetesi, “Cumhurbaşkanı Erdoğan, DSP Genel Başkanı Aksakal’ı kabul etti”, 30 Aralık 2020, (Erişim Tarihi 25 Nisan 2024), <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/cumhurbaskani-erdogan-dsp-genel-baskani-aksakali-kabul-etti6393415>

Milliyet Gazetesi, “İYİ Parti’den baraj için %5 önerisi”, 13 Mart 2021, (Erişim Tarihi 23 Nisan 2024), <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/iyi-parti-yuzde-20-bandina-yaklasiyor-6603254>

Müge Yüce, Seçim Sistemleri, Türkiye’deki Uygulamaları ve Ortaya Çıkan İktidar Yapıları, 2012, Ss. 23. (Erişim Tarihi: 18.04.2024) <http://baskanlikreferandumu.siyasaliletisim.org/wp-content/uploads/2008/10/SECIMSISTEMLERIVEORTAYACIKANIKTIDAR YAPILARIMUGEYUCE.pdf>

Siber Bülten, “Tarihin En Büyük Veri Sızıntısı: 26 Milyar Kullanıcı Bilgisi Çalındı!”, 16 Mart 2024, (Erişim Tarihi: 14.08.2024) <https://siberbulten.com/dijital-guvenlik/tarihin-en-buyuk-veri-sizintisi-26-milyar-kullanici-bilgisi-calindi>

Mahkeme Kararları

AİHM, 08.07.2008 Tarihli, Başvuru No: 10226/03, Yumak ve Sadak v. Türkiye

AYM., 3,4 ve 6 Mayıs 1968 Tarihli, E. 1968/15, K. 1968/13

AYM., 01.03.1984 Tarihli, E. 1984/1, K. 1984/2

AYM., 22.05.1987 Tarihli, E. 1986/17, K. 1987/11

AYM., 18.11.1995 Tarihli, E. 1995/54, K. 1995/59

AYM., 01.12.1995 Tarihli, E. 1995/56, K. 1995/60

AYM., 23.07.2014 Tarihli, Bireysel Başvuru No: 2014/5425

AYM., 06.01.2015 Tarihli, Bireysel Başvuru No: 2014/8842

AYM., 14.07.2015 Tarihli, Bireysel Başvuru No: 2015/6723

YSK., 25.09.2014 Tarihli, 4025 S.

Resmî Gazete

Resmî Gazete, 30 Mayıs 1961, Sayı 10815

Resmî Gazete, 20 Şubat 1965, Sayı 11934

Resmî Gazete, 23 Mart 1968, Sayı 12856

Resmî Gazete, 13 Haziran 1983, Sayı 18076

Resmî Gazete, 15 Nisan 1986, Sayı 19079 (Mükerrer)

Resmî Gazete, 28 Ekim 1995, Sayı 20972

Resmî Gazete, 24 Kasım 1995, Sayı 22473 (Mükerrer)

Resmî Gazete, 7 Aralık 1995, Sayı 22486

Resmî Gazete, 16 Mart 2018, Sayı 30362

Resmî Gazete, 6 Nisan 2022, 31801

Meclis Tutanakları

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 19. Dönem 4. Yasama Yılı 12. Birleşim 28.09.1994
Cilt: 67

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 22. Dönem 4. Yasama Yılı 102. Birleşim 16.05.2006
Cilt: 120

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 23. Dönem 2. Yasama Yılı 48. Birleşim 10.01.2008
Cilt: 12

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 23. Dönem 2. Yasama Yılı 76. Birleşim 12.03.2008
Cilt: 16

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 23. Dönem 4. Yasama Yılı 60. Birleşim 11.02.2010
Cilt: 60

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 23. Dönem 4. Yasama Yılı 67. Birleşim 02.03.2010
Cilt: 62

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 23. Dönem 4. Yasama Yılı 68. Birleşim 03.03.2010
Cilt: 62

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 23. Dönem 4. Yasama Yılı 81. Birleşim 01.04.2010
Cilt: 65

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 23. Dönem 4. Yasama Yılı 82. Birleşim 06.04.2010
Cilt: 65

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 23. Dönem 4. Yasama Yılı 88. Birleşim 19.04.2010
Cilt: 66

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 23. Dönem 4. Yasama Yılı 137. Birleşim 20.07.2010
Cilt: 76

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 23. Dönem 4. Yasama Yılı 139. Birleşim 22.07.2010
Cilt: 76

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 23. Dönem 5. Yasama Yılı 86. Birleşim 05.04.2011
Cilt: 98

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*,. Dönem 5. Yasama Yılı 89. Birleşim 23.04.2011 Cilt:
100

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 24. Dönem 3. Yasama Yılı 120. Birleşim 13.06.2013
Cilt: 53

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 24. Dönem 3. Yasama Yılı 126. Birleşim 27.06.2013
Cilt: 54

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 24. Dönem 4. Yasama Yılı 2. Birleşim 02.10.2013 Cilt:
59

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 24. Dönem 4. Yasama Yılı 37. Birleşim 20.12.2013
Cilt: 67

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 24. Dönem 4. Yasama Yılı 80. Birleşim 23.04.2014
Cilt: 76

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 24. Dönem 5. Yasama Yılı 22. Birleşim 03.12.2014
Cilt: 94

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 24. Dönem 5. Yasama Yılı 26. Birleşim 11.12.2014
Cilt: 96

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 24. Dönem 5. Yasama Yılı 33. Birleşim 18.12.2014
Cilt: 98

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 24. Dönem 5. Yasama Yılı 36. Birleşim 21.12.2014
Cilt: 98

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 24. Dönem 5. Yasama Yılı 68. Birleşim 03.03.2015
Cilt: 106

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 24. Dönem 5. Yasama Yılı 81. Birleşim 23.03.2015
Cilt: 108

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 26. Dönem 2. Yasama Yılı 85. Birleşim 23.04.2017
Cilt: 45

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 27. Dönem 3. Yasama Yılı 88. Birleşim 23.04.2020
Cilt: 41

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 27. Dönem 3. Yasama Yılı 109. Birleşim 08.07.2020
Cilt: 45

TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 27. Dönem 5. Yasama Yılı 72. Birleşim 29.03.2022
Cilt: 97